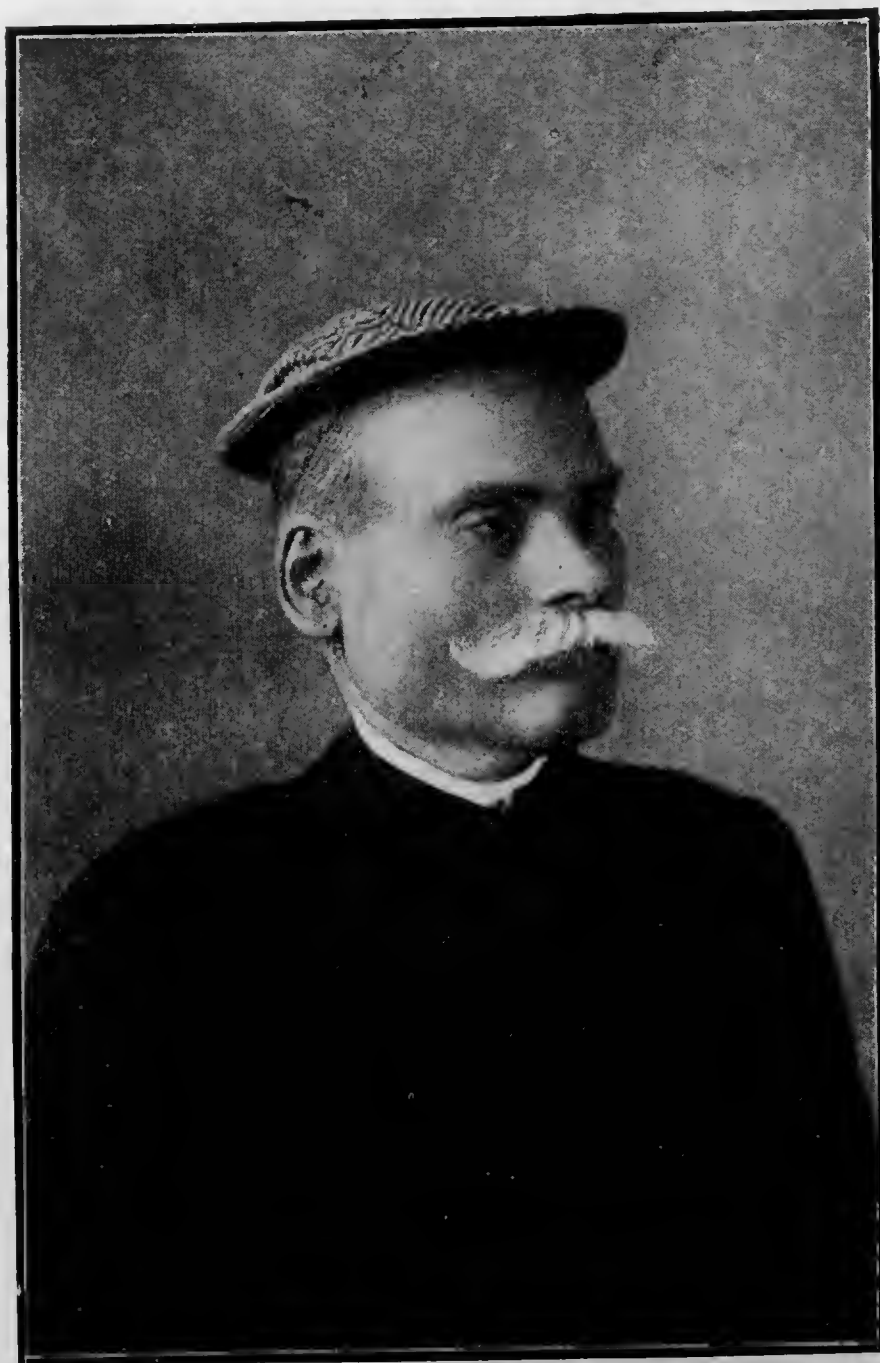

स्वर्गवासी साधुचरित श्रीमान् डालचन्दजी सिंघी

बाबू श्रीवहादुर सिंहजी सिंघीके पुण्यश्लोक पिता

जन्म-वि. सं. १९२१, मार्ग. वदि ६ 卐 स्वर्गवास-वि. सं. १९८४, पोष सुदि ३

दानशील-साहित्यरसिक-संस्कृतिप्रिय
स्व. श्रीबाबू बहादुरसिंहजी सिंघी

अजीमगंज-कलकत्ता

जन्म ता. २८-६-१८८५]

[मृत्यु ता. ७-७-१९४४

सिंघी जैन ग्रन्थ माला

*****[ग्रन्थांक २५]*****

श्री महेश्वरसूरिकृताः

ज्ञानपञ्चमीकथाः

[प्राकृतभाषानिबद्धाः]

SINGHI JAIN SERIES

*****[NUMBER 25]*****

NĀṆAPANCHAMĪKAHAO

OF

MAHES'VARASŪRI

MUNSHI RAM MANOHAR LAL

SANSKRIT & HINDI BOOKSELLERS

MAIN SARAK, DELHI-6

कलकत्ता निवासी
साधुचरित-श्रेष्ठिवर्य श्रीमद् डालचन्दजी सिंघी पुण्यस्मृतिनिमित्त
प्रतिष्ठापित एवं प्रकाशित

सिंघी जैन ग्रन्थमाला

[जैन आगमिक, दार्शनिक, साहित्यिक, ऐतिहासिक, वैज्ञानिक, कथात्मक—इत्यादि विविधविषयगुम्फित;
प्राकृत, संस्कृत, अपभ्रंश, प्राचीनगूर्जर-राजस्थानी आदि नानाभाषानिबद्ध; सार्वजनीन पुरातन
वाङ्मय तथा नूतनसंशोधनात्मक साहित्य प्रकाशिनी सर्वश्रेष्ठ जैन ग्रन्थावलि.]

प्रतिष्ठाता

श्रीमद्-डालचन्दजी-सिंघीसत्पुत्र

स्व० दानशील - साहित्यरसिक - संस्कृतिप्रिय

श्री बहादुर सिंह जी सिंघी

प्रधान सम्पादक तथा संचालक

आचार्य जिन विजय मुनि

(सम्मान्य नियामक—भारतीय विद्या भवन, बंबई)

सर्वथैव संरक्षक

श्री राजेन्द्र सिंह जी सिंघी

तथा

श्री नरेन्द्र सिंह जी सिंघी

*

प्रकाशनकर्ता

सिंघी जैनशास्त्र शिक्षापीठ

भारतीय विद्या भवन

॥ बम्बई ॥

प्रकाशक—जयन्तकृष्ण ह.दवे, एम्.ए. एल.एल्. बी. ऑनररी रजिष्ट्रार, भारतीय विद्या भवन, चौपाटीरोड; मुंबई ७.

मुद्रक—रामचंद्र येसू शेडगे, निर्णयसागर प्रेस, २६-२८, कोलभाट स्ट्रीट, कालबादेवी; मुंबई २.

श्रीमहेश्वरसूरिविरचित

[प्राकृतभाषामय]

नाणपंचमीकहाओ

[ज्ञानपञ्चमीकथाः]

[विस्तृत गुजराती प्रस्तावना पाठभेद परिशिष्टादि विविधवस्तुसमन्वित]

*

संपादक

अध्यापक डॉ. अमृतलाल सवचंद गोपाणी

एम्. ए., पीएच्. डी.

प्राध्यापक-अर्द्धमागधी शिक्षाविभाग

(भारतीयविद्या भवनद्वारा संचालित - मेधजी मथुरादास आर्ट्स कॉलेज, अन्धेरी)

प्रकाशनकर्ता

सिंधी जैन शास्त्र शिक्षा पीठ

भारतीय विद्या भवन

वंचई

विक्रमाब्द २००५]

प्रथमावृत्ति, पंचशत प्रति

[१९४९ ख्रिस्ताब्द]

ग्रन्थांक २५]

ॐ

[मूल्य रु. ७-४-०]

॥ सिंघीजैनग्रन्थमालासंस्थापकप्रशस्तिः ॥

अस्ति बङ्गाभिधे देशे सुप्रसिद्धा मनोरमा । सुशिंदाबाद इत्याख्या पुरी वैभवशालिनी ॥ १
ब्रह्मो निवसन्त्यत्र जैना ऊकेशवंशजाः । धनाढ्या नृपसम्मान्या धर्मकर्मपरायणाः ॥ २
श्रीडालचन्द इत्यासीत् तेष्वेको बहुभाग्यवान् । साधुवत् सच्चरित्रो यः सिंघीकुलप्रभाकरः ॥ ३
बाल्य एवागतो यश्च कर्तुं व्यापारविस्तृतिम् । कलिकातामहापुर्यां धृतधर्मार्थनिश्चयः ॥ ४
कुशाग्रीयस्वबुद्ध्यैव सद्गत्या च सुनिष्ठया । उपाज्यं विपुलां लक्ष्मीं कोट्यधिपोऽजनिष्ट सः ॥ ५
तस्य मञ्जुकुमारीति सन्नारीकुलमण्डना । अभूत् पतिव्रता पत्नी शीलसौभाग्यभूषणा ॥ ६
श्रीवहादुरसिंहाख्यो गुणवोस्तनयस्तयोः । अभवत् सुकृती दानी धर्मप्रियश्च धीनिधिः ॥ ७
प्राप्ता पुण्यवता तेन पत्नी तिलकसुन्दरी । यस्याः सौभाग्यचन्द्रेण भासितं तत्कुलाम्बरम् ॥ ८
श्रीमान् राजेन्द्रसिंहोऽस्य ज्येष्ठपुत्रः सुशिक्षितः । यः सर्वकार्यदक्षत्वात् दक्षिणबाहुवत् पितुः ॥ ९
नरेन्द्रसिंह इत्याख्यस्तेजस्वी मध्यमः सुतः । सूनुर्वारेन्द्रसिंहश्च कनिष्ठः सौम्यदर्शनः ॥ १०
सन्ति त्रयोऽपि सत्पुत्रा आसभक्तिपरायणाः । विनीताः सरला भव्याः पितुर्मागानुगामिनः ॥ ११
अन्येऽपि बहवस्तस्याभवन् स्वसादिवान्धवाः । धनैर्जनैः समृद्धः सन् स राजेव व्यराजत ॥ १२

अन्यच्च —

सरस्वत्यां सदासक्तो भूत्वा लक्ष्मीप्रियोऽप्ययम् । तत्राप्यासीत् सदाचारी तच्चित्रं विदुषां खलु ॥ १३
नाहंकारो न दुर्भावो न विलासो न दुर्व्ययः । दृष्टः कदापि तद्गोहे सतां तद् विस्मयास्पदम् ॥ १४
भक्तो गुरुजनानां स विनीतः सज्जनान् प्रति । बन्धुजनेऽनुरक्तोऽभूत् प्रीतः पोष्यगणेष्वपि ॥ १५
देश-कालस्थितिज्ञोऽसौ विद्या-विज्ञानपूजकः । इतिहासादि-साहित्य-संस्कृति-सत्कलाप्रियः ॥ १६
समुन्नत्यै समाजस्य धर्मस्योत्कर्षहेतवे । प्रचाराय च शिक्षाया दत्तं तेन धनं धनम् ॥ १७
गत्वा सभा-समित्यादौ भूत्वाऽध्यक्षपदान्वितः । दत्त्वा दानं यथायोग्यं प्रोत्साहिताश्च कर्मठाः ॥ १८
एवं धनेन देहेन ज्ञानेन शुभनिष्ठया । अकरोत् स यथाशक्ति सत्कर्माणि सदाशयः ॥ १९
अथान्यदा प्रसङ्गेन स्वपितुः स्मृतिहेतवे । कर्तुं किञ्चिद् विशिष्टं स कार्यं मनस्यचिन्तयत् ॥ २०
पूज्यः पिता सदैवासीत् सम्यग्-ज्ञानरुचिः स्वयम् । तस्मात् तज्ज्ञानवृद्धयर्थं यतनीयं मयाऽप्ययम् ॥ २१
विचार्यैवं स्वयं चित्ते पुनः प्राप्य सुसम्मतिम् । श्रद्धास्पदस्वमित्राणां विदुषां चापि तादृशाम् ॥ २२
जैनज्ञानप्रसारार्थं स्थाने शा न्ति नि के त ने । सिंघीपदाङ्कितं जै न ज्ञा न पी ठ मतीष्टिपत् ॥ २३
श्रीजिनविजयः प्राज्ञो मुनिनाम्ना च विश्रुतः । स्वीकर्तुं प्रार्थितस्तेन तस्याधिष्ठायकं पदम् ॥ २४
तस्य सौजन्य-सौहार्द-स्थैर्यौदार्यादिसद्गुणैः । वशीभूय मुदा येन स्वीकृतं तत्पदं वरम् ॥ २५
कवीन्द्रेण रवीन्द्रेण स्वीयपावनपाणिना । रस-नागाङ्क-चन्द्राब्दे तत्प्रतिष्ठा व्यधीयत ॥ २६
प्रारब्धं मुनिना चापि कार्यं तदुपयोगिकम् । पाठनं ज्ञानलिप्सूनां ग्रन्थानां ग्रथनं तथा ॥ २७
तस्यैव प्रेरणां प्राप्य श्रीसिंघीकुलकेतुना । स्वपितृश्रेयसे चैवा प्रारब्धा ग्रन्थमालिका ॥ २८
उदारचेतसा तेन धर्मशीलेन दानिना । व्ययितं पुष्कलं द्रव्यं तत्तत्कार्यसुसिद्धये ॥ २९
छात्राणां वृत्तिदानेन नैकेषां विदुषां तथा । ज्ञानाभ्यासाय निष्कामसाहाय्यं स प्रदत्तवान् ॥ ३०
जलवायवादिकानां तु प्रातिकूल्यादसौ मुनिः । कार्यं त्रिवार्षिकं तत्र समाप्यान्यत्र चास्थितः ॥ ३१
तत्रापि सततं सर्वं साहाय्यं तेन यच्छता । ग्रन्थमालाप्रकाशाय महोत्साहः प्रदर्शितः ॥ ३२
नन्द-निर्धर्ष-चन्द्राब्दे जाता पुनः सुयोजना । ग्रन्थावल्याः स्थिरत्वाय विस्तराय च नूतना ॥ ३३
ततः सुहृत्परामर्शात् सिंघीवंशनभस्वता । भा वि द्या भ व ना येयं ग्रन्थमाला समर्पिता ॥ ३४
आसीत्तस्य मनोवान्छाऽपूर्वा ग्रन्थप्रकाशने । तदर्थं व्ययितं तेन लक्षावधि हि रूप्यकम् ॥ ३५
दुर्विलासाद् विधेर्हन्त ! दौर्भाग्याच्चात्मबन्धूनाम् । स्वल्पेनैवाथ कालेन स्वर्गं स सुकृती ययौ ॥ ३६
इन्दु-ख-शून्य-नेत्राब्दे मासे आषाढसञ्ज्ञके । कलिकाताख्यपुर्यां स प्राप्तवान् परमां गतिम् ॥ ३७
पितृभक्तैश्च तत्पुत्रैः प्रेयसे पितुरात्मनः । तथैव प्रपितुः स्मृत्यै प्रकाश्यतेऽधुना पुनः ॥ ३८
इयं ग्रन्थावलिः श्रेष्ठा प्रेष्ठा प्रज्ञावतां प्रथा । भूयाद् भूत्यै सतां सिंघीकुलकीर्तिप्रकाशिका ॥ ३९
विद्वज्जनकृताह्लादा सच्चिदानन्ददा सदा । चिरं नन्दस्वियं लोके श्रीसिंघी ग्रन्थपद्धतिः ॥ ४०

॥ सिंघीजैनग्रन्थमालासम्पादकप्रशस्तिः ॥

स्वस्ति श्रीमेदपाटाल्यो देशो भारतविश्रुतः । रूपाहेलीति सन्नानी पुरिका तत्र सुस्थिता ॥	१
सदाचार-विचाराभ्यां प्राचीननृपतेः समः । श्रीमच्चतुरसिंहोऽत्र राठोडान्वयभूमिपः ॥	२
तत्र श्रीवृद्धिसिंहोऽभूद् राजपुत्रः प्रसिद्धिभाक् । क्षात्रधर्मधनो यश्च परमारकुलाग्रणीः ॥	३
मुञ्ज-भोजमुखा भूपा जाता यस्मिन् महाकुले । किं वर्ण्यते कुलीनत्वं तत्कुलजातजन्मनः ॥	४
पत्नी राजकुमारीति तस्याभूद् गुणसंहिता । चातुर्य-रूप-लावण्य-सुवाक्-सौजन्यभूषिता ॥	५
क्षत्रियाणीप्रभापूर्णां शौर्योद्दीप्तमुखाकृतिम् । यां दृष्ट्वैव जनो मेने राजन्यकुलजा त्वियम् ॥	६
पुत्रः किसनसिंहाख्यो जातस्तयोरतिप्रियः । रणमल्ल इति चान्यद् यन्नाम जननीकृतम् ॥	७
श्रीदेवीहंसनामाऽत्र राजपूज्यो यतीश्वरः । ज्योतिर्भैषज्यविद्यानां पारगामी जनप्रियः ॥	८
आगतो मरुदेशाद् यो भ्रमन् जनपदान् बहून् । जातः श्रीवृद्धिसिंहस्य प्रीति-श्रद्धास्पदं परम् ॥	९
तेनाथाप्रतिमप्रेम्णा स तस्मिन् स्वसन्निधौ । रक्षितः, शिक्षितः सम्यक्, कृतो जैनमतानुगः ॥	१०
दौर्भाग्यात् तच्छिशोर्बाल्ये गुरु-तातौ दिवंगतौ । विमूढः स्वगृहात् सोऽथ यदृच्छया विनिर्गतः ॥	११

तथा च -

भ्रातृत्वा नैकेषु देशेषु सेवित्वा च बहून् नरान् । दीक्षितो मुण्डितो भूत्वा जातो जैनमुनिस्ततः ॥	१२
ज्ञातान्यनेकशस्त्राणि नानाधर्ममतानि च । मध्यस्थवृत्तिना तेन तत्त्वात्स्वगवेष्टिणा ॥	१३
अधीता विविधा भाषा भारतीया युरोपजाः । अनेका लिपयोऽप्येवं प्रज्ञ-नूतनकालिकाः ॥	१४
येन प्रकाशिता नैके ग्रन्था विद्वत्प्रशंसिताः । लिखिता बहवो लेखा ऐतिह्यतथ्यगुम्भिताः ॥	१५
स बहुभिः सुविद्वद्भिस्तन्मण्डलैश्च सस्कृतः । जिनविजयनाम्नाऽसौ ख्यातोऽभवद् मनीषिषु ॥	१६
यस्य तां विश्रुतिं ज्ञात्वा श्रीमद्गान्धीमहात्मना । आहूतः सादरं पुण्यपत्तनात् स्वयमन्यदा ॥	१७
पुरे चाहम्मदाबादे राष्ट्रीयशिक्षणालयः । विद्यापीठ इति ख्यात्या प्रतिष्ठितो यदाऽभवत् ॥	१८
आचार्यत्वेन तत्रोच्चैर्नियुक्तः स महात्मना । रस-मुनि-निर्धोन्द्बदे पुरा तत्त्वाख्यमन्दिरे ॥	१९
वर्षाणामष्टकं यावत् सम्भूष्य तत् पदं ततः । गत्वा जर्मनराष्ट्रे स तत्संस्कृतिमधीतवान् ॥	२०
तत आगत्य सल्लग्नो राष्ट्रकार्ये च सक्रियम् । कारावासोऽपि सम्प्राप्तो येन स्वराज्यपर्वणि ॥	२१
क्रमात् ततो विनिर्मुक्तः स्थितः शान्तिनिकेतने । विश्ववन्द्यकवीन्द्रश्रीरवीन्द्रनाथभूषिते ॥	२२
सिंघीपदयुतं जैनज्ञानपीठं तदाश्रितम् । स्थापितं तत्र सिंघीश्रीडालचन्दस्य सूनुना ॥	२३
श्रीबहादुरसिंहेन दानवीरेण धीमता । स्मृत्यर्थं निजतातस्य जैनज्ञानप्रसारकम् ॥	२४
प्रतिष्ठितश्च तस्यासौ पदेऽधिष्ठातृसञ्ज्ञके । अध्यापयन् वरान् शिष्यान् ग्रन्थयन् जैनवाङ्मयम् ॥	२५
तस्यैव प्रेरणां प्राप्य श्रीसिंघीकुलकेतुना । स्वपितृश्रेयसे ह्येषा प्रारब्धा ग्रन्थमालिका ॥	२६
अथैवं विगतं यस्य वर्षाणामष्टकं पुनः । ग्रन्थमालाविकासार्थिप्रवृत्तिषु प्रयस्यतः ॥	२७
बाण-रत्न-नैवेन्द्रेन्द्रे मुंबाईनगरीस्थितः । मुंशीति विरुदख्यातः कन्हैयालालधीसखः ॥	२८
प्रवृत्तो भारतीयानां विद्यानां पीठनिर्मितौ । कर्मनिष्ठस्य तस्याभूत् प्रयत्नः सफलोऽचिरात् ॥	२९
विदुषां श्रीमतां योगात् संस्था जाता प्रतिष्ठिता । भारतीयपदोपेत विद्याभवनसञ्ज्ञया ॥	३०
आहूतः सहकार्यार्थं स मुनिस्तेन सुहृदा । ततः प्रभृति तत्रापि सहयोगं प्रदत्तवान् ॥	३१
तद्वनेऽन्यदा तस्य सेवाऽधिका ह्यपेक्षिता । स्वीकृता नम्रभावेन साऽप्याचार्यपदाश्रिता ॥	३२
नन्द-निर्धेय-चन्द्राब्दे वैक्रमे विहिता पुनः । एतद्ग्रन्थावलीस्थैर्यकृत् तेन नव्ययोजना ॥	३३
परामर्शात् ततस्तस्य श्रीसिंघीकुलभास्वता । भाविद्याभवनायेयं ग्रन्थमाला समर्पिता ॥	३४
प्रदत्ता दशसाहस्री पुनस्तस्योपदेशतः । स्वपितृस्मृतिमन्दिरकरणाय सुकीर्तिना ॥	३५
दैवादलपे गते काले सिंघीवर्यो दिवंगतः । यस्तस्य ज्ञानसेवायां साहाय्यमकरोत् महत् ॥	३६
पितृकार्यप्रगत्यर्थं यत्नशीलैस्तदात्मजैः । राजेन्द्रसिंहमुख्यैश्च सस्कृतं तद्वचस्ततः ॥	३७
पुण्यश्लोकपितुर्नाम्ना ग्रन्थागारकृते पुनः । बन्धुज्येष्ठो गुणश्रेष्ठो ह्यर्द्धलक्षं प्रदत्तवान् ॥	३८
ग्रन्थमालाप्रसिद्धयर्थं पितृवत् तस्य कांक्षितम् । श्रीसिंघीबन्धुभिः सर्वं तद्गिराऽनुविधीयते ॥	३९
विद्वज्जनकृताह्लादा सच्चिदानन्ददा सदा । चिरं नन्दत्वयं लोके जिनविजयभारती ॥	४०

सिंधी जैन ग्रन्थमाला

❧ अद्यावधि मुद्रितग्रन्थनामावलि ❧

१ मेरुतुङ्गाचार्यरचित प्रबन्धचिन्तामणि मूलग्रन्थ.	१३ यशोविजयोपाध्यायविरचित ज्ञानविन्दुप्रकरण.
२ पुरातनप्रबन्धसंग्रह. (बहुविध ऐतिह्यतथ्य परिपूर्ण)	१४ हरिषेणाचार्यकृत बृहत्कथाकोश.
३ राजशेखरसूरिरचित प्रबन्धकोश.	१५ जैनपुस्तकप्रशस्ति संग्रह-प्रथम भाग.
४ जिनप्रभसूरिकृत विविधतीर्थकल्प.	१६ हरिभद्रसूरिविरचित धूर्ताख्यान.
५ मेघविजयोपाध्यायविरचित देवानन्दमहाकाव्य.	१७ दुर्गदेवकृत रिपुसमुच्चय.
६ यशोविजयोपाध्यायकृत जैनतर्कभाषा.	१८ मेघविजयोपाध्यायकृत दिग्विजयमहाकाव्य.
७ हेमचन्द्राचार्यकृत प्रमाणमीमांसा.	१९ कवि अब्दुल रहमानकृत सन्देशरासक.
८ भट्टकलङ्कदेवकृत अकलङ्कग्रन्थत्रयी.	२० महाकवि भर्तृहरिविरचित शतकत्रयादि-सुभाषितसंग्रह.
९ प्रबन्धचिन्तामणि - हिन्दी भाषान्तर.	२१ शान्त्याचार्यकृत न्यायावतारवार्तिकवृत्ति.
१० प्रभाचन्द्रसूरिरचित प्रभावकचरित.	२२ कवि धाहिलरचित पउमसिरीचरित. (अपभ्रंश)
11 Life of Hemachandrāchārya:
By Dr. G. Bühler.	२३ महेश्वरसूरिकृत नाणपंचमीकहा.
१२ सिद्धिचन्द्रोपाध्यायरचित भानुचन्द्रगणिचरित.	

❧ संप्रति मुद्र्यमाणग्रन्थनामावलि ❧

१ खरतरगच्छगुर्वावलि.	११ जयपाहुडनाम निमित्तशास्त्र.
२ कुमारपालचरित्रसंग्रह.	१२ कोऊहलविरचित लीलावतीकथा (प्राकृत).
३ विविधगच्छीयपद्यावलि संग्रह.	१३ गुणचन्द्रविरचित मंत्रीकर्मचन्द्रवंशप्रबन्ध.
४ जैनपुस्तकप्रशस्ति संग्रह, भाग २.	१४ नयचन्द्रविरचित हम्मीरमहाकाव्य.
५ विज्ञप्तिमहालेखादि विज्ञप्तिलेखसंग्रह.	१५ भद्रबाहुसंहिता.
६ उद्घोतनसूरिकृत कुवलयमालाकथा.	१६ महेन्द्रसूरिकृत नर्मदासुन्दरीकथा.
७ उदयप्रभसूरिकृत धर्माभ्युदयमहाकाव्य	१७ जिनदत्ताख्यानद्वय (प्राकृत).
८ कीर्तिकौमुदी आदि अनेक प्रशस्त्यादि संग्रह.	१८ स्वयंभूविरचित पउमचरित (अपभ्रंश).
९ जिनेश्वरसूरिकृत कथाकोषप्रकरण.	१९ सिद्धिचन्द्रकृत काव्यप्रकाशखण्डन.
१० महामुनि गुणपालविरचित जंबूचरित्र (प्राकृत).	२० जयसिंहसूरिकृत धर्मोपदेशमाला.

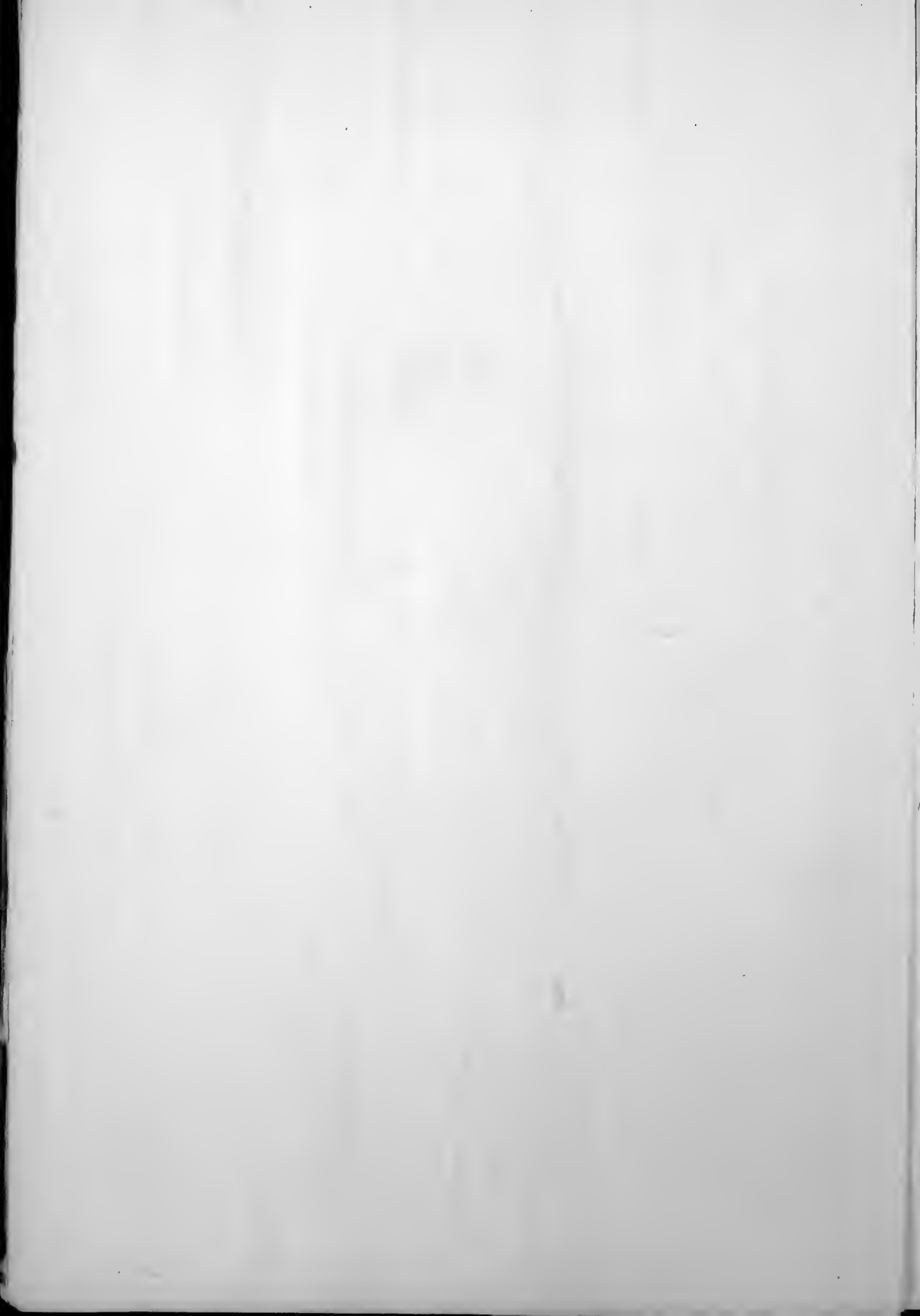
❧ मुद्रणार्थ निर्धारित एवं सज्जीकृतग्रन्थनामावलि ❧

१ भानुचन्द्रगणिकृत विवेकविलासटीका. २ पुरातन रास-भासादिसंग्रह. ३ प्रकीर्ण वाङ्मय प्रकाश. ४ सिद्धिचन्द्रोपाध्यायविरचित वासवदत्ताटीका. ५ देवचन्द्रसूरिकृत मूलशुद्धिप्रकरणवृत्ति. ६ रत्नप्रभाचार्यकृत उपदेशमाला टीका. ७ यशोविजयोपाध्यायकृत अनेकान्तव्यवस्था. ८ जिनेश्वराचार्यकृत प्रमालक्षण. ९ महानिशीथसूत्र. १० तरुणप्रभाचार्यकृत आवश्यकबालावबोध. ११ राठोडवंशावलि. १२ उपकेशगच्छप्रबन्ध. १३ वर्द्धमानाचार्यकृत गणरत्नमहोदधि. १४ प्रतिष्ठासोमकृत सोमसौभाग्यकाव्य. १५ नेमिचन्द्रकृत षष्ठीशतक (पृथक् पृथक् ३ बालावबोधयुक्त). १६ शीलांकाचार्य विरचित महापुरुषचरित्र (प्राकृत महाग्रन्थ). १७ चंदप्पहचरियं (प्राकृत). १८ नेमिनाहचरित्र (अपभ्रंश-महाग्रन्थ). १९ उपदेशपदीका (वर्द्धमाचार्यकृत). २० निर्वाणलीलावती कथा (सं. कथा ग्रन्थ). २१ सनत्कुमारचरित्र (संस्कृत काव्यग्रन्थ). २२ राजवह्म पाठककृत भोजचरित्र. २३ प्रमोदमणिक्यकृत बागभटालंकारवृत्ति. २४ सोमदेवादिकृत विदग्धमुखमण्डनवृत्ति. २५ समयसुन्दरादिकृत वृत्तरत्नाकरकृति. २६ पाण्डित्यदर्पण. २७ पुरातन प्रबन्धसंग्रह-हिन्दी भाषान्तर. २८ भुवनभानुचरित्र बालावबोध. २९ भुवनसुन्दरी चरित्र (प्राकृत कथा) इत्यादि, इत्यादि.

सौभाग्यवती श्री कस्तूरीने

स्नेहार्द्रभावे समर्पण

अ. स. गोपाणी

ग्रन्थानुक्रमणिका

स्व० बाबू श्री बहादुरसिंहजी सिंघी अने सिंघी जैन ग्रन्थमाला

पृष्ठ.

ॐ सरणाञ्जलि ॐ

§ ३-§ ९

प्रास्ताविक वक्तव्य - ग्रन्थमालासंपादक लिखित

§ १०-§ १५

संपादकीय प्रस्तावना

१-४४

- (१) ज्ञानपंचमी माहात्म्यदर्शक कथासाहित्य १-७
- (२) महेश्वरसूरिओ ७-१०
- (३) 'नाणपंचमी' अने 'भविस्सदत्तकहा' १०-१२
- (४) भविष्यदत्त आख्याननो सारांश १२-१७
- (५) 'भविस्सदत्त कहा'नो सारांश १७-२१
- (६) विशेषनामोनुं साम्य २१
- (७) विशेषनामो वच्चे भेद २२
- (८) वधारानां विशेष नामो २२
- (९) स्थळनां नामो २३
- (१०) प्रसंगो २३-२४
- (११) 'नाणपंचमी कहा' अने तद्गत सुभाषितो २४-३५
- (१२) प्राकृतभाषा अने संघ विषेना महेश्वरसूरिना मन्तव्यो ३५-४०
- (१३) ग्रंथसंपादनमां उपयोगमां लीधेली प्रतिओनो परिचय ४०-४२
- (१४) पाठांतरो ४२
- (१५) प्राकृतभाषामां लखायेल जैन कथा साहित्यनो टूंक परिचय ४२-४४
- (१६) छंद, भाषा अने कवित्व ४४
- (१७) आभार दर्शन ४४

नाणपंचमी कहा

१-७६

- (१) जयसेण कहा २-२०
- (२) नंद कहा २०-२४
- (३) भद्दा कहा २५-२९
- (४) वीर कहा २९-३४
- (५) कमला कहा ३४-३९
- (६) गुणाणुराग कहा ३९-४४
- (७) विमल कहा ४४-४८
- (८) धरण कहा ४९-५३
- (९) देवी कहा ५३-५८
- (१०) भविस्सयत्त कहा ५८-७६
- ग्रंथगत सुभाषितोनी पादसूची ७७-८०
- ग्रंथगत विशेषनामोनी सूची ८१-८४
- ग्रंथगत आवश्यक शब्दोनी सूची ८५-८७

સ્વ૦ બાબૂ શ્રી બહાદુર સિંહજી સિંઘી

અને

સિંઘી જૈન ગ્રંથ માલા

—[સ્મરણા જ્ઞાલિ]—

મારા અનન્ય આદર્શપોષક, કાર્યસાહાયક, ઉત્સાહપ્રેરક અને સહૃદય સ્નેહાસ્પદ બાબૂ શ્રી બહાદુર સિંહજી સિંઘી, જેમણે મારી વિશિષ્ટ પ્રેરણાથી, પોતાના સ્વર્ગવાસી સાધુચરિત પિતા શ્રી ડાલચંદજી સિંઘીના પુણ્ય-સ્મરણ નિમિત્ત, આ ‘સિંઘી જૈન ગ્રંથ માલા’ ની કીર્તિકારિણી સ્થાપના કરીને, એના નિમિત્તે દરવર્ષે હજારો રૂપિયા સ્વર્ચ કરવાની આદર્શ ઉદારતા પ્રકટ કરી હતી; અને જેમની આવી અસાધારણ જ્ઞાનભક્તિ સાથે અનન્ય આર્થિક ઉદારવૃત્તિ જોઈને મેં પણ, મારા જીવનનો વિશિષ્ટ શક્તિશાલી અને વહુ જ મૂલ્યવાન અવશેષ ઉત્તરકાળ, એ ગ્રંથમાલાના જ વિકાસ અને પ્રકાશને માટે સર્વાત્મના એ સમર્પિત કરી દીધો; તથા જેમણે આ ગ્રંથમાલાનું વિગત ૧૩-૧૪ વર્ષોમાં આતું સુંદર, સમૃદ્ધ અને સર્વાંદરણીય કાર્યફલ નિષ્પન્ન થઈ જોઈને ભવિષ્યમાં આના કાર્યને વધારે પ્રગતિમાન અને વધારે વિસ્તીર્ણ રૂપમાં જોવાની પોતાના જીવનની એકમાત્ર પરમ અભિલાષા સેવી હતી; અને તદનુસાર, મારી પ્રેરણા અને યોજનાને અનુસરીને, પ્રસ્તુત ગ્રંથમાલાની કાર્યવ્યવસ્થા ‘ભારતીય વિદ્યાભવન’ ને સમર્પિત કરી, આના ભાવી અંગે નિશ્ચિત થયા હતા; તે પુણ્યવાન, સાહિત્યરસિક, ઉદારમનસ્ક, અમૃતા-ભિલાષી, અભિનન્દનીય આત્મા હવે આ સંસારમાં વિદ્યમાન નથી. સન્ ૧૯૪૪ ના જુલાઈ માસની ૭ મી તારીખે ૫૯ વર્ષની ઉમરે એ મહાન આત્મા આ લોકમાંથી પ્રસ્થાન કરી ગયો. તેમના એવા ભવ્ય, આદરણીય, સ્પૃહણીય અને શ્લાઘનીય જીવનને પોતાની કિંચિત્ સ્નેહાત્મક ‘સ્મરણાજ્ઞાલિ’ સમર્પિત કરવા નિમિત્તે, તેમનો સંક્ષિપ્ત જીવન-પરિચય અહિં આપવામાં આવે છે.

સિંઘીજીના જીવન સાથેના મારા યાસ યાસ સ્મરણોનું વિસ્તૃત આલેખન મેં હિંદીમાં કયું છે અને તે યાસ કરીને સિંઘી-જીના જ ‘સ્મારક ગ્રંથ’ તરીકે પ્રગટ કરવામાં આવેલા ‘ભારતીય વિદ્યા’ નામક પત્રિકાના ત્રીજા ભાગની અનુપૂર્તિરૂપે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે. સિંઘીજી વિશે વિશેષ જાણવાની ઇચ્છાવાળા વાંચકોને એ ‘સ્મારક ગ્રંથ’ જોવાની ભલામણ છે.

*

બાબૂ શ્રી બહાદુર સિંહજીનો જન્મ બંગાળના મુર્શીદાબાદ જિલ્લામાં આવેલા અજીમગંજ નામક સ્થાનમાં, સંવત્ ૧૯૪૧ માં થયો હતો. તેઓ બાબૂ ડાલચંદજી સિંઘીના એકમાત્ર પુત્ર હતા. તેમની માતા શ્રીમતી મનુકુમારી અજીમગંજના જ બૈદ કુટુંબના બાબૂ જયચંદજીની પુત્રી થતી હતી. શ્રી મનુકુમારીની એક બહેન જગતસેઠને ત્યાં પરણાવેલી હતી અને ધીજી બહેન સુપ્રસિદ્ધ નાહાર કુટુંબમાં પરણાવેલી હતી. કલકત્તાના સ્વ૦ સુપ્રસિદ્ધ જૈન સ્કૉલર અને આગેવાન વ્યક્તિ બાબૂ પૂરણચંદજી નાહાર, બાબૂ બહાદુર સિંહજી સિંઘીના માસીઆઈ ભાઈ થતા હતા. સિંઘીજીનો વિવાહ, બાલુચર-જીઆગંજના સુપ્રસિદ્ધ ધનાઢ્ય જૈન ગૃહસ્થ લક્ષ્મીપત સિંહજીની પૌત્રી અને છત્રપત સિંહજીની પુત્રી શ્રીમતી તિલકસુંદરી સાથે સંવત્ ૧૯૫૪ માં થયો હતો. એ રીતે શ્રી બહાદુર સિંહજી સિંઘીનો કૌટુંબિક સંબંધ બંગાળના યાસ પ્રસિદ્ધ જૈન કુટુંબો સાથે ગાઢ રીતે સંકળાઈ ગયો હતો.

*

બાબૂ શ્રી બહાદુર સિંહજીના પિતા બાબૂ ડાલચંદજી સિંઘી બંગાળના જૈન મહાજનોમાં એક વહુ જ પ્રસિદ્ધ અને સન્નિવૃત્તિ પુરુષ થઈ ગયા. તેઓ પોતાના એકીલા જાત પુરુષાર્થ અને ઉદ્યોગથી, એક વહુ જ સાધારણ સ્થિતિના વ્યાપારીની કોટિમાંથી મ્હોટા કરોડાધિપતિની સ્થિતિએ પહોંચ્યા હતા અને સારાય બંગાળમાં એક સુપ્રતિષ્ઠિત અને પ્રામાણિક વ્યાપારી તરીકે તેમણે વિશિષ્ટ યશાસિ પ્રાપ્ત કરી હતી. એક વખતે તેઓ, બંગાળનો સૌથી મુખ્ય વ્યાપાર જે જૂટનો ગણાય છે તેના, સૌથી મ્હોટા વ્યાપારી થઈ ગયા હતા. તેમના પુરુષાર્થથી, તેમની વ્યાપારી પેઢી જે હરિસિંહ નિહાલચંદના નામે ચાલતી હતી તે બંગાળમાં જૂટનો વ્યાપાર કરનારી દેશી તથા વિદેશી પેઢીઓમાં સૌથી મ્હોટી પેઢી ગણાતી થઈ હતી.

બાબૂ ડાલચંદજી સિંઘીનો જન્મ સંવત્ ૧૯૨૧ માં થયો હતો, અને ૧૯૩૫ માં તેમનું શ્રી મનુકુમારી સાથે લગ્ન થયું. ૧૪-૧૫ વર્ષની ઉમરમાં ડાલચંદજીએ પોતાના પિતાની દુકાનનો કારભાર, જે તે વખતે વહુ જ સાધારણ રૂપમાં ચાલતો હતો, તે હાથમાં લીધો. તેઓ અજીમગંજ છોડી કલકત્તે આવ્યા અને ત્યાં પોતાની હોશિયારી અને સ્વંત્ર વહે એ કારભારને ધીમે ધીમે યથા જ વધાર્યો અને અંતે તેને એક સૌથી મ્હોટી ‘ફર્મ’ના રૂપમાં સ્થાપિત કર્યો. કલકત્તામાં જ્યારે ‘જૂટ સેલ્સ એસોસિએશન’ની સ્થાપના થઈ ત્યારે બાબૂ ડાલચંદજી સિંઘીને તેના સૌથી પહેલા પ્રેસીડેન્ટ બનાવવામાં આવ્યા હતા. જૂટના વ્યાપારમાં આવી રીતે સૌથી મ્હોટું સ્થાન મેલવીને પછી તેમણે પોતાનું લક્ષ્ય બીજા બીજા ઉદ્યોગો તરફ પણ દોર્યું. એક તર-

ફ તેમણે મધ્યપ્રાંતોમાં આવેલા કોરીયા સ્ટેટમાં કોલસાની ખાણોના ઉદ્યોગનો પાયો નાંચ્યો અને વીજી તરફ દક્ષિણના શક્તિ અને અકલતરનાં રાજ્યોમાં આવેલી ચૂનાના પથ્થરોની ખાણોના, તેમ જ બેલગામ, સાવંતવાડી, ઇચલકરંજી જેવા સ્થાનોમાં આવેલી 'બોકસાઈટ' ની ખાણોના વિકાસની શોધ કરવા પાછલ પોતાનું લક્ષ્ય પરોવ્યું. કોલસાના ઉદ્યોગ અર્થે તેમણે 'મેસર્સ ડાલચંદ બહાદુરસિંહ' એ નામથી નવી પેઢીની સ્થાપના કરી જે આજે હિંદુસ્થાનમાં એક અગ્રગણ્ય પેઢી ગણાય છે. એ ઉપરાંત તેમણે બંગાળના ચોવીસ પરગણા, રંગપુર, પૂર્ણિયા અને માલદહા વિગેરે જિલ્લાઓમાં, મ્હોટી જમીનદારી પણ ખરીદ કરી અને એ રીતે બંગાળના નામાંકિત જમીનદારોમાં પણ તેમણે પોતાનું ધ્યાન સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું. બાબૂ ડાલચંદજીની આવી સુપ્રતિષ્ઠા કેવલ વ્યાપારિક ક્ષેત્રમાં જ મર્યાદિત નહોતી. તેઓ પોતાની ઉદારતા અને ધાર્મિકતા માટે પણ એટલા જ સુપ્રસિદ્ધ હતા—તેમની પરોપકારવૃત્તિ પણ તેટલી જ પ્રશંસનીય હતી. પરંતુ, પરોપકારસુલભ પ્રસિદ્ધિથી તેઓ પ્રાયઃ દૂર રહેતા હતા. ઘણા ભાગે તેઓ ગુપ્તરીતે જ અર્થિજનોને પોતાની ઉદારતાનો લાભ આપતા. તેમણે પોતાના જીવનમાં લાખોનું દાન કર્યું હશે પણ તેની પ્રસિદ્ધિ કે નોંધ તેમણે ભાગ્યે જ કરવા ઇચ્છી હશે. તેમના સુપુત્ર બાબૂ શ્રી બહાદુર સિંહજીએ પ્રસંગોપાત્ત ચર્ચા કરતાં જણાવ્યું હતું, કે તેઓ જે કાંઈ દાન આદિ કરતા, તેની ખબર તેમને પોતાને (પુત્રને) પણ ભાગ્યે જ થતી. આથી તેમના જાહેર દાનો અંગેની માત્ર નીચેના ૨-૪ પ્રસંગોની જ માહિતી મળી શકી હતી.

સન ૧૯૨૬ માં 'ચિત્તરંજન' સેવા સદન માટે કલકત્તામાં ફાલો કરવામાં આવ્યો ત્યારે એક વાર ખુદ મહાત્માજી એમના મકાને ગયા હતા અને તે વખતે તેમણે વગર ભાગ્યે જ મહાત્માજીને એ કાર્ય માટે ૧૦૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા હતા.

૧૯૧૭ માં કલકત્તામાં 'ગવર્નમેંટ હાઉસ'ના મેદાનમાં, લૉર્ડ કાર્માઈકલના આશ્રય નીચે રેડક્રૉસ માટે એક મેઝાબડો થયો હતો તેમાં તેમણે ૨૧૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા હતા. તેમ જ પ્રથમ મહાયુદ્ધ વખતે તેમણે ૩,૦૦,૦૦૦ રૂપિયાના 'વૉર બૉન્ડ્સ' ખરીદ કરીને એ પ્રસંગે સરકારને ફાલ્લામાં મદદ કરી હતી. પોતાની છેલ્લી અવસ્થામાં તેમણે પોતાના નિકટ કુટુંબીજનો—કે જેમની આર્થિક સ્થિતિ બહુ જ સાધારણ પ્રકારની હતી તેમને—રૂપિયા ૧૨ લાખ વ્હેંચી આપવાની વ્યવસ્થા કરી હતી જેનો અમલ તેમના સુપુત્ર બાબૂ બહાદુર સિંહજીએ કર્યો હતો.

બાબૂ ડાલચંદજીનું ગૃહસ્થ જીવન બહુ જ આદર્શરૂપ હતું. તેમના ધર્મપત્ની શ્રીમતી મનુકુમારી એક આદર્શ અને ધર્મ-પરાયણ પત્ની હતા. પતિ-પત્ની બંને સદાચાર, સુવિચાર અને સુસંસ્કારની મૂર્તિ જેવા હતા. ડાલચંદજીનું જીવન બહુ જ સાદું અને સાધુત્વ ભરેલું હતું. વ્યવહાર અને વ્યાપાર બંનેમાં તેઓ અત્યંત પ્રામાણિક અને નીતિપૂર્વક વર્તનારા હતા. સ્વભાવે તેઓ ખુબ જ શાન્ત અને નિરભિમાની હતા. જ્ઞાનમાર્ગ ઉપર તેમની કંઠી શ્રદ્ધા હતી. તત્ત્વજ્ઞાનવિષયક પુસ્તકોનું વાચન અને શ્રવણ તેમને અત્યંત પ્રિય હતું. કિલ્લ નગર કૉલેજના એક અધ્યાત્મલક્ષી બંગાલી પ્રોફેસર નામે બાબૂ બ્રજલાલ અધિકારી—જેઓ યોગવિષયક પ્રક્રિયાના અચ્છા અભ્યાસી અને તત્ત્વચિંતક હતા—તેમના સહવાસથી બાબૂ ડાલચંદજીને પણ યોગની પ્રક્રિયા તરફ ખુબ રુચિ થઈ ગઈ હતી અને તેથી તેમણે તેમની પાસેથી એ વિષયની કેટલીક ધ્યાનપ્રાપ્તિઓનો કંઠો અભ્યાસ પણ કર્યો હતો. શારીરિક સ્વાસ્થ્ય અને માનસિક પાવિત્ર્યનો જેનાથી વિકાસ થાય એવી, કેટલીક વ્યાવહારિક જીવનને અત્યંત ઉપયોગી, યૌગિક પ્રક્રિયાઓનો તેમણે પોતાના પત્ની તેમ જ પુત્ર, પુત્રી આદિને પણ અભ્યાસ કરવાની પ્રેરણા કરી હતી.

જૈન ધર્મના વિશુદ્ધ તત્ત્વોના પ્રચાર અને સર્વોપયોગી જૈન સંહિતના પ્રસાર માટે પણ તેમને ધ્યાન રહેતી હતી અને પંડિતપ્રધર શ્રી સુખલાલજીના પરિચયમાં આવ્યા પછી, એ કાર્ય માટે કાંઈક વિશેષ સક્રિય પ્રયત્ન કરવાની તેમની સારી ઉત્કંઠા જાગી હતી. કલકત્તામાં ૨-૪ લાખના ખર્ચે આ કાર્ય કરનારું કોઈ સાહિત્યિક કે શૈક્ષણિક કેન્દ્ર સ્થાપિત કરવાની યોજના તેઓ વિચારી રહ્યા હતા, એ દરમિયાન સન્ ૧૯૨૭ (વિ. સં. ૧૯૮૪) માં કલકત્તામાં તેમનો સર્ગવાસ થયો.

✽

બાબૂ ડાલચંદજી સિંઘી, પોતાના સમયના બંગાળનિવાસી જૈન સમાજમાં એક અત્યંત પ્રતિષ્ઠિત વ્યાપારી, દીર્ઘદર્શી ઉદ્યોગપતિ, મ્હોટા જમીનદાર, ઉદારચિત્ત સદ્ગૃહસ્થ અને સાધુચરિત સત્પુરુષ હતા. તેઓ પોતાની એ સર્વ સંપત્તિ અને ગુણ-વૃત્તાનો સમગ્ર વારસો પોતાના એક માત્ર પુત્ર બાબૂ બહાદુર સિંહજીને સોંપતા ગયા, જેમણે પોતાના એ પુણ્યશ્લોક પિતાની સ્થૂલ સંપત્તિ અને સૂક્ષ્મ સત્કીર્તિ—બંનેને ઘણી સુંદર રીતે વધારીને પિતા કરતાંય સવાઈ શ્રેષ્ઠતા મેલવવાની વિશિષ્ટ પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી.

બાબૂ શ્રી બહાદુર સિંહજીમાં પોતાના પિતાની વ્યાપારિક કુશલતા, વ્યાવહારિક નિપુણતા અને સાંસ્કારિક સન્નિષ્ઠા તો સંપૂર્ણ અંશે વારસાગતરૂપે ઉતરેલી હતી જ, પરંતુ તે ઉપરાંત તેમનામાં બૌદ્ધિક વિશદતા, કલાત્મક રસિકતા અને વિવિધ વિષયગ્રાહિણી પ્રાજ્ઞલ પ્રતિભાનો પણ ઉચ્ચ પ્રકારનો સન્નિવેશ થયો હતો અને તેથી તેઓ એક અસાધારણ વ્યક્તિત્વ ધરાવનાર મહાનુભાવોની પંક્તિમાં સ્થાન પ્રાપ્ત કરવાની યોગ્યતા મેલવી શક્યા હતા.

તેઓ પોતાના પિતાના એકમાત્ર પુત્ર હોવાથી તેમને પિતાના વિશાલ કારભારમાં નાનપણથી જ લક્ષ્ય આપવાની ફરજ પડી હતી અને તેથી તેઓ હાઈસ્કૂલનો અભ્યાસ પૂરો કરવા સિવાય કૉલેજનો વિશેષ અભ્યાસ કરવાનો અવસર મેલવી શક્યા ન હતા. છતાં તેમની જ્ઞાનરુચિ બહુ જ તીવ્ર હોવાથી, તેમણે પોતાની મેલે જ, વિવિધ પ્રકારના સાહિત્યના વાંચનનો અભ્યાસ

खूब ज वधायो हतो अने तेथी तेओ इंग्रेजी उपरांत, बंगाली, हिंदी, गुजराती भाषाओ पण खूब सरस जाणता हता अने ए भाषाओमां लखाएलां विविध पुस्तकोना वाचनमां सतत निमग्न रहेता हता.

नानपणथी ज तेमने प्राचीन वस्तुओना संग्रहनो भारे शोख लागी गयो हतो अने तेथी तेओ जूना सिक्काओ, चित्रो, मूर्तिओ अने तेवी बीजी बीजी चीजोनो संग्रह करवाना अत्यंत रसिक थई गया हता. झवेरातनो पण ते साथे तेमनो शोख खूब वध्यो हतो अने तेथी तेओ ए विषयमां पण खूब ज निष्णात थई गया हता. एना परिणामे तेमणे पोतानी पासे सिक्काओ, चित्रो, हस्तलिखित बहुमूल्य पुस्तको विगेरेनो जे अमूल्य संग्रह भेगो कयों हतो ते आजे हिंदुस्थानना गण्यागांठ्या एवा संग्रहोमां एक महत्त्वनुं स्थान प्राप्त करे तेवो छे. तेमनो प्राचीन सिक्काओनो संग्रह तो एटलो बंधो विशिष्ट प्रकारनो छे के जेथी आखी दुनियामां तेनुं त्रीजुं के चोथुं स्थान आवे तेम छे. तेओ ए विषयमां एटला निपुण थई गया हता के म्होटा म्होटा म्युजियमोना ब्युरेटरो पण वारंवार तेमनी सलाह अने अभिप्राय मेळववा अर्थ तेमनी पासे आवता जता.

तेओ पोताना एवा उच्च सांस्कृतिक शोखने लईने देश-विदेशनी आवी सांस्कारिक प्रवृत्तियो माटे कार्य करती अनेक संस्थाओना सदस्य विगेरे बन्या हता. दाखला तरीके-रॉयल एशियाटिक सोसायटी ऑफ बंगाल, अमेरिकन ज्योग्राफिकल सोसायटी न्युयॉर्क, बंगीय साहित्यपरिषद् कलकत्ता, न्युमिस्मेटिक सोसायटी ऑफ इन्डिया विगेरे अनेक प्रसिद्ध संस्थाओना तेओ उत्साही सभासद हता.

साहित्य अने शिक्षण विषयक प्रवृत्ति करनारी जैन तेम ज जैनेतर अनेक संस्थाओने तेमणे मुक्त मने दान आपी ए विषयोना प्रसारमां पोतानी उत्कट अभिरुचिनो उत्तम परिचय आप्यो हतो. तेमणे आवी रीते केट-केटली संस्थाओने आर्थिक सहायता आपी हती तेनी संपूर्ण यादी मळी शकी नथी. तेमनो खभाव आवां कार्योमां पोताना पिताना जेवो ज प्रायः मौन धारण करवानो हतो अने ए माटे पोतानी प्रसिद्धि करवानी तेओ आकांक्षा न्होता राखता. तेमनी साथे कोई काई वखते प्रसंगोचित वार्तालाप थतां आवी बाबतनी जे आडकतरी माहिती मळी शकी तेना आधारे तेमनी पासेथी आर्थिक सहायता मेळवनारी केटलीक संस्थाओनां नामो विगेरे आ प्रमाणे जाणी शकायां छे:-

हिंदु एकेडेमी, दोलतपुर (बंगाल), ६० १५०००)	कलकत्ता-मुर्शिदाबादन जैन मन्दिर, ११०००)
तरक्की-उर्दू बंगाला, ५०००)	जैनधर्म प्रचारक सभा, मानभूम, ५०००)
हिंदी साहित्य परिषद् भवन (इलाहाबाद), १२५००)	जैन भवन, कलकत्ता, १५०००)
विशुद्धानंद सरस्वती मारवाडी हॉस्पिटल, कलकत्ता, १००००)	जैन पुस्तक प्रचारक मंडल, आगरा, ७५००)
एक मेटर्निटीहोम, कलकत्ता, २५००)	जैन मन्दिर, आगरा, ३५००)
बनारस हिंदु युनिवर्सिटी, २५००)	जैन हाइस्कूल, अंबाला, २१००)
जीयागंज हाइस्कूल, ५०००)	जैन गुरुकुल, पालीताणा, ११०००)
जीयागंज लंडन मिशन हॉस्पिटल, ६०००)	जैन प्राकृत कोश माटे, २५००)

ए उपरांत हजार-हजार पांचसो-पांचसोनी नानी रकमो तो तेमणे सैंकडोनी संख्यामां आपी छे जैनो सरवाळो दोढ बे लाख जेटलो थवा जाय.

*

साहित्य अने शिक्षणनी प्रगति माटे सिंधीजीनो जेटलो उत्साह अने उद्योग हतो तेटलो ज सामाजिक प्रगति माटे पण ते हतो. अनेकवार तेमणे आवी सामाजिक सभाओ विगेरेमां प्रमुख तरीके भाग लईने पोतानो ए विषेनो आन्तरिक उत्साह अने सहकारभाव प्रदर्शित कयों हतो. जैन श्वेतांबर कॉन्फरन्सना सन् १९२६ मां मुंबईमां भराएला खास अधिवेशनना तेओ प्रमुख बन्या हता. उदयपुर राज्यमां आवेला केसरीयाजी तीर्थना वहीवटना विषयमां स्टेट साथे जे झगडो उभो थयो हतो तेमां तेमणे सौथी वधारे तन, मन अने धननो भोग आप्यो हतो. आ रीते तेओ जैन समाजना हितनी प्रवृत्तियोमां यथायोग्य संपूर्ण सहयोग आपता हता परंतु ते साथे तेओ सामाजिक मूढता अने सांप्रदायिक कट्टरताना पण पूर्ण विरोधी हता. बीजा बीजा धनवानो के आगेवानो गणाता रूढीभक्त जैनोनी माफक, तेओ संकीर्ण मनोवृत्ति के अन्धश्रद्धा-पोषक विकृत भक्तिथी सर्वथा पर हता. आचार, विचार के व्यवहारमां तेओ बहु ज उदार अने विवेकशील हता.

तेमनुं गृहस्थ तरीकेनुं जीवन पण बहु ज सादुं अने सात्त्विक हतुं. बंगालना जे जातना नवाबी गणाता वातावरणमां तेओ जन्म्या हता अने उछर्या हता ते वातावरणनी तेमना जीवन उपर कशी ज खराब असर थई न हती अने तेओ लगभग ए वातावरणथी तद्न अलिप्त जेवा हता. आटला म्होटा श्रीमान् होवा छतां, श्रीमंताईना खोटा विलास के मिथ्या आडंबरथी तेओ सदा दूर रहेता हता. दुर्व्यय अने दुर्व्यसन त्रये तेमनो भारे तिरस्कार हतो. तेमनी स्थितिना धनवानो ज्यारे पोताना मोज-शोख, आनन्द-प्रमोद, विलास-प्रवास, समारंभ-महोत्सव इत्यादिमां लाखो रुपिया उडावता होय छे त्यारे सिंधीजी तेनाथी तद्न विमुख रहेता हता. तेमने शोख मात्र सारा वाचननो अने कलामय वस्तुओ जोवा-संग्रहवानो हतो. ज्यारे जुओ

ત્યારે, તેઓ પોતાની ગાદી ઉપર બેઠા બેઠા સાહિત્ય, ઇતિહાસ, સ્થાપત્ય, ચિત્ર, વિજ્ઞાન, ભૂગોલ કે ભૂગર્ભવિદ્યાને લગતાં સામયિકો કે પુસ્તકો વાંચતા જ સદા દેખાતા હતા. પોતાના એવા વિશિષ્ટ વાચનના શોખને લીધે તેઓ ઇંગ્રેજી, બંગાલી, હિંદી, ગુજરાતી આદિમાં પ્રકટ થતા ઉચ્ચ કોટિના, ઉચ્ચ વિષયોને લગતા વિવિધ પ્રકારનાં સામયિક પત્રો અને જર્નલ્સ આદિ નિયમિત મગાવતા રહેતા હતા. આર્ટ, આર્કિટેક્ચર, એપીગ્રાફી, ન્યુમિસ્મેટિક, જ્યોગ્રાફી, આઈકોનોગ્રાફી, હિસ્ટરી અને માઈનિંગ આદિ વિષયોના પુસ્તકોની તેમણે પોતાની પાસે એક સારી સરખી લાઈબ્રેરી જ બનાવી લીધી હતી.

તેઓ સ્વભાવે એકાન્તપ્રિય અને અલ્પભાષી હતા. નકામી વાતો કરવા તરફ કે ગપ્પા સપ્પા મારવા તરફ તેમને બહુ જ અભાવ હતો. પોતાના વ્યાવસાયિક વ્યવહારની કે વિશાળ કારભારની વાવતોમાં પણ તેઓ બહુ જ મિતભાષી હતા. પરંતુ જ્યારે તેમના પ્રિય વિષયોની—જેવા કે સ્થાપત્ય, ઇતિહાસ, ચિત્ર, શિલ્પ આદિની—ચર્ચા જો નીકળી હોય તો તેમાં તેઓ એટલા નિમગ્ન થઈ જતા કે કલાકોના કલાકો વહી જતા તો પણ તેઓ તેથી થાકતા નહીં કે કંટાળતા નહીં.

તેમની બુદ્ધિ અત્યંત તીક્ષ્ણ હતી. કોઈ પણ વસ્તુને સમજવામાં કે તેનો મર્મ પકડવામાં તેમને કશી વાર ન લાગતી. વિજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાનની ગંભીર વાવતો પણ તેઓ સારી પેઠે સમજી શકતા હતા અને તેમનું મનન કરી તેમને પચાવી શકતા હતા. તર્ક અને દલીલમાં તેઓ મ્હોટા મ્હોટા કાયદાશાસ્ત્રીઓને પણ આંટી દેતા. તેમ જ ગમે તેવો ચાલાક માણસ પણ તેમને પોતાની ચાલાકીથી ચક્રિત કે મુગ્ધ બનાવી શકે તેમ ન હતું.

પોતાના સિદ્ધાન્ત કે વિચારમાં તેઓ ખૂબ જ મક્કમ રહેવાની પ્રકૃતિના હતા. એક વાર વિચાર નક્કી કર્યા પછી અને કોઈ કાર્યનો સ્વીકાર કર્યા પછી તેમાંથી ચલિત થવાનું તેઓ બિલ્કુલ પસંદ કરતા નહીં.

વ્યવહારમાં તેઓ બહુ જ પ્રામાણિક રહેવાની વૃત્તિવાળા હતા. બીજા બીજા ધનવાનોની માફક વ્યાપારમાં દગા ફટકા કે સાચ-झूठ કરીને ધન મેળવવાની તૃષ્ણા તેમને યત્કિન્નિત પણ થતી ન હતી. તેમની આવી વ્યાવહારિક પ્રામાણિકતાને લક્ષીને ઇંગ્લેન્ડની મર્કેન્ટાઈલ બેંકની ડાયરેક્ટરોની બૉર્ડે પોતાની કલકત્તાની શાખાની બૉર્ડેમાં, એક ડાયરેક્ટર થવા માટે તેમને સ્વાસ વિનંતિ કરી હતી કે જે માન એ પહેલાં કોઈ પણ હિંદુસ્થાની વ્યાપારીને મળ્યું નહોતું.

પ્રતિભા અને પ્રામાણિકતા સાથે તેમનામાં યોજનાશક્તિ પણ ઘણી ઉચ્ચ પ્રકારની હતી. તેમણે પોતાની જ સ્વતંત્ર બુદ્ધિ અને કુશલતા દ્વારા એક તરફ પોતાની ઘણી મોટી જમીનદારીની અને બીજી તરફ કોલીયરી વિગેરે માઈનીંગના ઉદ્યોગની જે સુવ્યવસ્થા અને સુઘટના કરી હતી તે જોઈને તે તે વિષયના જ્ઞાતાઓ ચક્રિત થતા હતા. પોતાના ઘરના નાનામાં નાના કામથી તે છેક કોલીયરી જેવા મ્હોટા કારખાના સુધીમાં—કે જ્યાં હજારો માણસો કામ કરતા હોય—બહુ જ નિયમિત, વ્યવસ્થિત અને સુયોજિત રીતે કામ ચાલ્યાં કરે તેવી તેમની સદા વ્યવસ્થા રહેતી હતી. છેક દરવાનથી લઈ પોતાના સમોવડીયા જેવા સમર્થ પુત્રો સુધીમાં એક સરખું ઉચ્ચ પ્રકારનું શિક્ષ-પાલન અને શિષ્ટ આચરણ તેમને ત્યાં દેખાતું હતું.

સિંઘીજીમાં આવી સમર્થ યોજકશક્તિ હોવા છતાં—અને તેમની પાસે સંપૂર્ણ પ્રકારની સાધનસંપત્તિ હોવા છતાં—તેઓ ધમાલવાળા જીવનથી દૂર રહેતા હતા અને પોતાના નામની જાહેરાતને માટે કે લોકોમાં મ્હોટા માણસ ગણાવાની સ્થિતિ તેઓ તેવી કશી પ્રવૃત્તિ કરતા ન હતા. રાવબહાદુર, રાજાબહાદુર કે સર-નાઈટ વિગેરેના સરકારી સિતાબો ધારણ કરવાની કે કાઉન્સિલોમાં જઈ ઑનરેબલ મેમ્બર બનવાની તેમને ક્યારેય ઇચ્છા થઈ ન હતી. એવી ખાલી આઢમ્બરવાળી પ્રવૃત્તિમાં પૈસાનો દુર્વ્યય કરવા કરતાં તેઓ સદા સાહિત્યોપયોગી અને શિક્ષણોપયોગી કાર્યોમાં પોતાના ધનનો સદ્વ્યય કરતા હતા. ભારતવર્ષની પ્રાચીન કલા અને તેને લગતી પ્રાચીન વસ્તુઓ તરફ તેમનો ઉત્કટ અનુરાગ હતો અને તેથી તે માટે તેમણે લાક્ષો રૂપિયા સર્ચ્યા હતા.

✽

સિંઘીજી સાથેનો મારો પ્રત્યક્ષ પરિચય સન્ ૧૯૩૦ માં શરૂ થયો હતો. તેમની ઇચ્છા પોતાના સદ્ગત પુણ્ય-શ્લોક પિતાના સ્મારકમાં જૈન સાહિત્યનો પ્રસાર અને પ્રકાશ થાય તેવી કોઈ વિશિષ્ટ સંસ્થા સ્થાપન કરવાનો હતો. મારા જીવનના સુદીર્ઘકાલીન સહકારી, સહચારી અને સન્નિવ્ર પંડિતપ્રવર શ્રી સુખલાલજી, જેઓ વાવૂ શ્રી ડાલચંદજીના વિશેષ શ્રદ્ધાભાજન હોઈ શ્રી વહાદુર સિંહજી પણ જેમની ઉપર તેટલો જ વિશિષ્ટ સદ્ભાવ ધરાવતા હતા, તેમના પરામર્શ અને પ્રસ્તાવથી, તેમણે મને એ કાર્યની યોજના અને વ્યવસ્થા હાથમાં લેવાની વિનંતિ કરી અને મેં પણ પોતાને અમીષ્ટતમ પ્રવૃત્તિના આદર્શને અનુરૂપ ઉત્તમ કોટિના સાધનની પ્રાપ્તિ થતી જોઈ તેનો સહર્ષ અને સોજાસ સ્વીકાર કર્યો.

સન્ ૧૯૩૧ ના પ્રારંભ દિવસે, વિશ્વવંચ કવીન્દ્ર શ્રી રવીન્દ્રનાથ ટાગોરના વિભૂતિવિહારસમા વિશ્વવિખ્યાત શાન્તિનિકે-તનના વિશ્વ ભારતી-વિદ્યા મંચનમાં ‘સિંઘી જૈન જ્ઞાનપીઠ’ ની સ્થાપના કરી અને ત્યાં જૈન સાહિત્યના અધ્યયન-અધ્યાપન અને સંશોધન-સંપાદન આદિનું કાર્ય ચાલુ કર્યું. આ વિષેની કેટલીક પ્રાથમિક હકીકત, આ ગ્રંથમાલાના સૌથી પ્રથમ પ્રકટ થયેલા ‘પ્રવંધચિન્તામણિ’ નામના ગ્રંથની પ્રસ્તાવનામાં મેં આપેલી છે, તેથી તેની અહિં પુનરુક્તિ કરવાની જરૂર નથી.

सिंघीजीए मारी प्रेरणाथी, 'सिंघी जैन ज्ञानपीठ' नी स्थापना साथे, जैन साहित्यना उत्तमोत्तम ग्रन्थरत्नोने आधुनिक शास्त्रीय पद्धतिये सुन्दर रीते संशोधित-संपादित करी-करावी प्रकट करवा माटे अने तेम करी जैन साहित्यनी सार्वजनिक प्रतिष्ठा स्थापित करवा माटे, आ 'सिंघी जैन ग्रन्थमाळा' प्रकट करवानी विशिष्ट योजनानो पण स्वीकार कर्यो अने ए माटे आवश्यक अने अपेक्षित अर्थव्यय करवानो उदार उत्साह प्रदर्शित कर्यो.

प्रारंभमां, शान्तिनिकेतनने लक्ष्मीने एक ३ वर्षनो कार्यक्रम घडी काढवामां आव्यो अने ते प्रमाणे त्यां कामनो प्रारंभ करवामां आव्यो. परंतु ए ३ वर्षना अनुभवना अंते शान्तिनिकेतन मने मारा पोताना कार्य अने स्वास्थ्यनी दृष्टिये बराबर अनुकूल न लागवाथी, अनिच्छाए मारे ए स्थान छोडवुं पड्युं अने अमदावादमां, गुजरात विद्यापीठना सामिप्यमां 'अने कान्त विहार' बनावी त्यां आ कार्यनी प्रवृत्ति चालू राखी. आ ग्रन्थमाळामां प्रकट थएला ग्रन्थोनी उत्तम प्रशंसा, प्रसिद्धि अने प्रतिष्ठा थएली जोईने सिंघीजीनो उत्साह खूब वध्यो अने तेमणे ए अंगे जेटलो खर्च थाय तेटलो खर्च करवानी अने जेम बने तेम वधारे संख्यामां ग्रन्थो प्रकट थएला जोवानी पोतानी उदार मनोवृत्ति मारी आगळ वारंवार प्रकट करी. हुं पण तेमना एवा अपूर्व उत्साहथी प्रेराई यथाशक्ति आ कार्यने वधारे ने वधारे वेग आपवा माटे प्रयत्नवान् रहेतो.

*

सन १९३८ ना जुलाईमां, मारा परम सुहृद् श्रीयुत कन्हैयालाल माणेकलाल मुंशीनो - जेओ ते वखते मुंबईनी काँग्रेस गवर्नमेंटना गृहमंत्रीना उच्च पद पर अधिष्ठित हता - अकस्मात् एक पत्र मने मळयो जेमां एमणे सूचव्युं हुतुं के 'सेठ मुंगलाल गोएनकाए बे लाख रुपियानी एक उदार रकम एमने सुप्रत करी छे जेनो उपयोग भारतीय विद्याओना कोई विकासात्मक कार्य माटे करवानो छे अने ते माटे विचार-विनिमय करवा तेम ज तदुपयोगी योजना घडी काढवा अंगे मारी जरूर होवाथी मारे तरत मुंबई आववुं विगेरे'. तदनुसार हुं तरत मुंबई आव्यो अने अमे वझे य साथे बेसी ए योजनानी रूपरेखा तैयार करी; अने ते अनुसार, संवत् १९९५ नी कार्तिक सुदी पूर्णिमाना दिवसे श्री मुंशीजीना निवासस्थाने 'भारतीय विद्या भवन' नी, एक म्होटा समारंभ साथे स्थापना करवामां आवी.

भवनना विकास माटे श्रीमुंशीजीनो अथाग उद्योग, अखंड उत्साह अने उदार आत्मभोग जोई, मने पण एमना कार्यमां यथायोग्य सहकार आपवानी पूर्ण उत्कंठा थई अने हुं तेनी आंतरिक व्यवस्थामां प्रमुखपणे भाग लेवा लाग्यो. भवननी विविध प्रवृत्तिओमां साहित्य प्रकाशन संबंधी जे एक विशिष्ट प्रवृत्ति स्वीकारवामां आवी हती ते मारी आ ग्रंथमाळाना कार्य-साथे एक प्रकारे परस्पर सहायक स्वरूपनी ज प्रवृत्ति होवाथी, मने ए पूर्व-अंगीकृत कार्यमां बाधक न थतां उलटी साधक ज जणाई अने तेथी में एमां यथाशक्ति पोतानी विशिष्ट सेवा आपवानो निर्णय कर्यो. सिंघीजीने ए बधी वस्तुस्थितिनी जाण करवामां आवतां तेओ पण भवनना कार्यमां रस धरावता थया अने एना संस्थापक-सदस्य बनी एना कार्य माटे पोतानी पूर्ण सहानुभूति प्रकट करी.

जेम में उपर जणाव्युं छे तेम, ग्रंथमाळाना विकास माटे सिंघीजीनो उत्साह अत्यंत प्रशंसनीय हतो अने तेथी हुं पण मारा स्वास्थ्य विगेरेनी कशी दरकार राख्या वगर, ए कार्यनी प्रगति माटे सतत प्रयत्न कर्यां करतो हतो. परंतु ग्रन्थमाळानी व्यवस्थानो सर्व भार, मारा एकलाना पंड उपर ज आश्रित थईने रहेलो होवाथी, मारुं शरीर ज्यारे ए व्यवस्था करतुं अटकी जाय, ल्यारे एनी शी स्थिति थाय तेनो विचार पण मने वारंवार थयां करतो हतो. बीजी बाबु सिंघीजीनी पण उत्तरावस्था होई तेओ वारंवार अस्वस्थ थवा लाग्या हता अने तेओ पण जीवननी अस्थिरतानो आभास अनुभववा लाग्या हता. एटले ग्रन्थमाळाना भावी विषे कोई स्थिर अने सुनिश्चित योजना घडी काढवानी कल्पना हुं कर्यां करतो हतो.

भवननी स्थापना थयां पछी ३-४ वर्षमां ज एनां कार्यनी विद्वानोमां सारी पेठे प्रसिद्धि अने प्रतिष्ठा जामवा लागी हती अने विविध विषयना अध्ययन-अध्यापन अने साहित्यना संशोधन-संपादननुं कार्य सारी पेठे आगळ वधवा लाग्युं हुतुं, ए जोई सुहृद्द्वर श्रीमुंशीजीनी खास आकांक्षा थई के सिंघी जैन ग्रन्थमाळानी कार्यव्यवस्थानो संबंध पण जो भवन साथे जोडी देवामां आवे तो तेथी परस्पर बंनेना कार्यमां सुंदर अभिवृद्धि थवा उपरांत ग्रन्थमाळाने स्थायी स्थान मळशे अने भवनने विशिष्ट प्रतिष्ठानी प्राप्ति थशे; अने ए रीते भवनमां जैन शास्त्रोना अध्ययननुं अने जैन साहित्यना प्रकाशननुं एक अद्वितीय केन्द्र बनी रहेशे. श्रीमुंशीजीनी ए शुभाकांक्षा, ग्रन्थमाळा विषेनी मारी भावी चिंतानी योग्य निवारक लागी अने तेथी हुं ते विषेनी योजनानो विचार करवा लाग्यो. यथावसर सिंघीजीने में श्री मुंशीजीनी आकांक्षा अने मारी योजना सूचित करी. तेओ भा. वि. भ. ना स्थापक-सदस्य हता ज अने तदुपरान्त श्रीमुंशीजीना खास स्नेहास्पद मित्र पण हता; तेथी तेमने पण ए योजना वधावी लेवा लायक लागी. पण्डितप्रवर श्रीसुखलालजी जेओ आ ग्रन्थमाळाना आरंभथी ज अंतरंग हित-चित्तक अने सक्रिय सहायक रह्या छे तेमनी साथे पण ए योजना संबंधे में उचित परामर्श कर्यो अने संवत् २००१ ना वैशाख सुदमां (मे सन १९४३) सिंघीजी कार्यप्रसंगे मुंबई आवेल ल्यारे, परस्पर निर्णीत विचार विनिमय करी, आ ग्रन्थमाळानी प्रकाशनसंबंधी सर्व व्यवस्थां भवनने स्वाधीन करवामां आवी. सिंघीजीए, ए उपरान्त, ते अवसरे मारी प्रेरणाथी भवनने

વીજા ૧૦ હજાર રૂપિયાની ઉદાર રકમ પળ આપી જેના વડે ભવનમાં તેમના નામનો એક હોલ બંધાવવામાં આવે અને તે માં પ્રાચીન વસ્તુઓ તેમ જ ચિત્ર વિગેરેનો સંગ્રહ રાખવામાં આવે.

ભવનની પ્રબંધક સમિતિએ સિંઘીજીના આ વિશિષ્ટ અને ઉદાર દાનના પ્રતિષ્ઠા રૂપે ભવનમાં પ્રચલિત 'જૈન શાસ્ત્ર-વિજ્ઞાન વિભાગ'ને સ્થાયી રૂપે 'સિંઘી જૈનશાસ્ત્ર શિક્ષાપીઠ' ના નામે પ્રચલિત રાખવાનો સવિશેષ નિર્ણય કર્યો,

*

ગ્રંથમાલાના જનક અને પરિપાલક સિંઘીજીએ, પ્રારંભથી જ એની સર્વ પ્રકારની વ્યવસ્થાનો મારા મારા ઉપર મુકીને તેઓ તો ફક્ત સ્વાસ્થ્ય એટલી જ આકાંક્ષા રાખતા હતા કે ગ્રંથમાલામાં કેમ વધારે ગ્રંથો પ્રકટ થાય અને કેમ તેમનો વધારે પ્રસાર થાય. તેમના જીવનની એક માત્ર એ જ પરમ અભિલાષા હતી કે આ ગ્રંથમાલા દ્વારા જેટલા બને તેટલા સારા સારા અને મહત્વના ગ્રંથો જલ્દી જલ્દી પ્રકાશિત થાય અને જૈન સાહિત્યનો ખૂબ પ્રસાર થાય. એ અંગે જેટલો સ્વર્ચ થાય તેટલો તે વધુ જ ઉત્સાહથી કરવા ઉત્સુક હતા. ભવનને ગ્રંથમાલા સમર્પણ કરતી વખતે તેમને મને કહ્યું કે- 'અત્યાર સુધી તો વર્ષમાં સરેરાશ ૩-૪ ગ્રંથો પ્રકટ થતા આવ્યા છે પરંતુ જો આપ પ્રકાશિત કરી શકો તો, દરમહિને બન્ને ગ્રંથો પણ પ્રકાશિત થતા જોઈ હું ધરાઉં તેમ નથી. જ્યાં સુધી આપની અને મારી જીંદગી છે ત્યાં સુધી, જેટલું સાહિત્ય પ્રકટ કરવા-કરાવવાની આપની ઇચ્છા હોય તે પ્રમાણેની આપ વ્યવસ્થા કરો. મારા તરફથી પૈસાનો સંકોચ આપને જરાય નહીં જણાય'. જૈન સાહિત્યના ઉદ્ધાર માટે આવી ઉત્કટ આકાંક્ષા અને આવી ઉદાર ચિત્તવૃત્તિ ધરાવનાર દાની અને વિનમ્ર પુરુષ, મેં મારા જીવનમાં વીજો કોઈ નથી જોયો. પોતાની હયાતી દરમિયાન તેમને મારા હસ્તક ગ્રંથમાલા ખાતે લગભગ ૭૫૦૦૦ પોળો લાખ રૂપિયા સ્વર્ચ કર્યા હશે; પરંતુ એ ૧૫ વર્ષના ગાળા દરમિયાન તેમને એકવાર પણ મને એમ નથી પૂછ્યું કે કઈ રકમ, કયા ગ્રંથ માટે, કયારે સ્વર્ચ કરવામાં આવી છે કે કયા ગ્રંથના સંપાદન માટે કોને શું આપવામાં આવ્યું છે. જ્યારે જ્યારે હું પ્રેસ ઇત્યાદિના વીલો તેમની ઉપર મોકલતો ત્યારે ત્યારે, તેઓ તે માત્ર જોઈને જ ઑફિસમાં તે રકમ ચુકવવાના શેરા સાથે મોકલી દેતા. હું તેમને કોઈ વીલની વિગત સમજાવવા ઇચ્છતો, તો પણ તેઓ તે વિષે ઉત્સાહ નહોતા બતાવતા અને એનાથી વિરુદ્ધ ગ્રંથમાલાની સાઈફ, ટાઈપ, પ્રીટીંગ, બાઈન્ડીંગ, હેડીંગ આદિની બાબતમાં તેઓ ખૂબ ક્ષીણવ-ટથી વિચાર કરતા રહેતા અને તે અંગે વિસ્તારથી ચર્ચા પણ કરતા. તેમની આવી અપૂર્વ જ્ઞાનનિષ્ઠા અને જ્ઞાનમત્તિયે જ મને તેમના સ્નેહપાશમાં બદ્ધ કર્યો અને તેથી હું યત્નિચિત્ આ જાતની જ્ઞાનોપાસના કરવા સમર્થ થયો.

ઉક્ત રીતે ભવનને ગ્રંથમાલા સમર્પિત કર્યા બાદ, સિંઘીજીની ઉપર જણાવેલી ઉત્કટ આકાંક્ષાને અનુલક્ષીને મને પ્રસ્તુત કાર્ય માટે વધારે ઉત્સાહ થયો અને જો કે મારી શારીરિક સ્થિતિ, એ કાર્યના અવિરત શ્રમથી પ્રતિદિન વધારે ને વધારે શુષ્કપથી ક્ષીણ થતી રહી છે, છતાં મેં એના કાર્યને વધારે વેગવાન અને વધારે વિસ્તૃત બનાવવાની દૃષ્ટિએ કેટલીક વિશિષ્ટ યોજના કરવા માંડી, અને સંપાદનના કાર્યમાં વધારે સહાયતા મળે તે માટે કેટલાક વિદ્વાનોના નિયમિત સહયોગની પણ વ્યવસ્થા કરવા માંડી. અનેક નાના-મોટા ગ્રંથો એક સાથે પ્રેસમાં છાપવા આપ્યા અને વીજા તેવા અનેક નવા નવા ગ્રંથો છાપવા માટે તૈયાર કરવા માંડ્યા. જેટલા ગ્રંથો અત્યાર સુધીમાં કુલ પ્રકટ થયા હતા તેટલા જ વીજા ગ્રંથો એક સાથે પ્રેસમાં છાપવા શરૂ થયા અને તેથી પણ વધુ સંખ્યાના ગ્રંથો પ્રેસ કૌંપી આદિના રૂપમાં તૈયાર થવા લાગ્યા.

એ પછી થોડા જ સમય દરમિયાન, એપ્રિલ સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૩ માં, ભવન માટે કલકત્તાના એક નિવૃત્ત દક્ષિણી પ્રોફેસરની મ્હોટી લાઈબ્રેરી ખરીદ કરવા, હું ત્યાં ગયો. સિંઘીજી દ્વારા જ એ પ્રોફેસર સાથે વાટાઘાટ કરવામાં આવી હતી અને મારી પ્રેર-ણાથી એ આવી લાઈબ્રેરી, જેની કિંમત રૂ. ૫૦ હજાર જેટલી માગવામાં આવી હતી, સિંઘીજીએ પોતાના તરફથી જ ભવનને મેટ કરવાની અતિમહત્ત્વ મનોવૃત્તિ દર્શાવી હતી. પરંતુ તે પ્રોફેસર સાથે એ લાઈબ્રેરી અંગેનો યોગ્ય સોદો ન થયો અને તેથી સિંઘીજીએ, કલકત્તાના સુપ્રસિદ્ધ સ્વર્ગવાસી જૈન સમૃદ્ધિ વાવૂ પૂરણચંદ્રજી નાદારની મ્હોટી લાઈબ્રેરી લઈ લેવા વિષે પોતાની સલાહ આપી અને તે અંગે પોતે જ યોગ્ય રીતે એની વ્યવસ્થા કરવાનું માથે લીધું.

કલકત્તામાં અને આસપાસ બંગાળમાં એ વર્ષ દરમિયાન અગ્ર-દુર્ભિક્ષનો ભયંકર કાળ વર્તી રહ્યો હતો. સિંઘીજીએ પોતાના વતન અંજીમગંજ, મુર્શિદાબાદ તેમ જ વીજા અનેક સ્થળે ગરીબોને મફત અને મધ્યમવિત્તોને અલ્પ મૂલ્યમાં પ્રતિમાસ હજારો મળ ધાન્ય વિતીર્ણ કરવાની મ્હોટી અને ઉદાર વ્યવસ્થા કરી હતી, જેના નિમિત્તે તેમને એ વર્ષમાં લગભગ ત્રણ-સાડા ત્રણ લાખ રૂપિયા સ્વર્ચ ખાતે માંડી વાળ્યા હતા. બંગાળના વતનીયોમાં અને જમીનદારોમાં આવો મ્હોટો ઉદાર આર્થિક ભોગ એ નિમિત્તે અન્ય કોઈએ આપ્યો હોય તેમ જાણવામાં નથી આવ્યું.

અક્ટોબર-નવેમ્બર માસમાં તેમની તબિયત વગડવા માંડી અને તે ધીરે ધીરે વધારે ને વધારે શિથિલ થતી ગઈ. જાન્યુઆરી ૧૯૪૪ ના પ્રારંભમાં હું તેમને મળવા ફરી કલકત્તા ગયો. તા. ૬ ઠી જાન્યુઆરીની સંધ્યાએ તેમની સાથે વેસીને ૩ કલાક સુધી ગ્રંથમાલા, લાઈબ્રેરી, જૈન ઇતિહાસના આલેખન આદિ અંગેની ખૂબ ઉત્સાહપૂર્વક વાતો ચીતો કરી

પરંતુ તેમને પોતાના જીવનની અલ્પતાનો આભાસ જાણે થઈ રહ્યો હોય તેમ, વચ્ચે વચ્ચે તેઓ તેવા ઉદ્ગારો પળ કાઢ્યા કરતા હતા. ૫-૭ દિવસ રહીને હું મુંબઈ આવવા નીકળ્યો ત્યારે છેલ્લી મુલાકાત વચ્ચે તેઓ વહુ જ ભાવભરેલે હૃદયે મને વિદાય આપતા બોલ્યા કે - 'કોણ જાણે હવે આપણે ફરી મઠીશું કે નહિ?' હું એમના એ દુઃખદ વાક્યને વહુ જ દબાવેલા હૃદયે સાંભળતો અને ઉદ્વેગ પામતો, એમનાથી સદાના માટે છૂટો પડ્યો. તે પછી તેમની સાથે મુલાકાત થવાનો પ્રસંગ જ ન આવ્યો. ૫-૬ મહિના તેમની તબિયત સારી-નરસી રહ્યા કરી અને આખરે સન ૧૯૪૪ ના જુલાઈની ૭ મી તારીખે તેઓ પોતાના વિનશ્વર દેહને છોડી પરલોકમાં ચાલ્યા ગયા. મારી સાહિત્યોપાસનાનો મહાન્ સહાયક, મારી અલ્પસ્વલ્પ સેવાનો મહાન્ પરિપોષક અને મારી કર્તવ્ય નિષ્ઠાનો મહાન્ પ્રેરક, સહૃદય સુપુરુષ, આ અસાર સંસારમાં મને શૂન્ય હૃદય બનાવી પોતે મહાશૂન્યમાં વિલીન થઈ ગયો.

સિંધીજીનું જો કે આ રીતે નાશવંત સ્થૂળ શરીર સંસારમાંથી વિદ્યુત્ત થયું છે, પરંતુ તેમણે સ્થાપેલી આ ગ્રન્થમાળા દ્વારા તેમનું યશઃશરીર સંકડો વર્ષો સુધી આ સંસારમાં વિદ્યમાન રહી તેમની કીર્તિ અને સ્મૃતિની પ્રશસ્તિનો પ્રભાવક પરિચય ભાવી પ્રજાને સતત આપ્યા કરશે.

*

સિંધી જીના સુપુત્રોનાં સત્કાર્યો

સિંધીજીના સ્વર્ગવાસથી જૈન સાહિત્ય અને જૈન સંસ્કૃતિના મહાન્ પોષક નરરત્નની જે મ્હોટી છોટ પડી છે તે તો સહજભાવે પૂરાય તેમ નથી. પરંતુ મને એ જોઈને હૃદયમાં ઝંચી આશા અને આશ્વાસક આલ્હાદ થાય છે કે તેમના સુપુત્રો-શ્રી રાજેન્દ્ર સિંહજી, શ્રી નરેન્દ્ર સિંહજી અને શ્રી વીરેન્દ્ર સિંહજી પોતાના પિતાના સુયોગ્ય સન્તાનો હોઈ પિતાની પ્રતિષ્ઠા અને પ્રસિદ્ધિના કાર્યમાં અનુરૂપ ભાગ ભજવી રહ્યા છે અને પિતાની ભાવના અને પ્રવૃત્તિને ઉદારભાવે પોષી રહ્યા છે.

સિંધીજીના સ્વર્ગવાસ પછી એ બંધુઓએ પોતાના પિતાના દાન-પુણ્ય નિમિત્ત અજીમગંજ વિગેરે સ્થાનોમાં લગભગ ૫૦-૬૦ હજાર રૂપિયા સ્વર્ચ કર્યા હતા. તે પછી થોડા જ સમયમાં, સિંધીજીના વૃદ્ધમાતાનો પણ સ્વર્ગવાસ થઈ ગયો અને તેથી પોતાના એ પરમ પૂજનીયા દાસીમાના પુણ્યાર્થે પણ એ બંધુઓએ ૭૦-૭૫ હજાર રૂપિયાનો વ્યય કર્યો. 'સિંધી જૈન ગ્રન્થમાળા' નો સઘળો ભાર પણ એ સિંધી બંધુઓએ, પિતાજીએ નિર્ધારેલ વિચાર પ્રમાણે, પૂર્ણ ઉત્સાહથી ઉપાડી લીધો છે, અને તે ઉપરાન્ત કલકત્તાના ઇન્ડિયન રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યૂટને બંગાળીમાં જૈન સાહિત્ય પ્રકટ કરવા માટે સિંધીજીના સ્મારકરૂપે ૫૦૦૦ રૂપિયાની પ્રારંભિક મદદ આપી છે.

સિંધીજીના જ્યેષ્ઠ ચિરંજીવ વાવૂ શ્રી રાજેન્દ્ર સિંહજીયે, મારી ઇચ્છા અને પ્રેરણાના પ્રેમને વશ થઈ, પોતાના પુણ્યશ્લોક પિતાની અજ્ઞાત ઇચ્છાને પૂર્ણ કરવા માટે, ૫૦ હજાર રૂપિયાની નાદર રકમ ભારતીય વિદ્યાભવનને દાન કરી, અને તેના વડે કલકત્તાની ઉક્ત નાદાર લાઈબ્રેરી ખરીદ કરીને ભવનને એક અમૂલ્ય સાહિત્યિક નિધિરૂપે ભેટ કરી છે. ભવનની એ ભવ્ય લાઈબ્રેરી 'વાવૂ શ્રી વહાદુર સિંહજી સિંધી લાઈબ્રેરી' ના નામે સદા ઓળખાશે અને સિંધીજીના પુણ્યાર્થે એ એક મ્હોટી જ્ઞાનપરવ વનશે. વાવૂ શ્રી નરેન્દ્ર સિંહજીયે, બંગાળની સરાક જાતિના સામાજિક અને ધાર્મિક ઉત્થાન નિમિત્તે પોતાના પિતાએ જે પ્રવૃત્તિ ચાલુ કરી હતી, તેને અપનાવી લીધી છે અને તેના સંચાલનનો ભાર પ્રમુખપણે પોતે ઉપાડી લીધો છે. સન ૧૯૪૪ નવેંબર માસના કલકત્તામાં દિગંબર સમાજ તરફથી ડાહ્યાવાળા 'વીરશાસન જયન્તી મહોત્સવ'ના પ્રસંગે તેના ફાળામાં એમણે ૫૦૦૦ રૂપિયા આપ્યા હતા તેમ જ કલકત્તામાં જૈન શ્વેતાંબર સમુદાય તરફથી બાંધવા ધારેલા 'જૈન ભવન' માટે ૩૧૦૦૦ રૂપિયા દાન કરી પોતાની ઉદારતાની શુભ શરૂઆત કરી છે. ભવિષ્યમાં 'સિંધી જૈન ગ્રન્થમાળા' નો સર્વ આર્થિક ભાર આ વચ્ચે બંધુઓએ ઉત્સાહ પૂર્વક સ્વીકારી લેવાની પોતાની પ્રશંસનીય મનો-ભાવના પ્રકટ કરીને, પોતાના પિતાના એ પરમ પુનીત યશોમન્દિરને ઉત્તરોત્તર ઉન્નત સ્વરૂપ આપવાનો શુભ સંકલ્પ કર્યો છે. તથાસ્તુ.

ભારતીય વિદ્યા ભવન, મુંબઈ }
ડિસેંબર, ૧૯૪૮

- જિન વિજય મુનિ

પ્રાસ્તાવિક વક્તવ્ય

[જૈન પ્રાકૃત વાઙ્મયની સંક્ષિપ્ત રૂપરેખા]

સિંધી જૈન ગ્રન્થમાલાના ૨૫ મા મણિતરીકે, મહેશ્વરસૂરિરચિત 'નાળપંચમી કહાઓ' (જ્ઞાનપદ્મમી કથાઓ)

નામનો જે આ વિશિષ્ટ પ્રાકૃત કથાગ્રન્થ વિદ્વાનોના કરકમલમાં ઉપસ્થિત થાય છે, તે પ્રાકૃત ભાષા અને જૈન કથાસાહિત્ય--બંનેના અભ્યાસની દૃષ્ટિએ ખાસ ઉપયોગી કહી શકાય તેવો છે.

૧ શ્રમણ ભગવાન્ શ્રીમહાવીરના નિર્વાણ કાલથી લઈ, વિક્રમના ૧૮ મા સૈકાના અન્ત સુધીના, ૨૩૦૦-૨૪૦૦ વર્ષ જેટલા વ્યતીત થયેલા દીર્ઘ સમય દરમ્યાન, જૈન આચાર્યો અને વિદ્વાનોએ પ્રાકૃત ભાષામાં જે વિપુલ વાઙ્મય નિર્માણ કર્યું છે, તે કાલવિભાગની દૃષ્ટિએ મુખ્યપણે બે ભાગમાં વહેંચી શકાય તેવું છે--એક પ્રાચીન કાલીન અને અન્ય ઉત્તર કાલીન. લગભગ વિક્રમના દશમા સૈકાના અંત સુધીમાં રચાઈ સહિત્યની ગણના પ્રાચીનકાલીન વિભાગમાં કરવા જેવી છે, અને તે પછીના સમયમાં રચાઈ સહિત્યની ગણના ઉત્તરકાલીન વિભાગમાં કરવા જેવી છે.

૨ જિનેશ્વરીય 'કથાકોશપ્રકરણ'ની પ્રસ્તાવનામાં, મેં કેટલાક વિસ્તાર સાથે, એ વતાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે, કે જિનેશ્વર સૂરિના ગુરુ વર્દ્ધમાનાચાર્યના ક્રિયોદ્ધાર સમયથી, શ્વેતાંબર જૈન સંપ્રદાયના યતિ-મુનિવર્ગમાં એક નવીન યુગનો-નૂતન સંગઠનની પ્રવૃત્તિનો-પ્રારંભ થયો હતો. એ પ્રવૃત્તિના કેન્દ્રસ્થાને તો ચૈત્યવાસ વિરુદ્ધ વસતિવાસ વિષેની વિચારણા મુખ્ય હતી, પરંતુ જેમ જેમ એ વિચારણા શ્વેતાંબર યતિ-મુનિ વર્ગમાં વ્યાપક વાદ-વિવાદનું સ્વરૂપ ધારણ કરવા માંડ્યું, તેમ તેમ સંપ્રદાયના ધાર્મિક તેમ જ સામાજિક એવા અનેક વિધિ-વિધાનો અને ક્રિયા-કર્મોના પ્રશ્નો પણ તેમાં ઉપસ્થિત થતા ગયા. એના પરિણામે સંપ્રદાયમાં પરાપૂર્વથી ચાલતા આવેલા ત્યાગી વર્ગના ગણ-ગચ્છોમાં અને તે સાથે ગૃહસ્થ વર્ગના જ્ઞાતિ-કુલોમાં પણ, નવા-જૂના વિચારોનો સંઘર્ષ થવા લાગ્યો અને તેના લીધે સમાજની સામૂહિક ગતિનો પ્રવાહ એક જુદા-નવા જ માર્ગે વલવા લાગ્યો.

૩ ત્યાગી વર્ગમાં ઉપસ્થિત થયેલા કેટલાક ક્રિયાકાણ્ડવિષયક વિચાર-ભેદોના લીધે નવા નવા ગણો-ગચ્છોનો પ્રાદુર્ભાવ થયો; અને એ ગણ-ગચ્છનાયકોએ પોત-પોતાના ગણની પ્રતિષ્ઠા તેમ જ અનુયાયિઓની સંખ્યા વધારવાની દૃષ્ટિએ, ભિન્ન ભિન્ન સ્થળોમાં સવિશેષ પરિશ્રમ કરવા માંડ્યું. તેમણે પોતાના ઉચ્ચ ચારિત્ર્ય, ઉત્તમ પાણ્ડિત્ય અને જ્યોતિ-વિદ્યાદિ સમ્બદ્ધ ચમત્કારિક પ્રભાવદર્શક શક્તિસામર્થ્યના બળે, રાજ્યાધિકારી વર્ગ તેમ જ ધનિક વર્ગને પોતાના તરફ આકર્ષી, સ્થળે સ્થળે પોતાના પક્ષનાં ચૈત્યો, ઉપાશ્રયો વિગેરે ધર્મસ્થાનોની સ્થાપના કરાવા માંડી. આવુંક બાલવચસ્ક ગૃહસ્થપુત્રોને, સાંસારિક વિટંબનાઓના અયાવહ સ્વરૂપો ઉપદેશી, તેમનામાં સંસારથી વિરક્ત થવાની ભાવના જાગૃત કરીને તેમને પોતાના શિષ્યો બનાવવા માંડ્યા. આવી રીતે વધતી જતી શિષ્યસંખ્યાને, કાર્યક્ષમ અને જ્ઞાનસમૃદ્ધ બનાવવા માટે, આગમ, ન્યાય, સાહિત્ય, વ્યાકરણ આદિ વિષયોના વિશિષ્ટ જ્ઞાતા વિદ્વાનોનો સંયોગ અને સહકાર મેળવવાની તેમણે વ્યવસ્થા કરવા-કરાવવાના પ્રયત્નો પ્રારંભ્યા. યોગ્ય સ્થાનોમાં, ખાસ સ્વાધ્યાય પીઠો સ્થાપવામાં આવ્યા, અને ત્યાં વિશિષ્ટ વિષયોના જ્ઞાતા અને યોગ્ય ઉપાધ્યાયો નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા. અધ્યાપકો અને અધ્યયનાર્થીઓને આવશ્યક તેમ જ ઉપયોગી એવા વિવિધ વિષયોના શાસ્ત્રોના-સંગ્રહવાળા જ્ઞાનખંડારો સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા.

૪ જે સમયને અનુલક્ષીને આ વિધાન કરવામાં આવે છે તે સમયમાં-અર્થાત્ વિક્રમના ૧૧ મા અને ૧૨ મા સૈકામાં, શ્વેતાંબર જૈન સંપ્રદાયમાં, આ પ્રકારની નૂતન જાગૃતિ અને પ્રવૃત્તિનો વિશિષ્ટ વેગ ઉત્પન્ન થયો. પ્રાદેશિક વિભાગની દૃષ્ટિએ જોતાં, મુખ્ય કરીને આ પ્રવૃત્તિના પ્રચારકેન્દ્રો ગુજરાતનાં અળહિલપુર, સંભાત અને મરુચ; રાજસ્થાનનાં ભિન્નમાલ, જાબાલિપુર, નાગપુર, અજયમેર, ચિત્રકૂટ અને આઘાટપુર; તેમ જ માલવાનાં ઉજ્જૈન, ગ્વાલિયર અને ધારા આદિ નગરો હતાં. તે સમયમાં ગુજરાતમાં ચાલુક્યો, માલવામાં પરમારો અને રાજસ્થાનમાં ગુહિલોતો તેમ જ ચાહમાનો મુખ્ય રાજ્યકર્તાઓ હતા. એ રાજ્યકર્તાઓનો જૈન ધર્મ અને જૈન સમાજ તરફ વહુ જ સહાનુભૂતિ અને સમાદર ભરેલો વ્યવહાર હોવાથી, જૈન ત્યાગિયો અને જૈન ગૃહસ્થોને પોતપોતાના વ્યવહાર અને વ્યવસાય કાર્યમાં, પ્રગતિ કરવા માટે ઘણી સરલતા અને સફળતા મળવાની પરિસ્થિતિ નિર્મિત થઈ હતી. તે સમયનો જૈન ગૃહસ્થવર્ગ દેશના વ્યાપાર અને કૃષિકર્મમાં જેમ અગ્રસ્થાન ધરાવતો હતો તેમ રાજ્યકારભારમાં પણ વહુ જ અગ્રભાગ ભજવતો હતો. રાજ્યનાં નાનાં મોટાં દરેક અધિકારસ્થાનો પર જૈનોની વિશિષ્ટ સંખ્યા, અધિકારિરૂપે સત્તા મોગવતી હતી. જૈન વણિકો રાજ્યના સર્વોચ્ચક્ષાનાં મહામાલ્યનાં પદો પણ શોભાવતા અને રાષ્ટ્રસંરક્ષણનાં મહાદંડનાયકનાં જેવાં પદો પણ દીપાવતા. જૈન ધર્મના દાન અને દયાના ઉચ્ચ ઉપદેશોએ, એ ક્ષાત્રવંશીય વણિકવર્ગમાં પ્રજાસુખ અને પ્રાણિરક્ષાની સારી ભાવના જાગૃત કરેલી હતી અને તેથી જૈન અધિકારિયોના હાથે રાજ્યની ઉન્નતિ અને પ્રજાની પ્રગતિ સ્થિર-માથે સંચાલિત થઈ શકતી હતી.

૫ દેશમાં તેમ જ રાજ્યમાં, જૈન ગૃહસ્થ વર્ગની આ રીતે આર્થિક અને સામાજિક વજ્રે દૃષ્ટિએ, સુસ્થિતિ હોવાથી જૈન ત્યાગી વર્ગનો પણ સર્વસાધારણ પ્રજામાં સારો પ્રભાવ હતો અને જૈનેતર સમાજ પણ તેને આદર અને ઉચ્ચભાવથી સત્કારતો. રાજદરવારમાં પણ જૈન આચાર્યો અને વિદ્વાનોના ત્યાગી જીવનની અને તે સાથે વિદ્યોપાસનાની પણ સારી પ્રતિષ્ઠા મનાતી અને તેથી અનેક રાજવંશી જનો પણ ઇમના ભક્ત અને ઉપાસક થવામાં પોતાનું કલ્યાણ સમજતા.

૬ જનસમૂહમાં જૈન યતિવર્ગ તરફ આ રીતે સદ્ભાવ અને સન્માનની લાગણી વધવાથી, એ યતિવર્ગને પણ પોતાની આન્તરિક શક્તિને વિશેષભાવે વધારવાની અને વ્યક્તિત્વને વિકસાવવાની ભાવના બલવતી થવા લાગી. ‘વિદ્વાન્ સર્વત્ર પૂજ્યતે’ એ ઉક્તિની સત્યતા સમજાતાં, તેમણે પોતાની વિદ્યાવિષયક સમૃદ્ધિ વધારવા તરફ સવિશેષ લક્ષ્ય આપવા માંડ્યું. જૈન સિદ્ધાન્તોના અધ્યયન-અધ્યાપન ઉપરાંત, અન્ય દાર્શનિક સાહિત્યનું; તેમ જ વ્યાકરણ, કાવ્ય, અલંકાર, છન્દઃશાસ્ત્ર અને જ્યોતિઃશાસ્ત્ર આદિ સાર્વજનિક સાહિત્યનું પણ; વિશેષભાવે તેમણે આકલન કરવા માંડ્યું અને તત્ત્વદ્વિષયોના નવા નવા ગ્રન્થો પણ રચવા માંડ્યા. અને એ રીતે જૈન વિદ્વાનોની વિદ્યાસમૃદ્ધિ વધવા લાગી. એ વિદ્વાન્ યતિવર્ગનું મુખ્ય કર્તવ્ય ધર્મોપદેશ આપવાનું હોવાથી, એ કાર્યમાં વિશિષ્ટ સાહાયક થાય તેવા પ્રકારના સાહિત્યની-અર્થાત્ કથાત્મક ગ્રન્થોની-રચના તરફ પણ તેમનું સવિશેષ લક્ષ્ય રહેવાયું.

૭ એમ તો જૈન વાચકમાં, ધર્મકથાનુયોગ નામે એક સાહિત્યિક વિભાગ, ભગવાન્ મહાવીરના પ્રવચનોના એક અંગ તરીકે, છેક પ્રાચીન કાલથી જ ચાલ્યો આવે છે અને તેના આધાર અને અનુસન્ધાનરૂપે અનેક પૂર્વાચાર્યો દ્વારા સમયે સમયે, નાના મોટા એવા અનેક ધર્મકથાવિષયક સ્વતંત્ર ગ્રન્થોની કેટલીયે રચનાઓ થતી રહી છે; પરંતુ જે સમયને અનુલક્ષીને, આ વર્ણન કરાવામાં આવે છે તે સમયમાં, આ પ્રકારના ધર્મકથાવિષયક સાહિત્યની સૃષ્ટિ ઘણા જ વિશાળ અને વિવિધ પ્રમાણમાં થવા લાગી હતી. વિક્રમના દશમા સૈકા પૂર્વેના જૈન કથાગ્રન્થોની સંખ્યા, જ્યારે માત્ર હાથની આંગળીની રેખાથી ગણી શકાય તેટલી નાની હતી ત્યારે આ પછીના ૨-૩ સૈકામાં એટલે કે વિ. સં. ૧૦૫૦ થી લઈ વિ. સં. ૧૩૫૦ વચ્ચેના ૩૦૦ વર્ષોમાં એ સંખ્યા વધીને સેંકડોની સંખ્યાથી ગણી શકાય તેટલી મોટી થઈ.

૮ પૂર્વકાલીન વસુદેવહિંદી, તરંગવતી, પડમચરિય, હરિવંસચરિય, સમરાઢ્ઢકહા, કુવલયમાલાકહા, ચડપન્ન-મહાપુરિસચરિય, ગેમિણાહચરિય વિગેરે કેટલાંક મુખ્ય ચરિત્રગ્રન્થો તેમ જ ઉપદેશમાલા, ઉપદેશપદ, ધર્મોપદેશમાલા આદિ થોડાક કથાસંગ્રહાત્મક ગ્રન્થોમાંનાં કથાસૂત્રોના આધારે, એ સમયમાં વિદ્વાનોએ ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારના અનેક સ્વતંત્ર ચરિત્રગ્રન્થો તેમ જ કથાગ્રન્થોની ઘણા વિશાળ પ્રમાણમાં રચનાઓ કરવાનો પ્રયત્ન પ્રયાસ આદર્યો હતો.

૯ એ નૂતન રચનાઓમાં, ઋષભાદિ ૨૪ તીર્થંકરોના હજારો ગ્રંથાગ્ર પ્રમાણવાળાં જુદાં જુદાં અનેક નવાં ચરિત્રો; ભરત, સનત્કુમાર, બ્રહ્મદત્ત, રામ, કૃષ્ણ, પાંડવ, નલ વિગેરે ચક્રવર્તિ કે તેમના જેવા પ્રસિદ્ધિવાળા રાજાઓનાં વિવિધ જાતિનાં આખ્યાનો; તે ઉપરાંત અન્યાન્ય અનેક સાધુ અને સાધ્વી જનોના, રાજાઓ અને રાણીઓના, બ્રાહ્મણો અને શ્રમણોના, સેઠો અને સેઠાણીઓના, ધનિકો અને દરિદ્રોના, ચૌરો અને જુગારિયોના, ધૂર્તો અને ગણિકાઓના, ધર્મશીલ અને અધર્મિયોના, પુણ્યવાન્ અને પાપાત્માઓના-ઇત્યાદિ નાના પ્રકારના મનુષ્યોના જીવનને ઉદ્દેશીને લખાણ અનેકા-નેક કથાગ્રન્થોનો સમાવેશ થાય છે. જૈન વિદ્વાનોમાં જાણે એ સમયમાં કથાસાહિત્યની રચના કરવામાં પરસ્પર મોટી સ્પર્ધા થઈ રહી હતી. અમુક ગચ્છવાળા, અમુક વિદ્વાને, અમુક નામનો કથાગ્રંથ બનાવ્યો છે, એ જાણી-વાંચીને બીજા ગચ્છવાળા વિદ્વાનો પણ, એ જ પ્રકારના બીજા કથાગ્રન્થો રચવા ઉત્સુક થતા. આ રીતે ચન્દ્રગચ્છ, નાગેન્દ્રગચ્છ, રાજગચ્છ, ચૈત્રગચ્છ, પૂર્ણતલ્લુગચ્છ, વૃદ્ધગચ્છ, ધર્મઘોષગચ્છ, હર્ષપુરીયગચ્છ આદિ ભિન્ન ભિન્ન ગચ્છો, કે જે એ બે સૈકાઓમાં વિશેષ પ્રસિદ્ધિ પામ્યા હતા અને પ્રભાવશાલી થયા હતા, તે દરેક ગચ્છમાંના વિશિષ્ટ વિદ્વાનોએ, આ પ્રકારના ચરિત્રો અને કથાગ્રન્થોના પ્રણયનમાટે પ્રાણવાન્ પ્રયત્ન કર્યો હતો. ઋષભાદિ તીર્થંકરો, ભરતાદિ ચક્રવર્તિયો, રામ કૃષ્ણાદિ અર્ધચક્રિયો આદિ શલાકાપુરુષ તરીકે ગણાતી કેટલીક વ્યક્તિઓના ચરિત્રપ્રસંગોને અવલંબીને તો, બંબે ત્રણ ત્રણ વિદ્વાનો દ્વારા, એક જ પેઢી દરમ્યાન, બંબે ત્રણ ત્રણ ચરિત્રોની રચનાઓ સમ-સમયમાં નિર્મિત થઈ.

૧૦ આ રીતે પુરાણ-પ્રસિદ્ધ વ્યક્તિઓનાં ચરિત્રો સિવાય, જૈન ધર્મના સિદ્ધાન્તો, આચારો અને વિચારોના પ્રચારને ઉદ્દેશીને નાના-મોટા અનેક કથાગ્રન્થોની સૃષ્ટિ થઈ. એ કથાગ્રન્થોમાં, જૈન સિદ્ધાન્ત પ્રતિપાદિત જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રસ્વરૂપ મોક્ષમાર્ગના એ ત્રણ મૂલ તત્ત્વો; અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ સ્વરૂપ પાંચ સાર્વભૌમ વ્રતો; દાન, શીલ, તપ અને ભાવ એમ ચતુર્વિધ આચરણીય ધર્મો-ઇત્યાદિ વિષયોના સ્વરૂપ અને ગુણવર્ણનને ઉદ્દેશીને અનેક સ્ત્રી-પુરુષોની નાના પ્રકારની જીવનઘટનાઓ આલેખતી કથાઓની સંકલના થઈ છે. એ વધી કથાઓની સંખ્યા હજારોની ગણતરીથી ગણાય તેટલી વિશાળ છે. એ ગ્રંથોમાં કેટલાક તો એવા સંગ્રહગ્રન્થો પણ છે જેમાં સો, બસો, ત્રણસો, કે તેથી ય વધારે પાંચસો-પાંચસો જેટલી કથાઓ એકત્ર ગ્રંથિત કરવામાં આવેલી છે. આ સંક્ષિપ્ત નિર્દેશ ઉપરથી વાચકને કલ્પના આવી શકશે કે જૈન કથાસાહિત્ય કેટલું વિશાળ અને વૈવિધ્યવાળું છે.

[નાળપંચમી કહા અને મહેશ્વર સૂરિ]

૧૧ એ જાતના વિશાળ જૈન કથાસાહિત્યમાંનો મહેશ્વરસૂરિ નામના આચાર્યે બનાવેલો પ્રસ્તુત “નાળપંચમી કહા” પળ એક સુંદર કથાગ્રન્થ છે. એમાં જૈન પ્રક્રિયા પ્રમાણે જ્ઞાનનું માહાત્મ્ય બતાવવા તેમ જ જ્ઞાનનું આરાધન કરવાના ફલનું વર્ણન કરવાની દૃષ્ટિએ, ભવિષ્યદત્તાદિની દશ કથાઓ કહેવામાં આવી છે. સરસ અને સુલલિત પ્રાકૃત ગાથાઓમાં રચાણ આ ઉપયોગી ગ્રન્થ, પ્રાધ્યાપક ડૉ. અમૃતલાલ સ. ગોપાળી દ્વારા સુસંપાદિત થઈ પ્રથમ જ વાર પ્રસિદ્ધિ પામે છે.

૧૨ આ ગ્રન્થના રચયિતા મહેશ્વર સૂરિ અને તેમનો સમય; ગ્રન્થનો ઉદ્દિષ્ટ વિષય અને ગ્રન્થગત કથાપરિચય; આ વિષયના અન્ય કથાગ્રન્થો અને તેમની સાથે આની તુલના; તેમ જ આ ગ્રન્થની વિશિષ્ટ વર્ણનશૈલી, ભાષામધુરતા, સુભાષિતોક્તિ આદિ વિષયક ગ્રન્થના બહિરંગ અને અન્તરંગ વિવેચન સાથે સમ્બન્ધ ધરાવતા વિવિધ વિષયોનું ઝહાપોહ કરતું જે વિસ્તૃત વર્ણન, પ્રાધ્યાપક ગોપાળીયે પોતાની પ્રસ્તાવનામાં આપ્યું છે તેથી વિજ્ઞ વાચકોને ગ્રન્થનું સંપૂર્ણ હાર્દ બહુ જ સારી રીતે અવગત થઈ શકે તેમ છે.

૧૩ ગ્રન્થકાર મહેશ્વર સૂરિના સમ્બન્ધમાં, વિદ્વાન્ સંપાદકે જે ઝહાપોહ કર્યો છે, તે પરથી જણાય છે કે, પ્રસ્તુત ગ્રન્થના અન્તે ગ્રન્થકારે પોતાને માત્ર સજ્જન ઉપાધ્યાયના શિષ્ય તરીકેના સૂચવેલા ઉલ્લેખ સિવાય બીજી કશી હકીકત તેમના વિષયમાં જાણવામાં આવતી નથી. એ સમયના બીજા બીજા અનેક કથાકારોએ જેમ પોતાના ગ્રન્થોમાં, સ્વકીય ગચ્છ, ગુરુ, સમય, સ્થાન આદિના વિષયમાં થોડો-ઘણો ઉલ્લેખ કરેલો મઠી આવે છે, તેવો કશો વિશેષ ઉલ્લેખ, આ મહેશ્વર સૂરિયે, પોતાની પ્રસ્તુત કૃતિમાં કરેલો નથી. તેથી એમના સમય અને સ્થાન આદિના વિષયમાં કશી વિશેષ કલ્પના કરવી શક્ય નથી. પરંતુ પાટણના સંઘવીના મંડારમાં, એક તાડપત્રીય પુસ્તિકા છે, જે વિ. સં. ૧૧૯૧ માં, સિદ્ધરાજ જયસિંહના સમયમાં ધવલકલ્ક (આધુનિક ધોલકા) માં લખાણેલી છે, તેમાં એક ૬૪૩ ગાથાની ‘પુષ્પવદ્ધ’ નામે પ્રાકૃત ગાથાબદ્ધ કથા લખેલી છે, જે એ જ મહેશ્વર સૂરિની કૃતિ હોય એમ લાગે છે. એ કથાના પ્રારંભમાં કથાકારે ઉપોદ્ઘાતરૂપે જે ૩-૪ ગાથાઓ લખી છે તેમાં નીચે પ્રમાણેની પંક્તિયો મઠી આવે છે.

નમિઝ્ઞ અભયસૂરિં ભત્તીય સુયગુરું જુગપહાણં ।

સેયંવરકુલતિલયં તવલચ્છી-સરસ્સઈ-નિલયં ॥

સજ્જન ગુરુસ્સ સીસો.....પુષ્પવદ્ધયં કહં કહઈ ॥

આ પંક્તિયોમાં ઉપલબ્ધ થતી ૨ જી ગાથાનો પાઠ ખંડિત છે કારણ કે પુસ્તિકાનું પ્રથમ પત્ર જમણી બાજુએ તૂટી ગયું હોવાથી તેટલા અક્ષરો જતા રહ્યા છે. એ જતા રહેલા પાઠમાં કથાકારનો નામનિર્દેશ હોવાનો સંભવ છે. કારણ કે ગાથાના પ્રથમ પાદમાં ‘સજ્જન ગુરુના શિષ્ય’ એ શબ્દો મળે છે અને છેલ્લા પાદમાં ‘પુષ્પવતીની કથા કહે છે’ એ વાક્ય મળે છે; એટલે જતા રહેલા બીજા-ત્રીજા પાદમાં કથાકારનો નામનિર્દેશ હોવાની સંભાવના છે. તે સજ્જનગુરુના શિષ્ય છે એમ તો ઉપલબ્ધ વાક્ય સ્પષ્ટપણે જણાવે છે જ, એટલે એ અનુમાન કરવામાં અસંગતિ નથી દેખાતી કે એના કર્તા પળ એ મહેશ્વર સૂરિ જ હશે. અને જો એ સંભાવના બરાબર હોય તો મહેશ્વર સૂરિના પ્રગુરુનો નામનિર્દેશ પળ એ પુષ્પવતીકથામાંથી વધારાનો મઠી આવે છે. એ પ્રગુરુનું નામ અભયસૂરિ એવું આપવામાં આવ્યું છે અને તેમને શ્વેતાંબરકુલતિલક અને યુગપ્રધાનના વિશેષણથી ઉલ્લેખવામાં આવ્યા છે. પરંતુ આ અભયસૂરિ કોણ અને ક્યારે થઈ ગયા તે પ્રશ્ન પળ પાછો વિચારવાનો રહે છે જ. કારણ કે અભયસૂરિ કે અભયદેવ નામના પળ અનેક પ્રસિદ્ધ આચાર્યો થઈ ગયા છે તેથી કયા અભયસૂરિના શિષ્ય સજ્જનગુરુ કે સજ્જન ઉપાધ્યાય હતા તેનો પુરાવો ન મેળવી શકાય ત્યાં સુધી મહેશ્વર સૂરિનો નિશ્ચિત સમય ન જાણી શકાય.

૧૪ પ્રસ્તુત ‘નાળપંચમી કહા’ની જૂનામાં જૂની ઉપલબ્ધ પ્રતિ જે જેસલમેરમાં છે તેની લખ્યા સાર ૧૧૦૯ જણાવવામાં આવી છે. પરંતુ મારી તપાસ દરમિયાન મને જણાયું હતું કે તે મિતિ કોઈએ પાઠ્યથી તે ઉપર લખેલી હતી. મૂળ આશ્વા ગ્રન્થની લિપિ કરતાં એ પંક્તિના અક્ષરો તદ્દન જુદી જાતના-એટલે કે મૂળ પ્રતિલિપિ કરનાર લહિયાના હસ્તાક્ષરો કરતાં તદ્દન અન્ય કોઈ વ્યક્તિના લખેલા અને પાઠ્યના સમયના છે. એ પ્રતિના આગ્રન્ત પૃષ્ઠની ફોટો કૉપી જે મારી પાસે છે તેની પ્રતિકૃતિ આ સાથે આપવામાં આવી છે, તે પરથી વાચકો એ વસ્તુ પ્રત્યક્ષરૂપે જોઈ શકશે. શા હેતુસર કોઈએ આ પંક્તિ લખી હશે તેની કલ્પના થતી નથી. મૂળ પ્રતિ જૂની છે એમાં તો શંકા નથી જ. ૧૧૦૯ માં નહીં લખાઈ હોય, તો પળ એની લિપિ આદિ જોતાં એ જ સૈકામાં એ લખાણેલી છે એમ માનવામાં તો કશી જ આંતિ નથી જણાતી.

૧૫ મહેશ્વર સૂરિયે આ કથાઓનું સૂચક વસ્તુ કોઈ પ્રાચીન ગ્રન્થમાંથી લીધું છે કે તેમનું સ્વતંત્ર કલ્પિત છે તે બતાવનાર કોઈ વિશિષ્ટ પ્રમાણ જાણવામાં નથી આવ્યું. એમાંના છેલ્લા ભવિષ્યદત્તાશ્વાન સિવાય બીજાં આશ્વાનો પ્રાયઃ તેમનાં જ કલ્પિત હોવાનો વિશેષ સંભવ લાગે છે. ‘ભવિષ્યદત્તાશ્વાન’ ઉપર ધનપાલ વિગેરે બીજા વિદ્વાનોએ પળ રચનાઓ કરેલી છે તેથી કદાચ એ આશ્વાનની કથા જૂની પળ હોય. પ્રારંભના ઉપોદ્ઘાતાત્મક ભાગમાં, ૩૦ મી

ગાથામાં, એ પોતે એમ સૂચવે છે કે ‘પંચમી’ ના તપના પ્રભાવથી સૌભાગ્યપ્રાપ્તિ, સુકુલજન્મ, વ્યાધિમુક્તિ, પ્રિયસંયોગ, બન્ધમોચન આદિ જે જે સુખો પ્રાણિયોને, જે જે રીતે મળ્યાં છે તે હું પોતાની બુદ્ધિના વૈભવ અનુસાર અહિં કહીશ. એ પરથી એમ જો કલ્પના કરવામાં આવે કે એ કથાઓની વસ્તુકલ્પના પ્રાયઃ મહેશ્વર સૂરિની પોતાની જ કલ્પિત કરેલી હશે, તો તે અસંભવિત નહિ લેવાય.

૧૬ મહેશ્વર સૂરિએ પ્રસ્તુત ગ્રન્થની રચના કરવામાં જે એક વિલક્ષણ પદ્ધતિ સ્વીકારી છે તે પળ ધ્યાન લેંચે તેથી બાબત છે. આજો ગ્રન્થ ૨૦૦૦ ગાથાઓમાં પૂર્ણ કરવાનો તેમણે પ્રથમ સંકલ્પ કર્યો હતો અને તેમાં ૧૦ જુદી જુદી કથાઓ ગુંથવાની યોજના ઘડી કાઢી હતી. એમાંની પહેલી અને છેલ્લી એ બે કથાઓ બરાબર ૫૦૦-૫૦૦ ગાથામાં આલેખવાની અને બાકીની ૮ કથાઓ બરાબર ૧૨૫-૧૨૫ ગાથાઓમાં ગ્રથિત કરવાની પરિમાણબદ્ધતા એમણે મનમાં નિશ્ચિત કરી હતી. સ્તુતિયો અને તત્ત્વવિષયના તો એવા કેટલાક પ્રાચીન ગ્રન્થો ભારતીય સાહિત્યમાં મળી આવે છે જેમાંના જુદા જુદા વિષયના અનેક પ્રકરણો ૫, ૮, ૧૬, ૨૦, ૨૪, ૩૨, ૫૦ કે ૧૦૦ જેટલા નિયત અને સમાન સંખ્યક શ્લોકો કે પદ્યોમાં રચવામાં આવેલાં હોય છે; પરંતુ કથાગ્રન્થોમાં એકસરખાં નિયત સંખ્યાવાળાં પદ્યોમાં જુદી જુદી વસ્તુઘટનાવાળી કથાઓની રચના કરવાની આવી કલ્પના તો આ ગ્રન્થમાં જ જોવા મળે છે.

૧૭ મહેશ્વર સૂરિની આ કૃતિના અધ્યયનથી જણાય છે, કે તે એક બહુ જ સરસ પ્રતિભાશાલી અને ભાષાપ્રભુસ્વચાન્ કવિ છે. સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત બન્ને ભાષાઓના તે નિષ્ણાત વિદ્વાન્ છે. જો કે એમના સમયમાં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત બન્ને ભાષાઓમાં સાહિત્યિક રચનાઓ થતી હતી, પરંતુ જૈન સિવાયના અન્ય વિદ્વાનો-જેઓ મુખ્ય કરીને બ્રાહ્મણવર્ગના હતા અને જેમની સંખ્યા ઘણી સ્થોટી હતી તેઓ-સ્થોટા ભાગે સંસ્કૃત ભાષાના જ વિશેષ અનુરાગી હતા અને તેથી સંસ્કૃતમાં થયેલી રચનાઓને જ પ્રાયઃ તેઓ આદરની દૃષ્ટિએ દેખતા. પ્રાકૃત ભાષા તરફ તેમની ઉપેક્ષા અને અનાદર ભાવના જ વિશેષ રહેતી હતી. એથી જે વિદ્વાનોને, પોતાની રચનાઓની વિદ્વદ્વર્ગમાં પ્રતિષ્ઠા અને ક્યાતિ થતી જોવાની ઇચ્છા રહેતી, તેઓ પોતાની વિશિષ્ટ રચનાઓ પ્રાયઃ સંસ્કૃતમાં જ વિશેષભાવે કરવા પ્રવૃત્ત થતા. જેમ આધુનિક ભારતીય વિદ્વાનોના મનમાં, ઇંગ્રેજી ભાષાની જે વધારે મહત્તા દેવાય છે અને ઇંગ્રેજીમાં લખાતા પુસ્તકોની જે વધારે પ્રતિષ્ઠા અંકાય છે તેમ જ પોતાની ભારતીય ભાષા તરફ જે ઉપેક્ષા કે લઘુતાવૃત્તિ દૃષ્ટિગોચર થાય છે, તેમ એ સમયમાં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષા વિષે બ્રાહ્મણાદિ વિદગ્ધજનોની મનોવૃત્તિ પ્રવર્તતી હતી.

૧૮ બ્રાહ્મણોને જેમ પ્રાકૃત તરફ ઉપેક્ષાબુદ્ધિ કે અવપાદરવૃત્તિ રહેતી હતી તેમ જૈનોને સંસ્કૃત તરફ તેવા પ્રકારનો કોઈ અનાદરભાવ તો હતો જ નહિ; પરંતુ સંસ્કૃત એ એક માત્ર વિશિષ્ટ પ્રકારના રુઢિપ્રિય અને જાતિગર્વિષ્ટ વર્ગની પ્રિય ભાષા મનાતી હતી અને તેના સાહિત્યનો ઉપભોક્તા પ્રજાનો માત્ર અમુક જ સ્વરૂપ વર્ગ દેખાતો હતો, તેથી જનસમસ્તને ધર્મોપદેશદ્વારા સન્માર્ગમાં પ્રવર્તાવવાની આકાંક્ષાવાળા જૈન શ્રમણવર્ગને, તેના માટે વિશેષ આદરભાવ ન હતો. કારણ કે જનપદની જીવંત ભાષા તો પ્રાકૃત હતી અને તે પ્રાકૃત દ્વારા જ બહુજનવર્ગ પોતાનો સર્વ જીવનચર્યાવહાર ચલાવતો હતો. એ જનવર્ગ જે ભાષાને સમજી શકે તે જ ભાષામાં જૈન શ્રમણો સર્વત્ર પોતાનો ધર્મોપદેશ કરવાનું પરમ કર્તવ્ય માનતા અને એથી જૈનો સદૈવ તત્કાલીન દેશભાષા પ્રાકૃતને પ્રાધાન્ય આપતા.

૧૯ જૈન ધર્મોપદેશકોની એ ચિરાગત પરિપાટીને અનુસરવાની દૃષ્ટિએ જ, મહેશ્વર સૂરિ પળ, પોતાના પ્રસ્તુત કથાગ્રન્થની રચના પ્રાકૃતમાં કરવાનું જણાવે છે. તે કહે છે કે ‘સંસ્કૃતમાં કરેલી કવિતાનો અર્થ અલ્પબુદ્ધિવાળા સમજી શકતા નથી તેથી વધા જનોને સુખેથી જેનો બોધ થાય એ હેતુથી આ રચના પ્રાકૃતમાં કરવામાં આવે છે’ (ગાથા ૩). વળી તે કહે છે કે ‘જેને પરનો ઉપકાર કરવાની બુદ્ધિ હોય તેણે તો તે જ ભાષાનો ચર્યાવહાર કરવો જોઈએ જેનાથી બાલક આદિ સર્વ જનોને બોધ થાય’ (ગાથા ૫). પરંતુ એ સાથે મહેશ્વર સૂરિને પ્રાકૃત ભાષાની કવિતાની હૃદયંગમતાની પળ પટલી જ વિશિષ્ટ અનુભૂતિ છે અને તેથી તે ઉદ્ઘોષપૂર્વક કહે છે કે-‘ગૂઢાર્થ તેમ જ દેશી શબ્દોથી રહિત અને સુલલિત પદોથી ગ્રથિત એવું રમ્ય પ્રાકૃત કાવ્ય કોના હૃદયને નહિં ગમે તેમ છે ?’ (ગાથા ૪). મહેશ્વર સૂરિનું આ કથન જેમ પ્રકટરૂપે પ્રાકૃત કાવ્યની હૃદયંગમતાનું સૂચન કરે છે તેમ અપ્રકટરૂપે તેમની પોતાની કવિતાની ગુણવત્તાનું પળ સૂચન કરે છે; અને એ સૂચનની પ્રતીતિ વિજ્ઞ વાચકને પ્રસ્તુત ગ્રન્થની એવી અનેક ગાથાઓના પાઠથી થઈ શકશે જેમાં મહેશ્વર સૂરિની સુંદર સદુક્તિયો, લલિત પદપંક્તિયો અને વેધક ભાવભંગિયો અરેલી છે. ગ્રન્થ સંપાદક પ્રાધ્યાપક ગોપાળીયે પોતાની પ્રસ્તાવનામાં ગ્રન્થમાંની એવી કેટલીક સરસ, સુમધુર, કાવ્યમય અને હૃદયંગમ ઉક્તિયોનો પરિચય આપવાનો ઉચિત પ્રયત્ન કર્યો છે, તેથી એ વિષે વિશેષ ઉલ્લેખ કરવાની આવશ્યકતા નથી રહેતી.

[જૈન વિદ્વાનોને સંસ્કૃત ભાષાના ઉપયોગની ખાસેલી આવશ્યકતા]

૨૦ એ તો હવે નિર્વિવાદ રીતે સિદ્ધ થઈ ગયું છે કે પ્રાકૃત ભાષાના મંદારને સમૃદ્ધ કરવાનો સર્વશ્રેય જૈન શ્રમણોને છે. અને જૈનોનો એ ભાષા તરફ ઉત્કટ અનુરાગ હોય તે પળ સ્વાભાવિક જ છે. કારણ કે જેમ બ્રાહ્મણોને મન સંસ્કૃત એ દેવગિરા છે તેમ જૈનોને મન પ્રાકૃત એ દેવવાણી છે. શ્રમણભગવાન્ જ્ઞાતપુત્ર મહાવીરે પોતાનો સમગ્ર ધર્મોપદેશ પોતાની દેશ ભાષા-જનપદીય ભાષા (પ્રાકૃત) માં જ આપ્યો હતો અને તેથી તેમનાં એ પ્રવચનોને તેમની શિષ્ય

સન્નતિયે દેશભાષા (પ્રાકૃત) માં જ પ્રથિત કર્યાં હતાં. એટલે એ પુરાતન જૈન સમુદાયની આદરબુદ્ધિ પ્રાકૃત તરફ સવિશેષ હોય તે સ્વાભાવિક છે; અને તેથી જ પ્રાચીન સમયના મોટા ભાગના જૈન આચાર્યો, પોતાની શાસ્ત્રરચના પ્રાકૃત ભાષામાં જ કરવા પ્રયત્નશીલ થયા હતા. પરંતુ, કાલપરિવર્તન થતાં, ગુપ્તોના સામ્રાજ્ય સમય દરમિયાન, ભારતવર્ષમાં સંસ્કૃતનું પ્રભુત્વ અને વ્યાપકત્વ ધ્રુવજ વધ્યું અને ભારતના દક્ષિણપથ અને ઉત્તરપથ એમ બન્ને પ્રદેશોમાં તે એક સરસી સુપ્રતિષ્ઠિત સમગ્ર ખણ્ડ વ્યાપી રાષ્ટ્રભાષા બની. ગુપ્ત રાજાઓના સંસ્કૃતિપ્રેમે અને ઔદાર્યભાવે, બ્રાહ્મણવર્ગને પોતાના અધ્યયન-અધ્યાપનાત્મક શિક્ષણકાર્યમાં, અત્યંત ઉત્સાહ પ્રદાન કર્યું અને તેથી તેમણે ધર્મશાસ્ત્ર, પુરાણ, દર્શન, વ્યાકરણ, કાવ્ય, નાટક, ય્યોતિષ, વૈદ્યક વિગેરે સર્વ વિષયોના સંકેદો નવા નવા ગ્રન્થોની રચના કરીને સંસ્કૃત ભાષાના મંડારને અત્યંત સમૃદ્ધ બનાવ્યો. આ રીતે રાષ્ટ્રમાં સંસ્કૃતની પ્રભુતા અને સાર્વજનીનતાનો પ્રભાવ વધતો જોઈ, જૈન વિદ્વાનોને પણ એનો સમાદર કરવો અત્યાવશ્યક લાગ્યો અને એમણે પણ પ્રાકૃતની સાથે સંસ્કૃતમાં ય પોતાનું સાહિત્ય નિર્માણ કરવાનો ઉપક્રમ આરંભ્યો.

૨૧ શ્વેતાંવર જૈન સંપ્રદાયમાં એ ઉપક્રમનો આરંભ કરનાર, ઘણું કરીને, સૌથી પ્રથમ ઉમાસ્વાતિ આચાર્ય થયા, જેમણે જૈન પ્રવચનના સર્વ તત્ત્વો, સિદ્ધાન્તો અને પારિભાષિક પદાર્થોને સંસ્કૃતની સૂત્રાત્મક શૈલીમાં પ્રથિત કરી, સ્વોપજ્ઞ ભાષ્ય સાથેના ‘અર્હતપ્રવચનૈકદેશ્યતત્ત્વાર્થાધિગમ’ નામના, સૂત્રગ્રન્થની સુંદર રચના કરી. સાંપ્રદાયિક પ્રવાદ તો એવો છે કે તેમણે સર્વ મઠોને નાના મોટા ૫૦૦ પ્રકરણોની રચના કરી હતી; પરંતુ વર્તમાનમાં તો તેમની અન્ય એક જ ‘પ્રશમરતિ પ્રકરણ’ નામની ઉત્તમ કૃતિ ઉપલબ્ધ થાય છે જે સંસ્કૃત આર્યા ઇન્દોની બનેલી છે.

૨૨ ઉમાસ્વાતિ પછી ધ્રીજા આચાર્ય સિદ્ધસેન દિવાકર થયા જેમણે પ્રાકૃતમાં ગાથાબદ્ધ ‘સન્મતિર્ક’ નામના પ્રૌઢતમ જૈન દાર્શનિક ગ્રન્થની રચના કરવા સાથે, જૈન ન્યાયની પરિભાષા સ્થિર કરવા માટે ‘ન્યાયાવતાર’ નામના એક સંક્ષિપ્ત પ્રકરણ ગ્રન્થની, તેમજ ભિન્ન ભિન્ન દાર્શનિક વિષયોની ચર્ચા કરનારી પ્રૌઢ ભાવભંગી મરેલી કેટલીક ‘દ્વાત્રિંશિકા’ નામક કૃતિયોની સંસ્કૃતમાં ઉત્કૃષ્ટ રચના કરી. જૈન ઐતિહાસિક અનુશ્રુતિયો પ્રમાણે તો, આચાર્ય સિદ્ધસેને સમગ્ર જૈન પ્રવચનની સંસ્કૃતમાં અવતારણા કરવાની મનોવૃત્તિ બતાવી હતી અને તેના લીધે પુરાણપ્રેમી સ્થવિરવર્ગ તરફથી તેમને આક્ષેપાત્મક તિરસ્કાર પણ સહન કરવો પડ્યો હતો, તેમ જ છેવટે તે માટે પ્રાયશ્ચિત્ત પણ લેવું પડ્યું હતું. એ ગમે તેમ હોય, પણ બ્રાહ્મણોના સાંસ્કૃતિક અને ધાર્મિક વર્ચસ્વને કારણે, તેમની શ્રદ્ધાપાત્ર અને ઉપાસ્ય ગિરા સંસ્કૃતને જૈનોએ પણ અપનાવવી પડી અને પ્રાકૃતની સાથે સંસ્કૃતમાં પણ તેમણે પોતાની ગ્રન્થરચના કરવી શરૂ કરી.

૨૩ પ્રારંભમાં તો કેટલાક દાર્શનિક અને સૈદ્ધાન્તિક વિચારોને આલેખતા પ્રકરણગ્રન્થો જ સંસ્કૃતમાં રચાયા શરૂ થયા. તે પછી જૂના આગમોની વ્યાખ્યાઓ સંસ્કૃતમાં રચાવા લાગી. મહાન ગ્રન્થકાર આચાર્ય હરિભદ્ર સૂરિયે, એ બન્ને જાતની પ્રવૃત્તિમાં, એક પુરસ્કર્તા અને પ્રેરક તરીકે સૌથી વિશેષ ભાગ ભજવ્યો હોય એમ તેમની રચનાઓ જોતાં સ્પષ્ટ જણાય છે. તે પછી અન્ય અન્ય આચાર્યોએ પણ, આગમોની વ્યાખ્યાઓ તેમજ સ્તુતિ-સ્તોત્રાદિ જેવા અન્યાન્ય વિવિધ વિષયની નાની-મોટી કૃતિયો, સંસ્કૃતમાં રચવાનો પ્રયાસ ચાલુ રાખ્યો. પરંતુ જૈન શ્રમણોને સદા અને સર્વત્ર જેના બાંધનની નિયત આવશ્યકતા રહેતી હતી તેવા ધર્મોપદેશ માટે અતિ ઉપયોગી જણાતા કથાગ્રન્થો તો પ્રાયઃ પ્રાકૃતમાં જ રચાતા રહ્યા હતા.

૨૪ પાદલિપ્ત સૂરીની તરંગવડે કહા, વિમલસૂરિના હરિવંસ અને પડમચરિય, સંઘદાસગણિની વસુદેવહિંદી^૧ હરિભદ્રસૂરિની સમરાઢ્ચકહા, ઉદ્યોતનસૂરિની કુવલયમાલાકહા, શીલાચાર્યનું ચડપન્નમહાપુરિસચરિય, વિજયસિંહસૂરિની ભુવનસુન્દરીકહા તથા નેમિનાહચરિય વિગેરે પ્રસિદ્ધ અને પ્રૌઢ કોટિના બધા કથાગ્રન્થો પ્રાકૃતમાં જ રચાયા છે.

૨૫ સંસ્કૃત ભાષામાં સૌથી પ્રથમ કથાગ્રન્થ રચનાર, કદાચ મહાકવિ સિદ્ધર્પિ છે, જેમણે પોતાની ‘ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા’ નામની ઉત્કૃષ્ટ રૂપક કથા સંસ્કૃત ગદ્ય-પદ્યમાં (વિ. સં. ૯૬૨ માં) નિબદ્ધ કરી. એ કથા પોતે પ્રાકૃતમાં ન રચતાં જામાટે સંસ્કૃતમાં રચવાનું પસન્દ કરે છે, તેનો ખુલાસો પણ તેમણે એ ગ્રન્થની આદિમાં કર્યો છે; જે પરથી એ વસ્તુનો પણ નિર્દેશ મળી શકે છે કે જૈન વિદ્વાનોને પ્રાકૃત સાથે સંસ્કૃતમાં પણ સર્વ પ્રકારનું જૈન સાહિત્ય સર્જન કરવાની આવશ્યકતા કેમ પ્રતીત થઈ. મહાકવિ સિદ્ધર્પિ પોતાની કથાના ઉપોદ્ઘાતમાં કહે છે કે—

સંસ્કૃતા પ્રાકૃતા ચેતિ ભાષે પ્રાધાન્યમર્હતઃ । તત્રાપિ સંસ્કૃતા તાવદ્ દુર્વિદગ્ધહૃદિ સ્થિતા ॥

બાલાનામપિ સદ્બોધકારિણી કર્ણપેશલા । તથાપિ પ્રાકૃતા ભાષા ન તેષામભિભાસતે ॥

ઉપાયે સતિ કર્તવ્યં સર્વેષાં ચિત્તરંજનમ્ । અતસ્તદનુરોધેન સંસ્કૃતેયં કરિષ્યતે ॥

અર્થાત્—સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત બન્ને ભાષાઓ (સાહિત્યસર્જનમાં) સમાન પ્રાધાન્ય ભોગવવા લાયક છે, પરંતુ જે દુર્વિદગ્ધ (વિશિષ્ટ પ્રકારના સ્વગ્રહથી આવિષ્ટ) જનો છે તેમના હૃદયમાં સંસ્કૃતે સ્થાન જમાવેલું છે. પ્રાકૃત ભાષા, જે બાલજનોને પણ સદ્બોધ કરાવનારી હોઈ કાનને પણ મધુર લાગે તેવી છે, છતાં, તે તેમને (દુર્વિદગ્ધ જનોને) તેવી પ્રિય નથી લાગતી. એટલે જો ઉપાય હોય તો બધાના ચિત્તનું રંજન કરવું જોઈએ, એવી દૃષ્ટાંતી હું આ

કથાની રચના સંસ્કૃતમાં કરું છું. સિદ્ધર્ષિનું આ કથન બહુ જ વાસ્તવદર્શિ છે એમાં શંકા નથી. સંસ્કૃતમાં એ કથાની રચના થવાથી જેટલી એ વિદ્વત્પ્રિય થઈ છે અને જેટલી એની ક્ષ્યાતિ થઈ છે તેટલી, જો એની રચના પ્રાકૃતમાં થઈ હોત તો, કદાચ ન પળ ધાત. તેમ જ કથાની અદ્ભુત સંકલના કરવામાં અને આન્તરિક ભાવોનું માર્મિક નિરૂપણ કરવામાં જે સફળતા કવિને સંસ્કૃતભાષા દ્વારા મળી છે તે સફળતા પ્રાકૃતભાષા દ્વારા ન પળ મળત.

૨૬ સિદ્ધર્ષિ પછી સંસ્કૃતમાં જૈન કથા લખનાર મહાકવિ ધનપાલ છે જેમણે ધારાધિપતિ પરમાર નરેશ્વર મોજરાજાના સમયમાં, વાળમટ્ટની સુપ્રસિદ્ધ સંસ્કૃત ગદ્ય કથા ‘કાદંબરી’ની સ્પર્ધા કરે તેવી ‘તિલકમંજરી’ નામની ઉત્કૃષ્ટ ગદ્ય કથા નિર્મિત કરી. તે પછી સંસ્કૃતમાં સુમહાન્ ચરિત્રગ્રન્થ રચનાર, આચાર્ય હેમચન્દ્ર થયા. તેમણે અત્યંત પ્રૌઢ, પ્રાજ્ઞલ અને પ્રકૃષ્ટ શૈલીમાં ‘ત્રિપટિશલાકાપુરુષચરિત’ નામના સેકંડો કથાઓના સંગ્રહવાળા આકર ગ્રન્થની રચના કરી. તેમના સમય દરમ્યાન, તેમ જ તે પછી તો બીજા અનેક વિદ્વાનોએ સંસ્કૃતમાં ચરિત્રગ્રન્થો કે કથાગ્રન્થોની રચના કરવાનો, સ્વૂં જ મોટા પ્રમાણમાં પ્રયાસ આરંભ્યો જેના પરિણામે એક-પછી-એક સેકંડો નવા ગ્રન્થો નિર્માતા ગયા. હેમચન્દ્ર-સૂરિના સમય પછી તો, જૈન વિદ્વાનોનું વલણ, વધારે ને વધારે સંસ્કૃતમાં જ સાહિત્યરચના કરવા તરફ ઢલતું ગયું અને પ્રાકૃત ભાષા તરફનું આકર્ષણ ઓછું થતું ગયું; અને તેના પરિણામે પ્રાકૃતમાં રચાણા જેટલા જૂના કથાગ્રન્થો હતા, પ્રાયઃ તે બધાના જ સંસ્કૃતમાં રૂપાન્તરો થયાં † અને એ રીતે જૈનોનું સંસ્કૃત વાચન્ય પળ પ્રાકૃતના જેવું જ અસંખ્ય કથાગ્રન્થોથી બહુ જ સમૃદ્ધ બન્યું.

૨૭ પરંતુ, ગુણવત્તા અને ઉપયોગિતાની દૃષ્ટિએ, એ પ્રાચીન પ્રાકૃતમય જૈન કથાસાહિત્ય, કેવલ જૈન સંસ્કૃતિના ગૌરવની દૃષ્ટિએ જ નહિ, પરંતુ અખિલ ભારતીય સંસ્કૃતિના ઇતિહાસની દૃષ્ટિએ પળ, ઘણું મહત્ત્વનું અને અનન્ય કોટિનું છે. ઓછામાં ઓછું, વિક્રમની પ્રથમ શતાબ્દીથી લઈને ૧૫ મી શતાબ્દીના અન્તસુધીના ૧૫૦૦ વર્ષો વચ્ચેના, ભારતીય સંસ્કૃતિના વિવિધ અંગ-ઉપાંગોના ઇતિહાસાલેખનમાં આધારભૂત થાય તેવી પ્રામાણિક અને મૌલિક સામગ્રી, બહુ જ વિશાલ પરિમાણમાં, એ ગ્રંથોમાં પ્રથિત થઈ પડી છે. ઉદાહરણ તરીકે, કોઈ સંશોધનપ્રિય અભ્યાસી વિદ્વાન્ પ્રસ્તુત ‘નાળપંચમીકહા’ નું જ, જો એ દૃષ્ટિએ અવલોકન કરવા ઇચ્છે, તો એમાંથી તત્કાલીન એવી સામાજિક, ધાર્મિક, આર્થિક અને રાજતાંત્રિક આદિ અનેક પ્રકારની પરિસ્થિતિયોને સૂચવનારી અસંખ્ય ઉપયોગી નોંધો મળી આવે તેમ છે. પ્રાધ્યાપક ગોપાળીયે પોતાની પ્રસ્તાવનામાં એવી કેટલીક નોંધો તરફ જે અંગુલીનિર્દેશ કર્યો છે તે ઉપરથી અભ્યાસી જનોને એનો કાંઈક આભાસ થઈ શકશે.

૨૮ જૈન સાંપ્રદાયિક પરંપરાની દૃષ્ટિએ અવલોકતાં જણાય છે કે મહેશ્વર સૂરિ કાંઈક સ્વતંત્ર પ્રકૃતિના લેખક હોય એમ લાગે છે. પ્રસ્તુત ગ્રન્થમાં લેખકે પોતાની કવિત્વશક્તિ કે ઉપદેશકકલાની પ્રૌઢિતું પ્રદર્શન કરાવવાની દૃષ્ટિએ કેટલાંક એવાં વિધાનો પળ કરેલાં લાગે છે જે જૈન ગ્રંથગ્રન્થ પ્રવચનની રૂઢિથી સંગત નથી દેખાતાં. ઉદાહરણ તરીકે, જયસેન રાજાની જે પહેલી કથા છે, તેમાં એક ધર્મ નામના મુનિની આંતર કથા આપેલી છે—(જુઓ, પૃ. ૬-૯). એ કથામાં એવું વર્ણન કરેલું મળે છે કે ધર્મમુનિ કેવલજ્ઞાન ધારક હતા અને ભવ્યજનોને પ્રતિબોધ આપવાની દૃષ્ટિએ તેઓ પોતાની આકાશગામિની વિદ્યાના પ્રભાવથી આકાશમાં ઉડ્ડયન કરી જ્યાં ત્યાં વિચરતા હતા, ઇત્યાદિ. મારી સમજ પ્રમાણે એક કેવલજ્ઞાની મુનિ આ રીતે આકાશમાં ઉડ્ડયન કરી જ્યાં ત્યાં વિચરતા ફરે અને લોકોને ઉપદેશ આપતા ફરે, એ જૈન શૈલીથી બહુ જ વિચિત્ર લાગે છે. કેવલજ્ઞાનીના આકાશ ગમનનો નિર્દેશ અન્યત્ર ક્યાંય થયો હોય તે મારી જાણમાં નથી. જૈન વિદ્વાનો એ વિષયમાં કાંઈ તાત્ત્વિક ચર્ચા કરે તો તે રસદાયક થશે.

૨૯ આ ગ્રન્થમાં જે પંચમી તપનું માહાત્મ્ય વર્ણવામાં આવ્યું છે તે સ-નિદાન ઇટલે કે અમુક પ્રકારના ઇહિક ફલની પ્રાપ્તિની આકાંક્ષા ને ઉદ્દેશીને કરવામાં આવ્યું છે. આ જાતનું સ-નિદાન તપ જૈન શાસ્ત્રકારોએ હેય કોટિનું ગણ્યું છે અને તેથી આ પ્રકારનો ઉપદેશ ન થવો જોઈએ એમ કેટલાક આચાર્યોનો એ વિષેનો વિરોધાત્મક વિચાર તે કાળે ચાલતો પળ હોવો જોઈએ. એથી એ વિચારના પ્રતિષેધરૂપે મહેશ્વર સૂરિએ ગ્રન્થના અન્તમાં પોતાના વિચારની સમર્થક કેટલીક યુક્તિયો (જુઓ ગાથા ૪૮૮ થી ૪૯૩ સુધી) આપીને કહ્યું છે કે “આ રીતે ઠીક સમજીને અને દુર્વિદ્યધોનાં વચનોને અવગણીને શુદ્ધભાવથી આ પંચમી તિથિની તપસ્યા કરવી જોઈએ.” અને તે સાથે અન્તે, પ્રાયઃ સર્વ જૈન ગ્રન્થકારો જેમ કહેતા આવ્યા છે તેમ મહેશ્વર સૂરિએ પળ કહ્યું છે કે—“આ કથાનકની રચનામાં શબ્દગત કે અર્થગત જે કાંઈ દૂષણ મારાથી થયું હોય તો તે સર્વ, વિદ્વાનોએ ક્ષમ્ય ગણી તેને શોધી લેવાની વિજ્ઞસિ છે.” તથાસ્તુ.

ભાદ્રપદ પૂર્ણિમા, સંવત્ ૨૦૦૪ }
ભારતીયવિદ્યા ભવન, મુંબઈ. }

— જિ ન વિ જ ય

† પ્રસ્તુત ગ્રન્થમાં, અન્તિમ ૧૦ મું આલ્યાન જે ‘ભવિષ્યદત્ત કથાનક’ રૂપે છે તેનું પળ સંસ્કૃતમાં વિસ્તૃત રૂપાન્તર, વિક્રમના ૧૮ મા શતકના મધ્ય ભાગમાં થઈ ગયેલા પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન્ મહોપાધ્યાય મેઘવિજય ગણિએ ‘ભવિષ્યદત્ત ચરિત્ર’ નામથી લખાવ્યું છે. મેઘવિજયો-પાધ્યાયે એ કથાનકને સ્વૂં જ પલ્લવિત કર્યું છે. એ ચરિત્રનાં ૨૧ અધિકારો પાઢવામાં આવ્યા છે અને લગભગ ૨૧૦૦ જેટલા શ્લોકોમાં પનું આલેખન કરવામાં આવ્યું છે.

सिंधी जैन ग्रन्थमाला

[illegible]

गइसाहणंयणंयममाणंनमोसज्जविद्वहणंयमणीकासंयुविमंविद्वहणंगहणंयमयवणं
 णतनाणतिमंयुदीयासिवाणविमुदवाहेतणायाणयुयइयांयउद्ववमिरदिउसु
 दिययसुदवायशपयउययइणतामोसाहणइणयवाययइयणीविवाहा
 म्महिलहइयाह्मइणयइयकालमाणह्मइयइवइयकायाइयकहइयमा
 सिद्याउमटसावमावनिउविउह्मइणयविनिउणयवइयमाहानह

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

अस्मिन्निश्वसनेऽपि फलमादात्वाऽस्य कर्तव्यं दत्ताष्टावकतश्चतस्रोऽश्वमेधमासाः॥
॥ श्रीवत् १२७ ॥ एवमलिखते॥

‘नाणपंचमी कहा’ना प्राचीनतम ताडपत्रीय पुस्तकना आद्यन्त पत्रनी प्रतिकृति

પ્રસ્તાવના

જ્ઞાનપંચમી માહાત્મ્યદર્શક કથાસાહિત્ય

અત્યારસુધી અપ્રકટ અને અનેક દૃષ્ટિએ અપૂર્વ એવા અર્થ ગંભીર જે કથા — ગ્રન્થ વિદ્વાનોના કરકમલમાં, આ સિંધી જૈન ગ્રન્થમાલાના ૨૩ મા મળકારૂપે ઉપસ્થિત થાય છે તે કથા — ગ્રન્થનું નામ ‘પંચમી કથા’ છે. આ ગ્રન્થમાં પંચમી — માહાત્મ્યનું વર્ણન પ્રધાનપણે કરવામાં આવેલું છે તેથી તેનું ‘પંચમી માહત્ત્વ’ એવું સુસંબદ્ધ બીજું નામ પણ રાખવામાં આવેલું છે.^૧ આ કથા — ગ્રન્થ બે હજાર જેટલી ગાથામાં જૈન માહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃતમાં લખાયેલો છે.^૨ ભાષા ઉપર ક્વચિત્ અપભ્રંશની તો ક્વચિત્ અર્ધમાગધીની અસર પડેલી છે પણ એકંદરે જૈન માહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃતમાં આ ગ્રન્થ લખાયેલો છે એમ જરૂર કહી શકાય.^૩ જ્ઞાન પંચમીના વ્રતને અનુલક્ષી કોઈએ સંસ્કૃતમાં, કોઈએ પ્રાકૃતમાં, કોઈએ અપભ્રંશમાં તો કોઈએ ગૂજરાતીમાં કથાઓ લખેલી છે. તે બધી કથાઓ કાં તો ‘જ્ઞાન પંચમી માહાત્મ્ય,’ ‘પંચમીકથા,’ ‘ભવિસ્સયત્ત કથા,’ ‘સૌભાગ્યપંચમી કથા,’ ‘વરદત્તગુણમંજરી-કથા’ ઇત્યાદિ નામથી પ્રચલિત છે. પરંતુ તે બધીમાં મહેશ્વરસૂરિરચિત પ્રસ્તુત કથા ઉપલબ્ધ સાહિત્યમાં કદાચ જૂનામાં જૂની હોય એમ લાગે છે.

ભિન્નભિન્નકર્તૃક પંચમી માહાત્મ્ય કથાઓ

મહેશ્વરસૂરિરચિત પ્રસ્તુત ‘પંચમી કથા’ની પાટળની હસ્તલિખિત પ્રતિની જે પ્રતિલિપિ છે તે ઉપરથી એમ સ્પષ્ટ દેખાય છે કે તે પ્રતિ જેસલમીર મંડારની ૧૦૦૯ (વિક્રમ સંવત્) વર્ષમાં લખેલી તાડપત્રીય પ્રતિ ઉપરથી વિ. સં. ૧૬૫૧ માં આઘાઢ શુક્લ તૃતીયા ને સોમવારને દિવસે પુણ્ય નક્ષત્રમાં તપાગચ્છાધિરાજ મદ્યારક પંડિત શ્રી આનંદવિજય ગણિ શિષ્ય બુદ્ધિવિમલ ગણીએ પૂરી કરી હતી. પણ જેસલમીર માંડાગારીય ગ્રન્થોની સૂચી તપાસતાં માલુમ પડે છે કે ઉપર્યુક્ત તાડપત્રીય પ્રતિનો લેખન સંવત્ ૧૧૦૯ મુકવામાં આવ્યો છે અને એના વર્ણનમાં સૂચીકાર પંડિત લા. મ. ગાંધીએ લખ્યું છે “અસ્માદેવ આદર્શાત્ સં. ૧૬૫૧ વર્ષ-લિખિતે પત્તનીયપુસ્તકે ‘સં. ૧૦૦૯ વર્ષે’ લેખનમસ્ય પ્રાદર્શિ”^૪ આ ઉપરથી બરાબર એક સૈકાનો તપાવત નીકળે છે. જેસલમીર મંડારની તાડપત્રીય પ્રતિ પ્રત્યક્ષ તપાસતાં ૧૦૦૯ ની સાલ નીકળે છે એટલે હવે એ વાત શંકાને સ્થાન નથી. જેસલમીર મંડારની સૂચી બનાવનાર સૂચીકારનો એ પ્રમાદ દોષ હોય એમ લાગે છે. ગમે તેમ પણ ગ્રન્થકાર શ્રી મહેશ્વરસૂરિની પ્રાચીનતા તો સ્પષ્ટ જ દેખાય છે. આજ કથાની બીજી એક

૧ જુઓ ‘જેસલમીર માંડાગારીય ગ્રન્થોનાં સૂચી’ (જે. મા. પ્ર. સૂ.) ગાયકવાડ ઓરીએન્ટલ સીરીઝ (ગા. ઓ. સી.) નં. ૨૧. વડોદરા, ૧૯૨૩. પૃ. ૪૪. તેને જ્ઞાન પંચમી કથા’ તરીકે પણ ઓલખાવેલ છે — જુઓ ‘પત્તનસ્થ પ્રાચ્ય જૈન માંડાગારીય ગ્રન્થ સૂચી’ — પ્રથમ ભાગ (પ. મા. પ્ર. સૂ. મા. ૧) ગા. ઓ. સી. નં. ૭૬. વડોદરા, ૧૯૩૭, પ્રાસ્તાવિક, પૃ. ૫૭.

૨ મારી પાસે જે પ્રતિલિપિ છે તે ઉપરથી તો તેમ લાગે છે. (મિલિયાનં ચ દસાણ વિ એથ્થ કહાણાણ હોઈ વિજેયં । ગાહાણં માણેણં દોણિહસહસ્સાઈ ગંથરગં ॥ ૧૦ । ૫૦૦) ; પરંતુ એક ટેકાણે ૨૦૦૪ ગાથાનો ઉલ્લેખ પણ મળી આવે છે. તે માટે જુઓ ખાસ કરીને ‘બૃહટ્પિપ્પનિકા’ (જૈન સાહિત્ય સંશોધક, વો. ૧, અં. ૨) માંનું નીચેનું વાક્ય: —

‘પંચમી કથા દશકથાનકાત્મિકા પ્રા. મહેશ્વરસૂરીયા ૨૦૦૪’

૩ જૈન માહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત એ નામકરણ માટે જુઓ યાકોવી સંપાદિત ‘સમરાઈચ કથા’ની પ્રસ્તાવના (વીઝ્લીઓધીકા ઇન્ડિકા સીરીઝ, વોલ્યુમ — ૧૬૯) પૃ. ૨૧ — ૨૨.

૪ ઉપર્યુક્ત જે. મા. પ્ર. સૂ. પૃ. ૪૪ તથા પૃ. ૫૨.

તાડપત્રીય પ્રતિ સં. ૧૩૧૩ માં વીસલદેવ રાજ્યે તન્નિયુક્ત નાગડના મહામાત્યપણામાં થયેલી ઉલ્લેખાયેલી છે.^૫ પાટળમંડાર (નં. ૧ સંઘવી પાડા) માં તે છે અને એક ત્રીજી તાડપત્રીય પ્રતિ પણ ત્યાં જ છે જે પ્રાંતે કિંચિત્ અપૂર્ણ છે.^૬ આ રીતે જેસલમીરમાં એક અને પાટળમાં બે એમ કુલે ત્રણ તાડપત્રીય પ્રતિઓ જાણવામાં છે.

આ મહેશ્વરસૂરિ રચિત પ્રાકૃત ગાથાબદ્ધ ‘પંચમી કહા’ પછી ધર્કટવંશ વણિક્ષ ધનપાલ રચિત અપભ્રંશ ભાષા બદ્ધ ‘ભવિસ્સયત્ત કહા’ આવે છે.^૭ આ કથા ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’ (જૈ. ગ્રં.) માં મહેન્દ્રસૂરિ કે મહેશ્વર-સૂરિને નામે ઓટી રીતે ચડેલી છે.^૮ ‘જૈનગ્રંથાવલિ’ના પૃ. ૨૫૬ની પાદ નોંદમાં એમ લખ્યું છે કે “આ કથા પંચમી માહાત્મ્ય પર રચેલી છે. જેસલમીરની હિરાલાલે કરેલી પોતાની ટીપમાં તથા લીંબડીની ટીપમાં એના કર્તા મહેશ્વરસૂરિ લખ્યા છે. ધંભાતના શેઠ નગીનદાસના મંડારમાં મહેન્દ્રસૂરિનું નામ આપીને સદરહુ પ્રતિ (ભવિષ્યદત્તાખ્યાનની) લખ્યાનો સંવત્ ૧૨૧૪ નોંધેલો છે. હાલમાં પં. શ્રી આણંદસાગરજી જણાવે છે કે આ સિવાય બીજી એક ધનપાલકૃત પણ છે પણ તે અમોને ઉપલબ્ધ નથી.” આ પ્રમાણેના વાક્યો ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’ના ઉપર્યુક્ત પૃષ્ઠની પાદનોંધમાં છે. મને એમ લાગે છે કે આ કૃતિ કે જેનું નામ ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’માં ભવિષ્યદત્તાખ્યાન છે તથા જેના રચનાર એમાં મહેન્દ્રસૂરિ જણાવ્યા છે અને જેની પ્રતિઓ જેસલમીર, લીંબડી તથા ધંભાતમાં છે એમ તેમાં જણાવ્યું છે તેમજ જેની ગાથા સંખ્યા ૨૦૦૦ ગણાવવામાં આવી છે તે બીજો કોઈ ગ્રંથ નહિ પણ મહેશ્વરસૂરિકૃત ‘પંચમી કહા’ જ હોવી જોઈએ. મારા આ અનુમાનની પુષ્ટિમાં પં. લાલ-ચંદ્ર મ. ગાંધીનું નિમ્નોક્ત વાક્ય યાસ નોંધવા જેવું છે:—“P. P. ૧૬૭ હત્ર ‘મહેન્દ્રસૂરિકૃત ભવિદત્તા-ખ્યાન’ દર્શિતં તદપ્યેતદેવ મહેશ્વરસૂરિરચિતં ભવિષ્યદત્તકથાવસાનં ‘પંચમીમાહાત્મ્યં’ સમ્ભાવ્યતે । લેખક-સ્વલનાતઃ પ્રેક્ષકસ્યાપિ સ્વલના પરમ્પરયાડન્યત્રાવતીર્ણા પ્રેક્ષ્યતે ।”^૯ પીટર્સનના પહેલા રિપોર્ટના ૬૭ નં. માં ઉલ્લેખેલ પુસ્તક અને ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’ નિર્દિષ્ટ પુસ્તક બન્ને એકજ હોય એમ લાગે છે. ઇટલે મહેન્દ્ર (કે મહેશ્વર) સૂરિરચિત ભવિષ્યદત્તાખ્યાન તે બીજું કાંઈ નહિ પણ પં. લા. મ. ગાંધી જણાવે છે તેમ “મહેશ્વરસૂરિ-રચિત ભવિષ્યદત્તકથાવસાનં ‘પંચમીમાહાત્મ્યં’ હોવું જોઈએ. ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’માં મહેશ્વરસૂરિ રચિત ‘ભવિષ્ય-દત્તાખ્યાન’ (૨૦૦૦ ગાથા—લીંબડી) નો બીજો ઉલ્લેખ પૃ. ૨૨૮ ઉપર કરે છે તે પણ ‘પંચમી કહા’ વિષેનો જ સમજવો. આ ‘ભવિસ્સયત્ત કહા’ કે જેનું બીજું નામ ‘સુય પંચમી કહા’^{૧૦} પણ છે તેનો રચનાર ધનપાલ છે અને તે ધનપાલ ધર્કટ વંશનો હતો. તેની બાવીસ સંધિઓ છે. આ કથા અપભ્રંશમાં લખાયેલી છે અને તેનો નાયક ભવિષ્યદત્ત રાજા છે. જ્ઞાનપંચમીના ફલ્લનું તેમાં વર્ણન કરેલું છે. તેનો લેખક ધનપાલ પોતે જ પોતાનો પરિચય આપતાં કહે છે કે તેના પિતાનું નામ માણસર હતું અને માતાનું નામ ધનશ્રી હતું તેનું પદ્ય લખાણ ધવલ અને પુષ્પદંત કવિના લખાણ સાથે સરખાવી શકાય તેવું છે. તેની અપભ્રંશ હેમચંદ્રના અપભ્રંશ કરતાં પ્રાચીન લાગે છે પણ તે ઉપરથી તેની અને હેમચંદ્રની વચ્ચે બે સૈકાનું અંતર હોય એમ

૫ જુઓ મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ કૃત ‘જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ’—સચિત્ર (જૈ. સા. સં. ૬.), મુંબઈ, ૧૯૩૩, પૃ. ૪૦૮ તથા ઉપર્યુક્ત પ. મા. પ્ર. સૂ. નં. ૪૦.

૬ ઉપર્યુક્ત પ. મા. પ્ર. સૂ. નં. ૨૯.

૭ આ કથા યાકોબીજી જર્મનીમાં સન ૧૯૧૮માં સંપાદિત કરી અને ત્યાર બાદ ગા. ઓ. સી. માં નં. ૨૦ માં સ્વ. દલાલે પ્રો. ગુણેની પ્રસ્તાવના અને ટિપ્પણ સહિત સંશોધિત કરી બહાર પાડી.

૮ જુઓ શ્રી જૈન શ્વેતાંબર કોન્ફરન્સ, મુંબઈ તરફથી વિ. સં. ૧૯૬૫માં પ્રકાશિત ‘જૈનગ્રંથાવલિ’ (જૈ. પ્ર.) પૃ. ૨૨૮ તથા પૃ. ૨૫૬.

૯ ઉપર્યુક્ત જૈ. મા. પ્ર. સૂ. પૃ. ૪૪.

૧૦ મોહનલાલ દલીચંદ દેસાઈ કૃત ‘જૈન ગૂર્જર કવિઓ’ (જૈ. ગૂ. ક.), પ્રથમભાગ, મુંબઈ, ૧૯૨૬, પૃ. ૩૭.

કલ્પી તેને દશમી સદીમાં મુકવાનું યુક્તિયુક્ત લાગતું નથી.^{૧૧} ઉલટું, ઈસવી સનની વારમી સદી આસપાસ થયો હોવાનું સામાન્યપણે સ્વીકારાયું છે.^{૧૨}

ધારાધીશ મુંજનો અને ભોજનો પળ અતિ માનીતો, સરસ્વતી વિરુદ્ધને પ્રાપ્ત થયેલ, ‘પાઈયલચ્છી’, ‘તિલકમંજરી’ વગેરેનો રચનાર વિપ્ર સર્વદેવનો પુત્ર ધનપાલ ઉપર્યુક્ત ધનપાલ કરતાં વીજો^{૧૩} અને તેના પછી થયો હોવાનું મનાય છે.

‘ભવિસ્સયત્ત કહા’ના રચનાર ધનપાલને વિન્ટરનિટ્ઝ, યાકોવીને અનુસરી, દિગંબર જૈન શ્રાવક કહે છે.^{૧૪} ધર્મકટવંશ એજ ઉપકેશ—ઝકેશ વંશ^{૧૫} અને ઝકેશ એટલે ઓસવાલ વંશ એવું પણ કથન જોવામાં આવે છે.^{૧૬} સારાંશ એ કે વિક્રમની અગીઆરમી સદીમાં કે તે પહેલાં થઈ ગયેલા શ્વેતાંબરાચાર્ય શ્રી મહેશ્વરસૂરિ રચિત પ્રાકૃત ગાથામય પંચમી કથાના દસમા કથાનક ભવિષ્યદત્ત ઉપરથી^{૧૭} ઈસવી સનની વારમી સદીમાં થયેલ મનાતા ધર્મકટવંશ વળિક્ દિગંબર જૈન ધનપાલે ‘ભવિસ્સયત્ત કહા’ અથવા સુયપંચમી કહા’ અપભ્રંશ ભાષામાં રચી.

ધનપાલની ‘ભવિસ્સયત્ત કહા’ પછી તેરમી અને ચૌદમી સદીમાં કોઈએ સંસ્કૃત—પ્રાકૃતાદિમાં પંચમી કથા વિષે કાંઈ લખ્યું હોય તેવું જાણવામાં નથી. પંદરમી સદીમાં વિબુધ શ્રીધર નામના કોઈ દિગંબર જૈન વિદ્વાને ‘ભવિષ્યદત્ત ચરિત’ સંસ્કૃતમાં લખ્યું હોવાનું બહાર આવ્યું છે. આ ભવિષ્યદત્ત ચરિત્ર પંચમી વ્રતને અનુલક્ષીને ધનપાલના ‘ભવિસ્સયત્ત કહા’ની પેઠે લખવામાં આવ્યું હોય એવો પૂરતો સંભવ છે. ભાષા સંસ્કૃત છે. પત્ર સંખ્યા ૭૯ની છે અને લિપિસંવત્ ૧૪૮૬ નો છે. એ ઉપરથી એમ માની શકાય કે તે સંવત્ ૧૪૮૬ પહેલા થયેલ હશે. દિલ્હીના ધર્મપુરા મહોલ્લામાં આવેલા નયામંદિરના મંડારમાં આ ગ્રન્થની પ્રતિ છે. જુઓ “અનેકાંત”—જૂન, ૧૯૪૧—પૃષ્ઠ-૩૫૦.

આ પછી વિક્રમની સોઝમી સદીમાં સિંહસેન અપરનામ રઈધુએ (દિગંબર જૈન) ‘મહેસર ચરિય,’ ‘ભવિસ્સયત્ત ચરિયાદિ’ અપભ્રંશ ભાષામાં રચેલા જણાય છે.^{૧૮} આ ‘ભવિસ્સયત્ત ચરિય’ પંચમી વ્રતના ફલના દૃષ્ટાંત રૂપે મહેશ્વરસૂરિ, ધનપાલ, વિબુધ શ્રીધરની માફક સિંહસેને લખ્યું હોય એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે. આ

૧૧ આથી વિરુદ્ધ અભિપ્રાય માટે જુઓ ઉપર્યુક્ત પુસ્તકનું પૃ. ૩૮. તથા જૈ. સા. સં. ઇ. તું. પૃ. ૩૩૦ ઉપરનું વાક્ય “ધનપાલ કવિ લગભગ દસમી સદીમાં થયો.” એજ પુસ્તકના પૃ. ૧૮૮ ઉપર “આ પૈકી ભવિષ્યદત્તકથા પરથી ધર્મકટ વળિક્ ધનપાલે અપભ્રંશમાં ભવિસ્સયત્ત કહા—પંચમી કહા રચી જણાય છે” વાક્ય લખેલું છે. મહેશ્વરસૂરિ ઇ. સ. ના દશમા સૈકામાં પ્રાયઃ થયા એમ તો શ્રી. દેસાઈ તેજ પુસ્તકના પૃ. ૧૮૭ ઉપર કબુલ કરે છે તો પછી મહેશ્વરસૂરિના ‘પંચમી કથા’ત-ગત ભવિષ્યદત્ત કથાનકનો આધાર લઈ ‘ભવિસ્સયત્ત કહા’ લખનાર ધનપાલને દશમી સદીમાં ક્યાંથી મુકાશે?

૧૨ જુઓ ઉપર્યુક્ત પ. મા. પ્ર. સૂ. ના પ્રાસ્તાવિક (અંગ્રેજી) ના પૃ. ૬૨ ઉપરની પહેલી પાદનોંધ.

૧૩ વિન્ટરનિટ્ઝ કૃત ‘હિસ્ટરી ઓફ ઇન્ડીઅન લિટરેચર,’ વૉ. ૨. પૃ. ૫૩૨ ઉપરની ચોથી પાદનોંધ.

૧૪ ઉપર્યુક્ત પુસ્તકનું પૃ. ૫૩૨.

૧૫ ઉપર્યુક્ત પ. મા. પ્ર. સૂ. પૃ. ૩૨૭ તથા પૃ. ૩૩૯.

૧૬ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૪૫૩ ઉપરની ૪૪૧ મી પાદનોંધ.

૧૭ સરસ્વાતો ઉપર્યુક્ત જૈ. મા. પ્ર. સૂ. ના પૃ. ૪૪ ઉપરનું નિમ્નોક્ત વાક્યઃ—સામ્પ્રતં પ્રસિદ્ધા ધર્મકટવળિક્વંશોદ્ભવ-ધનપાલનિર્મિતા.....અપભ્રંશા ભવિસ્સયત્ત કહા (પંચમીકહા) અસ્યા એવ પ્રાન્તકથાયાઃ પ્રપંચરૂપા ॥ અહિંઆ એક વાત સ્પષ્ટ કરી લેવા લાયક છે. એક ‘પંચમી ચરિત’ ત્રિભુવન સ્વયંભુ નામના આઠમી—નવમી શતાબ્દિમાં (જુઓ ભાર-તીય વિદ્યા (ત્રૈમાસિક) મા. ૧; અં. ૨; પૃ. ૧૭૭) થયેલ મનાતા કવિએ લખ્યું હોવાનો ઉલ્લેખ મઠી આવ્યો છે (જુઓ ભારતીય વિદ્યા (ત્રૈમાસિક) મા. ૨; અં. ૧; પૃ. ૫૯). તો પછી મહેશ્વરસૂરિ અને ધનપાલ પહેલાં પણ પંચમી વ્રત ઉપર લખાયું હોવાનું માનવું પડે. આ ગ્રન્થ જોવા મળ્યે ઘણી બાબતો ઉપર પ્રકાશ પડવા સંભવ છે.

૧૮ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૫૨૦

કવિનું નામ 'રૈધુ' છે. તે હરસિંહ સિંઘડનો પુત્ર અને ગુણકીર્તિ શિષ્ય યશઃકીર્તિનો શિષ્ય હતો. આ યશઃ-કીર્તિ ગ્વાલિયરમાં ઈ. સ. ૧૪૬૪ (વિ. સં. ૧૫૨૧)માં રાજકર્તા તોમર વંશના કીર્તિસિંહ રાજાના સમયની આસપાસ વિદ્યમાન હોવાનું જણાયું છે તેથી સિંહસેન યા રૈધુએ પળ તેજ સમય આસપાસ આ ગ્રંથો રચ્યા હોવા જોઈએ. પોતાના ગ્રંથોમાં તેણે ગુણાકર, ધીરસેન, દેવનંદિ, જિનવરસેન, રવિષેન, જિનસેન, સુરસેન, દિનકરસેન, ચંડમુહ, સ્વયંભૂ, અને પુષ્પયંતનો ઉલ્લેખ કરેલ છે.^{૧૯} આજ કવિના રચેલા 'દહ લક્ષણુ જયમાલ' નામના ગ્રંથની પ્રસ્તાવનામાં પંડિત પ્રેમી જણાવે છે કે 'રૈધુ' કવિએ 'ભવિસ્સચરિયાદિ' ગ્રંથો લખ્યાના ઉલ્લેખ મળી આવે છે. તેઓ એમ પણ જણાવે છે કે તે સર્વ ગ્રંથો અપભ્રંશમાં હોવા સંભવ છે.^{૨૦} આ 'ભવિસ્સયત્ત ચરિય' મુદ્રિત થયું જાણવામાં નથી.

વિક્રમની સત્તરમી સદીના લગભગ મધ્યભાગમાં (સં. ૧૬૫૫માં) તપાગચ્છીય કનકકુશલે સંસ્કૃત ભાષામાં 'જ્ઞાન-પંચમી માહાત્મ્ય' પદ્યમાં લખ્યું.^{૨૧} આની એક પ્રતિ પાટણના સંઘવી પાડાના મંડારમાં તથા લીંબડીના જ્ઞાનમંડારમાં વે પ્રતિઓ છે. રચના સંવત્ (વિક્રમીય) ૧૬૫૫ લખેલ છે. 'જૈન ગ્રંથાવલિ' તેનું શ્લોક પ્રમાણ ૧૫૦ ગણાવે છે.^{૨૨} અને લીંબડી મંડારનું સૂચીપત્ર ૧૫૨ શ્લોક નોંધે છે;^{૨૩} જ્યારે એ કથાના મુદ્રિત ગ્રંથમાં ૧૪૦ શ્લોક છે.^{૨૪} શ્રીયુત દેસાઈ પોતાના 'જૈન સાહિત્યના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ'માં લખે છે કે તપાગચ્છીય કનકકુશલે સં. ૧૬૫૫માં 'વરદત્તગુણમંજરીકથા,' 'સૌભાગ્યપંચમીકથા' અને 'જ્ઞાનપંચમી-કથા' પર બાલાવબોધ રચ્યો છે.^{૨૫} આ વાંચતાં આપણને સે'જ આભાસ થાય કે શ્રી દેસાઈ આ ત્રણેય પુસ્તકોને જુદા જુદા સમજે છે પણ ખરી રીતે એમ નથી. કનકકુશલે એક જ બાલાવબોધ રચ્યો છે અને તે 'જ્ઞાનપંચમીમાહાત્મ્ય' ઉપર; અને તેમાં દૃષ્ટાંતરૂપે વરદત્ત, ગુણમંજરીને લીધા છે તેમ જ કનકકુશલ તે ગ્રંથમાં નિમ્નોક્ત શ્લોક^{૨૬} લખે છે

“જાયતેઽધિકસૌભાગ્યં પદ્મચારાધનાત્ નૃણામ્ ।

હ્યસ્યા અભિધા જજ્ઞે લોકે સૌભાગ્યપંચમી ॥”

જે ઉપરથી એને 'સૌભાગ્યપંચમી' પણ કહી શકાય. અર્થાત્ કનકકુશલે ત્રણ બાલાવબોધ નથી રચ્યા પરંતુ એક જ બાલાવબોધ રચેલ છે.

તપાગચ્છીય કનકકુશલ પછી રત્નચંદ્ર શિષ્ય માણિક્યચંદ્ર શિષ્ય દાનચંદ્રે વિજયસિંહસૂરિ રાજ્યે સં. ૧૭૦૦માં 'જ્ઞાનપંચમી કથા' ('વરદત્ત-ગુણમંજરી કથા') રચી.^{૨૭} આ કથા મુદ્રિત થઈ નથી. તેની પ્રતિઓ વગેરે ક્યાં છે તે કાંઈ જાણવામાં આવ્યું નથી.

૧૯ ઉપર્યુક્ત જૈ. ગૂ. ક. પ્રથમ ભાગ, પૃ. ૮૭.

૨૦ જૈન ગ્રંથ રત્નાકર કાર્યાલય તરફથી પ્રકાશિત આ ગ્રંથની પં. નાથુરામ પ્રેમીની પ્રસ્તાવના.

૨૧ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૨૬૪ તથા લીંબડી જૈન જ્ઞાન મંડારની હસ્તલિખિત પ્રતિઓનું સૂચીપત્ર (લીં. ભા. પ્ર. સૂ.) - શ્રી આગમોદય સમિતિ ગ્રંથોદ્ધાર ગ્રંથાંક-૫૮-પ્રથમ આવૃત્તિ, મુંબઈ, ઈ. સ. ૧૯૨૮, પૃ. ૬૨ તથા ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઈ. પૃ. ૬૦૪. આ 'જ્ઞાન પંચમી માહાત્મ્ય,' શ્રીવિજયધર્મસૂરિ જૈન ગ્રંથમાલાના પુ. ૩૭ ના એક ભાગ રૂપે બહાર પડેલ છે. જુઓ 'શ્રીપર્વકથા સંગ્રહ' (પ. ક. સં.), વિજયધર્મસૂરિ જૈન ગ્રંથમાલા, પુ. ૩૭ સંપાદક-સ્વ. મુનિશ્રી હિમાંશુવિજય, ઉજ્જૈન, વિ. સં. ૧૯૩૩, પૃ. ૩-૧૬.

૨૨ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૨૬૪.

૨૩ જુઓ ઉપર્યુક્ત લીં. ભા. પ્ર. સૂ. પૃ. ૬૨.

૨૪ જુઓ ઉપર્યુક્ત પ. ક. સં. પૃષ્ઠો ૩-૧૬.

૨૫ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઈ. પૃ. ૫૯૧ તથા ૬૦૪.

૨૬ જુઓ ઉપર્યુક્ત પ. ક. સં. પૃ. ૧૫, શ્લોક ૧૩૬.

૨૭ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઈ. પૃ. ૬૦૨.

દાનચંદ્ર પછી ‘સપ્તસંધાન’ મહાકાવ્યના લેખક ઉપાધ્યાય મેઘવિજયજીએ (અઢારમી સદી) પળ ‘પંચમી કથા’ લખી હોવાનો ઉલ્લેખ મઢી આવે છે. તે હજુ મુદ્રિત થઈ જણાતી નથી. તેની પ્રતિ પંન્યાસ શ્રીહંસવિજયજી પાસે છે એમ શ્રી દેસાઈ પોતાના ‘જૈન સાહિત્યના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ’માં જણાવે છે.^{૨૯}

આ પછી ઓગળીસમી સદીમાં વિ. સં. ૧૮૨૯ થી ૧૮૬૯ ના ગાઢામાં યરતરગચ્છીય ક્ષમાકલ્યાણ ઉપાધ્યાયે ‘સૌભાગ્ય પંચમી’ નામે પંચમી વ્રતના માહાત્મ્ય ઉપર સંસ્કૃતમાં ગદ્ય પદ્ય યુક્ત કથા રચી. આ પુસ્તક વિજયધર્મસૂરિ જૈનગ્રંથમાઢા તરફથી પ્રકાશિત ‘પર્વકથાસંગ્રહ’ નામના ગ્રન્થથી ભિન્ન પરંતુ તેજ નામધારી એક બીજા ‘પર્વકથાસંગ્રહ’ નામના પત્રાકારે મુદ્રિત પુસ્તકમાં પ્રથમ કથારૂપે સ્થાન પામેલી છે. તેના સંપાદક મણિસાગરજી છે અને જૈન છાપખાના-કોટા (રાજપુતાના) તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલી છે. આ ક્ષમાકલ્યાણ ઉપાધ્યાય યરતરગચ્છીય જિનલાભસૂરિના શિષ્ય અમૃતધર્મના શિષ્ય હતા. શ્રી. દેસાઈ નોંધે છે કે તેમણે ચાતુર્માસિક હોલિકા આદિ દશ પર્વ કથા રચી હતી.^{૩૦} પરંતુ ત્યાં આગઢ તેઓ એ દશ પર્વ કથાઓમાં ‘સૌભાગ્ય પંચમી’ નો ઉલ્લેખ સ્પષ્ટ રીતે કરતા નથી. જો કે ક્ષમાકલ્યાણ ઉપાધ્યાયે ‘સૌભાગ્ય પંચમી’ રચી હતી એ નિર્વિવાદ છે. લીંબડી મંઢારમાં આની એક પ્રતિ છે.^{૩૧} ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’માં ક્ષમાકલ્યાણ કૃત ‘સૌભાગ્ય પંચમી’ વિષે સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ નથી. ‘અક્ષયતૃતીયા કથા,’ ‘અઢાઈ વ્યાખ્યા,’ ‘ચાતુર્માસિક પર્વ કથા,’ ‘પૌષ દશમી કથા,’ ‘મેરુ ત્રયોદશી કથા,’ ‘મૌન એકાદશી કથા (પ્રા),’ ‘રજ: પર્વ કથા,’ ‘હોલિકા કથા’ અને ‘રોહિણી કથા’ વગેરેનો ગ્રન્થ તરીકે ‘જૈનગ્રંથાવલિ’માં ઉલ્લેખ છે પણ કર્તાનું નામ નથી લખેલ; અને એ વધાની પ્રતિઓ અમદાવાદના ઢેલાના મંઢારમાં છે એમ ત્યાં લખેલું છે.^{૩૨} આ વધા પર્વોનો સરવાઢો કરતાં નવ પર્વ થાય છે; અને શ્રી. દેસાઈ દશ પર્વકથાઓ લખી હોવાનો ઉલ્લેખ કરે છે. તે ઉપરાંત ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’માં તેજ પૃષ્ઠ ઉપર ‘જ્ઞાન પંચમી’ કથાનો ઉલ્લેખ છે. કર્તાનું નામ નથી અને પ્રતિ અમદાવાદના ઢેલાના મંઢારમાં છે એમ જણાવ્યું છે.^{૩૩} તો કદાચ આ ‘જ્ઞાન પંચમી કથા’ ક્ષમાકલ્યાણ રચિત હોવા સંભવ છે; કારણ કે એ રીતે શ્રીદેસાઈનો ક્ષમાકલ્યાણે દશ પર્વકથાઓ લખી હોવાનો ઉલ્લેખ તેમજ લીંબડી મંઢારમાંથી મઢી આવતી ક્ષમાકલ્યાણ રચિત ‘જ્ઞાનપંચમી કથા’ વાઢો ઉલ્લેખ એ વન્ને વાવતો સાચી ઠરે. ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’ ત્રણ જ્ઞાન પંચમી કથાઓ નોંધે છે.^{૩૪} તેમાંથી એક તો સ્પષ્ટ રીતે કનકકુશલ રચિત લખેલ છે. બીજી મેં કલ્પના કરી છે તેમ ક્ષમાકલ્યાણ રચિત હોય અને ત્રીજી સૌંદર્યગણિ રચિત પાટળના સંઘવીપાઢાના મંઢારમાં છે એમ સૂચવી પાદનોંધમાં શંકા કરી છે કે સૌંદર્યગણિ નામના કોઈ આચાર્ય થયા જાળવામાં નથી. એકજ લેખક રચિત એકજ ગ્રંથની બે પ્રતિઓ હોવા પણ સંભવ છે. સૌંદર્યગણિ પોતાનું નામ પોતાની માલીકી સૂચવવા ત્યાં લખ્યું હોય અને મૂલથી એને નામે એ કૃતિ માત્ર ત્યાં લખેલ નામ ઉપરથી ચઢાબી દેવામાં આવી હોય એમ પણ વને. ક્ષમાકલ્યાણકૃત ‘સૌભાગ્ય પંચમી’ (મુદ્રિત) તપાસવાથી માલુમ પડે છે કે એમણે પદ્યો તો કનકકુશલ રચિત ‘જ્ઞાન પંચમી માહાત્મ્ય’ માંથી લીધા છે અને ગદ્યવિભાગ પોતે રચ્યો હોય એમ દેખાય છે, જો કે આ ગદ્યવિભાગ પણ કનકકુશલ રચિત ‘જ્ઞાન પંચમી માહાત્મ્ય’ના ભાવને વરાવર અનુસરે છે.

૨૮ જુઓ ઉપર્યુક્ત પુસ્તકનું પૃ. ૬૫૩.

૨૯ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૬૭૬.

૩૦ જુઓ ઉપર્યુક્ત લીં. ભા. પ્ર. સૂ. તું પરિચિષ્ટ નં. ૧ પૃ. ૪.

૩૧ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૨૬૪.

૩૨ જુઓ ઉપર્યુક્ત ગ્રન્થનું ઉપર્યુક્ત પૃ.

૩૩ જુઓ ઉપર્યુક્ત ગ્રન્થનું ઉપર્યુક્ત પૃ.

ત્યાર બાદ વિક્રમની વીસમી સદીમાં આજથી લગભગ ઓગણીશ વર્ષ પહેલાં ઇટલે વિ. સં. ૧૯૮૨ માં દિગંબર જૈન વિદ્વાન બ્રહ્મચારી રાયમહે સંસ્કૃતમાં ‘ભવિષ્યદત્ત-ચરિત’ લખ્યાનું વાંચ્યું છે. પત્ર સંખ્યા ૪૫ની ગણાવી છે અને લિપિ સંવત્ ૧૯૮૨ મુકેલ છે. હિન્દીમાં તેના ઉપર ભગવતદાસે ટીકા પળ કરેલી છે.^{૩૪} આ ગ્રન્થ પળ નામ ઉપરથી તો પંચમી વ્રત ઉપર જ લાગે છે. જોવાથી વધારે માલુમ પડે. હજુ તે પ્રકટ થયો હોય એવું જાળવામાં નથી. ઉપર્યુક્ત દિલ્હીમાં ધર્મપુરા મહોલ્લાના નયા મંદિરના મંડારમાં તેની પ્રતિ છે.

અહિં સુધી તો આપણે પંચમી માહાત્મ્ય ઉપર સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, અપભ્રંશાદિ ભાષામાં કોણે ક્યારે લખ્યું તે સંબંધે ચર્ચા કરી. હવે આપણે તે સંબંધે જૂની ગૂજરાતીમાં કોણે ક્યારે શું લખ્યું છે તેનો પળ વિચાર કરી લઈએ.

સત્તરમી સદીના અંતભાગમાં ઇટલે કે લગભગ વિ. સં. ૧૬૮૫ માં તપાગચ્છીય હીરવિજયસૂરિ-મેહ-મુનિ-કલ્યાણકુશલ શિષ્ય દયાકુશલે ‘જ્ઞાન પંચમી-નેમિજિનસ્તવન’ જૂની ગૂજરાતીમાં લખ્યું.^{૩૫} આદિમાં તેમાં લખ્યું છે :-

“શારદમાત પસાઉલે નિજગુરુચરણ નમેવિ
પંચમી તપવિધિ હું મળું હિઅડે હરપ ધરેવિ.”

દયાકુશલે ઉપર્યુક્ત સ્તવન રચ્યું તેજ અરસામાં ધરતરગચ્છીય જિનચંદ્રસૂરિ-સકલચંદ્ર ઉપાધ્યાયના શિષ્ય સમયસુંદર ઉપાધ્યાયે વિ. સં. ૧૬૮૫ આસપાસમાં જેસલમેરમાં ‘પંચમી વૃદ્ધ (મોટું) સ્તવ’ (જ્ઞાન પંચમીપર ૩ ઢાલ ૨૫ કડીનું સ્તવન) તથા ‘પંચમી લઘુ સ્તવન’ ૫-કડીમાં જૂની ગૂજરાતીમાં લખ્યાં.^{૩૬} નમૂના નીચે પ્રમાણે છે :-

‘પંચમી વૃદ્ધસ્તવન’ની આદિ :-

“પ્રણમું શ્રી ગુરુપાય નિર્મલજ્ઞાન ઉપાય,
પંચમી તપ મળું એ, જનમ સફલ ગિળું એ”.

‘પંચમી લઘુસ્તવન’ની આદિ :-

“પંચમી તપ તુમેં કરોરે પ્રાણિ, નિર્મલ પામો જ્ઞાન”.

અંત :-

“પાર્શ્વનાથ પ્રસાદ કરીને, મહારી પૂરો ઉમેદ રે,
સમયસુંદર કહે હું પળ પામું, જ્ઞાનનો પંચમો મેદ રે.”

લગભગ આજ સમયે તપાગચ્છીય સકલચંદ્ર ઉપાધ્યાય શિષ્ય સૂરચંદ્ર શિષ્ય માનુચંદ્ર શિષ્ય દેવચંદ્ર બીજાએ પળ ‘સૌભાગ્ય પંચમી સ્તુતિ’ લખી છે.^{૩૭}

અઢારમી સદીના પહેલા દસકામાં તપાગચ્છીય વિજયસિંહ-વિજયદેવ-સંજમહર્ષ-ગુણહર્ષ શિષ્ય લલ્લિવિજયે ‘મૌન ઇકાદશી સ્તવન’ ઉપરાંત ‘સૌભાગ્ય પંચમી-જ્ઞાન પંચમી સ્તવન’ જૂની ગૂજરાતીમાં રચ્યાનો દાખલો મળે છે :-^{૩૮}

૩૪ જુઓ “અનેકાંત”-૧૯૪૧, જૂન-પૃ. ૩૫૦

૩૫ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. ગૂ. ક. પ્રથમ ભાગ, પૃ. ૨૯૯.

૩૬ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ, ગૂ. ક. પ્રથમ ભાગ, પૃ. ૩૮૦.

૩૭ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. ગૂ. ક. પ્રથમ ભાગ, પૃ. ૫૭૯.

૩૮ જુઓ જૈ. ગૂ. ક. બીજો ભાગ, પૃ. ૧૨૩.

આદિ :—

“આદિ જિણવર (૨) સયલ જગજંત
 વંછિઅ સુહંકર પયકમલ નમવિ દેવ સારદા સમરિઅ,
 તિમ નિઅ સહગુરુ નામનઈં મુજ્ઞ મનિ કજિ કરિઅ ભમરિઅ,
 કહિસ્યું સોહગ પંચમી નાણપંચમી તિમ્મ
 આરાહતઈં દૂરિ હોઈં નાણાવરણી કમ્મ”. ૧

વિ. સં. ૧૭૩૧ લગભગ ચરતરગચ્છીય જિનરંગે ‘સૌભાગ્ય પંચમી’ ઉપર સજ્ઞાય લહ્યાનું નોંધાયું છે.^{૧૯}

વિ. સં. ૧૭૪૮ (?) કાર્તિક સુદ ૫ સોમવારે આગ્રામાં તપાગચ્છીય ચારિત્રસાગર—કલ્યાણસાગર—ઋદ્ધિસાગર શિષ્ય ઋષભસાગરે ‘ગુણમંજરી વરદત્ત ચોપાઈ’ જૂની ગૂજરાતીમાં લહ્યાનું ઉલ્લેખાયું છે^{૨૦} :—

આદિ :—

“ભાવિક જિવ ઉપકાર ભણિ, જ્યૂં કહ્યો પૂરવસૂરિ,
 કાતિ સૂદિ પંચમિ તણો, કહિસ્યું મહિમા પૂર.” ૬

× × ×

અંત :—

“ઋષભસાગર નિજમતિ અનુસારે, એ કહી ઇણ પ્રકારે,
 મળે ગુણે એ ચરિત પવિત રૂ, આનંદ હુવે તસ ચિત્તરંજી” ॥ ૨૦ ॥

વિ. સં. ૧૭૯૯ ના શ્રાવણસુદ ૫ રવિવારે પાલણપુરમાં તપાગચ્છીય વિજયપ્રભસૂરિ—પ્રેમવિજય શિષ્ય કાંતિવિજયે જૂની ગૂજરાતીમાં સૌભાગ્ય પંચમી માહાત્મ્ય—ગર્ભિત શ્રી ‘નેમિજિન સ્તવન’ રચ્યું^{૨૧} :—

આદિ :—

“પણમૂં પવયણ દેવી રે સૂર બહુ સેવિત પાસ,
 પંચમી તપ મહીમા કહું, દેજ્યો વચન પ્રકાશ. ૧
 જે સુણતાં દુઃખ નિકસેં રે વિકસે સંપદ હેજ,
 આતમ સાલિ આરાધતાં સાધતાં વાધે તેજ.” ૨

આ સિવાય જ્ઞાન પંચમી ઉપર અથવા તેને લગતાં વિષય ઉપર ગૂજરાતીમાં બનારસી કૃત ‘જ્ઞાન પંચમી ચૈત્યવંદન,’ ‘જ્ઞાન પંચમી ઉદ્યાપન વિધિ સ્વાધ્યાય,’ વિજયલક્ષ્મી સૂરિ કૃત ‘જ્ઞાન પંચમી દેવવંદન,’ ‘જ્ઞાન પંચમી સ્વાધ્યાય’ અને ગુણવિજય કૃત ‘જ્ઞાન પંચમી સ્તવન’ વગેરે વગેરે લખાયા છે.^{૨૨}

મહેશ્વર સૂરિઓ

‘જ્ઞાન પંચમી કથા’ અથવા ‘પંચમી માહાત્મ્ય’ના રચનાર સજ્જન ઉપાધ્યાયના શિષ્ય મહેશ્વર સૂરિ વિ. સં. ૧૧૦૯ પછી તો નથી જ થયા એ વાત નિર્વિવાદ છે કારણ કે જ્ઞાન પંચમી કથાની જૂનામાં

૧૯ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. ગૂ. ક. બીજો ભાગ, પૃ. ૨૭૩.

૨૦ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. ગૂ. ક. બીજો ભાગ, પૃ. ૩૮૦.

૨૧ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. ગૂ. ક. બીજો ભાગ, પૃ. ૫૩૧.

૨૨ જુઓ ઉપર્યુક્ત લી. મા. પ્ર. સૂ.

જૂની તાલપત્રીય પ્રતિનો લેખન સંવત ૧૧૦૯ છે તે આપણે આગળ જોઈ ગયા.^{૪૩} આના અનુસંધાનમાં એ પળ જણાવવું આવશ્યક છે કે ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’ માં ઉલ્લેખેલ ભવિદત્તાલ્યાન કે ભવિષ્યદત્તાલ્યાનકાર મહેશ્વરસૂરિ તે વીજા કોઈ નહિ પણ ‘જ્ઞાન પંચમી’ ના લેખક મહેશ્વરસૂરિ; તે પળ આગળ આપણે તપાસી ગયા.^{૪૪}

અપભ્રંશભાષામાં પાંત્રીશ ગાથામાં ‘સંયમમંજરી’ ના લખનાર એક વીજા મહેશ્વરસૂરિનો ઉલ્લેખ અહિં કરી લેવો જોઈએ.^{૪૫}

ત્યાર બાદ એક ત્રીજા મહેશ્વરસૂરિ તે થઈ ગયા કે જેણે ‘પાક્ષિક અથવા આવશ્યક સત્તિ’ ઉપર ૧૦૪૦ ગાથા પ્રમાણ ટીકા લખી છે.^{૪૬} આ મહેશ્વરસૂરિ વાદિદેવસૂરિના શિષ્ય હતા અને એ હિસાબે તેમનો અસ્તિત્વકાળ વિક્રમીય તેરમી સદીનો લગભગ મધ્યભાગ સંભવે. તેમણે રચેલી વૃત્તિનું નામ ‘સુખ પ્રવોધિની’ છે. એ વૃત્તિ રચવામાં તેમણે વજ્રસેન ગણિય સહાય પણ કરી હતી.^{૪૭} (જુઓ કાંતિવિજયજી પ્રવર્તકનો પુસ્તક મંડાર, વડોદરા, નં. ૧૦).

ચોથા મહેશ્વરસૂરિ તે થઈ ગયા કે જેમણે ‘કાલિકાચાર્ય કથા’ બાવન પ્રાકૃત ગાથામાં લખી છે.^{૪૮} ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’ પૃ. ૨૫૦ ની નોટમાં ઉમેરે છે કે “આ મહેશ્વરસૂરિ તે કયા તે બાબત કાંઈ ચોક્કસ પૂરાવો મળી શકતો નથી. પણ તે પ્રાચીન વખતમાં થયેલા હોવા જોઈએ. તેમના સંબંધમાં પીટર્સનના વીજા રિપોર્ટમાં (‘જૈન સાહિત્યના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ’માં વીજો નહિ પણ પહેલો રિપોર્ટ લખ્યો છે) પૃ. ૨૯માં સદરહુ કથાની નોંધ લેતાં પ્રાન્તે “ઈતિ શ્રી પહ્લીલ (‘જૈન સાહિત્યના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ’માં આ ગચ્છને પહ્લીવાલ ગચ્છ તરીકે ઓળખાવેલ છે અને તે સાચું છે)^{૪૯} ગચ્છે મહેશ્વરસૂરિભિર્વિરચિતા કાલિકાચાર્ય કથા સમાપ્તા” આવો ઉલ્લેખ છે. સંવત્ ૧૩૬૫ નો નોંધ્યો છે પણ અમારા ધારવા મુજબ તે પ્રતિ લખ્યાનો હોવો જોઈએ. આ બાબત ‘સંયમમંજરી’માં પણ વિશેષ ખુલાસો જોવામાં આવતો નથી.

પાંચમા મહેશ્વરસૂરિ એ થઈ ગયા કે જેમણે ‘વિચાર રસાયન પ્રકરણ’ (અમદાવાદના ડેલાના ઉપાશ્રયની ટીપમાં આનું નામ ‘વિચારણ પ્રકરણ’ જોવામાં આવે છે પણ તે ‘વિચાર રસાયન પ્રકરણ’ જ હોય એમ સંભવે છે) ૮૭ ગાથામાં સંવત્ ૧૫૭૩માં રચ્યું.^{૫૦}

૪૩ જુઓ પાદનોંધ ૪. તેઓ સજ્જન ઉપાધ્યાયના શિષ્ય હતા તે માટે જુઓ આ ‘જ્ઞાન પંચમી કથા’ ના પ્રશસ્તિગત નિમ્નોક્ત શ્લોકો:—

દોપક્ષુજોયકરો દોસાસંગેણ વજ્જિઓ અમઓ ।

સિરિસજ્જણઉજ્જાઓ અઠ્ઠવચ્ચંદુલ્લ અક્કલ્લથો ॥ ૧૦; ૪૯૬ ॥

સીસેણ તસ્સ કહિયા દસ વિ કહાણા હમે ઉ પંચસિય ।

સૂરિમહેસરણં ભવિયાણં બોહણદ્વાય ॥ ૧૦; ૪૯૭ ॥

૪૪ જુઓ પાદનોંધ ૯.

૪૫ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૧૯૨; ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૩૩૧; લીં. ભા. પ્ર. સૂ. પૃ. ૧૭૬; ઉપર્યુક્ત પ. ભા. પ્ર. સૂ. (અંગ્રેજી પ્રાસ્તાવિક) પૃ. ૬૩; printed in the introduction of ભવિસ્સયત્તકહા (ગા. ઓ. સી. નં ૨૦).

૪૬ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૧૪૩.

૪૭ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૩૩૬.

૪૮ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૨૫૦.

૪૯ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૪૩૧.

૫૦ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૫૧૮; ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૧૩૫.

છંદ્રા મહેશ્વરસૂરિ તે દેવાનંદ ગચ્છના મહેશ્વરસૂરિ કે જેઓ સંવત્ ૧૬૩૦ માં થઈ ગયા.^{૫૧}

સાતમા મહેશ્વરસૂરિનો ઉલ્લેખ લીંબડીની સૂચીમાં મળી આવે છે. તેમણે ‘શબ્દ ભેદ પ્રકાશ’ રચ્યો હતો જેનો લેખન સંવત્ વિ. સ. ૧૬૪૪ લીંબડી મંડારવાળી પ્રતિમાં નોંધેલો છે. નવ પત્ર છે અને ૩૬૬ શ્લોક સંસ્કૃતમાં છે.^{૫૨}

આઠમા મહેશ્વરસૂરિ સંબંધેની થોડીક વિગત ‘જૈન ગ્રંથાવલિ’માં મળી આવે છે. તેઓ વર્ધમાન સૂરિના શિષ્ય હતા અને ૧૨૩ ગાથામાં ‘સિદ્ધાંતોદ્ધાર પ્રકરણ’ રચ્યું હતું એવો ઉલ્લેખ તેમાં છે.^{૫૩} ‘જૈન સાહિત્યના સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ’માં એમ જણાવ્યું છે કે ‘સિદ્ધાંત-વિચાર’ અથવા ‘સિદ્ધાંતોદ્ધાર’ (પી. ૧,૩૩) વિમલસૂરિના શિષ્ય ચંદ્રકીર્તિ ગણિયે રચ્યો હતો.^{૫૪}

‘જૈન ગ્રંથાવલિ’ તો બીજા બે મહેશ્વરસૂરિઓ પણ જણાવે છે જેમાંના એકે ‘લિંગભેદ નામમાળા’^{૫૫} અને બીજાએ ૩૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ‘વિશ્વકોષ’ રચ્યો હતો.^{૫૬} આ રીતે દશ મહેશ્વરસૂરિઓ થયા.

અને અગીઆરમા મહેશ્વરસૂરિ લીંબડી મંડારની સૂચિ પ્રમાણે એ થયા કે જેમણે સંસ્કૃતમાં ‘શબ્દ પ્રભેદ’ નામનો ૨૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ગ્રંથ લખ્યો. તેના સાત પૃષ્ઠ છે.^{૫૭}

આ અગીઆર મહેશ્વરસૂરિઓ પૈકી ‘જ્ઞાનપંચમી કથા’ના લખનાર મહેશ્વરસૂરિએ બીજો કોઈ ગ્રંથ લખ્યો છે કે નહિ તે તપાસવાથી કયા મહેશ્વરસૂરિ બેવડાણા છે તેની સ્પષ્ટતા પડશે. ‘પંચમી કથા’ના લખનાર મહેશ્વરસૂરિએ પોતાને માટે સજ્જન ઉપાધ્યાયના પોતે શિષ્ય હતા તે સિવાય કશું જ પ્રશસ્તિમાં જણાવ્યું નથી. છતાં પોતે વિક્રમીય અગીઆરમી સદીના પ્રથમ દશકા પહેલાં થયા હતા એ તો આપણે આગળ જોઈ ગયા. એટલે જ્યાં ‘ગુરુભેદ’ અને ‘સમયભેદ’ સ્પષ્ટપણે બતાવવામાં આવ્યો હશે ત્યાં તો ‘પંચમી કથા’ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ તે તે મહેશ્વરસૂરિથી જુદા એમ બેધડકપણે કહી શકાશે.

‘આવશ્યક સમતિ’ ઉપર ટીકા લખનાર મહેશ્વરસૂરિ વાદિદેવ સૂરિના શિષ્ય હતા તેથી, ‘કાલ-કાચાર્ય કથા’ પ્રાકૃતમાં લખનાર મહેશ્વરસૂરિ પછીવાળ ગચ્છમાં થઈ ગયા તેથી, ‘વિચાર રસાયન પ્રકરણ’ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ સં. ૧૫૭૩ માં વિદ્યમાન હતા તેથી, દેવાનંદ ગચ્છના મહેશ્વરસૂરિ ગચ્છભેદે તથા સં. ૧૬૩૦ માં થઈ ગયા તેથી, ‘સિદ્ધાંતોદ્ધાર પ્રકરણ’ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ વર્ધમાન-સૂરિના શિષ્ય હતા તેથી, અને ‘શબ્દ ભેદ પ્રકાશ,’ ‘લિંગભેદ નામ માળા,’ ‘વિશ્વકોષ,’ અને ‘શબ્દ પ્રભેદ’ ના લખનાર ચારેય મહેશ્વરસૂરિઓ અર્વાચીન દેશમાં છે તેથી એ નવેય મહેશ્વરસૂરિઓ ‘જ્ઞાન પંચમી’ કથાના લેખક મહેશ્વરસૂરિ કરતાં ભિન્ન છે એ નિર્વિવાદ છે. હવે રહ્યા એક ‘સંયમ મંજરી’ના લખનાર મહેશ્વરસૂરિ જે પ્રસ્તુત ‘જ્ઞાનપંચમી કથા’ના લેખક મહેશ્વરસૂરિ હોય એવી સંભાવના રહે છે. અપભ્રંશ ભાષામાં ‘સંયમમંજરી’ નામનો પ્રકરણ ગ્રંથ લખનાર મહેશ્વરસૂરિએ તે ગ્રંથમાં પણ પોતાના સમય વગેરે વિષે કશો ઉલ્લેખ કર્યો નથી. પોતાના ‘હિસ્ટરી ઓફ ઇન્ડીઅન લિટરેચર’ ભાગ ૨ માં^{૫૮}

૫૧ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ૬. પૃ. ૬૦૬.

૫૨ જુઓ ઉપર્યુક્ત લીં. ભા. પ્ર. સૂ. પૃ. ૧૪૦.

૫૩ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૧૩૬.

૫૪ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ૬. પૃ. ૨૭૬.

૫૫ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૩૧૨.

૫૬ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. પ્ર. પૃ. ૩૧૩.

૫૭ જુઓ ઉપર્યુક્ત લીં. ભા. પ્ર. સૂ. પૃ. ૧૪૦.

૫૮ જુઓ પૃ. ૫૮૯ ની સાતમી પાદનોંધ.

વિન્ટરનિઃ ‘સંયમમંજરી’ના લખનાર મહેશ્વરસૂરિને હેમહંસસૂરિના શિષ્ય ભૂલથી માનીને હેમચંદ્રસૂરિના સમસામયિક અથવા ૧૩૦૯ પહેલાં તો અવશ્ય થયેલા માને છે. ‘કાલકાચાર્ય કથાનક’ના કર્તા મહેશ્વરસૂરિ અને સંયમમંજરીના મહેશ્વરસૂરિ બન્ને એક છે એમ કલ્પી, ‘કાલકાચાર્ય કથાનક’ની તાલપત્રીય પ્રતિ ઇ. સ. ૧૩૦૯ માં લખાયેલી મઠી આવેલ છે તે ઉપરથી ‘સંયમમંજરી’ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ ૧૩૦૯ પહેલા મોડામાં મોડા થયા હોવા જોડે એમ ગણી તેઓ હેમહંસસૂરિના શિષ્ય છે એમ આગળ કહ્યું તેમ ભૂલથી માની તેમને હેમચંદ્રસૂરિના સમસામયિક બનાવે છે. આ આખી વિચારસરણિ ભૂલ ભરેલી દેસાય છે. પહેલા તો એ કે ‘કાલકાચાર્ય કથાનક’ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ તેજ ‘સંયમમંજરી’ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ, મેં આગળ કહ્યું તેમ, માનવાનું યાસ કાંઈ કારણ નથી. તે ઉપરાંત, મહેશ્વરસૂરિ હેમહંસસૂરિના શિષ્ય હતા એ જોડું છે કારણ કે ઉલટું હેમહંસસૂરિ (પૂર્ણચંદ્રસૂરિ શિષ્ય)ના શિષ્યે ‘સંયમમંજરી’ નામના પ્રકરણ ગ્રંથ ઉપર પ્રાકૃત – સંસ્કૃત કથાઓથી અલંકૃત વિસ્તીર્ણ વ્યાખ્યા રચી પ્રકરણકાર તરફનો પોતાનો આદરભાવ વ્યક્ત કર્યો છે. એટલે પૂર્ણચંદ્રસૂરિ શિષ્ય હેમહંસસૂરિ શિષ્ય તો વૃત્તિકાર થયા, નહિ કે પ્રકરણકાર; અલબત્ત, પોતાની એ વ્યાખ્યામાં વ્યાખ્યાકાર હેમહંસસૂરિ શિષ્ય પણ પ્રકરણકાર મહેશ્વરસૂરિ સંબંધે કશું જ લખતા નથી. મહેશ્વરસૂરિ ‘સંયમમંજરી’ના રચનાર હતા એ પણ કદાચ વ્યાખ્યાકાર જાણતા નો’તા કારણ કે મહેશ્વરસૂરિ શબ્દ પ્રયોગને બદલે તેઓ પ્રકરણકાર કહીને જ ઓળખાવે છે. આ હેમહંસસૂરિ શિષ્ય તે કદાચ હેમસમુદ્ર હોય.^{૫૯} પૂર્ણચંદ્રસૂરિ – હેમહંસસૂરિ – હેમસમુદ્રસૂરિ નાગોરી તપા-ગચ્છના હતા કે ચંદ્રગચ્છના હતા તે વિષે મતભેદ છે.^{૬૦}

આ ‘સંયમમંજરી’ની ત્રણ તાલપત્રીય પ્રતિઓ પાટળ મંડારમાં છે.^{૬૧} જેસલમેરના બૃહદ્ભંડારમાં પણ એક તાલપત્રીય પ્રતિ છે.^{૬૨} અને લીંબડી મંડારમાં પણ એક હસ્તલિખિત પ્રતિ છે.^{૬૩} ભાષા અપભ્રંશ છે અને કુલ ગાથા ૩૫ છે. તેના ઉપર વિસ્તીર્ણ વ્યાખ્યા પૂર્ણચંદ્રસૂરિ શિષ્ય હેમહંસસૂરિના શિષ્યે લખેલી છે. આ ગ્રંથ મુદ્રિત થયેલ છે.^{૬૪} ‘સંયમમંજરી’ના રચનાર મહેશ્વરસૂરિ અગીઆરમી સદી (વિક્રમીય) માં થઈ ગયા^{૬૫} તેથી ‘જ્ઞાનપંચમી કથા’ના લેખક મહેશ્વરસૂરિ અને આ મહેશ્વરસૂરિ એક હોય એમ સંભવ છે.

*

‘નાળપંચમી’ અને ‘ભવિસ્સયત્ત’ કહા

અહિંઆ મહેશ્વરસૂરિ રચિત ‘નાળપંચમી કહા’ અને ધનપાલ રચિત ‘ભવિસ્સયત્ત કહા’નો – એ બે જ્ઞાનનું માહાત્મ્ય વર્ણવનારી જૈન કથાઓ જેમાંની પહેલી પ્રાકૃત ભાષામાં અને વીજી અપભ્રંશ ભાષામાં રચાણી છે – તુલનાત્મક પરિચય આપવાનો મારો ઉદ્દેશ છે. ‘નાળપંચમી કહા’નું પ્રથમ જયસેન આશ્યાન અને અંતિમ ભવિષ્યદત્ત આશ્યાન દરેક પાંચસો પાંચસો ગાથામાં લખાયેલા છે. વાકીનાં આઠ આશ્યાનો સવાસો સવાસો ગાથામાં પૂર્ણ કરી દેવામાં આવ્યાં છે. આ સમગ્ર કથાનું મુખ્ય ધ્યેય જ્ઞાનપંચમી વ્રતનું માહાત્મ્ય સમજાવવાનું છે. એ વ્રત કોણ અને ક્યારે ગ્રહણ કરી શકે, તેમજ એને ગ્રહણ કરવાનો શો વિધિ છે તથા તેના ઉજમણાની રીત અને તેનું શું ફળ છે એ વગેરે તમામ હકીકત મહેશ્વરસૂરિએ પ્રવાહબદ્ધ અને હૃદયંગમ પદ્યમાં સમ-

૫૯ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૫૮૫.

૬૦ જુઓ ઉપર્યુક્ત પુસ્તકનું ઉપર્યુક્ત પૃ. તથા ઉપર્યુક્ત પ. મા. પ્ર. સૂ. પૃ. ૧૧૩.

૬૧ જુઓ ઉપર્યુક્ત પ. મા. પ્ર. સૂ. પૃ. ૬૮, ૧૬૨ તથા ૧૯૩.

૬૨ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. મા. પ્ર. સૂ. પૃ. ૩૮.

૬૩ જુઓ ઉપર્યુક્ત લીં. મા. પ્ર. સૂ. પૃ. ૧૭૬.

૬૪ જુઓ ગા. ઓ. સી. નં. ૨૦.

૬૫ જુઓ ઉપર્યુક્ત જૈ. સા. સં. ઇ. પૃ. ૩૩૧.

જાવી છે. જ્ઞાનપંચમીવ્રતનું માહાત્મ્ય આમ તો સૌ કોઈ સમજે છે પરંતુ સૌભાગ્ય, સુકુલજન્મ, વ્યાધિવિમોક્ષ અને છેવટે મોક્ષ જેવા ફલ જ્ઞાનપંચમી વ્રતને યથાવિધિ કરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે એ વાત જુદા જુદા પાત્રો દ્વારા સચોટ અને ભાવવાહી શૈલિથી સમજાવનાર એવો આજ પર્યંત ઉપલબ્ધ કોઈ પ્રાચીન ગ્રન્થરત્ન હોય તો તે આ જ છે એમ મારું માનવું છે. આપણે આગલ જોઈ ગયા તેમ જ્ઞાનપંચમી વ્રતના સર્વસાધારણ અત્યુત્તમ ફલને વર્ણવતી ‘ભવિષ્યદત્ત કથા’, ‘સૌભાગ્યપંચમી કથા’, ‘પંચમી કથા’ વગેરે ઘણી ઘણી કથાઓ, સંસ્કૃતમાં, અપભ્રંશમાં, અને જૂની ગૂજરાતીમાં રચાયેલી મઠી આવે છે, પરંતુ એ વધાથી વધી બાવતોમાં ચડીઆતી અને એ વધાથી પ્રાચીન આ કથા છે એ વાત નિઃસંશય છે એમ આપણે આગલ જોઈ ગયા.

ઘઠી આપણે આગલ જોઈ ગયા તેમ ધર્મકટવંશીય વણિક્ષ ધનપાલ કવિએ ‘ભવિષ્યદત્ત કથા’ નામની એક કથા બાવીસ સંધિમાં અપભ્રંશ ભાષામાં શ્રુતપંચમી (જ્ઞાનપંચમી) વ્રતના પ્રભાવને વર્ણવવાના હેતુથી લખી છે.^{૬૬} તેના પિતાનું નામ ‘માએસર’ અને માતાનું નામ ‘ઘણસિરિ’ હતું. ધનપાલ કવિ દિગંબર દેખાય છે. કથાનું અપરનામ ‘સુયપંચમી કથા’^{૬૭} (‘સિયપંચમી કથા’ પદ પણ મઠી આવે છે; છતાં ‘સુયપંચમી કથા’ એ વધારે ઠીક છે) એ શ્વેતાંબર આમ્નાય પ્રચલિત જ્ઞાનપંચમી શબ્દ માટેનો દિગંબર આમ્નાય યોજિત પારિભાષિક શબ્દ છે. તે તથા ‘મજ્જિવિ જેણ દિયંબરિ લાઇઝ’^{૬૮} પદ પ્રયોગ, દિગંબર સંપ્રદાય સ્વાયત્તીવૃત્ત ક્ષુલ્લક શબ્દનો ઉપયોગ,^{૬૯} અને અચ્યુત સ્વર્ગનો સોઝમા સ્વર્ગ તરીકેનો નિર્દેશ^{૭૦}—આ વધી બાવતો ધનપાલ કવિ દિગંબરમતાનુયાયી હતો એ માન્યતા તરફ આપણને લઈ જાય છે. ધર્મકટ વંશ દિગંબરોનો હતો એમ ડૉ. યાકોબી આબુપર્વત ઉપર આવેલા દેલવાડા મંદિરસ્થ, ૬૦ સં ૧૨૩૦ના તેજપાલના શિલાલેખ સંબંધી દલીલો આપી સાબીત કરે છે;^{૭૧} ડ્યારે ધર્મકટ વંશમાંથી ઉપકેશ—ઝકેશ—ઓસવાલોની શાખા નીકળી હતી એ વાત આપણને એ વંશ શ્વેતાંબરોનો હતો એ અભિપ્રાય તરફ ઘસડી જાય છે.^{૭૨} કદાચ એમ પણ હોય કે એ વંશ ધનપાલના સમયે દિગંબરોનો હોય અને પાછળથી ગમે તે કોઈ કારણે શ્વેતાંબરોનો થયો હોય. ગમે તેમ હોય પણ આખ્યંતરિક પ્રમાણ દ્વારા એ વાત નિર્વિવાદ છે કે ધનપાલ દિગંબરમતાવલંબી હતો. આ ધનપાલ પાઈઅલચ્છીનામમાલાકાર ધનપાલ કરતાં જૂદો છે એ વાત તો પાઈઅલચ્છીનામમાલાકારનો પિતા સર્વદેવ હતો એ કારણે સુસ્પષ્ટ છે એમ આપણે જોઈ ગયા.

‘સમરાદિત્યકથા’ અને ‘ભવિષ્યદત્તકથા’ વચ્ચે નિદાનસામ્ય છે (જુઓ, વીસમી સંધિ) એ દલીલનો આશ્રય લઈ ધનપાલ હરિભદ્રસૂરિનો તરતનો અનુગામી હોય એમ ડૉ. યાકોબી સિદ્ધ કરે છે.^{૭૩} હરિભદ્રસૂરિ ૬૦ સં ૦ની નવમી શતાબ્દિના ઉત્તરાર્ધમાં (મુનિ જિનવિજયજીના મતે ૬૦ સં ૭૦૫ થી ૬૦ સં ૭૭૫)^{૭૪} થયા હોવા જોડે એમ ડૉ. યાકોબી માને છે. એ હિસાબે ધનપાલ કવિ વહેલામાં વહેલો

૬૬ આ કથા યાકોબીએ જર્મનીમાં ઇ. સ. ૧૯૧૮ માં સંપાદિત કરી બહાર પાડી અને ત્યાર બાદ ગા. ઓ. સી.માં નં ૨૦, સ્વ. દલાલે અને પ્રો. ગુણે પ્રસ્તાવના, ટિપ્પણી અને શબ્દકોશ સહિત ઇ. સ. ૧૯૨૩ માં બહાર પાડી.

૬૭ જુઓ ગા. ઓ. સી. પ્રકાશિત ‘ભવિષ્યદત્ત કથા’ની પ્રસ્તાવનાનું પૃ. ૧.

૬૮ જુઓ ઉપર્યુક્ત પુસ્તકની પાંચમી સંધિ, વીસમું કડવક, ત્રીજી પંક્તિ.

૬૯ જુઓ ઉપર્યુક્ત પુસ્તક, ૧૭; ૭; તથા ૧૮; ૧.

૭૦ જુઓ ઉપર્યુક્ત પુસ્તક, ૨૦; ૯.

૭૧ જુઓ યાકોબી સંપાદિત ‘ભવિષ્યદત્ત કથા’, પ્રસ્તાવના, પૃ. ૬.

૭૨ જુઓ ઉપર્યુક્ત પ. મા. પ્ર. સૂ. ભાગ. ૧, પૃ. ૨૩૯ તથા ૪૨૭.

૭૩ જુઓ ઉપર્યુક્ત યાકોબી સંપાદિત ‘ભવિષ્યદત્ત કથા’ ની પ્રસ્તાવના પૃષ્ઠ ૬.

૭૪ જુઓ મુનિ જિનવિજયજી સંપાદિત ‘જૈન સાહિત્ય સંશોધક’—પુ. ૧. અંક. ૧ માં “હરિભદ્રસૂરિકા સમય નિર્ણય” શીર્ષક લેખ.

૬૦ સ૦ની દશમી શતાબ્દિમાં થયો હોવો જોઈએ એમ ડૉ. યાકોબી ધારે છે. દલાલ—ગુણે સંપાદિત ‘ભવિષ્યદત્તકહા’ ની પ્રસ્તાવનામાં ડૉ. ગુણે કહે છે કે ધનપાલ પ્રયુક્ત અપભ્રંશ હેમચંદ્ર ઉદાહૃત અપભ્રંશ કરતાં, રૂપવૈવિધ્ય અને નિયમશૈથિલ્યને કારણે પ્રાચીન દેખાય છે. જે સમયે અપભ્રંશ ભાષા બોલાતી બંધ નહિ થઈ હોય તે વખતે ધનપાલે ‘ભવિષ્યદત્ત કથા’ લખી હોવી જોઈએ. ધનપાલના સમયમાં બોલાતી અપભ્રંશ ભાષાને હેમચંદ્ર ઉદાહૃત અપભ્રંશનું સ્વરૂપ પામતાં ઓછામાં ઓછી બે સદી લાગી હશે એમ કલ્પી ડૉ. ગુણે ધનપાલને હેમચંદ્ર કરતાં બે સદી વહેલો ઇટલે કે ૬૦ સ૦ ની દશમી સદીમાં મુકે છે.^{૭૫} ડૉ. યાકોબીએ ધનપાલ કવિનો વહેલામાં વહેલો સમય ૬૦ સ૦ની દસમી સદીનો સ્થિર કર્યો છે તેમાં, અને ડૉ. ગુણે—જો કે બીજી દલીલ દ્વારા—નિયત કરેલા ધનપાલ કવિના તેના તે જ સમયમાં, મારે લગભગ એકથી સવા સદીનો ઉમેરો કરવાનો છે અર્થાત્ સ્વતંત્ર દલીલ યોજી ધનપાલ કવિને અગીઆરમી સદીના લગભગ અન્તભાગમાં મુકવાનો આ લેખમાં મારો આશય છે.

તે સ્વતંત્ર દલીલ આ છે. મહેશ્વરસૂરિ રચિત ‘નાળપંચમી કહા’ વાંચ્યા પછી અને સ્વાસ કરીને તે કથાનું છેલ્લું અને દસમું આશ્વાસન કે જેનું નામ ભવિષ્યદત્ત આશ્વાસન છે તે વાંચ્યા પછી તેમ જ તેને ધનપાલ કવિ રચિત ‘ભવિષ્યદત્ત કહા’ સાથે બરાબર સરખાવ્યા બાદ, મારો એવો દૃઢ અભિપ્રાય થયો છે કે ધનપાલ કવિએ પોતાની કથાનું વસ્તુ મહેશ્વરસૂરિ રચિત ‘નાળપંચમી કહા’ તર્ગત દસમા અને છેલ્લા ભવિષ્યદત્ત આશ્વાસનમાંથી લીધું છે. કલાની દૃષ્ટિએ ધનપાલે વર્ણનવિસ્તાર જરૂર કર્યો છે પણ વસ્તુમૌલિકતાનો યશ તો મહેશ્વરસૂરિને ફાળે જ જાય છે. ભવિષ્યદત્ત આશ્વાસન નો અને ધનપાલ રચિત ‘ભવિષ્યદત્ત કહા’નો સારાંશ મેં નીચે પ્રમાણે આપ્યો છે. અને ત્યાર બાદ એ બંને વચ્ચેના સમાન અને અસમાન તત્વોને તપાસી ધનપાલ કવિને મેં મહેશ્વરસૂરિના ઉત્તરકાલીન તરીકે ઇટલે કે ૬૦ સ૦ની અગીઆરમી સદીના પ્રાન્ત ભાગમાં મુકેલ છે. કારણ કે મહેશ્વરસૂરિ રચિત ‘નાળપંચમી કહા’ની પ્રાચીનમાં પ્રાચીન ઉપલબ્ધ તાડપત્રીય પ્રતિનો લેખન સંવત્ ૬૦ સ૦ ૧૦૫૩ (વિ. સં. ૧૧૦૯) હોવાનું માર્કમ પડ્યું છે તે આપણે જોઈ ગયા. આ ઉપરથી મહેશ્વરસૂરિનો કાર્યકાળ દસમી સદીની છેલ્લી પચ્ચીસી અને અગીઆરમી સદીની પ્રથમ પચ્ચીસીનો ઠરે. અને ઇટલે એમની અને ધનપાલની વચ્ચે પચાસ વર્ષનું અંતર કલ્પીએ તો આપણે આગળ જોઈ ગયા તેમ, ધનપાલનો કાર્યકાળ અગીઆરમી સદીનો પ્રાન્તભાગ અથવા બારમી સદીનો આરંભકાળ સિદ્ધ થાય.

ભવિષ્યદત્ત આશ્વાસનનો સારાંશ.

દક્ષિણ ભરતખંડને વિષે કુરુ નામનો દેશ હતો. તેમાં ગજપુર નામનું એક સુંદર શહેર હતું. એ નગરમાં કૌરવવંશીય ભૂપાલ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. ત્યાં ધનપતિ નામનો એક વૈભવશાળી વણિક્ રહેતો હતો. તેને કમલશ્રી નામની શ્રી જેવી એક પત્ની હતી. સમય જતાં તેને ભવિષ્યદત્ત નામના એક પુત્રલની પ્રાપ્તિ થઈ (ગાથા ૧-૨૫).

સમાધિગુપ્ત નામના મુનિવરેન્દ્ર તરફ ગતજન્મમાં બતાવેલી દુગંછાથી ધનપતિને કમલશ્રી તરફ અભાવ ઉત્પન્ન થયો અને તેને તેના પીયેર કાઠી મૂકી. ભવિષ્યદત્ત પણ માતા પાસે ગયો. તેને જોઈ માતા કમલશ્રી બોલી કે ‘પુત્ર! તારે તારા પિતાને છોડીને અહિં આવવું જોઈતું ન હતું.’ ભવિષ્યદત્તે પ્રત્યુત્તર આપ્યો કે ‘માતા! આવું વચન બોલવું તને યોગ્ય નથી’ કારણ કે ‘જળણી વિરહે જમ્હા જળઓ ધણુ પિત્તિઓ હોઈ’ (દસમું આશ્વાસન, ગાથા ૩૮). એ શહેરમાં વરદત્ત નામે એક માણસ રહેતો હતો

જેને મનોરમા નામની સ્ત્રીથી રૂપલાવણ્યમયી સરૂપા નામની પુત્રી હતી જેનો હાથ ધનપતિએ માગ્યો એટલે તેને ધનપતિ સાથે પરણાવવામાં આવી. આ બીજી વારની પત્નિથી ધનપતિને બંધુદત્ત નામે પુત્ર થયો. આ બંધુદત્તને તેના મિત્રો એકદા કહે છે :—

“પુત્રજિયદધ્વાઈ જો મુંજઈ મહિલિય વ્વ ઘરમજ્જે ।

સો પુરિસનામધારી કહ નવિ લજ્જેઈ લોયંમિ” ॥ ૧૦૧૪૫ ॥

એ ઉપરથી તેના તમામ મિત્રોની ઇચ્છાનુસાર બંધુદત્તે ધનોપાર્જન માટે સુવર્ણભૂમિ જવા વિચાર કર્યો (ગાથા ૨૬-૫૦).

ભવિષ્યદત્તે પણ બંધુદત્ત સાથે જવા નિશ્ચય કર્યો. પાંચસો માણસોના સાર્થ સાથે તેઓ તો જવા ઉપડ્યા. વેપારીઓ જવા ઉપડ્યા તે પહેલાં બંધુદત્તની માતા સરૂપાએ બંધુદત્તને કહ્યું ‘પુત્ર તું એવું કરજે કે જેથી ભવિષ્યદત્ત પાછો ન આવે’ (‘તહ પુત્ત ! કરેજ્જ તુમં ભવિસ્સદત્તો જહ ન એઈ’—૧૦૧૫૮). સાર્થ તો ચાલ્યો. રસ્તામાં ‘મયણાય દીવ’ આવ્યો ત્યાં આગલ સૌ ઉતરી ફલ ફૂલાદિક ગ્રહણ કરવા લાગ્યા. બંધુદત્તે જ્યારે જોયું કે ભવિષ્યદત્ત નથી ત્યારે સાર્થને ઉપડવાની આજ્ઞા આપી દીધી. વિવરામિમુખ પુરાણી સોપાનપંક્તિ, એ દ્વીપમાં એકલા રહી ગયેલ ભવિષ્યદત્તે देखી. તે ઉપરથી તે તો ઉપર ચઢીને જુએ છે તો એક નગર (જે દ્વીપતિલક હોવા સંભવ છે) તેણે देख્યું (ગાથા ૫૧-૭૫).

તે નગરમાં ચંદ્રપ્રભ જિનનું દેવાલય પણ તેણે देख્યું. ચંદ્રપ્રભ જિનેશ્વરની ભવિષ્યદત્તે સ્તુતિ—સ્તવના કરી. બરાબર આ વખતે, પૂર્વ વિદેહની અંદર યશોધર કેવલિનો કેવલ્યમહિમા કરી, ભવિષ્યદત્તનો ભાવિ વૃત્તાંત પૂછી, ભવિષ્યદત્તના પૂર્વ સ્નેહને લઈને અચ્યુત કલ્પના દેવતાએ ચંદ્રપ્રભ જિનાલયમાં દિવ્યાક્ષર પંક્તિઓ લખી :—

“એત્તો પંચમગેહે બહુવિહરયણેહિં મૂસિયદુવારે ।

કમ્મા ભવિસ્સરૂવા અચ્છઈ વરરૂવસંજુત્તા ॥ ૧૦૧૯૧ ॥

તીએ હોહી મત્તા ભવિસ્સદત્તો ત્તિ નત્થિ સંદેહો ।

ધળવજ્ઞો ધરિણીએ કમલસિરીએ સુઓ સુહઓ ॥ ૧૦૧૯૨ ॥”

એ ઉપર્યુક્ત પંક્તિઓ વાંચી ભવિષ્યદત્તને ઘણું આશ્ચર્ય થયું. અને તે તો તે કન્યાની શોધમાં ચાલ્યો. તેનું નામ લઈ તેને બારણેથી બોલાવી. કન્યાએ હર્ષ અને મયથી દ્વાર ઉઘાડી તેને આસન આપ્યું. ભવિષ્યદત્તે તે યુવાન કન્યાને જોઈ તે દિવસને ધન્ય ગણ્યો (ગાથા ૭૬-૧૦૦).

ક્ષેત્રદેવતાએ તે બન્નેના પાણિગ્રહણની સંમતિ આપી. બન્નેએ खाधું અને સુખદુઃખની વાતો કરતા હતા, તેવામાં અશનિવેગ નામનો અસુર આવી પહોંચ્યો. પરંતુ ભવિષ્યદત્ત અને એ અસુર બન્ને પૂર્વભવના મિત્રો હોવાને કારણે અસુરે તો ઉગ્રતા ધારણ કરવાને બદલે મિત્રકૃત્ય કર્યું અને વિધિપૂર્વક બન્નેને પરણાવ્યા. બન્ને ધાય—પીએ છે અને વિષયસુખ ભોગવે છે. એવામાં એકદા ભવિષ્યદત્તના પૂછવાથી ભવિષ્યાનુરૂપા પોતાનો પૂર્વવૃત્તાંત કહેવા લાગી. દ્વીપતિલક નામનું પૂર્વે એક નગર હતું. તેનો યશોધર નામે રાજા હતો. ભવદત્ત મારો પિતા અને નાગસેના મારી માતા હતી. સહસા દેવોએ રાજા અને પ્રજા બન્નેને, મને એકલીને અહિં મુક્તી, સમુદ્રમાં ફેંકી દીધા. આ વૃત્તાંત તેણે કહ્યો. બન્ને આનંદમાં દિવસો પસાર કરવા લાગ્યા. આ બાજુ કમલશ્રીએ પુત્રવિરહથી શોકવાળી બની સુવ્રતા નામની આર્યા પાસે પોતાનું દુઃખ કહી હૈયું હલકું કર્યું. એ દુઃખના પ્રતિકાર રૂપે તે શ્રમણીએ કમલશ્રીને જ્ઞાનપંચમીનું વ્રત કરવા કહ્યું ‘ગિળ્હાવડ પંચ-મિયં વન્નિત્તા તીઈ ફલભાવં’ ૧૦૧૧૮ ॥ (ગાથા ૧૦૧-૧૨૫).

ભવિષ્યદત્તને હવે માતાપિતા સાંભરે છે. અને તેથી તે ગજપુર જવાનો વિચાર સેવી રહ્યો છે. તેવામાં બંધુદત્ત સાર્થ સમેત ત્યાં આવી પહોંચ્યો. માઈને ત્યાં देखી શરમીંદો થઈ ગયો. બંધુદત્તને પૂર્વવૃત્તાંત સાંભરી

ચિન્ન નહિ થવાની સલાહ ભવિષ્યદત્ત આપે છે. વન્નેણ ગજપુર જવા વિચાર કર્યો. આ વચ્ચે પળ ભવિષ્યદત્તને છલકપટથી ફેંકી અને ભવિષ્યાનુરૂપાને સાથે લઈ તે ચાલતો થયો (ગાથા ૧૨૬-૧૫૦).

પહેલી વચ્ચે કરતાં આ વચ્ચેનું દુઃખ કાન્તાના વિરહને લઈ તેને વિશેષ અસહ્ય લાગ્યું. ચંદ્રપ્રભ જિનાલયમાં ભવિષ્યદત્ત પાછો ગયો અને દુઃખ ભૂલવા પ્રયત્ન કર્યો. આ તરફ ભવિષ્યાનુરૂપા પોતાની ચારિત્ર્યરક્ષા કરવાનો પાકો વિચાર કર્યો. અને આ જન્મમાં કાન્ત સાથે મારો મેલાપ નહિ થાય તો હું જીવનપર્યંત આહાર નહિ લઉં એવો સંકલ્પ કર્યો.

“જહ મહ કંતેણ સમં મેલાવો નતિથિ ઇત્થ જન્મમિમ ।

તા મુંજામિ ન સયયં આહારં જાવજીવં પિ” ॥ ૧૦૧૫૭ ॥

બંધુદત્ત ઘરે પહોંચ્યો. રાજાને યોગ્ય મેટ વગેરે મોકલાવી અને લોકો અંદરોઅંદર કહેવા લાગ્યા કે ધનપતિ ભાગ્યશાલી છે કે તેનો પુત્ર આટલું વધું ધન કમાઈને લાવ્યો. સાર્થ આવ્યો એવા સમાચાર સાંભળી કમલશ્રી પણ પોતાના પુત્રનો વૃત્તાંત મેળવવા ગઈ; પણ કશા સમાચાર નહિ મળવાથી, રોતી કકળતી, સુવ્રતા પાસે આશ્વાસન મેળવવાના હેતુથી ગઈ (ગાથા ૧૫૧ - ૧૭૫).

સુવ્રતા કમલશ્રીને કહે છે કે જે અવધિ તને કહી છે તે હજુ ક્યાં પૂરી થઈ છે? માટે તું શોક ન કર. બંધુદત્તે કહ્યું કે તે તો લોભનો માર્યો રત્નદીપ ગયો છે પણ ઉચાટ પીકર કરવા જેવું કશું નથી કારણ કે તે પાછો તો આવશે જ. મણિભદ્ર નામનો યક્ષ પોતાના માલિકની આજ્ઞા સંભારી દ્વીપતિલકમાં ચંદ્રપ્રભ જિનાલયમાં આવ્યો. મણિભદ્ર યક્ષના પૂછવાથી પોતાનો તમામ વૃત્તાંત ભવિષ્યદત્તે કહી સંભળાવ્યો. માતા સાથે તેનો સંયોગ પોતે કરાવી દેશે એમ મણિભદ્ર યક્ષે તેને કહ્યું. ભવિષ્યદત્ત તે ઉપરથી કહે છે “ઉપકાર કરવા સમર્થ હોય તેને અથવા સાંભળીને જે દુઃખી થાય તેને દુઃખ કહેવું જોઈએ. બીજાને કહેવાથી શું?”

“જો ઉવચારસમરથો દુઃખં તસ્સેવ હોદ્ધ કહણીયં ।

જો વા સોડં દુહિઓ અન્નસ્સ ન કિંપિ કહિણ” ॥ ૧૦૧૮૮ ॥

મણિભદ્ર પાછો પ્રત્યુત્તર આપે છે કે વિશેષ બોલવાથી શું લાભ? કાર્ય વિનાનું વચન, ધર્મવિનાનો મનુષ્યજન્મ, નિરપલ્પ કલત્ર — એ ત્રણેય લોકમાં લાયક વસ્તુ નથી.

“વયણં કજ્જવિહૂણં ધમ્મવિહૂણં ચ માણસં જન્મં ।

નિરવચ્છં ચ કલત્તં તિન્નિ વિ લોણ અરંવતિ” ॥ ૧૦૧૯૧ ॥

ભવિષ્યદત્તને યક્ષ ઘરે પહોંચાડે છે. માતા કમલશ્રીએ બંધુદત્ત જે કન્યા લાવ્યો હતો તેનો વૃત્તાંત ભવિષ્યદત્તને કહ્યો અને આજથી પાંચમે દિવસે બંધુદત્ત અને તેનો લગ્નસમારંભ થવાનો છે તે પણ કહ્યું. કન્યાના ચારિત્ર્યવર્ણનથી ભવિષ્યદત્તને સંતોષ થયો (ગાથા ૧૭૬ - ૨૦૦).

ભૂપાલ રાજા પાસે જઈ ભવિષ્યદત્તે મેટ — નજરાણા વગેરે ધર્યાં. રાજા વહુ સંતુષ્ટ થયો. બંધુદત્તના લગ્નમાં જવાની માતા કમલશ્રીએ ભવિષ્ય પાસે સંમતિ માગી. કન્યા પોતાનો દેહ તજી દેશે એમ ધારી ભવિષ્યે પોતાની નામમુદ્રા લઈ જઈને તેને આપવી એમ માતાને કહ્યું. ત્યાંસુધી પોતે અપ્રકટ રહ્યો. વરાબર લગ્નને દિવસે ભવિષ્યદત્તે ભૂપાલ રાજા પાસે જઈ કહ્યું કે ધનપતિ વગેરેને બોલાવો કારણ કે બંધુદત્ત સાથે તેને મોટો વિવાદ કરવો છે. આ કારણ વહુ પ્રતીતિજનક નથી લાગતું. વિવાદ શામાટે? અને એમાં બંધુદત્તનું શું કામ? જ્યારે ‘ભવિસ્સયત્ત કહા’માં બંધુદત્તે પરણવા ધારેલ કન્યાના સંબંધમાં પોતાને વાંધો છે એમ ભવિષ્ય જણાવે છે. અને એ કારણ કાંઈક વધારે પુષ્ટ લાગે છે. આ રીતે પણ ‘ભવિસ્સયત્ત કહા’ના શૈથિલ્યામાવને કારણે પાંછળથી લખાણી હોય. રાજાએ વધાને બોલાવ્યા અને ત્યાં ભવિષ્યદત્ત કે જે અલ્યારસુધી અજ્ઞાત હતો તેને

જોઈ બંધુદત્ત યસીયાળો પડી ગયો. રાજાએ ધનપતિ વગેરેને કેદ કર્યો. ભવિષ્યાનુરૂપા ભવિષ્યને સોંપી. તેનું રૂપ જોઈ સૌ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. રાજાએ પણ અર્ધું રાજ્ય અને પોતાની સુતારા નામની પુત્રી ભવિષ્યને આપી. માતાની ઇચ્છાથી પિતા, અપર માતા અને બંધુને કેદમાંથી ભવિષ્યે છોડાવ્યા અને હાથી ઉપર બેસાડી ઘેર મોકલ્યા (ગાથા ૨૦૧ - ૨૨૫).

બન્ને પત્ની સાથે આનંદ કરતાં ભવિષ્યના દિવસો એકદમ વહેવા લાગ્યા. ભવિષ્યાનુરૂપાએ ગર્ભ ધારણ કર્યો અને તેને ચંદ્રપ્રભ જિનાલયમાં જઈ ચંદ્રપ્રભ સ્વામીની પૂજા કરવાનો દોહદ થયો. આ સાંભળી વિમનસ્ક થયેલો ભવિષ્ય વિચાર કરી રહ્યો હતો તેવામાં એક દિવ્ય વિમાન (જેને મનોવેગ વિદ્યાધરે મોકલ્યું હતું) આવ્યું. તેમાં બન્ને માર્યા સાથે ભવિષ્ય ઉપડ્યો. પદ્મસરોવરમાં ન્હાઈ, ચંદ્રપ્રભ સ્વામીની પંચવર્ણી કૂલોથી પૂજા કરી નગર જોવા ગયા. જોઈને પાછા આવ્યા તે વારે તેમણે બે સાધુઓને જિનભવનમાં બેઠેલા જોયા. તેમાંથી એક કે જેમનું નામ જયાનંદ હતું અને જે કેવલ્યસંપન્ન હતા તેમને મનોવેગ વિદ્યાધરના આગમનનું કારણ વગેરે ભવિષ્યદત્તે પૂછ્યું. તે ઉપરથી જયાનંદ કેવલિએ નિમ્નોક્ત સર્વ વૃત્તાંત કહેવાનું શરૂ કર્યું (ગાથા ૨૨૬ - ૨૫૦).

પૂર્વે કાંપિલ્યપુર નામે નગર હતું. ત્યાં નંદ નામે એક રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને વાસવ નામે એક પુરોહિત હતો જેને સુકેશી નામની એક મનોહર સ્ત્રી હતી. તે બન્નેને સુવક્ત્ર અને દુર્વક્ત્ર નામના બે દીકરા તથા ત્રિવેદી નામની એક પુત્રી હતી જેના પતિનું નામ અગ્નિમિત્ર હતું. મેટ, નજરાણા, નવીન વસ્તુઓ ઇત્યાદિ મોકલવામાં નંદરાજા આ અગ્નિમિત્રનો ઉપયોગ કરતો હતો. એકદા મેટ, નજરાણા વગેરે આપી તેને સિંહલ-દ્વીપના રાજા કને નંદરાજાએ મોકલ્યો. સિંહલદ્વીપના રાજાએ તેનું બહુમાન કરી સામી મેટ, નજરાણા વગેરે આપી તેને વિદાય કર્યો. રસ્તામાં તેણે વધું ઉડાવી માર્યું. તેને પાછા આવતાં વાર લાગી જોઈ રાજાને વિચાર થાય છે. પણ ઘાટ લાંબી છે એમ માની મન મનાવે છે. નંદ રાજાને એક સુગુપ્તમંત્ર નામનો મંત્રી હતો. જ્યોતિષમાં તે પારંગત હતો. તેને અને સુવક્ત્રને એક વખત વિવાદ થયો હતો જેમાં બીજાએ પહેલાને હરાવ્યો હતો તેથી પહેલો બીજાના છિદ્રો જોયા કરતો હતો. પરિચારકવર્ગે રાજાને ઉક્તેયોં તેથી તે વધારે ક્રોધાવિષ્ટ થયો. તે દરમ્યાન અગ્નિમિત્ર આવી પહોંચ્યો અને પાછા વળતાં રસ્તામાં તેને ચોર લોકોએ ઢંઢ્યો એમ તેણે કહ્યું તેથી તો વઢી રાજા ઘણો જ રોષાવિષ્ટ થયો. કારણ કે ચારવર્ગે તેને બધી હકીકતથી માલૂમ કરી દીધો હતો.

રાજા કહે છે “બે આંખવાળો માણસ જરૂર કુશલ માણસથી છેતરાય પણ રાજા તો હજાર આંખવાળો છે એટલે એને કોણ છેતરે ?”

“દોનયણો વંચિજહ જણેણ કુસલેણ નરિથ સંદેહો ।

નરવહ પુણ સહસક્ષી કહ તીરહ વંચિઉં મળહ” ॥ ૧૦૧૨૧૮ ॥

વાસવપ્રમુખ સર્વ લોકો આ વૃત્તાંત જાણી ભાગી છુટ્યા. સુકેશીએ દેશવિરતિ પ્રહણ કર્યું અને મરીને રવિપ્રભ નામનો દેવતા થયો. ત્યાંથી ચ્યવીને તારી સ્ત્રી ભવિષ્યાનુરૂપાના ગર્ભમાં તે આવ્યો છે. સુવક્ત્ર પણ મરીને દેવ થયો. ત્યાંથી ચ્યવીને મનોવેગ નામનો વિદ્યાધર થયો. જાતિસ્મરણજ્ઞાનથી બધી હકીકત જાણી માતાના પ્રકૃષ્ટ પ્રેમને વશ થઈ તે તને મદદ કરવા આવ્યો હતો. કારણ કે તારી સ્ત્રીના ગર્ભમાં તેની માતા સુકેશીનો જીવ છે. દુર્વક્ત્ર મરીને અમરગિરિ ઉપર મહા ભયંકર અજગર થયો. અગ્નિમિત્ર અનુક્રમે મરીને મણિભદ્ર યક્ષ થયો અને ત્રિવેદી અગ્રમહિષી થઈ (ગાથા ૨૫૧ - ૨૭૫).

પછી ભવિષ્યદત્ત બન્ને માર્યા સહિત હસ્તિનાપુર (ગજપુર) પાછો આવ્યો. કાલે કરી ભવિષ્યાનુરૂપાએ એક પુત્રને પ્રસવ આપ્યો જેનું નામ સુપ્રભ રાખવામાં આવ્યું. લોકો આ પુત્રોત્સવને અનેક પ્રકારે ઉજવે છે. કવિ મહેશ્વરસૂરિ કહે છે:—

“વજ્રં નદ્દં ગેયં અદ્વરમ્મં તહ ય ગંધમાઈયં ।

હરહ મળં ચ મુળીણં કિં પુણ હહં સરાગાણાં ॥ ૧૦૧૨૯૩ ॥

વરજુવહ્વિલસિણં ગંધન્વેણં ચ ઇથ લોયંમિ ।

જસ્સ ન હીરહ્ હિયયં સો પસુઓ અહવ પુણ દેવો” ॥ ૧૦૧૨૯૪ ॥

આ વખતે બે મુનિવૃષભો આવી પહોંચ્યા, જેની જાણ ઉપવન સંરક્ષકોએ રાજા ભવિષ્યદત્તને કરી. રાજા વાંદવા ગયો (ગાથા ૨૭૬—૩૦૦).

તે બેમાંથી જ્ઞાનાતિશયે યુક્ત એવા વિમલબુદ્ધિ નામના સાધુને રાજાએ સત્ત્વાદ અને અસત્ત્વાદ સમજાવવા વિનંતિ કરી. રાજા શંકા કરે છે “પરલોકવાસીનો અભાવ છે તો પરલોક પણ ન જ હોવો જોઈએ. અને તો પછી દાનાદિ કરવાનો અર્થ શું ?”

“પરલોહ્ણો અભાવા ઇયં નિયમેણ નસ્થિ પરલોહો ।

તસ્મહા દાણાઈયં સઘ્વં પિ નિસ્થયં ચેવ” ॥ ૧૦૧૩૦૮ ॥

વિમલબુદ્ધિએ રાજાની કુશંકા દૂર કરી (ગાથા ૩૦૧—૩૨૫).

રાજા ભવિષ્યદત્ત પોતાનું પૂર્વ તથા ભાવી વૃત્તાંત કહેવાનું મુનિને કહે છે જે ઉપરથી મુનિ નિમ્નોક્ત પ્રકારે કહે છે :—

જંબુદ્વીપમાં અરિપુર નામે એક નગર હતું. ત્યાં પ્રમંજન નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. વજ્રસેન નામનો તેને મંત્રી હતો અને તેને શ્રીકાંતા નામની માર્યા હતી. તેમને કીર્તિસેના નામની એક પુત્રી થઈ. તેજ ગામમાં એક વિદ્યાત અને ધનાઢ્ય શેઠીઓ રહેતો હતો જેનું નામ ધનદત્ત હતું. તેને નંદિમદ્રા નામની સ્ત્રીથી ધનમિત્ર નામનો પુત્ર હતો. વઢી ત્યાં એક વીજો શ્રેષ્ઠી પણ રહેતો હતો જેનું નામ નંદિદત્ત હતું. તેને મદ્રા સ્ત્રીથી નંદિમિત્ર નામનો એક પુત્ર થયો હતો. શહેરમાં સમાધિગુપ્ત નામના મુનિવર વર્ષાઋતુમાં આચરવા લાયક ગુપ્તવાસ સેવી રહ્યા હતા. તે જ સન્નિવેશમાં કૌશિક નામનો એક બાલ તપસ્વી પણ રહેતો હતો જે સમાધિગુપ્તની ઈર્ષ્યા કર્યા કરતો હતો. તેથી મરીને તે અશનિવેગ નામનો રાક્ષસ બન્યો. વજ્રસેન મંત્રી મરીને પૂજાદિના પ્રભાવથી દ્વીપતિલકમાં (ભવદત્ત નામધારી) રાજારૂપે અવતર્યો (ગાથા ૩૨૬—૩૫૦).

ધનદત્ત, ધનમિત્ર વગેરે સાધુપૂજાદિથી શુભકર્મનું ઉપાર્જન કરે છે. ઝ્યારે મલિન સાધુની હીલના, દુગંછા વગેરે કરવાથી ધનદત્તની નંદિમદ્રા માર્યા અશુભ કર્મ ઉપાર્જે છે. પિતાએ કાઢી મુકેલ કીર્તિસેના નંદિમદ્રા સાથે મૈત્રી કરે છે. નંદિમદ્રાએ પંચમીવ્રત ગ્રહણ કરી તેનું ઉજમણું વગેરે કર્યું. કીર્તિસેના મરીને દ્વીપતિલકમાં ભવદત્તને ત્યાં તેની સ્ત્રી નાગસેનાથી ભવિષ્યાનુરૂપારૂપે અવતરી. દ્વીપતિલકના રાજાને અશનિ-વેગે સમુદ્રમાં નાચી દીધો. નંદિમદ્રા મરીને વૈમાનિક દેવતા થઈ. નંદિમિત્ર મરીને અચ્યુત કલ્પનો ઇંદ્ર થયો. ધનદત્ત મરીને ધનપતિ તારો પિતા થયો. ધનદત્તની માર્યા (નંદિમદ્રા) કમલશ્રીરૂપે અવતરી. પંચમી વ્રત કરી મરણ પામેલ ધનમિત્ર મરીને તું ભવિષ્યદત્ત થયો. આથી ભવિષ્યદત્તને વૈરાગ્ય આવ્યો અને જ્યેષ્ઠ પુત્રને રાજ્યપાટ સોંપી તેણે દીક્ષા લીધી (ગાથા ૩૫૧—૩૭૫).

કમલશ્રી અને વીજાએ પણ દીક્ષા લીધી. દીક્ષા યથાવિધિ નિયમપૂર્વક પાઠી ભવિષ્યદત્ત મરીને સાતમા દેવલોકમાં હેમાંગદ નામધારી સુરપ્રવર થયો. કમલશ્રી મરીને પ્રભાચૂડ દેવતા તરીકે અને ભવિષ્યાનુરૂપા મરીને રત્નચૂડ તરીકે અવતર્યા. ત્રણેય દેવતાઓ સાતમા કલ્પમાં સ્ત્રૂબ આનંદ કરે છે (ગાથા ૩૭૬—૪૦૦).

નીલ નિષધના મધ્યભાગમાં, મેરુની પૂર્વે અને લવણ સમુદ્રની પશ્ચિમે, સોઠ વિજયયુક્ત પૂર્વ વિદેહ આવેલ છે. તેમાં ગંધાવતી નામનું સુંદર અને વિદ્યાત એક વિજય છે. તેમાં ગંધર્વપુર નામનું એક નગર હોઈ ગંધર્વસેન નામનો તેનો રાજા હતો. ગાંધારી નામની તેને એક સ્ત્રી હતી. એ સ્ત્રીને પેટે પ્રભાચૂડ નામનો દેવ

ચ્યવીને પુત્રરૂપે અવતર્યો જેનું નામ વસુંધર રાખવામાં આવ્યું. તેને સુમતિ સાથે પરણાવવામાં આવ્યો. હેમાંગદ તથા રત્નચૂડ વન્ને યથાસમય મરીને આ વન્નેના પુત્રરૂપે જન્મ્યા. તેમનાં નામ અનુક્રમે શ્રીવર્ધન અને નંદિવર્ધન રાખવામાં આવ્યાં. વસુંધરને રાજ્ય ગાદી ઉપર બેસાડી ગંધર્વસેને દીક્ષા ગ્રહણ કરી (ગાથા ૪૦૧ - ૪૨૫).

આકાશમાં શરદભ્રમે એકદમ વાતથી વિચરાઈ જતું જોઈ સર્વ વસ્તુના ક્ષણભંગુર સ્વભાવથી ચિન્તિત થઈ વસુંધર વૈરાગ્ય પામ્યો અને પુત્ર શ્રીવર્ધનને અભિષિક્ત કરી સિંહાસનારૂઢ બનાવી પોતે વ્રજ્યા ધારણ કરી. અને અનુક્રમે એવા સ્થાનને પ્રાપ્ત કર્યું કે જ્યાં દુઃખનો આત્યંતિક અભાવ છે (ગાથા ૪૨૬ - ૪૫૦).

લઘુભ્રાતા નંદિવર્ધનની અભ્યર્થનાથી, શ્રીવર્ધન તેની સાથે વિશ્વપરિભ્રમણ માટે નીકળ્યો. અને તેમને રત્નશેખર નામના મુનિવૃષભ વૃક્ષ નીચે બેઠેલા મળ્યા. શ્રીવર્ધને તેમને લોકમાન, લોકભેદ અને લોકસ્થિતિ વિષે પ્રશ્નો પૂછ્યા જેનો શાસ્ત્રોક્ત જવાબ રત્નશેખર મુનિએ આપ્યો. તે ઉપરાંત વન્નેએ પોતાના પૂર્વભવવૃત્તાંતો કહેવાની વિનંતિ પણ કરી; જે ઉપરથી મુનિશ્રીએ તમામ હકીકત તેમને કહી સંભળાવી. જાતિસ્મરણથી વૈરાગ્ય પામી વન્નેએ પોતાને દીક્ષા આપવાનો આગ્રહ કર્યો પણ હજુ દીક્ષાને છ માસની વાર છે માટે ત્યાંસુધી ભોગ ભોગવો અને ત્યારબાદ દીક્ષા આપવામાં આવશે એમ મુનિએ તેમને કહ્યું (ગાથા ૪૫૧ - ૪૭૫).

ત્યાર બાદ તેઓ પોતાના નગરમાં ત્યાંથી પાછા ગયા. અને છ માસ બાદ તે જ મુનિ પાસે દીક્ષા લઈ, દીક્ષા યથાર્થ પાઢી, તપ કરી, મોક્ષે ગયા. અને આ રીતે આ ભવિષ્યદત્ત આશ્વાન નામનું દસમું આશ્વાન સમાપ્ત થયું (ગાથા ૪૭૬ - ૫૦૦).

‘ભવિષ્યદત્ત કહા’નો સારાંશ

જિનને નમસ્કાર કરી ‘શ્રુતપંચમી’ના ફળને વર્ણવવાની કવિ પ્રતિજ્ઞા કરે છે. ગૌતમ ગણધરે શ્રેણિક રાજાને આ કથા જેવી રીતે કહી છે તેવી રીતે કવિ ધનપાલ આપણને કહે છે.

પ્રસિદ્ધ ભરતચંડને વિષે કુરુજંગલ નામના દેશમાં ગજપુર અથવા હસ્તિનાપુર નામે નગર છે. ભૂપાલ નામે રાજા ત્યાં રાજ્ય કરતો હતો. એ નગરમાં ધનપતિ નામનો એક વણિક પણ રહેતો હતો. હરિબલ નામનો એક બીજો વેપારી પણ ત્યાં રહેતો હતો અને તેને કમલશ્રી નામની એક સુંદર પુત્રી હતી જેના હાથની માગણી ધનપતિએ પોતાને માટે કરી અને તે હરિબલે મંજુર પણ રાખી. એકદા પોતાની સહીઓને પુત્રવાઢી જોઈને અને પોતાને પુત્ર ન હતો તેથી કમલશ્રી ચિન્તિત થાય છે અને એક મુનિને એ બાબત પૂછે છે જેના જવાબમાં તેને એક સુંદર અને સર્વાંગસંપૂર્ણ પુત્ર થશે એમ મુનિ સ્વપ્ન દ્વારા કહે છે. વચ્ચે જતાં કમલશ્રીને એક પુત્ર પ્રાપ્ત થાય છે જેનું નામ ભવિષ્યદત્ત રાખવામાં આવે છે (સંધિ ૧).

કમલશ્રી અને ધનપતિ વચ્ચે પ્રેમ કમી થતો જાય છે. ધનપતિ કમલશ્રીને પોતાને પીયર જવાનું કહે છે. પીયરમાં રહેતી પુત્રી ઉપર સમાજ શંકાની દૃષ્ટિએ જુદા છે. માતા અને પિતા (હરિબલને હરિદત્ત પણ ક્યાંક ક્યાંક કહેવામાં આવેલ છે) વન્ને ઉદ્વિગ્ન થાય છે. બાલક ભવિષ્યદત્ત પણ ‘જેવા થાય તેવા થઈએ’ ની દેશકાલાનુસારિણી હિતશિક્ષા માતાને આપી આશ્વાસન પુરું પાડે છે (સંધિ ૨).

ધનપતિ પછી ધનદત્ત નામના બીજા વેપારીની પુત્રી સરૂપાને પરણ્યો. તેને પણ સમય જતાં પુત્ર થયો જેનું નામ બંધુદત્ત રાખવામાં આવ્યું. એ બહુ તોફાની થયો પણ સદ્ભાગ્યે એ કાંચન નામના દેશમાં અન્ય વેપારીઓ સાથે વેપાર માટે ગયો. એમાં ભવિષ્યદત્ત પણ હતો. એને મધ્યદરીએ ઢૂંબાડી મારવાની સલાહ પોતાના પુત્ર બંધુદત્તને સરૂપા આપે છે. પ્રતિકૂળ પવનને લીધે તેઓ મૈનાક દ્વીપમાં (મૈનાક પર્વતાંતર્ગત) આવી પહોંચે છે. અહિં આ વેપારીઓ ઉતરી ગયા અને જલ, ફલ અને પુષ્પો વીળવા મંડી ગયા. ભવિષ્યદત્ત જંગલમાં ઝંડો ઉતરી ગયો. એ બાબતની પરવા કર્યા વિના બંધુદત્તે વહાણ હંકારવાનો હુકમ કરી દીધો (સંધિ ૩).

ભવિષ્યદત્ત તિલકદ્વીપ ઉપર રહી ગયો. જિનમંદિરવાળા એક ઉજડ ગામમાં તે આવી પહોંચ્યો (સંધિ ૪).

ભવિષ્યદત્ત તે મંદિરમાં સૂતો છે. અચ્યુત સ્વર્ગના ધણીના કહેવાથી જે ધનમિત્રે જૈનધર્મનો અંગીકાર કર્યો હતો તેની શું સ્થિતિ છે તે બાબત મુનિ યશોધરને અચ્યુત નામે સ્વર્ગના ધણિયે પૂછી. યશોધરે ધનપતિની વધી હકીકત કહી સંભળાવી. જાગ્યા પછી ભવિષ્યદત્તે દિવાલ ઉપર કાંઈક લખેલું વાંચ્યું અને કાંઈક સાંભળ્યું. તેને અનુસરી તે પૂર્વમાં પાંચમા ઘર મળી ચાલી નીકળ્યો. ત્યાં એક છોકરી બેઠેલી દીઠી. તેને તે પરણ્યો (સંધિ ૫).

સુવ્રતા નામની એક સાધ્વી કમલશ્રીને શ્રુતપંચમીનું વ્રત ગ્રહણ કરવા કહે છે. તે સાધ્વી કમલશ્રીને પોતાના ગુરુ પાસે લઈ જાય છે અને કમલશ્રી દુઃખ પરંપરાનું કારણ પૂછે છે. ભવિષ્યદત્ત અને તેની પત્ની સ્વદેશ પાછા ફરવા નિશ્ચય કરે છે જ્યારે ફરીને બંધુદત્તનો તેમને મેટો થાય છે. બંધુદત્ત પોતે કરેલ વિશ્વાસઘાત માટે ભવિષ્યદત્તની માફી માગે છે અને વધા સ્વદેશ જવાનો વિચાર કરે છે (સંધિ ૬).

ભવિષ્યદત્ત ધાર્મિક પ્રવૃત્તિમાં રોકાયો છે તે વખતે બંધુદત્ત વહાણો હંકારવાની આજ્ઞા આપે છે. ભવિષ્યદત્તને એકલો મુકી વધા ચાલી નિકળ્યા. રસ્તામાં બંધુદત્ત ભવિષ્યદત્તની સ્ત્રી પાસે પ્રેમયાચના કરે છે અને જ્યારે તે તેની પાસે બળાત્કાર કરવા જાય છે ત્યારે બરાબર પ્રતિકૂળ પવનના ઝપાટાથી વહાણ વિરુદ્ધ દિશામાં ચાલ્યા જાય છે. વેપારીઓ તો ભવિષ્યદત્તની સ્ત્રીની છેડતીનું આ પરિણામ છે એમ સમજે છે અને તેનું મન મનાવવા કહે છે અને તેમ કરવાથી વધું અનુકૂળ થઈ જાય છે. વધા હસ્તિનાપુર નજીક પહોંચી જાય છે (સંધિ ૭).

હસ્તિનાપુરમાં બંધુદત્તના આવવાથી સૌ ખુશખુશાલ થઈ જાય છે. આ વાતની સ્વર હરિદત્ત (હરિવલ્લ) કમલશ્રી (કમલા) ને પણ આપે છે. કમલશ્રી ભવિષ્યદત્તના સ્વર મેળવવા ઘરે ઘરે મટકે છે, પણ કોઈ કશા સમાચાર નથી આપતું. સરૂપાને કાને ગામગપાટા પહોંચે છે અને તેથી ભવિષ્યદત્ત કેમ ન આવ્યો એ બાબત બંધુદત્તને પૂછે છે. બંધુદત્ત જવાબ આપે છે કે એનું મન કદાચ દોલત વિના અહિં આવવાનું નહિ હોય જેથી એ તે દ્વીપમાં રોકાયો હશે. સુવ્રતા પોતાના ગુરુદેવને ભવિષ્યના પુનરાગમન માટે પૂછે છે, ત્યારે તેઓ કહે છે કે આજથી ત્રીસમે દિવસે ઇટલે કે વૈશાખ માસની પંચમીએ એ અહીં પહોંચશે, રાજા યશો અને કમલશ્રી રાજમાતા તરીકે ઓળખાશે. ધનપતિ પોતાના પુત્ર બંધુદત્તના લગ્ન પરદેશમાંથી લાવેલી કન્યા (ભવિષ્યદત્તની પત્ની) સાથે વિધિપૂર્વક કરવા વિચારે છે. ભવિષ્યાનુરૂપા (ભવિષ્યની પત્નીનું નામ) મુશ્કેલી અનુભવે છે (સંધિ ૮).

આ બાજુ મણિમદ્ર યક્ષ ભવિષ્ય પાસે આવે છે અને પત્ની વગેરેના ક્ષેમકુશલ પૂછે છે. તે વધી હકીકત તેને જણાવે છે. વિમાન મગાવી તે યક્ષ બરાબર વૈશાખી પંચમીએ તેને ગજપુર લઈ જાય છે. કમલા (કમલશ્રી) ને સ્વસ્ત્ર આનંદ થાય છે. બંધુદત્તના લગ્ન પ્રસંગ ઉપર જવા માટે કમલા ભવિષ્યને પૂછે છે. બંધુદત્તે લાવેલ કન્યાની તમામ હકીકત ભવિષ્ય પોતાની માતાને કહે છે. અને ઘરેણાં પહેરી લગ્નપ્રસંગ ઉપર જવાની પોતાની સંમતિ પણ આપે છે. સાથે સાથે તે કન્યાને આપવા વાસ્તે ભવિષ્ય પોતાની માતાને નામમુદ્રા પણ આપે છે જે કમલા કોઈપણ રીતે ભવિષ્યાનુરૂપાને પહોંચાડે છે (સંધિ ૯).

ભવિષ્ય સ્વાસ્થ્ય રાજા પાસે જાય છે; અને ઘણી ઘણી મેટો આપે છે. ધનપતિ પોતાના પુત્ર બંધુદત્તના જે કન્યા સાથે લગ્ન કરી રહેલ છે તે વાંધામર્યા છે એવું જાહેર કરતાં રાજા શેઠને બોલાવે છે. બંધુદત્ત અને તેના પચાસ વ્યાપારી સાથીઓ તેમ જ ધનપતિ વગેરે રાજસભામાં આવ્યા અને બંધુદત્તે દુશ્મન

સામો આવે એવી ચેલેન્જ રાજા સમક્ષ આપી, જેથી ભવિષ્ય પ્રકાશમાં આવે છે. અત્યાર સુધી ભવિષ્યને કોઈ ભવિષ્ય તરીકે ઓળખતું નહોતું. એ હવે સ્પષ્ટ થાય છે. બંધુદત્તના સાથીઓ અથવા થી રૂપે સુધી તમામ હક્કીકત રાજાને કહે છે. રાજા ધનપતિને તથા બંધુદત્તને કેદ કરે છે (સંધિ ૧૦).

જયલક્ષ્મી અને ચંદ્રલેખા ભવિષ્યાનુરૂપાના પાતિત્રત્વની પરીક્ષા કરે છે ભવિષ્ય અને ભવિષ્યાનુરૂપા પરણે છે. વધાને મુક્તિ આપવામાં આવે છે. ધનપતિ નવદંપતીને તથા કમલાને પોતાના ઘેર લઈ જાય છે (સંધિ ૧૧).

રાજા-રાણી આ નવદંપતીને ઇટલા વધા ચાહે છે કે રાજા ભવિષ્યને યુવરાજ જેટલો જ પ્રેમપાત્ર ગણે છે અને પોતાની રાજકુંવરી સુમિત્રાને ભવિષ્ય જોડે પરણાવે છે. ધનપતિ પોતાના પૂર્વકૃત્ય માટે પશ્ચાત્તાપની જરા પણ લાગણી વતાવતો નથી તેથી કમલા સ્થિત થઈ તેનું ઘર છોડી પોતાને પીયર જાય છે અને ભવિષ્યાનુરૂપા પણ તેની જોડે જ જાય છે. કાંચનમાલાના ઉપાલંભથી ધનપતિની સાન ઠેકાણે આવે છે અને કમલા પાસે જઈ તેની માફી માગી તેને પોતાને ઘેર લઈ આવે છે (સંધિ ૧૨).

સિંધુ દેશમાં આવેલ પોતનપુરનો રાજા, ચિત્રાંગને મોકલી, યુદ્ધાણી આપવાનું તેમજ ભવિષ્ય જે કન્યાને લાવેલ છે તે તથા રાજાની પોતાની પુત્રી સુમિત્રાને સોંપવાનું હસ્તિનાપુરના રાજાને કહેવડાવે છે. ભવિષ્ય, પ્રિયસુંદરી, પૃથુમતી અને અન્ય સચિવોની એક સભા રાજા બોલાવે છે લોહજંઘ નામનો એક મંત્રી ચિત્રાંગને ગધેડા ઉપર બેસાડી ફેરવવાનું સૂચન કરે છે. ધનપતિ, અનંતપાલ વગેરે પોતપોતાની સલાહ આપે છે. ભવિષ્ય પણ પોતાની સલાહ આપે છે અનંતપાલ કે જે લડાઈની તરફેણમાં ન હતો અને ભવિષ્ય કે જેણે લડાઈ કરવાનો વિચાર દર્શાવ્યો હતો તે બે વચ્ચે ચક્રમક ફરે છે. અનંતપાલ ચિત્રાંગને મળે છે અને હલ્લો કરવાનું કહે છે. પણ ચિત્રાંગ ભૂપાલ પાસે છેલ્લો જવાબ લેવા જાય છે અને પોતાની રાજકુંવરી સુમિત્રાને સિન્ધુપતિ મૃગેન્દ્રકંધરને આપવાની સલાહ આપે છે. આ સાંભળી ભવિષ્યને સ્વ ક્રોધ ચડે છે અને ચિત્રાંગના જીમ તથા આંખ ફોડી નાખવાનું કહે છે. ધનપતિ વચ્ચે પડે છે (સંધિ ૧૩).

પહેલાં તો કચ્છના વિશ્વાસઘાતી રાજા ઉપર હુમલો કરવાનું ભવિષ્ય ભૂપાલ રાજાને સૂચવે છે. આવી વાત હવામાં આવતાં કચ્છનો રાજા શરણે આવે છે. ભૂપાલ રાજાની મદદમાં હરિપતિ, લોહજંઘ, કચ્છાધિપ, પાંચાલ, અને પર્વતપતિ આવે છે. પોતનપુરનો રાજા સંધિનું કહેણ મોકલે છે. પણ લશ્કર ઘણું આગલ વધી ગયું હતું તેથી સંધિ કરવાનું અશક્ય હતું. લડાઈમાં કચ્છાધિપતિ પરાજય પામે છે અને યુદ્ધની બાજી પોતનપુરના સ્વામીની તરફેણમાં આવતી જાય છે. યુદ્ધને મોઢેરે ભવિષ્યદત્તને મોકલવામાં આવે છે. પરાજયના ઘણા ચિન્હો દેખાય છે છતાં છેવટે તો પોતનપુરના રાજપુત્ર અને ભવિષ્ય વચ્ચેના દ્વંદ્વયુદ્ધમાં ભવિષ્ય જીતે છે અને પોતનપુરના રાજપુત્રને જીવતો પકડી લે છે (સંધિ ૧૪).

ભવિષ્યને યુવરાજ બનાવવામાં આવે છે, અને રાજપુત્રી સુમિત્રાને તેની સાથે પરણાવવામાં આવે છે. ભવિષ્યાનુરૂપાને તિલકદ્વીપ જવાની ઇચ્છા થાય છે. બરાબર આ વખતે દેવતા રાજમહેલમાં હાજર થાય છે. તેનું નામ મળવેય (મનોવેગ) છે. તે કહે છે કે તેના માલિકે તેને ભવિષ્યાનુરૂપાની ઇચ્છા પાર પાડવા મોકલ્યો છે (સંધિ ૧૫).

તિલકદ્વીપમાં જઈ ને ભવિષ્ય તથા ભવિષ્યાનુરૂપા જિનાલયમાં પૂજા કરે છે. ત્યાં તેમને વન્નેને જયનંદન અને અભિનંદન નામના બે સાધુઓ મળે છે. જીવદયા, સત્યવચન, અદત્તાદાન, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ એ પાંચ અણુવ્રત વગેરે વાવતો સાધુઓ સમજાવે છે. જિનવંદન, પોસહોવવાસ, દારાવિક્ષણ, અને સલ્લેહના એ ચાર શિક્ષાપદો પણ વતાવે છે (સંધિ ૧૬).

મળવેય નામના વિદ્યાધરે તેને શા માટે મદદ કરી એ બાબત ભવિષ્યે જ્યારે એ ચારણ સાધુઓને પૂછ્યું ત્યારે તેઓએ નિમ્નોક્ત વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો :—

કાંપિલ્યપુરમાં એક રાજા રાજ્ય કરતો હતો. ત્યાં વાસવદત્ત નામે એક બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તેને સુવક્ર અને દુર્વક્ર નામના બે પુત્રો હતા. વિમલમંત્રીને એ બંનેની ઈર્ષ્યા થાય છે. એકદા સિંહલદ્વીપના રાજા પાસે, તે રાજાને મેટ મોકલવા માળસ મોકલવાની જરૂર પડી. વાસવદત્ત બ્રાહ્મણે પોતાના જમાઈનું નામ સૂચવ્યું જે ઉપરથી વિમલમંત્રીને ક્રોધ ચડ્યો અને બંને વચ્ચે કઝીઓ થયો. દરમ્યાન તેને મોકલી દેવામાં આવ્યો પણ પાછા ફરતાં તેને ઘણો વિલંબ થયો તેથી દુર્વક્ર નવનાડી નિરોધ કરી જવાબ આપે છે કે તે અગ્નિમિત્ર (પોતાના બંનેની) ચાર રોજમાં પાછા આવશે. વિમલમંત્રીએ આવી ઓટી આશાઓ ન આપવાની સલાહ દુર્વક્રને આપી, જે ઉપરથી દુર્વક્રે વમળા જોરથી પ્રથમ કહ્યું હતું તે કહ્યું. તેથી બંને વચ્ચે કઝીઓ થયો અને દુર્વક્રે કહ્યું કે જે કોઈ હારે તેને લોકોએ શિક્ષા આપવી. રાજાએ બંનેને વાર્યા અને કોઈ ત્રીજી પ્રામાણિક વ્યક્તિને એ વાત પૂછવા કહ્યું. તેથી તેઓ ક્ષુલ્લક જ્યોતિષી (આ બનાવ પણ મ૦ આ૦ માં માત્ર વહુજ સંક્ષિપ્તરીતે, ધરો લ્યાલ ન આવે તેવી રીતે, વર્ણવ્યો છે) પાસે ગયા અને ક્ષુલ્લકે જવાબ દીધો કે તે માળસે મેટ તરીકે આપેલ વધા પૈસા વાપરી નાશ્યો છે અને આજથી ત્રીસમે દિવસે એક મિલારી તરીકે તે અહિં પાછો આવશે. બંનેએ જઈને વધી વાત રાજાને કહી. બરાબ ત્રીસમે દિવસે અગ્નિમિત્ર આવી પહોંચ્યો. રાજાએ તેને કેદ કર્યો. સમસ્ત કુટુંબ ઉપર રાજાની નાપસંદગી ઉતરી હતી (સંધિ ૧૭).

આ અઢારમી સંધીમાં દુર્વક્ર ક્ષુલ્લક (ક્ષુલ્લક) પાસે ગયાનું વર્ણન આવે છે. દુર્વક્ર જૈન બને છે અને મરીને સુધર્મ સ્વર્ગમાં જાય છે. તેની માતા સુકેશા પણ જૈનત્વનો અંગીકાર કરે છે અને મરીને ઇન્દ્ર બને છે. પછી ત્યાંથી મરી દુર્વક્ર મળવેય તરીકે અવતરે છે. અને સુકેશા પહેલાં રવિપ્રભા તરીકે અને પછી ભવિષ્યાનુરૂપાના ગર્ભમાં અવતાર લે છે. સુવક્ર સર્પ બને છે.^{૭૬} રાજાને પ્રાર્થના કરી તિવેડ્યા પોતાના ધણીને છોડાવે છે. બંને સાથે મરે છે. ધણી (અગ્નિમિત્ર) મણિમદ્ર તરીકે અવતરે છે. તિવેડ્યા રોહિણીરૂપે અને પછી ભવિષ્યની પુત્રી તરીકે અવતરશે. પછી તેઓ વધા — ભવિષ્ય અને ભવિષ્યાનુરૂપા — ગજપુર જાય છે. મળવેય પોતાને સ્થળે પાછો ફરે છે. અને પોતાના ભાઈને (સુવક્રને) — સર્પને ધરે રસ્તે વાળે છે. ભવિષ્યને સુપ્રભ, કનકપ્રભ, સૂર્યપ્રભ અને ચંદ્રરાશિ નામના ચાર પુત્રો અને તારા, સુતારા નામની બે પુત્રીઓ થાય છે. વિમલબુદ્ધિ નામના એક મુનિ ત્યાં આવે છે. વધા વાંદવા જાય છે. મુનિ જીવન ક્ષણભંગુર છે એવો ઉપદેશ આપે છે. ભવિષ્યને જીવનનો કંટાળો આવવા લાગે છે (સંધિ ૧૮).

વિમલબુદ્ધિ નામના મુનિને પોતાનો પૂર્વજન્મવૃત્તાંત તથા ભવિષ્યમાં પોતે કોણ થશે તે કહેવાની ભવિષ્ય વિનંતિ કરે છે તે ઉપરથી મુનિ નિમ્નોક્ત અહેવાલ કહે છે :—

અરિપુરનો મરુત નામનો રાજા હતો જેને ધરા નામની રાણી અને વજ્રોચર નામનો અમાલ્ય હતો. તે અમાલ્યને કીર્તિસેના નામે પુત્રી હતી. તેનો વર જુગારી, લંપટ અને ચોર હતો. અમાલ્યપુત્રી એકદા એક ધનમિત્ર નામના વણિકપુત્રને દેખતાં વેંતજ પ્રેમમાં પડે છે. ધનમિત્રની પત્ની અને અમાલ્યપુત્રીની સહી ગુણ-માલા ધનમિત્રને પરણવાની અમાલ્યપુત્રીને સંમતિ આપે છે. પણ અમાલ્યપુત્રી ના પાડે છે અને કહે છે કે તે પોતે પરણેલી છે એ હિસાબે પણ તેણીએ ધનમિત્રને બંધુ સમાન જ ગણવો જોઈએ. આ નિવેદનથી ગુણમાલા સૂઝ હર્ષિત થાય છે. અમાલ્ય વજ્રોચર ધનમિત્રને શ્રેષ્ઠી બનાવે છે. ધનમિત્ર અને અમાલ્યપુત્રી બંને કૌશિકના ભક્ત

૭૬ ભવિષ્યદત્ત આલ્યાન અને ભવિષ્યદત્ત કથા વાલી સુવક્ર અને દુર્વક્રવાલી ઘટના સરસાવાથી, ભવિષ્યદત્ત કથામાં જ્યાં જ્યાં દુર્વક્ર શબ્દ સારા માળસ તરીકેના અર્થમાં વપરાયો છે ત્યાં ત્યાં સુવક્ર જોઈએ, એમ લાગશે.

બને છે. અને એ વ્હાને પ્રેમ ચાલુ રાખે છે. ધનમિત્રને નંદીમિત્ર નામનો એક મિત્ર હતો. શહેરમાં એક વીજા સમાધિગુપ્ત નામના સાધુ આવે છે જે જૈનધર્મના સિદ્ધાંતોનું પ્રતિપાદન કરે છે. માણસોનો કૌશિક તરફ અભાવ થતો જાય છે (સંધિ ૧૯).

નંદીમિત્ર ધનમિત્રને રાત્રિભોજનનો ત્યાગ કરવાનું કહે છે. ધનમિત્ર અને અમાલ્યપુત્રી કૌશિક પાસે જવાનું હજુ ચાલુ જ રાખે છે વજ્જોયરે કૌશિક પાસે ન જવાનું લોકોને સમજાવ્યું હતું તેથી કૌશિક તેના તરફ તિરસ્કારની લાગણીથી જુદા છે અને એ જ રીતે મરણ પામે છે. તેથી તિલકદ્વીપમાં અશનિવેગ નામનો રાક્ષસ બને છે. સમય જતાં રાજા યાત્રા વજ્જોયરે પણ લડાઈમાં મરીને તિલકદ્વીપમાં યશોધન તરીકે જન્મ લે છે. નંદીમિત્ર પણ અનશન કરી પંડિત મરણે મરે છે અને વિદ્યુત્પ્રભ નામે દેવીના રાજા — સ્વામી — તરીકે સોલ્કમા સ્વર્ગમાં ઉપજે છે. ધનમિત્ર, તેના મા-બાપ, કીર્તિસેના વગેરે જૈન ધર્મ પાઠી શુદ્ધિ મેળવે છે. માતા ૬૭ દિવસ સુધી શ્રુતપંચમી વ્રત પાળે છે. ધનદત્ત અને તેની પત્ની હસ્તિનાપુરમાં અવતરે છે. તેમનો પુત્ર કે જે ગૌડ તરફ ગયો હતો તે વિજલીથી મરણ પામી ગજપુરમાં ભવિષ્યત્તરૂપે અવતરે છે. ગુણમાલા અને કીર્તિસેના વન્ને ધનમિત્રના મરણથી દુઃખી થાય છે. ગુણમાલા મરીને ભૂપાલ રાજાની પુત્રી તરીકે અને કીર્તિસેના ત્રિલોકદ્વીપમાં ભવિષ્યાનુરૂપારૂપે અવતરે છે. વજ્જોયર કે જે યશોધન તરીકે અવતર્યો હતો તેને અસુરરૂપે અવતરેલ કૌશિક ઘાઈ જાય છે. જે પંક્તિઓ દિવાલ ઉપર લખવામાં આવી હતી તે ધનમિત્રના મિત્ર અચ્યુતસ્વર્ગના સ્વામી નંદીમિત્રે લખી હતી (સંધિ ૨૦).

ભવિષ્ય હવે રાજ્યકારભાર સુપ્રભને સોંપી દીક્ષા લેવા ઇચ્છા ધરાવે છે. પોતાની માતા કમલશ્રીને, ભૂપાલને, ધનપતિને, અને પ્રિયસુંદરીને તે બોલાવે છે. સુપ્રભ પિતાને તેમ કરવા ના પાડે છે અને છેવટે રાજ્યપાટ પોતાના નાનાભાઈ ધરણિંદને આપવા અને વીજા વધા માઈઓ સલાહકાર તરીકે વર્ત્તશે એમ કહી નાના ભાઈને રાજ્ય સોંપે છે. ભવિષ્ય, કમલશ્રી અને ભવિષ્યાનુરૂપા પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરે છે (સંધિ ૨૧).

સુમિત્રા, ધનપતિ અને હરિદત્ત વિલાપ કરે છે. કમલા અને ભવિષ્યાનુરૂપા ઘોર તપ કરીને અને અનશન કરી મરણ પામી દસમા દેવલોકમાં પ્રભાચૂડ અને રત્નચૂડ તરીકે જન્મ લે છે. ભવિષ્ય પણ તેમ કરી તે જ દેવલોકમાં અવતરે છે. તેઓ વધા એક વખત પોતાના સંતાનો શું કરે છે તે જોવા પૃથ્વી ઉપર આવે છે. મરીને પ્રભાચૂડ ગંધર્વોના સ્વામીના પુત્રરૂપે અવતરે છે. તેનું નામ સુવસુંધર છે. રત્નચૂડ અને હેમંજય મરીને સુવસુંધરના પુત્રો તરીકે જન્મે છે. હેમંજય શ્રીધર પાસે દીક્ષા લે છે અને મોક્ષે જાય છે. શ્રુતપંચમી વ્રતના પ્રતિપાલનથી ભવિષ્ય ચોથે ભવે કેવી રીતે મોક્ષે જાય છે તે કવિ ધનપાલ અંતમાં જણાવે છે (સંધિ ૨૨).

વિશેષ નામોનું સામ્ય

ગજપુરનો રાજા ભૂપાલ, ધનપતિ, ધનપતિની પત્ની કમલશ્રી, એ વન્નેનો પુત્ર ભવિષ્યદત્ત, ધનપતિની વીજી પત્ની નામે સરૂપા, સરૂપાથી ધનપતિનો વીજો પુત્ર નામે વંધુદત્ત, સાધ્વી સુવ્રતા, ભવિષ્યની પત્ની ભવિષ્યાનુરૂપા, મણિમદ્ર, મનોવેગ વિદ્યાધર, વાસવ બ્રાહ્મણ — પુરોહિત અને તેની પત્ની સુકેશી તથા સુવક્ર અને દુર્વક્ર નામના બે પુત્રો તથા ત્રિવેદી નામની પુત્રી અને તેનો પતિ અગ્નિમિત્ર, રવિપ્રભ (સુકેશી મરીને રવિપ્રભ થાય છે); ભવિષ્યાનુરૂપાથી ભવિષ્યનો પુત્ર સુપ્રભ, વિમલબુદ્ધિ નામના મુનિ, અમાલ્યપુત્રી કીર્તિસેના, અરિપુરનો રાજા પ્રભંજન, અરિપુરનો ધનદત્ત શેઠ, તેનો પુત્ર ધનમિત્ર, ધનમિત્રનો મિત્ર, બાલ તપસ્વી કૌશિક, મુનિ સમાધિગુપ્ત, અશનિવેગ (કૌશિકનો ભાવિ જીવ), પ્રભાચૂડ (કમલશ્રીનો ભાવિ જીવ), રત્નચૂડ (ભવિષ્યાનુરૂપાનો ભાવિ જીવ) इत्यादि इत्यादि વિશેષ નામો પુરતું ભવિષ્યદત્ત આશ્વાસન અને ભવિષ્યદત્ત કથા એ વન્ને વન્ને સમાન પ્રસંગો સહિત સામ્ય છે.

વિશેષ નામો વચ્ચે ભેદ

ભવિષ્યદત્ત આખ્યાનમાં, વરદત્ત (સરૂપાનો પિતા), સુતારા (ભૂપાલ રાજાની પુત્રી), જયાનંદ મુનિ, સુગુપ્તમંત્ર મંત્રી, સુકેશી, રત્નશેખર, હેમંગલ, વસુંધર અને વજ્રસેન ઇત્યાદિ વિશેષ નામોનો ઉલ્લેખ છે; જ્યારે ભવિષ્યદત્ત કથામાં એ નામો માટે અનુક્રમે ધનદત્ત, સુમિત્રા, જયનંદન, વિમલમંત્રી, સુકેશા, શ્રીધર, હેમંજય, સુવસુંધર અને વજ્રોદરનો પ્રયોગ કરાયેલો છે. અર્થની દૃષ્ટિએ ખાસ ફેર લાગતો નથી. તેમાં સુકેશી—સુકેશા, હેમંગલ—હેમંજય, વસુંધર—સુવસુંધર તો લહિઆઓની ભૂલો પળ હોવી સંભવે છે. કોઈ કોઈ ટેકાળે એક જ વિશેષ નામને બદલે બીજો મળતો શબ્દ પણ ગોટવી દેવામાં આવ્યો છે. દા. ત. હરિવલ (પ્રથમ સંધિ) ને માટે હરિદત્ત આગલ કથામાં વપરાયો છે જ્યારે ભવિષ્યદત્ત આખ્યાનમાં તિવેઈ (ત્રિવેદી) માટે સંતિમઈ શબ્દ યોજવામાં આવ્યો છે. તે માટે જુઓ અનુક્રમે ગાથા નં. ૨૭૪ તથા ૨૫૨ (દસમું આખ્યાન). કોઈ વખત પર્યાયવાચી શબ્દ પણ લેવામાં આવેલ છે. દા. ત. અરિપુરનો રાજા પ્રમંજન હતો એમ ભવિષ્યદત્ત આખ્યાનમાં છે જ્યારે ભવિષ્યદત્ત કથામાં મરુત્ શબ્દનો પ્રયોગ કરાયેલો છે. આ સંબંધમાં પાઠાંતરોની પસંદગીમાં વિવેકબુદ્ધિ વાપરવાની કેટલી જરૂર પડે છે તેનો એક દાખલો અહિં નોંધું તો તે અસ્થાને નહિ ગણાય. પ્રમંજન નામનો પ્રયોગ ભવિષ્યદત્ત આખ્યાનમાં જે ગાથામાં કરેલો છે તે ગાથા નીચે પ્રમાણે છે :—

“તથ પમંજનનામો રાયા લોયાળ જણિયપરિઓસો ।

મંતી વિ વજ્રસેનો તસ્સ ય મજ્ઞા ય સિરિકંતા” ॥ ૧૦ । ૩૨૭ ॥

યાકોવી સંપાદિત ભવિષ્યદત્ત કથામાં નીચે પ્રમાણે પાઠ છે :—

તહિં નરવઙ્ગરુ નામુ મહોયરુ ધર મહાવિ મંતિ વજોયરુ ।

અહિંયા વરુ શબ્દ માટે યાકોવીએ મરુ શબ્દને પાઠાંતર તરીકે પાદનોંધમાં લીધો છે. આ ગાથા ઓગણીસમી સંધિના બીજા કાંઠવક્રમાં આવે છે. દલ્લાલ—ગુણે સંપાદિત ભવિષ્યદત્ત કથામાં નરવઙ્ગ મરુનામુ એ પ્રમાણે શબ્દો લીધેલ છે. પણ ડૉ. ગુણે રાજાના નામ તરીકે તો ‘મહોયરુ’ શબ્દને જ લે છે અને ‘મરુનામુ’ એ શબ્દનો કશો અર્થ પોતાની નોટ્સમાં આપતા નથી. એટલે કે એ શબ્દ એમને સમજાયો નથી એ ચોક્કસ છે. ડૉ. યાકોવીએ સ્થિર કરેલ પાઠ ભવિષ્યદત્ત આખ્યાનવાળી ગાથા આપણી સામે ન હોય તો જરા પણ ઓછો નથી; ઉલટો સુયોગ્ય લાગે છે. પણ ભવિષ્યદત્ત આખ્યાનવાળી ઉપર્યુક્ત ગાથા વાંચ્યા પછી આપણે રાજાના નામ તરીકે ‘મરુત્’ શબ્દ લેવો જોઈએ. અને ‘મહોદર’ ને મોટા ઉદરવાળો એ અર્થમાં એના વિશેષણ તરીકે લેવું જોઈએ.

વધારાનાં વિશેષ નામો

ભવિષ્યદત્ત આખ્યાનમાં નિમ્નોક્ત નામો વધારાનાં છે એટલે કે ભવિષ્યદત્ત કથામાં એ વપરાયાં નથી. વરદત્તની સ્ત્રી અને સરૂપાની માતા મનોરમા, ભવદત્ત અને નાગસેના (ભવિષ્યાનુરૂપાના પિતા, માતા), કાંપિલ્યપુરનો રાજા નંદ, ગંધર્વનો રાજા ગંધર્વસેન અને તેની સ્ત્રી ગાંધારી, વસુંધરની સ્ત્રી સુમતી તેમ જ તેના પુત્રો શ્રીવર્ધન તથા નંદિવર્ધન ઇત્યાદિ. જ્યારે ભવિષ્યદત્ત કથામાં નીચે લખેલ વિશેષ નામો એવાં છે કે જે ભવિષ્યદત્ત આખ્યાનમાં વપરાયાં નથી. કમલશ્રીનો પિતા હરિવલ કે હરિદત્ત, જયલક્ષ્મી અને ચંદ્રલેખા, કાંચનમાલા ચિત્રાંગ, પ્રિયસુંદરી, પૃથુમતિ, લોહજંઘ, અનન્તપાલ, હરિપતિ, પર્વતપતિ, અભિનંદન, ક્ષુલ્લક, રોહિણી, કનકપ્રભ, સૂર્યપ્રભ, ચંદ્રરાશિ, તારા, સુતારા, ગુણમાલા ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ.

સ્થલનાં નામો

ભવિષ્યદત્ત આખ્યાન અને ભવિષ્યદત્ત કથા એ બન્નેમાં સ્થલનાં નામો લગભગ એક સરખાં છે. કુરુદેશ, ગજપુર, સુવર્ણભૂમિ, મૈનાકદ્વીપ, ચંદ્રપ્રભ જિનાલય, દ્વીપતિલકનગર, કાંપિલ્યપુર, સિંહલદ્વીપ અને અરિપુર વગેરે વગેરે. તિલકને બદલે દ્વીપતિલક, કાંચનભૂમિને બદલે સુવર્ણભૂમિ, કુરુજંગલને બદલે કુરુદેશ એવા નહિ જેવા શાબ્દિક ફેરફારો સિવાય સ્થલનાં નામો બન્નેમાં લગભગ સરખાં જ છે.

પ્રસંગો

બન્ને કૃતિઓમાં પ્રસંગો લગભગ સરખા જ છે. પરંતુ આગલ કહ્યું તેમ ભવિષ્યદત્ત કથા પ્રમાણમાં ઘણી મોટી હોઈ સ્વાભાવિક રીતે એમાં વર્ણન વિસ્તાર જરૂર વધારે છે. એમાં આવતા ચાર પ્રસંગો (નાના, મોટા મઠી છ પ્રસંગો; બંધુદત્ત સાથેનો વિવાદ તથા ક્ષુલ્લક જ્યોતિષિવાલો બનાવ એ બે બનાવો મઠી છ બનાવ) વિષે અહિં આ ખાસ નોંધ લેવી આવશ્યક છે. નામમુદ્રા, જયલક્ષ્મી અને ચંદ્રલેખાએ કરેલી ભવિષ્યાનુરૂપાના પાતિવ્રત્યની કસોટી, કાંચનમાલાનો ધનપતિ તરફનો ઉપાલંભ અને પોતનપુરના રાજાએ ભૂપાલ રાજા પાસે ચિત્રાંગને મોકલીને કરેલી માગણીઓ અને તેમાંથી ઉદ્ભવેલું યુદ્ધ. આમાંનો પ્રથમ તો બન્ને કૃતિઓમાં છે. ભવિષ્યદત્ત આખ્યાનમાં “નામમુદ્રા” શબ્દનો પ્રયોગ થયો છે જ્યારે ભવિષ્યદત્ત કથામાં “નાગમુદ્રા” શબ્દ પ્રયોગ થયેલો છે. ભવિષ્ય પોતાની ઇંધાણીરૂપે પોતાની માતા કમલશ્રી સાથે ભવિષ્યાનુરૂપા ઉપર “નાગમુદ્રા” મોકલાવે છે. મારી દૃષ્ટિએ ભવિષ્યદત્ત કથાગત “નાગમુદ્રા” શબ્દ કરતાં “નામમુદ્રા” શબ્દનું સાર્થક્ય વિશેષ છે.

છેલ્લા ત્રણ પ્રસંગો કવિ ધનપાલે મૂળ વસ્તુને એમને એમ રાખી માત્ર કલાની દૃષ્ટિએ ઉમેર્યા હોય એમ લાગે છે અને એ એકમાત્ર ઘટના ઉપરથી કવિ ધનપાલને હું મહેશ્વર સૂરિના અનુવર્તી તરીકે કહેવા પ્રેરાયો છું. મહેશ્વર સૂરિ કહે છે કે “લેસેણ મયે એયં પંચમિફલસંજુયં દસમં” ॥ ૧૦ । ૪૮૬ ॥. એટલે એમને સંક્ષેપમાં બધું કહ્યું છે. તેમ જ ધનપાલ પણ કહે છે કે “પારંપરકવ્રહં લહિવિ મેઝ મઙ્ગલં સર-સદ્વસિણ એઝ” (ચૌદમી સંધિને અંતે). મહેશ્વરસૂરિએ કથાવસ્તુ ગમે ત્યાંથી લીધી હોય અગર તો નવીન જ કલ્પી હોય અગર સુધારા વધારા કરી રચી હોય — ગમે તે હો — પણ ધનપાલે તો ભવિષ્યદત્ત આખ્યાન ઉપરથી જ પોતાની કથા રચી હોય એમ દેખાય છે. કારણ કે બન્નેમાં તદ્દન સામ્ય છે. ઉપર્યુક્ત ત્રણ પ્રસંગો નવા છે; અને એ નવા છે એટલે જ ભવિષ્યદત્ત કથામાં વધારે વિશેષ નામો આવે છે. બાકી બધાં નામો — વિશેષ નામો અને સ્થલનાં નામો — આપણે ઉપર જોઈ ગયા તેમ — લગભગ સરખાં છે; કોઈ ઠેકાણે પર્યાયો મુક્યા છે તો કોઈ ઠેકાણે પૂર્વ પદને બદલે ઉત્તર પદ અને ઉત્તર પદને બદલે પૂર્વ પદ એમ આડા અવળા ગોઠવવામાં આવ્યા છે. એ સિવાય ખાસ કશો ફેરફાર નથી. ધનપાલની ભવિષ્યદત્ત કથા ઉપરથી મહેશ્વર સૂરિએ ભવિષ્યદત્ત આખ્યાન રચ્યું હોત તો બીજા પ્રસંગોની જેમ ત્રણેય પ્રસંગોને પોતે સુશીથી એકાદ બે ગાથામાં ટુંકાવી મુકી શકત, પણ તેમ નથી. એટલે મહેશ્વર સૂરિ રચિત “નાણપંચમી” કરતાં પ્રાચીન, પંચમીવિષયક કોઈ કથાગ્રન્થ આપણને ઉપલબ્ધ ન થાય ત્યાંસુધી આપણે એમ જ માનવું રહ્યું કે ધનપાલ કવિ પાસે મહેશ્વર સૂરિ રચિત “નાણપંચમી” આદર્શ રૂપે હોવું જોઈએ; અને એમાં દસમા આખ્યાનને મૂળ તરીકે નજર સમક્ષ રાખતાં કલાની દૃષ્ટિએ જ્યાં જ્યાં એને યોગ્ય લાગ્યું ત્યાં ત્યાં મૂળને અન્યાય કર્યા વિના પ્રસંગો યોજી વર્ણન વિસ્તાર કર્યો. એકલા પોતનપુરના રાજાની લડાઈના પ્રસંગ માટે તેરમી અને ચૌદમી સંધિ રોકવામાં આવી છે. ભૂપાલ રાજાને અર્ધું રાજ્ય અને પોતાની પુત્રી ભવિષ્યને આપવા હતા; તેના ઔચિત્ય માટે અને પોતાની કવિત્વશક્તિ બતાવવા

સારૂ યુદ્ધનો પ્રસંગ યોજી ભવિષ્યને પરાક્રમી સિદ્ધ કરે છે. આ સિવાય આ પ્રસંગનો બીજો કશો ઉપયોગ નથી. એ સંધિઓ કાઢી લેવામાં આવે, તો પળ વસ્તુના પ્રવાહમાં જરાય યથાલ પડતી નથી. એટલે મારૂં એમ દ્રઢપણે માનવું છે કે ધનપાલ કવિએ પોતાની “ભવિષ્યદત્ત કથા” મહેશ્વર સૂરિએ રચેલ “નાળપંચમી” અથવા “જ્ઞાનપંચમી કથા” ની અંતર્ગત દસમા અને છેલ્લા ભવિષ્યદત્ત આલ્યાન ઉપરથી રચી છે અને તેથી તે મહેશ્વર સૂરિનો અનુવર્તી એટલે ઈ. સ. ની અગીઆરમી સદીની છેલ્લી પચીસીમાં અથવા બારમી સદીના આરંભમાં થયો હોવો જોઈએ. મારા આ અભિપ્રાયના સમર્થનમાં પં. લાલચંદ મગવાનદાસ ગાંધીનું આ વાક્ય “સામ્પ્રતં પ્રસિદ્ધા ધર્મકટવ-ગિર્વંશોદ્ધવધનપાલનિર્મિતા.....અપચંશા ભવિસ્સયત્તકહા (પચ્ચમીકહા) અસ્યા એવ પ્રાન્તકથાયાઃ પ્રપચ્ચરૂપા”^{૧૭} ધ્યાન નોંધવું. અહિં આ વાપરેલો “અસ્યા” શબ્દ મહેશ્વર સૂરિ રચિત “પંચમી કથા” (અર્થાત્ પ્રસ્તુત “નાળપંચમી”) અને “પ્રાન્તકથા” એટલે ભવિષ્યદત્ત આલ્યાન સમજવાનું છે.

પછી તો એમ બન્યું કે જ્ઞાનપંચમી કથા કે સૌભાગ્યપંચમી કથા પુરતા શ્વેતાંબર આમ્નાયના આદ્યક્ષક મહેશ્વર સૂરિ ગણાયા અને કનકકુશલ તથા ક્ષમાકલ્યાણ વગેરે તેમને ચીલે ચાલ્યા. અને શ્રુતપંચમી કથા પુરતા દિગંબર સંપ્રદાયના અગ્રિમ પ્રસ્થાપક ધનપાલ ગણાયા (કારણ કે આપણે આગળ જોયું તેમ મૂળ શ્વેતાંબરોની આ કથામાં દિગંબર અંશ ઉમેરી એને દિગંબરી ઓપ આપનાર પ્રથમ કવિ ધનપાલ છે) અને તેમને સિંહસેન અપરનામ રઈધુ, શ્રીધર વગેરે પોતાના “ભવિષ્યદત્ત ચરિય” માં અનુસર્યા.

“ નાળપંચમી કહા ” અને તદ્ગત સુભાષિતો

જૈન તેમ જ જૈનેતર સાહિત્યમાં, ધર્મકથા, રાજકથા, સમાજકથા, નીતિકથા વગેરે વગેરે જેમ કથામેદો છે તેમ પર્વકથાઓનો પણ એક ધારા છે. પર્વોના ઇતિહાસ જેટલો જ પર્વકથાઓનો ઇતિહાસ પણ પ્રાચીન છે. એ પર્વકથાઓના મૂળગત વિચારમાં, વિકાસમાં અને અંતિમ લક્ષ્યમાં પોતપોતાના લાક્ષણિક રંગો પૂરી પ્રત્યેક ધર્મે, સંપ્રદાયે અને આમ્નાયે એ કથાઓને પોતાની કથા તરીકે અપનાવી લીધી. એટલે બન્યું એમ કે કથાનું મૂળ યોગ્ય ઘણી વખત એમનું એમ રહ્યા છતાં કોઈ સંપ્રદાયની અમુક પર્વકથા આપણને પરિપુષ્ટ અને માંસલ લાગી ત્યારે એ જ પર્વકથા બીજા સંપ્રદાયમાં બેદરકારી કે એવા અન્ય કોઈ કારણને લઈ તદ્દન ફિક્કી અને નિર્માલ્ય બની ગઈ. સમયની અનુકૂળતા—પ્રતિકૂળતા, સામાજિક પરિવર્તનો અને રાજકીય પ્રત્યાઘાતોએ પર્વકથાના સાહિત્યમાં પણ ભરતી અને ઓટ આપ્યાં.

કેવળ તત્ત્વજ્ઞાનની વાતો અને વિવાદો સાક્ષરોને પહે; એટલે જેઓ ઓછાં વિદ્વાન્ હોય તેમ જ નિરક્ષર હોય અર્થાત્ સામાન્ય લોકસમૂહ માટે જ્ઞાન સાથે બોધ આપી શકાય તેવી યોજનામાં આપણે કથાસાહિત્યનાં મૂળ જોઈ શકશું. આ હેતુથી ધર્મના તહેવારો એટલે કે પર્વોને પસંદ કરવામાં આવ્યા. અક્ષય તૃતીયા, બોલી ચોથ, ગણેશ ચતુર્થી, નાગ પાંચમ, રાંધણ છઠ, શીલી સપ્તમી અને જન્માષ્ટમી વગેરે પર્વ દિવસોને અનુલક્ષી જેમ બ્રાહ્મણોએ પર્વકથાઓ રચી તેમ જૈનોએ પણ અષ્ટાહિકા, પર્યુષણ પર્વ, જ્ઞાનપંચમી વગેરે પર્વોને લઈ પર્વકથાઓ રચી. તેમાં કયા માસમાં કયું વ્રત કોણે કેવી રીતે ગ્રહણ કરવું, યથાવિધિ પાઠવું અને કેવી રીતે ઝૂજવું અને ઈથી ફળ શું વગેરે વાવતો, પોતપોતાની લાક્ષણિક શૈલીથી, પ્રસંગવૈવિધ્ય અને કલાકૌશલ્યપૂર્વક, કાવ્યચમત્કૃતિ અને અલંકારોની જમાવટ સાથે, પોતપોતાના ધાર્મિક વર્તુલમાં રહી, કથા લેખકોએ ચર્ચી. આમાં ફળની વાવતમાં કથાલેખકોએ પોતપોતાના ધર્મની સર્વોત્કૃષ્ટતાની વિશિષ્ટ પ્રરૂપણા કરી; અને ઈથી કરી, ઘણી યરી વાવતોનું ઘણું યથા હોવા છતાં, દરેક પર્વકથા, ધાર્મિક સિદ્ધાંત પુરતી, નિરાલી બની ગઈ.

ઉપર જણાવી તેવી પર્વકથાના સાહિત્યની ઉત્પત્તિ અને વિકાસમાં જૈન લેખકોએ વિશાળ અને સર્વ-દેશીય ફાલો આપ્યો છે. મૌન એકાદશી, મેરુ ત્રયોદશી, હોલિકા પર્વકથા, રજ:પર્વકથા, અષ્ટાહ્નિકા પર્વકથા, પર્યુષણ પર્વકથા, દીપાવલિ પર્વકથા અને સૌભાગ્યપંચમી કે જ્ઞાનપંચમી કથા—વગેરે વગેરે પર્વકથાઓ જૈન પર્વકથા સાહિત્યના આધારસ્તંભો છે. એમાંની છેલ્લી અને અનેક દૃષ્ટિએ અપૂર્વ એવી શ્રીમહેશ્વર સૂરિ રચિત આ “નાળપંચમી કથા”માં આવતા સુભાષિતો ઉપર હું યાસ કરીને અહિં કહેવા માગું છું.

અત્યારસુધી અપ્રકટ અને અનેક દૃષ્ટિએ અલૌકિક એવી અર્થગંભીર આ પર્વકથાના પ્રકાંડ વિદ્વાન લેખક શ્રીમહેશ્વરસૂરિ વિક્રમીય સંવત્ ૧૧૦૯ પહેલાં થયા હોવા જોઈએ એ વાત આગળ ચર્ચાઈ ગઈ છે; તેઓ પોતાને સજ્જન ઉપાધ્યાયના શિષ્ય તરીકે ઓળખાવે છે. આથી વિશેષ કાંઈ માહિતી પોતાને વિષે તેઓ આપતા નથી, તેથી તેમના જીવન અને કવન વિષે કશી ચર્ચા થઈ શકે તેમ નથી.

આ કથાગ્રન્થનું વીજું નામ ‘પંચમી માહાત્મ્ય’ પળ છે, કારણ કે એમાં પંચમીમાહાત્મ્યનું વર્ણન પ્રધાનપણે કરવામાં આવેલ છે.

મોક્ષમંદિરનું મુખ્ય પ્રવેશદ્વાર જ્ઞાન છે. જ્ઞાનની આરાધનાથી તીર્થંકરાદિ મહાન્ પુરુષો ભવસમુદ્ર તરી ગયા છે અને જ્ઞાનની વિરાધનાથી અનેક દુર્ગતિમાં પળ પડ્યા છે. એટલે મોક્ષસિદ્ધિ માટે જ્ઞાન એક સર્વોત્તમ ઉપાય છે. જ્ઞાનના આવા અપૂર્વ માહાત્મ્યને જાણી—વિચારી પૂર્વાચાર્યોએ જ્ઞાનની ઉપાસના માટે જ યાસ કરીને એક દિવસ નિયત કર્યો; અને તે કાર્તિક શુક્લ પંચમીનો. આ શુક્લ પંચમી યાસ કરીને જ્ઞાનપંચમીના વિશિષ્ટ નામથી વધારે પ્રચલિત છે. આ પવિત્રતમ દિવસે પુણ્યશાલી જીવ મુનિની માફક પૌષ-ધાદિ વ્રત અંગીકાર કરી જ્ઞાનોપાસના કરવામાં ગાળે છે. તેઓ મંડારમાં રાખેલી જ્ઞાનની એકમાત્ર ઉપકરણ પ્રતિઓને બહાર કાઢે છે. જે જે પ્રતિઓને શરદી, મેજ, જીવ, જંતુ આદિનો ઉપદ્રવ થયો જાણવામાં આવે તે તે પ્રતિઓને તે ઉપદ્રવમાંથી વિમુક્ત કરવાનું વિચારતા અથવા તો તે તે પ્રતિઓના પુનરુદ્ધારનું પળ નક્કી કરતા. તે દિવસે પ્રતિઓનું બહુ જ યત્નપૂર્વક પૂજન, અર્ચન, માર્જન વગેરે થતું. ચોમાસમાં જ્ઞાનમંડારો બંધ હોય છે. તે ચોમાસું પુરું થયે વહેલામાં વહેલી તકે ખોલવાના હોય છે. આ રીતે વીજી પંચમીઓ કરતાં કાર્તિક શુક્લ પંચમીનું જ માહાત્મ્ય વિશેષ છે. આ વ્રત કરવાથી સૌભાગ્ય ઇચ્છનારને સૌભાગ્ય મળે, આરોગ્ય ઇચ્છનારને આરોગ્ય મળે, કુલીન કુટુંબમાં જન્મ ઇચ્છનારને તેવા કુલીન કુટુંબમાં જન્મ થાય, આંખ ગઈ હોય તો આંખ, પગ ગયા હોય તો પગ અને હાથ ગયા હોય તો હાથ પળ પાછા મળે અને છેવટ મોક્ષ પળ મળે એવો આ વ્રતનો પ્રભાવ છે. બ્રાહ્મણોમાં સરસ્વતીશયન અને દેવઝઠી એકાદશીનો પળ કંઈક આવો જ પ્રભાવ છે. દિગંબરોમાં જ્ઞાનપંચમીને બદલે શ્રુતપંચમી શબ્દ વધારે પ્રચલિત છે.

વ્રતો તો ઘણા છે પળ આ રીતે જ્ઞાનપંચમી વ્રતનું મહત્ત્વ નિરાલું છે. સૌ સંપ્રદાયો પોતપોતાની અનોખી રીતે વ્રતો ઉજવે છે, પળ જૈન પ્રથામાં યાસીયત એ છે કે એહિક કરતાં પારલૌકિક ભાવના તરફ વિશેષ ધ્યાન આપવામાં આવ્યું હોય છે. પર્વ પર્વ પરત્વે એ ધર્મભાવનામાં ન્યૂનાધિક્ય જરૂર સંભવે. તીર્થંકરોનાં ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા, કેવલજ્ઞાન અને નિર્વાણ એ પાંચ દિવસો કલ્યાણકના કહેવાય છે. પર્વ પાઠવામાં નિમિત્ત તીર્થંકરના કોઈપળ કલ્યાણકનું હોય પળ એ કારણે ચાલતા પર્વનો કેવલ એક જ ઉદ્દેશ હોય છે અને તે જ્ઞાન—ચારિત્ર્યની શુદ્ધિ અને પુષ્ટિ દ્વારા આત્મસિદ્ધિ.

એટલે જ્ઞાનની સર્વાતિશાયિતા સંબંધે આપણે ઉપર જોયું તેમ વે મત છે નહિ. જ્ઞાન એટલે પ્રતિઓ—પુસ્તકો; અને પુસ્તકો એટલે જ્ઞાનમંડારો. આમ સૂક્ષ્મ અને સ્થૂળ વસ્તુના મહત્ત્વ સમજી શકીએ તેમ છીએ.

જ્ઞાનમંડારોમાં સાચવવામાં આવતા પુસ્તકોની શાહીમાં ગુંદર પડતો હોવાથી અને ચોમાસાની ઋતુ મેજવાળી હોવાને કારણે ચોમાસામાં જો પ્રતિઓને ઉઘાડવામાં આવે તો પ્રતિના પાનાઓ એક-બીજા સાથે ઘૂંટી જવા પૂરો સંભવ છે. આ માટે પ્રાયઃ ચોમાસામાં જ્ઞાનમંડારો બંધ રાખવામાં આવે છે; અને પ્રતિને બરાબર બાંધી મુકી દેવામાં આવે છે. આ બંધનક્રિયાને લગતી એક કહેવત પણ જૈન મુનિવર્ગમાં પ્રચલિત છે “પુસ્તકને શત્રુની જેમ મજબૂત બાંધવું.” પુસ્તકરક્ષાને માટે ઘણી ઘણી પ્રતિઓના પ્રાન્તભાગમાં નિમ્નોક્ત શ્લોક જેવા પ્રકારના અનેક શ્લોકો લખવામાં આવ્યા હોય છે. જેમકે :—

અગ્ને રક્ષેજ્જલાદ્રક્ષેન્મૂષકેભ્યો વિશેષતઃ । કષ્ટેન લિખિતં શાસ્ત્રં યત્નેન પરિપાલયેત્ ॥

ઉદકાનલચૌરેભ્યો મૂષકેભ્યો હુતાશનાત્ । કષ્ટેન લિખિતં શાસ્ત્રં યત્નેન પરિપાલયેત્ ॥

વર્ષાઋતુમાં જ્ઞાનમંડારોમાં પેસી ગયેલ મેજવાળી હવા પુસ્તકોને વગાડે નહિ અને પુસ્તકો સદા પોતાની સ્થિતિમાં રહે તે માટે તેને તાપ ધવાવડવો આવશ્યક છે. જ્ઞાનમંડારો ચોમાસામાં બંધ હોઈ તેની આસપાસ ધૂલ, કચરો એકઠો થાય તે પણ સ્વાભાવિક છે. આ કચરો સાફ ન થાય તો ઉધઈનો ડર રહે છે. ચોમાસું પુરું થઈ રહ્યા પછી આ બધું કરવા માટે વહેલામાં વહેલો સમય પસંદ કરવો જોઈએ. અને એટલા માટે કાર્તિકશુક્લ પંચમી વધારે ઉપયુક્ત છે. કારણ કે પ્રચર તાપ અને મેજવાળી હવા એ બન્નેનો અતિરેક આ સમયે હોતો નથી. એક શહેરમાં એક કરતાં વધારે મંડાર પણ હોવા સંભવ છે. મંડાર યૂવ જ વિશાળ હોવાની પણ શક્યતા છે. એટલે પ્રતિઓનું સંમાર્જન કામ એક વે માટુતી માણસોથી થાય એમ પણ જણાયું નહિ તેથી ધર્માચાર્યોએ કાર્તિકશુક્લપંચમીને એક ધાર્મિક તહેવાર તરીકે અને તે પણ જ્ઞાનપંચમી તરીકે નિયત કરી તે દિવસે પ્રતિઓના પૂજન, અર્ચન, માર્જન અને લેખન, લિખાપન કરવા, કરાવવાનું અને તેમ કરે તો મહત્ પુણ્ય ઉપાર્જન કરવાનું પ્રરૂપ્યું. જ્ઞાનપંચમી માટે અનેકવિધ તપો યોજાયાં. તેના ઉત્સવ અને ઉજમણાઓ યોજાયા. તેની અનેક જાતની પૂજાઓ રચાઈ, ગવાઈ અને તેને લીધે એવું વાતાવરણ બની ગયું કે કરોડો ભવના પાપ એક જ પદના કે એક જ અક્ષરના જ્ઞાનથી વળી શકે છે એવું મનાવા લાગ્યું.

આવા જૈન જ્ઞાનમંડારો પાટણ, જેસલમીર, યંભાત, લીંબડી અને કોડાય વગેરે સ્થળે છે. આ મંડારોમાં એકલા જૈન પુસ્તકોનો જ સંગ્રહ નથી. એના સ્થાપકોએ અને રક્ષકોએ દરેક વિષય તેમ જ દરેક સંપ્રદાયના પુસ્તકો એકઠા કરવાનો પ્રશંસનીય પ્રયત્ન કર્યો છે. ઘણી વખત એવું વન્યાના દાખલાઓ મોજૂદ છે કે જ્યારે અત્યંત ઉપયોગી જૈનેતર ગ્રંથો જૈન જ્ઞાનમંડારમાંથી મળી આવ્યા હોય. પુસ્તકો કેવળ કાગળ ઉપર જ નહિ પરંતુ તાડપત્ર અને કાપડ ઉપર પણ લખાયેલા મળી આવ્યા છે.

અગ્નિ, મેજ, શરદી, ઉધઈ, વાંદા, ઝંદર, કુદરતી વિઘ્ન અને ધર્માધ યવનોના નાશકારક પંજામાંથી જ્ઞાન પ્રલેની જીવતી જૈનભક્તિને પરિણામે બચી ગયેલા આજે પણ એટલા વધા મંડારો છે કે જેમણે સેંકડો પાશ્ચાત્ય અને પૌર્વાત્ય વિદ્વાનોને અને છાપખાનાઓને પુસ્તકલેખોનો પૂરો પાડ્યો છે અને હજી પણ પાડશે.

જ્ઞાન આપવામાં મુખ્ય સાધન પ્રતિ કે પુસ્તક અને એ પ્રતિઓને સંગ્રહવામાં મુખ્ય સ્થળ એટલે કે જ્ઞાનમંડારની અગલ્ય સમજી, સ્વીકારી જ્ઞાનપ્રિય આચાર્યોના સદુપદેશથી કે પોતાની સ્વાભાવિક ઇચ્છાથી અનેક રાજાઓએ, મંત્રિઓએ તેમજ ધનાઢ્ય શ્રેષ્ઠીઓએ તપશ્ચર્યાના ઉદ્યાપન નિમિત્તે, આગમશ્રવણના કારણે, પોતાના કલ્યાણ માટે કે પછી પોતાના સ્વર્ગવાસી આત્મજનની સ્મૃતિમાં નવા પુસ્તકો લેવાની કે જૂનાની પ્રતિકૃતિ કરાવડાવીને અથવા કોઈ જૂના જ્ઞાનમંડારો વેચતું હોય તો તેને વેચાતા લઈને પણ જ્ઞાનમંડારોની સ્થાપના કરી છે.

આવા જ્ઞાનમંડારોની સ્થાપનામાં ભાગ લેનાર અથવા આવા જ્ઞાનમંડારો સ્વયં સ્થાપનાર રાજાઓ પૈકી વે રાજાઓના—સિદ્ધરાજ અને કુમારપાલના—નામ મુખ્ય છે. મંત્રીઓમાં પ્રાગ્વાટજ્ઞાતીય મહામાત્ય વસ્તુ-પાલ—તેજપાલ અને ઓસવાલ જ્ઞાતીય મંત્રી પેથડશાહ અગ્રસ્થાને છે. ધનિક ગૃહસ્થો કે જેમણે જ્ઞાનમંડારોની સ્થાપનામાં કે સંવર્ધનમાં ભાગ લીધો છે તે અથવા જેમણે પુસ્તકોની પ્રતિઓ લખાવી આડકતરી રીતે જ્ઞાનવૃદ્ધિમાં ફાળો નોંધાવ્યો છે તે ધનાઢ્ય સજ્જનો પૈકી ધરણાશાહ, કાલુશાહ અને મંડલિક મુખ્ય છે. કેટલાક શ્રેષ્ઠીઓ એવા પણ હતા કે જેમણે એક જ ગ્રન્થની અનેક નકલો લખાવી હતી જ્યારે અમુક એવા પણ હતા કે જેમણે કલ્પસૂત્રની ઘણી ઘણી પ્રતિઓ લખાવી ગામોગામ મોકલી હતી. આ રીતે આ જ્ઞાન-સંસ્થાની ઉત્પત્તિ અને વિકાસમાં રાજા-મહારાજાઓ, મંત્રી—મહામંત્રીઓ અને ધનિક શ્રેષ્ઠીઓનો ન મૂલ્યાય તેવો સુંદર ફાળો છે.

મહેશ્વરસૂરિ, નાળપંચમી કહા, જ્ઞાન, જ્ઞાનમંડાર અને જ્ઞાનપંચમી વ્રત વગેરે આનુષંગિક વાવતોનો વિચાર કરી હવે આ “નાળપંચમી કહા”માં શું આવે છે તેનું તદ્દન સંક્ષિપ્ત વર્ણન નીચે પ્રમાણે આપું છું.

કથાલેખક શ્રીમહેશ્વરસૂરિએ પોતે જ કથાના પ્રાન્તભાગમાં કહ્યું છે તેમ આ સમગ્ર કથા ગ્રન્થ બે હજાર ગાથામાં લખાયેલો છે. ગ્રન્થ પદ્યમાં છે. એમાં વાપરેલી ભાષા જૈન માહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત છે. એમાં દસ આખ્યાનો છે જેમાંનું પ્રથમ તથા છેલ્લું પાંચસો ગાથાઓ રોકી તથા વીજાથી નવમા સુધીના પ્રત્યેક આખ્યાન સવાસો સવાસો ગાથાઓમાં સમાવિષ્ટ કરી આ ગ્રન્થરત્નને વરાવર વે હજાર ગાથામાં સમાપ્ત કરવામાં આવ્યો છે. જ્ઞાનપંચમીવ્રતમાહાત્મ્યનાં સૂત્ર વડે સર્વ આખ્યાનમણિઓને સત્તંગ રીતે પરોવવામાં આવ્યા છે. દરેક આખ્યાનનો હેતુ પંચમીવ્રતમાહાત્મ્યનો છે. ડગલે અને પગલે એ વ્રતની સર્વોત્કૃષ્ટતાની વાત કહેવામાં આવી છે. વ્રત, નિયમધારણ, તપશ્ચર્યા, વગેરે સર્વ વાહ્ય ક્રિયામાં પંચમીવ્રતને ઉચ્ચસ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. આગત્તુક આપત્તિને આવતી રોકવા અને ચાલુ વિપત્તિમાંથી સફળતાપૂર્વક પારગમન કરવા, જ્ઞાનપંચમીવ્રત સમજણ અને વિધિપૂર્વક કરવાનો એક જ રાજમાર્ગ જે છે તે વતાવવામાં આવ્યો છે. આ સંસારમાં કોઈને ભાગ્યવાન્ થવાના અને ગણાવાના કોડ હોય, કોઈને ખાનદાન કુટુંબના નવીરા વનવાની એકમાત્ર ઇચ્છા હોય, કોઈ મરણ પર્યંત અનારોગ્ય ન આવે એવી જ અભિલાષા સેવતો હોય, કોઈ બંદીખાનામાં પડેલો જીવ બંદીખાનામાંથી માત્ર મુક્ત થવાનો જ એક મનોરથ પાર પડેલો જોવાની પ્રતીક્ષા કરી રહ્યો હોય, કોઈ પરદેશમાં ગયેલ જનના સંયોગમાં જ સમસ્ત જીવનના સાફલ્યનો સાક્ષાત્કાર देखી રહ્યું હોય, તો કોઈ પોતાનાં આંખ, નાક, કાન, હાથ અને પગની ખોડ ધાંપણ દૂર થયેલી જોવા માટે જ જાણે કે જીવી રહ્યું હોય—ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ ऐहिक कामनाઓની તૃપ્તિ અને છેવટ મોક્ષ જેવી આમુષ્મિક વાંછનાની સિદ્ધિ માટે જ્ઞાનપંચમીવ્રતનું યથાવિધિ ગ્રહણ, પાલન અને ઉદ્યાપન એ જ એક અમોઘ અને સદ્યઃપ્રત્યયકારી માર્ગ છે એ વાતનું પ્રતિપાદન સમગ્ર ગ્રન્થમાં જરા પણ અભિનિવેશ વિના વહુ ભારપૂર્વક કરવામાં આવ્યું છે. કોઈને દ્વીપાંતરમાં જવું હોય અને તરત જ વિમાન હાજર થાય, કરોડો માઈલ દૂર સ્વજન ગયા હોય અને આવવા સુદ્ધાંની પણ આશા ન હોય એ તરત જ આવી મળે, મરણ જ જેનો એકમાત્ર ઉપાય છે એવું કલંક ઘડીના છટ્ટા ભાગમાં શત્રુના કચવાટ સાથે ક્યાંય અદૃશ્ય થઈ જાય, આવી આવી અનેકાનેક અશક્ય લાગતી વસ્તુઓ, શુભભાવથી જ્ઞાનપંચમી વ્રત કરનારને માટે તદ્દન શક્ય છે એ શ્રદ્ધેય સત્ય તરફ લેખકે જ્યાં અને ત્યાં સફળતાપૂર્વક અંગુલિનિર્દેશ કર્યો છે. ટૂંકામાં જ્ઞાનપંચમી વ્રતનું શાસ્ત્રોક્ત રીતે ગ્રહણ, પાલન અને ઉદ્યાપન સર્વસિદ્ધિપ્રદાયક છે એમ લેખકે નિશ્ચિત ભાવે જણાવ્યું છે.

જયસેન, નંદ, ભદ્રા, વીર, કમળા, ગુણાનુરાગ, વિમલ, ધરણ, દેવી અને ભવિષ્યદત્ત એવાં આ કથાના દસ આખ્યાનોનાં અનુક્રમે નામ છે.

પરંપરાથી આ વાતો ચાલી આવે છે તેને સંક્ષેપમાં મેં કહી છે એમ વિદ્વાન કથાલેખક દરેક આજ્ઞા-નના પ્રાન્ત ભાગમાં નિરભિમાનપણે કહે છે. પરંતુ આ “નાળપંચમી કહા”થી પ્રાચીન કોઈ જ્ઞાનપંચમીકથા-વિષયક ગ્રન્થ આપણને ઉપલબ્ધ નથી તેથી આ દસેય આજ્ઞાનોનાં મૂલ ક્યાં હશે તે શોધી કાઢવું મુશ્કેલ છે. કનકકુશલે, ક્ષમાકલ્યાણે, મેઘવિજય ઉપાધ્યાયે જે જ્ઞાનપંચમીવ્રતમાહાત્મ્યવિષયક કથાઓ અને બાલા-વગ્રોધો લખ્યાં છે તે વધા વરદત્ત — ગુણમંજરી કથાના નામે ઓળખાય છે અને “નાળપંચમી કહા” તથા “વર-દત્ત ગુણમંજરી કથા” વચ્ચે ફલસામ્ય હોવા છતાં પાત્રભેદ, સ્થલભેદ અને પ્રસંગભેદ જરૂર છે. ઇટલે કે એ ત્રણેય ઉત્તરકાલીન લેખકોએ મહેશ્વરસૂરિ રચિત પ્રસ્તુત “નાળપંચમી કહા”માંથી કશુંય લીધું નથી એ વાત સુસ્પષ્ટ છે. છતાં “વરદત્ત — ગુણમંજરી” કથાના પળ મૂલ શોધવાં હાલ મુશ્કેલ છે. અલબત્ત જ્ઞાનપંચમી કે શ્રુતપંચમી ઉપર જેટલા દિગંબર આચાર્યોએ જે જે કાંઈ લખ્યું છે તે વધાનું મૂલ પ્રસ્તુત કથાના ભવિષ્યદત્ત નામના દસમા આજ્ઞાનમાં છે એ વાત આપણે ઉપર જોઈ ગયા. આ દિગંબર આચાર્યો પૈકી ધર્મકટવંશીય વણિગ્ન ધનપાલ, સિંહસેન અપરનામ રૂઢિ, વિબુધ શ્રીધર અને બ્રહ્મચારી રાયમલ્લ ધ્યાસ નોંધને પાત્ર છે.

પ્રસ્તુત “નાળપંચમી કહા”ના પ્રત્યેક આજ્ઞાનમાં રાજાઓ, દ્વીપ — દ્વીપાંતરો, નગરીઓ વગેરેનું ઘણી જ આલંકારિક અને ઘણી વ્યવસ્થાત્મક ભાષામાં વર્ણન કરાયેલું છે. ધાર્મિક, નૈતિક, સામાજિક, અને વ્યાવ-હારિક પ્રસંગો સર્જી તમામ ઉપયોગી વિષયો ઉપર અમૂલ્ય સુભાષિતો ગોઠવ્યાં છે. તે વ્યવસ્થા સમાજમાં પ્રચલિત કહેવતોનો પણ છૂટથી ઉપયોગ કર્યો છે. ગ્રન્થ વાંચતા વેંત જ લેખકની સર્વતોમુખી પ્રતિભાનો પરિચય આપ-ણને થયા વિના રહેતો નથી. કાવ્ય, અલંકાર, નીતિ, વ્યવહાર અને ધર્મ એ તમામ વાસ્તવનો લેખકને તલ-સ્પર્શી અભ્યાસ હતો. પ્રાકૃત ભાષા તરફનો એમનો સકારણ સ્નેહ અને ચતુર્વિધ સંઘની મહાનુભાવતા વિષેના તેમના વિચારો રોચક અને સૂચક છે.

અને તેમના અનેકવિધ, અમૂલ્ય, આહ્વાદજનક, કવિત્વ હાસ્યજનક, અને અભ્યાસપૂર્ણ, વેધક સુભા-ષિતો વિષે તો કહેવું જ શું? જરા પણ સાંપ્રદાયિક વ્યામોહ વિના મને નમ્રપણે કહેવાનું મન થાય છે કે આ “નાળપંચમી કહા”ના કોઈ પણ અંશ તરફ ધ્યાન નહિ આપતાં કેવલ સુભાષિત — અંશ ઉપરથી જ એનું નિર-પેક્ષપણે મૂલ્યાંકન કરવાનું કોઈ આપણને કહે તો પણ આપણે અસંદિગ્ધતાથી કહી શકીએ કે આ કથા — ગ્રન્થ — રત્ન અજોડ અને અમર થવા સર્જાયો છે. કણાદ, કપિલ અને કાલિદાસે, વાલ્મીકિ, વ્યાસે અને વાત્સ્યાયને, સિદ્ધસેને અને સમન્તભદ્રે, હરિભદ્રે અને હેમચંદ્રાચાર્યે સુભાષિતોનો છૂટે હાથે ઉપયોગ કર્યો છે. એ વધાના સુભાષિતોનો યત્નિકવિત્વ અભ્યાસ કરવાનું મને સદ્ગામ્ય પણ મળ્યું છે. છતાં મારે ઇટલું અહિં આ કહેવું જોઈએ કે મહેશ્વરસૂરિએ “નાળપંચમી કહા”માં વાપરેલ સૂક્તિઓ સર્વદેશીય છે એના કરતાં તે વિશેષ મૌલિક છે. લેખકની નવનવોન્મેષશાલિની પ્રતિભાનો જે દૃઢ અને અવિસ્મરણીય પરિચય એ સુભાષિતો દ્વારા મને થયો અને એ પરિચયથી મને જે અલૌકિક આનંદ થયો તે લગભગ અવર્ણનીય છે. “રસાત્મકં કાવ્યં વાક્યમ્” અને “રસો વૈ બ્રહ્મ” કે શ્રી મુનશીજીનો વર્તમાનયુગને વંધવેસતો “રસોહાસ” યા “રસાહ્વાદ” શબ્દ જરાંય યોગ્ય નથી. આમ તો નીતિ, શોક્ય, સ્ત્રીજાતિ, પ્રેમ — સ્નેહ, કન્યા, મરણ, મિત્રતા, વાલ-વૈધવ્ય, દાંપત્ય, યાચના, વિશ્વધર્મ, વ્રતજ્યા, પ્રતિબોધ, ધર્મ, સમભાવ, વ્યવહાર, આય, વ્યય, ધન, નિયમ, ચિત્તશુદ્ધિ, અમાત્ય, સતી સ્ત્રી, રતિવિદ્યા, દારિદ્ર્ય, આશા, નિરાશા અને રાજનીતિ ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ વિષયોનાં અનેકાનેક, મૌલિક, તલસ્પર્શી, અભ્યાસસૂચક અને વેધક સુભાષિતો વાપર્યાં છે જે દરેકને અહીં ચર્ચવાનો જરાય અવકાશ નથી તેથી માત્ર અમુકના અહીં નમૂનાઓ આપી સંતોષ પકડીશ.

સુભાષિતો

ધાર્મિક, નૈતિક, સામાજિક અને વ્યાવહારિક પ્રસંગો સર્જી આવશ્યક વિષયો ઉપર મહેશ્વરસૂરિએ એવા ઘણાં સુભાષિતો વાપર્યા છે જે વાંચવાથી તેમના સામાજિક, ધાર્મિક, નૈતિક અને વ્યાવહારિક અદ્ભુત જ્ઞાનનો અને તેમની અપૂર્વ વૈદ્યક દૃષ્ટિ તથા અઠંગ અભ્યાસનો આપણને સંપૂર્ણ પરિચય મળે છે. પ્રચલિત કહેવતો, શિક્ષાસૂત્રો અને સમયાનુકૂળ સુભાષિતો ડગલે અને પગલે વાપરી તેમણે તેમના તે તે વિષયના તલસ્પર્શી અભ્યાસથી આપણને જ્ઞાત કર્યા છે. સુભાષિતોના વારંવારના ઉપયોગથી આપણી સુરુચિને જરાય પ્રભાવાત થતો નથી એ બતાવે છે કે તેમને કઢાની દૃષ્ટિ પળ સિદ્ધ હતી. સ્ત્રી માનસનો તેમને ઘણો જ બારીક અભ્યાસ હતો. નગ્ન સભ્યો અને નક્કર ઘટનાઓથી વ્યાપ્ત શિક્ષાસૂત્રોનો ઉપયોગ પણ તેમણે આલ્યાને આલ્યાને છૂટે હાથે કર્યો છે. ઘણું ઘણું લખીને જ કહી શકાય તેવી વાતો સમયાનુકૂળ, પ્રચલિત, અને કાવ્યમય શિક્ષાસૂત્ર દ્વારા લેખક કૌશલ્યપૂર્વક બતાવી શકે તો જ અને ત્યારે જ લેખક પ્રતિભાસંપન્ન છે એમ કહી શકાય.

ઉપર્યુક્ત તમામ કથનોને બરાબર સમજવા આપણે થોડા સુભાષિતોને સમજવા પ્રયત્ન કરીએ:—

ક્રિયા ગમે તેવી લઘુ હોય પણ જો તે શુભભાવપૂર્વક કરવામાં આવી હોય તો સુખને આપનારી થાય છે એ બતાવવા લેખક અમૃતાંશનો દૃષ્ટાંત આપી કહે છે:—

“વિસમવિસેષ મરંતં કિન્નવિ રક્ષેદ્ અમયંસો ?” ॥ ૧૧૧૧ ॥

સ્ત્રીઓ માટે શોક્યનું હોવું જેટલું આ સંસારમાં દુઃખદાયક છે તેટલું વીજું કશું દુઃખદાયક નથી એ સૂચવવા સ્ત્રી માનસના અજોડ અભ્યાસી શ્રીમહેશ્વરસૂરિ પ્રથમ આલ્યાનની ૩૯ મી ગાથામાં કહે છે:—

“વરિ હલિઓ વિ હુ ભત્તા અનન્નભજ્જો ગુણેહિં રહિઓ વિ ।

મા સગુણો બહુભજ્જો જદ્ શયા ચક્રવટ્ટી વિ” ॥ ૧૧૩૯ ॥

ભત્તી ગુણવાન અને ચક્રવર્તી રાજા હોય પણ બહુ સ્ત્રીઓ વાળો હોય તો તેના કરતાં નિર્ગુણ અને હલ્લ હાંકનાર છેડુત જો તેને એક જ સ્ત્રી હોય તો તે સારો. શોક્યનું હોવું સ્ત્રીઓ માટે દુઃખની પરંપરાનું એક મોટું કારણ અનાદિ કાલથી મનાતું આવ્યું છે—ખાસ કરીને હિંદુ સંસારમાં. શોક્યની પ્રથા તરફનો મહેશ્વર-સૂરિનો સ્પષ્ટ અણગમો આપણને એવા અનુમાન કરવા તરફ લઈ જાય છે કે ઈ. સ. ની અગીઆરમી સદીમાં શોક્ય કરવાની રીત કાંતો વિશેષ પ્રચલિત હતી અથવા તેના તરફ ઘણો જ સ્પષ્ટ અણગમો હતો. આટલું કહેવા છતાં પણ વાચકના મનમાં રહેને શંકા રહી જાય એમ માની લેખક તે જ આલ્યાનની ૪૨ મી ગાથામાં બુલંદ સ્વરે પોકારીને કહે છે:—

“સંકરહરિવંભાણં ગડરી લચ્છી જહેવ બંભાણી ।

તહ જદ્ પદ્ધનો ઇટ્ટા તો મહિલા દયરહા છેલી” ॥ ૧૧૪૨ ॥

શંકરને જેમ ગૌરી, વિષ્ણુને જેમ લક્ષ્મી અને બ્રહ્માને જેમ સાવિત્રી ઇષ્ટ છે તેમ પતિને મહિલા ઇષ્ટ હોય તો તે મહિલા; નહિ તો બકરી. અગીઆરમી સદીનો, સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્યનો જબ્બર હિમાયતી લેખક એથી પણ આગલ વધે છે અને એ જ આલ્યાનની ૪૬ મી ગાથામાં અંતિમ વાક્ય ઉચ્ચારે છે:—

“નિહંદો ઘરવાસો સગ્ગો પોઢાળ હોદ્ મહિલાળ ।

દયરો નરગો ભણિઓ સથેસુ ય કપ્પિયા દો વિ” ॥ ૧૧૪૬ ॥

પ્રૌઢ મહિલાઓ માટે તો ઘરવાસ જો શોક્ય વિનાનો હોય તો જ તે સ્વર્ગતુલ્ય છે; અન્યથા શાસ્ત્રમાં તો તેને નરકતુલ્ય જ કહેલ છે. સ્નેહ, વિયોગ, પુરુષસ્વભાવ, રંડાપણું, કન્યાઓનું બાહુલ્ય, અને દારિદ્ર્ય ક્ષોરે ઉપરના શ્રીમહેશ્વરસૂરિના મંતવ્યો સુંદરી નામના સ્ત્રી પાત્રના મુખમાં મુકેલા વાક્યો દ્વારા આપણને જાણવા મળે છે:—

“કિંચૂળો વિ હુ પળઓ દુઃખ અહ્દારુણ મળે દેહ ।
 જો પુળ મૂલચ્છિન્નો મરણ ચિય કુળહ જુવઈળં ॥ ૧૧૬૭ ॥
 ઘરિ મા જાઓ નેહો હોઝળં મા પુળો દઢં નટો ।
 અદંસળં પિ સેયં લોચળરિઝળો નિહાળસ ॥ ૧૧૬૮ ॥
 અવરાહેળ વિરત્તો દુઃખં ન વિ દેહ વલ્લહો જહ વિ ।
 અવરાહેળ વિળા પુળ જીયં સો નિચ્છલં લેહ ॥ ૧૧૬૯ ॥
 મળવલ્લહો વિરત્તો વિળાવરાહેળ કમ્મદોસાઓ ।
 સરિઓ સરિઓ દુમ્મહ અંગાહં નટ્ઠસલ્લો વ્વ ॥ ૧૧૭૦ ॥
 ધન્ના તા મહિલાઓ જાળં પુરિસેહિં કિત્તિમો નેહો ।
 પાણ જઓ પુરિસા મહુયરસરિસા સહાવેળં” ॥ ૧૧૭૧ ॥

અર્થ:—સેહ ઓછો થયો હોય તો પળ યુવતીઓના મનને અતિદારુણ દુઃખ આપે છે તો તે સેહ સમૂહો નષ્ટ થાય તો તો મરણ જ નિપજાવે. પ્રથમથી જ પ્રેમ ન વંધાય તે સારું; પરંતુ એક વખત દૃઢ થયેલો સેહ નાશ પામે તે તો ઠીક નહિ જ. પાછળથી નષ્ટ થનાર નિધિના દર્શન પહેલેથી જ ન થાય તે શ્રેષ્ઠ. પ્રિય-જન અપરાધે કરીને જો વિરક્ત થાય તો તે દુઃખકારક નથી થતો; પળ અપરાધ વિના રાગરહિત બનેલો વલ્લભ મરણનું નિમિત્ત અવશ્ય બને છે. પૂર્વકર્મના વિપાકે અપરાધ વિના વિરક્ત બનેલ પ્રિયજન જેમ જેમ યાદ આવે તેમ તેમ શરીરમાં પેટેલ શલ્યની જેમ દુઃખ આપે છે. આટલું કહ્યા પછી સુંદરી પાસે લેખક બોલાવડાવે છે “તે મહિલાઓ ધન્ય છે જેઓને પુરુષો સાથે કૃત્રિમ સેહ છે” इत्यादि इत्यादि. કૃત્રિમ સેહ હોય અને તે નષ્ટ થાય તો મનને આઘાત ન લાગે પરંતુ પ્રેમીજન સાથે ઓતપ્રોત થઈ ગયા પછી પ્રેમનો વેગ કમી થતો દેખાય તો અવશ્ય લાગી આવે. તો પછી ભ્રમર જેવા ચંચળ અને લોહુપી સ્વભાવવાળા પુરુષો સાથે પહેલેથી જ કૃત્રિમ સેહ રાખ્યો હોય તો પાછળથી દુઃખ સહન કરવાનો વખત ન આવે. આ છેલ્લી કહેવતમાં ગોઠવેલ અથવા સૂચવેલ નક્કર સત્ય પૂરતા, સુંદરી સાથે, લેખક સંમત છે કે નહિ તે તો ન કહી શકાય પરંતુ વિના કારણે રાગરહિત બનનાર પ્રિયજન મહાન્ આપત્તિનું કારણ છે એટલું તો લેખક સુંદરીની જેમ જરૂર સહૃદયતાથી માનતા જગાય છે. આગળ ચાલતાં આ વધા દુઃખનું કારણ સેહ છે એમ કલ્પી અસંગ ભાવને પોષનારાઓને લેખક અંજલી આપે છે. જુઓ:—

“નેહો બંધનમૂલં નેહો લજ્ઞાહનાસઓ પાવો ।
 નેહો દુઃગહમૂલં પઢ્ઢિયહં દુઃખઓ નેહો ॥ ૧૧૭૨ ॥
 ધન્ના તે વરમુણિણો મૂલં નેહસસ જેહિં પરિચ્છિન્નં ।
 ધન્નાળ વિ તે ધળ્ળા બાલ ચિય જે તવં પત્તા” ॥ ૧૧૭૩ ॥

અર્થ:—સેહ એ બંધનનું મૂળ છે; સેહ તો લજ્ઞા વગેરેનો નાશ કરનાર પાપ છે. દુર્ગતિનું મૂળ પળ સેહ જ છે અને હંમેશની દુઃખદાયક વસ્તુ પળ એ અનુરાગ જ છે. માટે તે શ્રેષ્ઠ મુનિઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે કે જેમણે સેહનું મૂળ કાપી નાશ્યું છે અને એ ધન્ય મુનિઓમાં તેઓ તો ખાસ ધન્યવાદને પાત્ર છે જેમણે બાળપણમાંથી જ તપ આદર્યું છે. અહિં આ લેખકની સહૃદયતા સ્પષ્ટ તરી આવે છે. વ્યાવહારિક જ્ઞાનમાં લેખક કેટલા પ્રવીણ હતા તેની તો સુંદરીના મુખમાં મુકેલ નિમ્નોક્ત શ્લોકો આપણે વાંચીએ છીએ ત્યારે આપણને પૂરેપૂરી જાણ થાય છે:—

“નવજુવઈળ વઈળં બાલાળ ય ઇગયાળ નિયમેળ ।
 નિદ્દોસાળ વિ દોસા સંભાવિજ્ઞંતિ લોણ્હિ” ॥ ૧૧૮૬ ॥

અર્થ:—નવયુવતિઓ, યતિઓ અને બાલકો મળે નિર્દોષ હોય પળ જો એકલા હોય તો તેમાં લોકો દોષની સંભાવના કરે છે. આગળ વધી લેખક એક શાશ્વત સત્ય સુંદરીના મુખે ઉચ્ચારે છે. તેઓ કહે છે

કન્યા જન્મે ત્યારે શોક કરાવે છે; ડંમરે મોટી થાય ત્યારે ચિંતા કરાવે છે અને પરણે ત્યારે સ્વર્ગ કરાવે છે. આ રીતે કન્યાનો બાપ હંમેશનો દુઃખીયો જ હોય છે. જુઓ : —

“ઉષ્ણણાણ સોગો વઢંતીણ ચ વઢૂણ ચિંતા ।

પરિણીયાણ ઉદન્તો જુવહપિયા દુક્ખિઓ નિચ્છં” ॥ ૧૧૮૮ ॥

કેટલું વાસ્તવિક ચિત્ર !

મહેશ્વરસૂરિના શિક્ષાસૂત્રો જેટલાં સચોટ છે તેટલાં મૌલિક છે. એમાં ભરેલ વિશાલ જ્ઞાનરાશિ અને અનુભવયુક્ત ઠાવકાપણું લગભગ અદ્વિતીય છે. “પંચતંત્ર”માં કે “હિતોપદેશ”માં જે હિતશિક્ષાઓ પ્રત્યેક વાર્તામાં ગોઠવેલ છે તેવી જ અહિં આ પણ આશ્ચર્યને આશ્ચર્યને આપણને જડી આવે છે. આ શિક્ષાસૂત્રો તેમના પૂર્વવર્તી સાહિત્યમાંથી મહેશ્વરસૂરિએ શબ્દફેર સાથે તપકાવી કાઢ્યા હોય એમ પણ દેખાતું નથી. કારણ કે દરેક શિક્ષાસૂત્ર એટલું મૌલિક દેખાય છે કે આપણને જરાય એમ લાગ્યા વિના રહેતું નથી કે લેખકનાં અનુભવમાંથી અને સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણમાંથી એ હિતશિક્ષા સીધે સીધી ટપકી શબ્દનું સ્વરૂપ પકડે છે. મારી આ માન્યતા મને એમ કહેવા પ્રેરે છે કે લેખક સમાજના અને સંસારના ઝંડા અભ્યાસી હતા. તે ઉપરાંત આ અનુભવ તેમણે કોઈ બીજા પાસેથી મેળવ્યો હતો એમ પણ નહિ પરંતુ તેઓએ પોતે ગૃહસ્થ જીવન સારી રીતે ભોગવ્યું હોવું જોઈએ. અન્યથા એમની ઉક્તિઓમાં જે સામર્થ્ય અને વેગ છે તે સંભવી શકે નહિ. માની પુરુષોના મનને દુઃખ આપનાર વસ્તુની ગણના કરતી વખતે લેખક કહે છે : —

“અઢભવસ્થાનમકજ્ઞં કજ્ઞવિનાસો રિણં ચ ગુણનિંદા ।

પચુવચારાકરણં દૂમંતિ દુ માણવિહવાણ” ॥ ૧૧૯૨ ॥

અર્થ : — કલંક, અકાર્ય, કાર્યનું વગડવું, દેવું, ગુણનિંદા અને પ્રત્યુપકાર ન કરવો આટલાં વાનાં માની પુરુષોને દુઃખ દે છે. સર્વ ભયમાં મરણનો ભય સૌથી મોટો છે. માણસ મરવાની તૈયારીમાં હોય છતાં મરણ ગમતું નથી એ બતાવવા સૂરિશ્રી કહે છે : —

“અંગીકણ વિ મરણે મરણભયં તહ વિ હોહિ જીવસ્સ ।

કહુઓસહસ્સ પાણં કહુયં ચિય નિયમઓ જેણ” ॥ ૧૧૯૭ ॥

અર્થ : — મરણ અંગીકૃત કર્યું હોય છતાં પણ જીવને મૃત્યુનો ભય હોય જ છે કારણ કે કડવા ઔષધનું પાન નિયમપૂર્વક કડવું જ હોય છે. સ્ત્રી કદિ પણ નિરાધાર હોતી જ નથી. સ્ત્રી સ્વભાવ જ એવો છે કે ગમે તે અવસ્થામાં એને સ્વામી તો જોઈએ જ. આ અનુભવજન્ય ઘટના સૂરિવર્ય નિમ્નોક્ત સુમા-
ષિતમાં ગોઠવે છે : —

“જણઓ કુમારભાવે તારુએ તહ ચ હોહિ ભત્તારો ।

વિદ્ધત્તણંમિ પુત્તો ન કયા વિ ધિરાસિઆ નારી” ॥ ૧૧૯૯ ॥

અર્થ : — કૌમાર્ય વખતે બાપ, જુવાનીમાં ધણી અને વૃદ્ધાવસ્થામાં પુત્ર રક્ષણ કરે છે. નારી કદિ નિરાશ્રિત હોતી જ નથી. “Suspicion in friendship is poison” એ ત્રિકાલાબાધિત સત્ય લેખક નિમ્નોક્ત સુમાષિતમાં ગોઠવે છે : —

“જુત્તાજુત્તવિયારો જહ કીરહિ દયરલોચવયણેસુ ।

તહ જહિ વહ્હહમણિણ તા ણેહો કિત્તિમો નૂણં” ॥ ૧૧૨૩૨ ॥

અર્થ : — યોગ્ય વચન છે કે અયોગ્ય એ વિચાર બીજા લોકોના વચન પરત્વે કરવામાં આવે એ તો જાણે કે ઠીક; પરંતુ એ જો પ્રિયજનના સંબંધમાં કરવામાં આવે તો તો પછી એ સ્નેહ કૃત્રિમ જ છે એમ જ સમજવું જોઈએ. પાકે ઘડે કાંઠા ન ચડે એ વર્તમાન લોકોક્તિ તે વખતે કેટલી પ્રચલિત હતી તેનું પ્રમાણ નિમ્નોક્ત સુમાષિત પૂરું પાડે છે : —

“બાલાણં તરુણાણં લગ્ગઙ્ગ ચેટ્ટા સુહેણ લોયાણં ।

કીરંતિ નેય જેણં ઇહ કન્ના પક્કમ્હાણં” ॥ ૧૧૨૪૪ ॥

પ્રિયમેલિકાનો સ્પર્શ જ્યારે દ્રમકને વાળે છે ત્યારે દ્રમક વિચાર કરે છે કે આવી રૂપવતી કન્યા અત્યારસુધી અવિવાહિત રહે નહિ કારણ કે પાકેલી અને સ્વાદુ રસ્તામાં આવતી બોરડી કોઈ પણ છોડે નહિ :—

ન હુ પહિ પક્કા બોરી હુટ્ટઙ્ગ લોયાણ જા સ્વજ્ઞા ॥ ૧૧૨૮૬ ॥

પ્રિયમેલિકાને મુકીને—છોડીને દ્રમક પણ ચાલ્યો ગયો તે વખતે પ્રિયમેલિકા પોતાના સ્ત્રીત્વને ધિક્કારે છે. એની ઉપર ફીટકાર વરસાવે છે તે વખતે લેખક તેની પાસે બોલાવે છે કે સ્ત્રીનો ભવ એ જ દુઃખનું કારણ છે; તેમાં પણ વાઙ્મયવિધવાપણું અને ભાગ્યહીનતા એ તો વિશેષ દુઃખદાયક છે. સૂરિશ્રી દ્રષ્ટાંત આપી સમજાવે છે કે તે તો ગુમડા ઉપર ફોલ્લો થાય તેના જેવું છે. જુઓ :—

“ઈત્થિત્તં ચેવ દુહં તત્થેવ ય અદ્દુહં ચ દોહગ્ગં ।

રંડત્તં બાલાણ જહ પિડઓ ગંડઉવરમ્મિ” ॥ ૧૧૨૯૯ ॥

એકે બીજા પાસેથી સાંભળ્યું; વીજાએ ત્રીજાને કહ્યું અને ત્રીજાએ પોતાના ઘરનું ઉમેરી મીઠું, મરચું, ભરી કિંવદન્તીને વહેતી મુકી. એ કિંવદન્તીમાં તથ્ય જરાય હોતું નથી, છતાં નિર્દોષ માટે તો એ ચરેચર પ્રાણઘાતક નિવડે છે. એટલે એવી કિંવદન્તી અથવા લોકાપવાદ તરફ કથાલેખક પોતાની ઘૃણા દાખવતાં કહે છે કે માણસો એક બીજા ઉપર વિશ્વાસ મુકી નિર્દોષને વ્યર્થ દંડે છે. જેવી રીતે આકાશ રંગ વિનાનું હોવા છતાં લોકો તેને નીલવર્ણુ કલ્પે છે. જુઓ :—

“નિદ્દોસં પિ હુ લોઓ નિંદઙ્ગ અન્નોન્નવયણપચ્છઙ્ગો ।

વન્નરહિયં પિ જેણં મળ્લ જળો નીલમાયાસં” ॥ ૧૧૩૫૫ ॥

ઠાકડે માંકડું વળગાડ્યું હોય ત્યારે અથવા એક બીજાની પસંદગીને જરાય લક્ષ્યમાં રાખવામાં આવી ન હોય તે વખતે, દંપતી-જીવન દુઃખદાયક તો બને જ છે; પણ એ ઉપરાંત હાસ્યપાત્ર પણ બને છે એ તરફ અંગુલિનિર્દેશ કરતાં કથાલેખક જયસેન અને શીલવતીના યોગ્ય સંયોગને અનુલક્ષી કહે છે કે રૂપ—લાવણ્ય વગેરેમાં એક બીજાથી જુદા પડતાં યુગલોનો સંયોગ કષ્ટદાયક જ નહિ પણ હઠમાં જોડેલ ઝંટ અને બઠદના સંયોગની માફક દુઃખ અને અશોભાકારક પણ બને છે. જુઓ :—

“સિહુણાણં સંજોગો રૂવાઙ્ગિલક્ષણાણ અદ્દૂરં ।

દુક્ખાસોહા-જગઓ ઉટ્ટવલિદ્દાણ વ હલંમિ” ॥ ૧૧૪૦૬ ॥

આગળ ચાલી વિદ્વાન લેખક યાચનાનું માહાત્મ્ય સમજાવતાં દ્રષ્ટાંત આપે છે કે જેવી રીતે કર્ણરાજાએ વિષ્ણુ ભગવાનને શરીરનું વસ્ત્ર પણ આપ્યું હતું તેવી રીતે યાચના કોઈ કરે ત્યારે તેની યોગ્યતાયોગ્યતાનો વિચાર સરખો પણ નહિ કરવો જોઈએ. જુઓ :—

“અહવા જુસમજુત્તં ઇથં ન ગણંતિ પત્થણે ગરુયા ।

દિન્નં કન્નેજ જઓ વિટ્ટુ(ણ્ણ)સ્સ સરીરકયચં પિ” ॥ ૧૧૪૩૩ ॥

અહિંઆ એટલું જણાવવું જરૂરનું છે કે કર્ણે પોતાનું શરીર વિષ્ણુને નહિ પણ ઇન્દ્રને વસ્ત્રરૂપે ઉપયોગ કરવા આપ્યું હતું એટલે “વિણ્ણુ” શબ્દને વદલે “જિણ્ણુ” નામનો ઇન્દ્રવાચી શબ્દ પાઠાંતરરૂપે કલ્પવો જોઈએ. બીજી પ્રતિઓ ન મળે અને આ કલ્પનાને સમર્થન ન મળે ત્યાંસુધી નિશ્ચિતરૂપે ન કહી શકાય. પત્ની, લક્ષ્મી, મિત્ર અને શાસ્ત્રનું ફળ શું છે એ સંબંધે લેખકે વાપરેલ એક સુભાષિત સૂચ જ અનુભવપૂર્ણ છે. તેઓ કહે છે કે પત્નીનું ફળ રતિ અને પુત્ર, લક્ષ્મીનું ફળ દાન અને ભોગ, મિત્રનું ફળ નિવૃત્તિ અને શાસ્ત્રોનું ફળ ધર્મ છે. જુઓ :—

“रहपुत्तफला भज्जा लच्छी वि हु दाणभोगफलसारा ।

निव्वुड्ढफलो य मित्तो धम्मफलाइं च सत्थाइं” ॥ १।४४० ॥

विश्वधर्म जेवी कोई वस्तु होई शके नहि. एक ज धर्म स्थापवो ए तो एक घेलछा मात्र छे. उपदेश सौ कोईने एक रूपे परिणमतो ज नथी. माटे पोताना मत तरफ सौ कोई वळे एवं इच्छवुं ए तदन व्यर्थ छे ए दर्शाववा कविश्री महेश्वर सूरि कहे छे के सघळा जीवोने पोते जे ग्रहण कर्तुं ते ज ग्रहण कराववा कोण समर्थ थई शके ? ब्रह्मा, मनु अने मांधाता वगैरे घणा होवा छतां एक जगतने एक मतवालुं के एक धर्म-वालुं करी शक्या नहि तो अन्यथी शुं थई शके ? जुओ :-

“बंभाइएहिं मणुमाइएहिं मंधत्तमाइराइहिं ।

जयमेगमयं काउं न सक्किउं बहुहि किमणेण?” ॥ १।४४४ ॥

लांबा वखतनी दीक्षा के विविध विषयनुं विपुल ज्ञान मोक्षप्राप्ति माटे जरूरनुं नथी. शुभ भाव बिना बहुं नकामुं छे. क्रिया करवाथी भावशुद्धि न थती होय तो ए क्रियानो काई अर्थ नथी. क्रिया ए तो आत्मानो व्यायाम छे. ए व्यायाममांथी शुद्धभावनुं नवुं लोही सर्जवानुं छे. आम न बने तो क्रियाकांडनो काई अर्थ नथी. जयसेने थोडा ज वखतमां कैवल्य प्राप्त कर्तुं ज्यारे घणी लांबी प्रव्रज्याना पर्यायवाळा हजु ज्यां ने त्यां ज पड्या हता. ए दर्शाववा महेश्वरसूरि कहे छे:-

“चिरपव्वज्जा नाणं एयं न हु कारणं हवइ मोक्खे ।

जस्सेव सुहो भावो सो चेव य साहए कज्जं” ॥ १।५०२ ॥

ज्ञात्री स्त्रीओ एक ठेकाणे भेगी थई होय एमां सारावाट नहि तेमज ज्ञाज्ञा कागडाओ देखाय तो ते पण अशुभसूचक छे; ज्ञाज्ञा डरपोक माणसो भेगा थया होय त्यां पण काई भलीवार न होय. आ लोकमान्यता कविश्री निम्नोक्त गाथा द्वारा जणावे छे:-

“कागा कापुरिसा वि य इत्थीओ तह य गामकुक्कडयां ।

एगट्टाणे वि ठिया मरणं पावेंति अइबहुहा” ॥ १०।४५२ ॥

आवा तो सेंकडो सुभाषितो आख्याने आख्याने वेरायेला मळी आवे छे परंतु ए बंधाने चर्चवानो अहिं अवकाश नथी. आ सुभाषितोनो बराबर अभ्यास कर्था पछी आपणने ए निश्चित रीते विदित थाय छे के श्रीमहेश्वर सूरि समाजना, संसारना अने स्त्री मानसना अजोड अभ्यासी हता. अन्य आख्यानांमां आवतां थोडां बीजां सुभाषितो जोईए.

वैभवथी जे फूलातो नथी अने यौवनकाळे विकारने वश थतो नथी ते देवोने पण पूज्य छे तो मनुष्यमां पूजनीय बने एमां नवाई शी ? अनासक्त योगीनी सर्वधर्मसामान्य ए व्याख्या महेश्वर सूरिने पण मंजूर छे, ए आ सुभाषितथी आपणने जाणवा मळे छे:-

“विहवेण जो न भुल्लइ जो न वियारं करेइ तारुन्ने ।

सो देवाण वि पुज्जो किमंग पुण मणुयलोयस्स?” ॥ २।९५ ॥

“जन्मना जायते शूद्रः संस्कारी द्विज उच्यते” आ चतुर्वर्णनियामक तटस्थ अने उदार व्याख्यानुं सुरेख प्रतिबिंब, स्त्री - पुरुषना लक्षणकथन संबंधे वापरेल निम्नोक्त सूक्तिमां आपणी नजरे चडे छे:-

“मायाइविस्सिएणं पुरिसो वि हु इत्थिया इहं होइ ।

इत्थी वि सरलहियया पुरिसो इहं होइ संसारे” ॥ ३।१७ ॥

खरुं ज छे के मायादिदुर्गुणवाळो पुरुष स्त्री करतां जराय च्छडीयातो नथी ज्यारे सरलहृदया स्त्री पुरुष करतां से'ज पण उतरती नथी.

ભોગવાંચ્છુ જીવે દ્રવ્યાર્જન કરવું જ રહ્યું. “Money makes the mare go” એ સત્ય સનાતન છે. “સર્વે: ગુણા: કાંચનમાશ્રયન્તે” એ સાચ સાચું છે. વઢી બેઠા બેઠા તો રાજાના મંડાર પળ ચૂટી જાય એટલે વઢીલોપાર્જિત દ્રવ્ય મળ્યું હોય તો પણ નવું ધન કમાવાનો માણસે પ્રામાણિક પ્રયત્ન કરવો જ જોઈએ. “આસીન: ભગ આસ્તે અને “ચરન્વૈ મધુ વિંદતિ” એ સૌ કોઈ જાણે છે. લેખક કહે છે:—

“કેળ ઉઘાણુ પુણો દવ્વં અજ્ઞેમિ ભોયકારણયં ।

દવ્વાભાષેણ જઓ ભોયાણં સાહણં નત્થિ” ॥ ૪૧૨૧ ॥

જૈનધર્મ કાર્યરોને છે, સંસારમીરુઓનો છે, એવો આક્ષેપ વર્તમાનકાળે જૈન ધર્મ ઉપર છે. એ જ જૈનધર્મનો અગીઆરમી સદીનો એક વિરક્ત સૂરિ, ગૃહસ્થાશ્રમ દીપાવવો હોય તો ભોગકારણ અને ભોગસાધક પૈસો અલ-વત્ત કમાવો જોઈએ, એવું પડકારીને કહે ત્યારે ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ સાહસિક અને પોતાના અભિપ્રાયને ગમે તે ભોગે વઢગી રહેનાર નિડર અને રૂઢિચ્છેદક સિદ્ધસેન સૂરિ જેવા જ પ્રતિભાશાળી મહેશ્વર સૂરિ હશે એમ આપણને જરૂર લાગવું જોઈએ.

ભરત એક મુનિ હતા છતાં ‘નાટ્યશાસ્ત્ર’ લખ્યું; વાત્સ્યાયન ઋષિ હતા તો પણ ‘કામસૂત્ર (કામ-શાસ્ત્ર)’ લખ્યું. ધર્મ—અર્થ—કામ અને પરંપરા એ મોક્ષ એ હેતુ શાસ્ત્રપ્રયોજનમાં લીધો. તેવી જ રીતે શ્રી મહેશ્વર સૂરિ, એક વિરક્ત જૈન સાધુ હોઈ, જૈનોના બ્રહ્મચર્ય નામના પ્રત્યાય ચોથા વ્રતના સર્વથા સંરક્ષક હોય એ સ્વતઃ સિદ્ધ છે. છતાં પણ ગૃહસ્થીઓને અનુલક્ષી તેઓશ્રી, ઉપર્યુક્ત નિડરતાથી, રતિક્રીડા સંબંધે કહે છે કે રતિક્રીડા કરનાર માણસે રતિક્રીડા કરવી જ હોય તો કેલી, હાસ્યાદિ પાંચ પ્રકારે એ સુરતોત્સવ પૂર ભપકાથી ઉજવવો જોઈએ. એ ક્રિયાને ગધેડાની માફક જેમ તેમ આટોપી લેવાથી શું ફાયદો? ટૂંકામાં, બ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થ, સંન્યાસ અને વાનપ્રસ્થ એ ચાર આશ્રમો પૈકી કોઈ પણ આશ્રમમાં માણસ હોય તેને તો તે આશ્રમને સોંપે સો ટકા દીપાવવાનો જ છે. પોતપોતાના વર્તુલમાં રહી પોતે સ્વીકારેલ તત્કાલિન ધર્મને પૂરેપૂરો ન્યાય આપી ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ કરી છેવટે સૌ એ મોક્ષ સાધવાનો છે. એ તદ્દન સાચું છે કે “સ્વધર્મે નિધનં શ્રેયઃ પરધર્મો ભયાવહઃ” આ હેતુથી જ લેખક કહે છે:—

“કેલી હાસુમ્મીસો પંચપયારેહિં સંજુઓ રમ્મો ।

સો ચલુ કામો મળિઓ અન્નો પુણ રાસહો કમ્મો” ॥ ૫૧૬૬ ॥

વીરચંદ્ર જેવો દરિદ્રનારાયણ દુનિયાનું શું ઢાઢર ઢાઢશે, એ સંબંધમાં લેખક શ્રી મહેશ્વર સૂરિ છટ્ટા આંખ્યાનમાં દરિદ્રતા ઉપર એક વાસ્તવદર્શી કટાક્ષ ફેંકે છે. માતા—પિતા, માઈ—મગિની, બેટો—બેટી અને સ્ત્રી પણ—સારો લોક દરિદ્રીથી વિમુક્ત થઈ જાય છે. દરિદ્રીનું મોઢું પણ સવારમાં જોવાનું કોઈ પસંદ કરતું નથી. દરિદ્રીની વાળી ઘણી મીઠી હોય અને એણે આપેલી સલાહ પણ ઘણી કિંમતી હોય તોય મંગીના કુવાની માફક એની વધી સારી વાતોનો સૌ પરિત્યાગ કરે છે. જ્ઞાન, કલા, વિજ્ઞાન, વિનય, શૌર્ય અને ધૈર્ય એ બધા ગુણો પુરુષના નકામા—એક જો દારિદ્ર્ય દોષ તેનામાં હોય તો. જુઓ:—

“મિત્તો સયળો ધૂયા માયા પિયા ય માઈમાઈયા ।

સવ્વે વિ હોંતિ વિમુહા દાલિદ્ધકલંકિયતણૂં ॥ ૬૧૧૯ ॥

ગોટ્ટી વિ સુટ્ટુ મિટ્ટા દાલિદ્ધવિડંબિયાણ લોણ્હિં ।

વજ્જિજ્ઞહ્ દૂરેણં સુસલિલચંડાલકૂવં વ ॥ ૬૧૨૩ ॥

નાળકલાવિન્નાણં વિણઓ સુરત્તણં ચ ધીરત્તં ।

દાલિદ્ધનિવાસાણં સવ્વં પિ નિરત્થયં હોહ્ ॥ ૬૧૨૬ ॥

આ છેલ્લા સુભાષિતમાં “દારિદ્ર્યદોષો ગુણરાશિનાશી” એ સૂક્તિનો પ્રતિધ્વનિ સંભળાય છે.

મહેશ્વર સૂરિનો સંસારનો તથા સમાજનો અભ્યાસ કેટલો વેધક અને વિશાળ હતો તે તેમણે વાપરેલ સાતમા આશ્વાસનના એક વ્યાવહારિક સુમાધિત ઉપરથી આપણને જાણવા મળે છે. તેઓ માને છે કે સંસાર ઉપર જ સ્વર્ગ અને નરકનો અનુભવ થઈ રહે છે, તો પછી શાસ્ત્રમાં વાપરેલ સ્વર્ગ અને નરકના અસ્તિત્વસૂચક પ્રોક્ષ કથનો વિષે શા માટે અવિશ્વાસ ધરાવ્યો જોઈએ? Instead of going to heaven we can bring down heaven on earth. સંસારમાં સ્વર્ગનાં સુખ અનુભવવાં હોય, દેવલોકના દિવ્યાનંદ અને મજા — મસ્તી હ્રંટવાં હોય તો એક તો ધરતી ન હોવી જોઈએ, વીજું દારિદ્ર્ય ન હોવું જોઈએ, ત્રીજું વ્યાધિઓ ન હોવા જોઈએ અને ચોથું સંતાનમાં કન્યાનું વાહુલ્ય ન હોવું જોઈએ. આટલાં વાનાં હોય તો સંસાર એ સ્વર્ગ-તુલ્ય જ છે; અન્યથા તે નરક સમાન છે. આ ચાર વસ્તુ જેની પાસે હોય તે જીવનનો રસાસ્વાદ માણી શકે. સાતમા આશ્વાસનમાં પદ્મામ નામના દ્વિજને તેની સ્ત્રી ધન્યા પાસે નિમ્નોક્ત ગાથા તેઓ કહેવડાવે છે: —

“દુઃકલત્તં દાલિદ્ વાહી તદ્ કન્નયાં વાહુલ્યં ।
પચ્ચક્લં નરયમિણં સત્યુવદ્દં ચ વિ પરોક્લં” ॥ ૭૧૬ ॥

જૈન સાધુ માટે લગભગ અસ્પૃશ્ય ગણાતા રાજનીતિ જેવા ગહન વિષય ઉપર પણ પોતાનો દ્રઢ અને અનુભવસૂચક અભિપ્રાય સૂરિવર્યે જણાવ્યો છે. તેઓ કહે છે કે કર્ણધાર વિનાના વહાણ જેવી સ્થિતિ અમાલ્ય અને શિષ્ટજન વિનાના રાજ્યની છે: —

“કર્ણધારવિહીણં બોહિત્થં જહ્ જલંસિ હોહેહ્ ।
સિદ્ધમહંતયરહિયં રજ્જં પિ હુ તારિસં હોહ્” ॥ ૮૧૨૧ ॥

શકુન શાસ્ત્ર જેવા વ્યાવહારિક વિષયના સંબંધમાં પરાપૂર્વથી ચાલી આવેલી એક રૂઢિને સૂરિવર્યે સૂક્તિમાં સુંદર રીતે ગુંથી કાઢી છે. આંધળો, કુષ્ઠના રોગવાળો, લંગડો, હોઠ કપલો, નાક-કાન વિનાનો — આટલાને પ્રસ્થાન કરતી વખતે શુભ ફલની આશા સેવનારે પ્રયત્ન પૂર્વક વર્જવા: —

“અંધો કુટ્ટી પંગૂ છિન્નોટ્ટો છિન્નકન્નનાસો ય ।
પદમં ચિય ચલિણં વજ્જેવવા પયત્તેણં” ॥ ૯૧૧૦ ॥

કામદેવના સર્વવિજયીપણા વિષે અને સંગીતશાસ્ત્રની પ્રાસાદિકતા વિષે સૂરિશ્રી દસમા આશ્વાસનમાં કહે છે કે સંગેમરમરની પૂતળી સદૃશ કોઈ નાજુકનયનીના હાવભાવથી અને સંગીતના મધુર આલાપથી જેનું હૃદય મુગ્ધ થતું નથી તે કાં તો પશુ છે અથવા દેવ છે: —

“વરજુવદ્ધવિલસિણં મંધવેણં ચ દૃથ લોયંમિ ।
જસ ન હીરદ્દ હિયયં સો પસુઓ અહવ પુણ દેવો” ॥ ૧૦૧૨૧૪ ॥

આટલી ચર્ચા પછી આપણે એમ કહેવાની સ્થિતિમાં જરૂર છે કે “નાણપંચમી” એક એની જ જાતિનો અલૌકિક પર્વકથા ગ્રંથ છે. તેના વિદ્વાન લેખક શ્રી મહેશ્વર સૂરિ એક પ્રકાંડ પંડિત, કુશલ કવિ, અઠંગ અભ્યાસી અને નિપુણ નિરીક્ષક હતા.

પ્રાકૃત ભાષા અને સંઘ વિષેના મહેશ્વર સૂરિનાં “નાણપંચમી” કથાન્તર્ગત મન્તવ્યો

*

પ્રાકૃત ભાષા

“નાણપંચમી” કથાના લેખક શ્રી મહેશ્વર સૂરિનો પ્રાકૃતભાષા તરફ પક્ષપાત હતો. “મંદબુદ્ધિવાળા મનુષ્યો સંસ્કૃત કાવ્યના અર્થને જાણી શકતા નથી તેથી સૌ કોઈથી સુખેથી સમજી શકાય તેવું આ પ્રાકૃત રચ્યું છે. ગૂઢાર્થવાળાં દેશી — પ્રાકૃત શબ્દોથી રહિત, અત્યંત સુંદર વર્ણોથી રચેલું, આનંદદાયક પ્રાકૃત કાવ્ય

કોના હૃદયને સુખ આપતું નથી? પરોપકારરત પુરુષે તો આ લોકને વિષે એ જ ભાષા બોલવી જોઈએ કે જેનાથી બાલાદિક સર્વને વિશેષ બોધ થઈ શકે.”^{૭૮}

ઉપર્યુક્ત શબ્દોમાં પ્રાકૃતભાષા તરફની પોતાની અભિરુચિ શ્રી મહેશ્વર સૂરિએ અસંદિગ્ધપણે અને સ્ખૂબ જ આગ્રહપૂર્વક બતાવી છે. એટલે પ્રાકૃતભાષાની ઉપયોગિતા, તેનો સંસ્કૃત સાથેનો સંબંધ, તેની હૃદયંગમતા, સુખબોધકતા અને તેના તરફના સર્વવ્યાપી આદરભાવ વગેરે વિષે — સ્ખૂદ ભગવાન્ મહાવીરથી માંડી પ્રાચીન, અર્વાચીન જૈન — જૈનેતર વિદ્વાન વગેરે જે કાંઈ કહ્યું છે તેની ટૂંક નોંધ, લેખકના પ્રાકૃત તરફના પ્રેમને પૂરો ન્યાય આપવા, લેવી અત્રે આવશ્યક છે.

અહીં તો ધર્મની પ્રરૂપણા અર્ધમાગધી (પ્રાકૃતનો જ શૌરસેન્યાદિની માફક એક ભેદ) ભાષામાં કરે છે.^{૭૯} ઔપપાતિકસૂત્ર જણાવે છે કે ભગવાન્ મહાવીર કૂળિકને અર્ધમાગધી ભાષામાં ધર્મોપદેશ આપતા હતા.^{૮૦} અર્ધમાગધી ભાષા જે બોલે — વાપરે તેને “ભાષાર્ય” (ભાષા + આર્ય) કહેવા એમ પ્રજ્ઞાપનાકાર શ્યામાચાર્ય કહે છે.^{૮૧} ભગવતીસૂત્રમાં કહ્યું છે કે દેવો પણ અર્ધમાગધી ભાષાને પ્રિય ગણે છે અને બોલાતી (કથ્ય) ભાષાઓમાં તે જ ભાષાને વિશિષ્ટ સ્થાન છે.^{૮૨}

આગમો માટે અર્ધમાગધી ભાષા પસંદ કરવામાં ભગવાન્ મહાવીરની સફળ દીર્ઘદૃષ્ટિનું આપણને અમોઘ દર્શન થાય છે. દૃષ્ટિવાદ નામના વારમા અંગ સિવાયના વધા કાલિક, ઉત્કાલિક અંગસૂત્રોને પ્રાકૃતમાં બોધવામાં અને રચવામાં સ્ત્રી — બાલ વગેરે જીવોને તે વાંચવામાં સરલતા રહે એ જ એક શુભાશય હતો.^{૮૩} દશવૈકાલિક ટીકામાં યાકિનીસૂનુ હરિભદ્રસૂરિ પણ એક શ્લોક ઉદ્ધૃત કરી એ જ તાત્પર્યનું કહે છે.^{૮૪} સર્વ સિદ્ધાન્ત ગ્રંથોને સંસ્કૃતમાં રૂપાંતરિત કરવાની ઇચ્છામાત્ર જ સેવનાર સિદ્ધસેન દિવાકરજીને શ્રી મહાનુભાવ સંઘે પારાંચિક નામનું પ્રાયશ્ચિત્ત ફરમાવ્યું હતું. આ ઘટના શ્રી સંઘના સર્વોપરિપણાની જેટલી ચોતક છે તેટલી જ સૌ કોઈએ અર્ધમાગધી ભાષા જ વાપરવી એ વાતના આગ્રહની વ્યંજક છે — સમર્થક છે.^{૮૫} અહિં તો, ગણધરો, પૂર્વધરો કે વિદ્વાન મુનિવરોને સંસ્કૃત ભાષા આવડતી નો’તી એમ નો’તું. તેઓએ સંસ્કૃતમાં પ્રણ પ્રકાંડ વિદ્વત્તાથી ભરપૂર ભાષ્યો, ટીકાઓ વગેરે તેમ જ અનેકાનેક સંગ્રહગ્રંથો લખ્યાના દાખલાઓ પ્રકટ થયા છે અને કોણ જાણે કેટલાય હજુ અપ્રકટ પણ હશે!

૭૮

સક્કયકવ્વસ્સત્થં જેણ ન જાણંતિ મંદબુદ્ધિયા ।

સવ્વાણ વિ સુહવોહં તેણ ઇમં પાઈયં રઈયં ॥

ગૂઢત્થદેસિરહિયં સુલલિયવન્નેહિં ગંધિયં રમ્મં ।

પાઈયકવ્વં લોએ કસ્સ ન હિયયં સુહાવેઈ ? ॥

પરહવયારરણં સા ભાસા હોઈ એત્થ મણિયવ્વા ।

જાયઈ જીએ વિવોહો સવ્વાણ વિ બાલમાઈણં ॥

— નાળપંચમીકહા, ૧; ૩ - ૫.

૭૯ સમવાયાંગસૂત્ર, ૩૪. (આગમોદય સમિતિ પ્રકાશિત) પૃ. ૬૦.

૮૦ ઔપપાતિકસૂત્ર (આ. સ. પ્ર.) પૃ. ૭૭.

૮૧ પ્રજ્ઞાપનાસૂત્ર (આ. સ. પ્ર.) પૃ. ૫૬.

૮૨ ભગવતીસૂત્ર (આ. સ. પ્ર.) પૃ. ૨૩૧.

૮૩ વર્ધમાનસૂરિકૃત આચારદિનકરમાં ઉદ્ધૃત, ડ. ૧૫.

૮૪ હરિભદ્રસૂરિકૃત દશવૈકાલિક ટીકા, પત્ર ૧૦૧.

૮૫ પ્રો. ગોપાળી અને આઠવલે અનુવાદિત સન્મતિતર્ક (પં. સુખલાલજી અને વૈચરદાસજી સંપાદિત) ની અંગ્રેજી પ્રસ્તાવિના, પૃ. ૩૭.

તે જમાનો બ્રાહ્મણોની આપસુદ સત્તાનો હતો. તેમનો અહં જીવનના નાના મોટા દરેક પ્રસંગમાં જેમ સુસ્પષ્ટરીતે તરી આવતો હતો તેમ ભાષાપ્રયોગ સંબંધે પણ થયું. સંસ્કૃત ભાષા વિદ્વાનોની ભાષા છે. એનો અર્થ પ્રાકૃતભાષાભાષી વર્ગ વિદ્વાન નથી. એમ ન કરવો જોઈએ. એનો સીધો અને એક જ અર્થ એ છે કે સંસ્કૃત ભાષા વાપરવામાં અને સમજવામાં સ્ત્રી-બાલ-મૂર્ખ અને મંદબુદ્ધિ, માણસોને એક યાસ વિશિષ્ટ પ્રયત્નની જરૂર છે જે વિશિષ્ટ પ્રયત્ન આર્થિક, સામાજિક કે સ્વાભાવિક કારણે તેઓ ન કરી શકે. તો પછી સમાજના આ મોટા ભાગને સંસ્કૃતિથી વિમુક્ત રાખવો? સાક્ષરતાનો ફંજારો સંસ્કૃતભાષાભાષી લોકોએ જ રાખવો? આ પ્રશ્નો સે'જે ઉપસ્થિત થાય. બ્રાહ્મણ વિદ્વાન વર્ગ પોતાના અહંને એકદમ ત્યજી દે એ પણ લગભગ અશક્ય જેવું હતું. તેથી ભગવાન્ મહાવીરે અર્ધમાગધીમાં અને ભગવાન્ ગૌતમબુદ્ધે પાલીમાં, બ્રાહ્મણોની આપસુદ સત્તા સામેના વિરોધ તરીકે અને પોતાના ધર્મોપદેશના મોજાઓ આબાલ-ગોપાલ સુધી પહોંચી શકે એ જ એક પરોપકારમય શુદ્ધ હેતુથી પોતપોતાના સિદ્ધાંતોની પ્રરૂપણા કરી. આ પ્રથા સ્થાપવામાં એ બંને ધર્મપ્રવર્તકોની નિરહંતા અને વ્યવહારદક્ષતા જણાઈ આવે છે. ટૂંકામાં, સંસ્કૃતભાષાભાષી પુરુષ સાક્ષર અને પ્રાકૃતભાષાભાષી નિરક્ષર એ જૂના વ્યવસ્થાથી ઘર ઘાલી ગયેલી માન્યતા કોઈ પણ જાતના આધાર વિનાની છે એ, આ ઉપરથી, સ્પષ્ટ થઈ જવું જોઈએ.

સંસ્કૃત પહેલી અને પછી પ્રાકૃત અર્થાત્ સંસ્કૃતમાંથી પ્રાકૃત ઉદ્ભવી એ સ્પષ્ટ માન્યતા પણ ઇટલી જ શ્રામિક અને પૂર્વગ્રહથી ભરેલી છે. આ સંબંધમાં પ્રથમ જ મારે નિર્વિવાદપણે કહી દેવું જોઈએ કે સંસ્કૃત પ્રાકૃતની યોનિ કે પ્રાકૃત સંસ્કૃતની યોનિ એ વસ્તુ આપણે ઇતિહાસથી સિદ્ધ કરી શકીએ તેમ નથી. બંને પક્ષે વિચારણીય દલીલો છે.^{૬૬} આ વાત તો આપણે મનુષ્યમાનસથી જ નિશ્ચિત કરી શકશું. માનસ-શાસ્ત્રના અમુક મૂળભૂત સિદ્ધાંતો ત્રિકાલાબાધિત સનાતન સત્ય જેવા છે. ઇટલે વર્તમાન સમાજમાં પ્રવર્તતી સામાન્ય મનોવૃત્તિ તરફ જો આપણે દૃષ્ટિ કરશું તો પણ આ વાતનો ધરો ધ્યાલ આપણને મળશે. કોઈ પણ સમાજ કોઈ પણ એક કાળે એકભાષાભાષી હતો એ કલ્પવું તદ્દન અશક્ય છે. સંસ્કારવાળી ભાષા અને સંસ્કારવિહોળી ભાષા એ વસ્તુ તો સદા સર્વદા રહેવાની જ. જ્ઞાનના તરતમભાવે આ ભેદ શાશ્વત છે. સાક્ષરતા-નિરક્ષરતાના સર્જનજૂના ભેદ-પ્રભેદો સર્વ કાળે વિદ્યમાન હતા અને રહેશે. ઇટલે આટલું તો હવે સ્પષ્ટ જ છે કે સંસ્કૃત પ્રથમ નહિ, તેમ જ સંસ્કૃતભાષાભાષી જ વિદ્વાન્ એમ નહિ. સંસ્કૃત ભાષા અલ્પસંખ્યકની ભાષા અને પ્રાકૃત ભાષા વહુસંખ્યકની ભાષા-આ એક જ સત્ય નિરપેક્ષ સત્ય છે.

સંસ્કૃતને દુર્જનોના હૃદય જેવું દુઃખે ગ્રહણ કરી શકાય તેવું દાક્ષિણ્યચિહ્ન ઉદ્યોતન સૂરિ પોતાની વિ. સં. ૮૩૫માં રચેલી મનાતી પ્રાકૃતભાષાવદ્દ કુવલયમાલા કથામાં કહે છે.^{૬૭} વિ. સં. ૯૬૨માં થયેલ મનાતા પ્રકાંડ પંડિત સિદ્ધર્ષિ પોતાના ઉપમિતિભવપ્રપંચા નામના અતિ વિસ્તીર્ણ કથાગ્રંથમાં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત એ બંને ભાષાઓ પ્રાધાન્યને યોગ્ય છે એમ કહે છે અને ઉમેરે છે કે સંસ્કૃત તે દુર્વિદગ્ધોના હૃદયમાં વાસ કરી રહી છે જ્યારે પ્રાકૃત કે જે બાલકોને અને બાલાઓને પણ સદ્બોધ કરનારી અને કાનને ગમે તેવી હોવા છતાં પણ એ પંડિતપ્રવરોને ગમતી નથી.^{૬૮} મંદબુદ્ધિવાળા માણસો સંસ્કૃત કાવ્યનો અર્થ જાણી

૬૬ પં. હરગોવિંદદાસ કૃત “પાઙ્ગ-સદ્-મહાગ્ણવો”, ઉપોદ્ઘાત પૃ. ૧ થી ૧૨ તથા ૪૮ થી ૫૧.

૬૭ કુવલયમાલા કથા (જે. મા. તા. પ્ર.), પત્ર ૫૭, ૫૮. (આ કથારત્ન સંપાદન આચાર્ય જિનવિજયજી કરી રહ્યા છે).

૬૮ ઉપમિતિભવપ્રપંચાકથાપીઠ, શ્લો. ૫૧-૫૩.

શક્તા નથી એમ શ્રી મહેશ્વર સૂરિએ કહ્યું છે તે તો આપણે આગળ જોયું. હરિભદ્રસૂરિ, દાક્ષિણ્યચિહ્ન ઉદ્યોતન સૂરિ, સિદ્ધર્ષિ, તથા મહેશ્વર સૂરિએ કરેલી પ્રશંસા ઉપર, જૈન વિદ્વાનોએ એ કરેલી છે એવો આક્ષેપ કદાચ કરવામાં આવે. એ માટે જૈનેતર વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો તપાસવા જરૂરી છે.

“શંભુરહસ્ય” જેવા પ્રસિદ્ધ જૈનેતર ગ્રંથમાં પ્રાકૃતને આર્યભાષા ગણાવી સંસ્કૃતની સમકક્ષ સ્થાપી છે.^{૮૯} કવિ દંડી પોતાના “કાવ્યાદર્શ” નામના અર્પ્ય ગ્રંથમાં પ્રાકૃતના વર્ણન કરે છે;^{૯૦} ત્રિવિક્રમદેવ પોતાના “પ્રાકૃતશબ્દાનુશાસન”માં પ્રાકૃતને અનલ્પ અર્થવાળું અને સરળતાથી ઉચ્ચારી શકાય તેવું ગણે છે—ગણાવે છે; વિક્રમીય દશમી શતાબ્દિમાં થયેલ મનાતા યાયાવરીય કવિ રાજશેખર પોતાના “કર્પૂરમञ्ज-રીસદ્ધક”માં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતને, કઠોરતા અને સુકુમારતાની દૃષ્ટિએ, અનુક્રમે પુરુષ અને સ્ત્રી સાથે સરખાવે છે; પ્રાકૃત કાવ્યના લાલિત્યાદિ ગુણો માટે જયવલ્લભે “વજ્રાલમ્બ”માં તો સ્થૂળે સ્થૂળે ઘણું કહ્યું છે; વાક્ય-પતિરાજે પોતાના “ગડડ વહો” કાવ્યમાં પ્રાકૃતમાંથી સંસ્કૃત નીકળ્યું છે એમ સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે;^{૯૧} ભૂષણ-મટ્ટના પુત્ર કુતૂહલે પોતાની અપ્રકટ “લીલાવર્ડ કહા”માં એક સ્ત્રી—પાત્રના મુખે પ્રાકૃતના ભારોભાર વર્ણન કરાવ્યા છે.^{૯૨} આ રીતે “શંભુરહસ્ય”ના રચનાર, દંડી, ત્રિવિક્રમદેવ, રાજશેખર, જયવલ્લભ, વાક્યપતિરાજ અને કુતૂહલ જેવા વિશ્રુત જૈનેતર વિદ્વાનના મુખેથી પણ પ્રાકૃતભાષાના યશોગાન ગવાયા છે.

નાટ્યશાસ્ત્રમાં પણ પ્રાકૃતને વિશિષ્ટ સ્થાન છે. “દશરૂપક”નો રચનાર કવિ ધનંજય સ્ત્રીઓની ભાષા પ્રાયઃ પ્રાકૃત હોય છે એવું સૂત્ર સ્થિર કરે છે.^{૯૩} એ ઉપરાંત અલંકારશાસ્ત્ર, વ્યાકરણ, પ્રાકૃત કોશો, હંદઃશાસ્ત્ર, કથાઓ, ઐતિહાસિક ગ્રંથો, ચરિત્રો વગેરે વગેરે પ્રાકૃત સાહિત્યમાં પુષ્કળ લખાયું છે. રાજા-મહારાજાઓએ પણ પ્રાકૃત વાઙ્મય રચ્યું છે. કવિવત્સલ સાતવાહનની “ગાથાસપ્તશતી”, પ્રવરસેનનો “સેતુબંધ” તથા મહારાજા યશોવર્માના આશ્રિત સામંત વાક્યપતિરાજનો “ગડડવહો” આના દૃષ્ટાંત છે. આ રીતે પ્રાકૃત વાઙ્મય, સંસ્કૃતની માફક, સર્વ દિશામાં ફેલાયેલું છે એ આપણે જોયું અને સાથે સાથે પ્રાકૃતની સુખબોધકતા, હૃદયંગમતા, મધુરતા, સ્વાદુતા વગેરે વિષેના જૈન—જૈનેતર વિદ્વાનોના અમૂલ્ય અભિ-પ્રાયો પણ તપાસ્યા. મહેશ્વર સૂરિએ પ્રાકૃતની સરળતા વિષે કાઢેલા ઉદ્ગારોનું રહસ્ય આપણને હવે બરાબર સમજાયું હોવું જોઈએ.

સંઘ

સંઘ તરફનો શ્રી મહેશ્વર સૂરિનો અનુકરણીય આદરભાવ ખાસ નોંધવા જેવો છે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર્યની ત્રિપુટીનો આધાર એકંદરે ગણો તો મહાનુભાવ સંઘ જ છે. સંઘની પૂજા કરો, સંઘનું વહુમાન કરો કે સંઘની આરાધના કરો એટલે પરંપરાએ જ્ઞાનની આરાધના જ થઈ. સંઘ પણ યોગ્ય માણસની, જ્ઞાનીની, મુનિની કદર ક્યાં નથી કરતો? તો પછી સંઘના પ્રોત્સાહન વિના એક ડગલું પણ આગળ વધી શકાય તેમ નથી. વાત્સલ્ય, અનુશાસ્ત્રિ, ઉપદ્રવહના વડે સંઘ ભવ્ય જીવના ઉપકારમાં હંમેશાં તત્પર હોય છે. દેવો જેમના ચરણને પૂજે છે, ચૌદ રાજલોક જેની પાસે હસ્તામલકવત્ દેખાય છે એવા નિર્દોષ તીર્થંકર ભગવાન પણ

૮૯ શંભુરહસ્ય, પ ૧૭, ૧૮.

૯૦ કાવ્યાદર્શ, ૧, ૩૪.

૯૧ ગડડવહો, ૬૫, ૯૨-૯૪.

૯૨ આ કથાગ્રંથનું સંપાદન પ્રો. ડૉ. એ. એન. ઉપાધ્યે એ કર્યું છે અને તે સિંઘી જૈન ગ્રંથમાલામાં હમણાં જ પ્રકાશિત થયો છે.

૯૩ દશરૂપક, પરિચ્છેદ ૨, ૬૦.

સંઘને પ્રથમ વંદન કરે છે તો પછી વીજા માણસોએ તો તેમ કરવું જ જોઈએ એમાં નવાઈ શી? અર્ધમાગ-ધીમાં લખાયેલા આગમગ્રન્થોને સંસ્કૃતમાં રૂપાંતરિત કરવાની ઇચ્છા કરનાર સિદ્ધસેન દિવાકરને શિક્ષા કરનાર પળ સંઘ જ હતો.^{૧૫} અર્થાત્ ચતુર્વિધ સંઘની કલ્પના અને સ્થાપના ધર્મના સંરક્ષણ માટે જ છે; માટે ચતુર્વિધ સંઘ તરફનો ભક્તિભાવ દરેક ધર્મી પુરુષે બતાવવો જ જોઈએ.

વિક્રમીય છઠ્ઠી શતાબ્દિની પ્રથમ પચીસીમાં લખાણલ દેવવાચક ક્ષમાશ્રમણના નંદીસૂત્રમાં સંઘનું કાવ્ય-મય વર્ણન કરવામાં આવેલું છે જેનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે:—“સંઘસ્વરૂપ મહામંદરગિરિને વિનયપૂર્વક વંદન કરું છું. (તે સંઘ કેવો છે?) સમ્યગ્દર્શન એ જ શ્રેષ્ઠ વજ્ર છે જેનું; દ્રઢ, રુઢ, ગાઢ અને અવગાઢ જેનું પીઠ છે; ધર્મ એ જ તેના ડાંગર શિલાતલોથી શોભનારા અને ચમકનારા ચિત્રવિચિત્ર કૂટ છે; સદ્ભાવયુક્ત શીલ એ તેનું સુગંધયુક્ત નંદનવન છે; જીવદયારૂપી તેની સુંદર કંદરાઓ છે અને ઉત્સાહી મુનિવરરૂપી મૃગેન્દ્રોથી ભરાયેલી છે; કુતર્કનો વિધ્વંસ કરનાર સંકડો હેતુઓ તે મંદરગિરિના ધાતુઓ છે; સમ્યગ્દર્શન તેનું રત્ન છે; ઔષધિથી પરિપૂર્ણ ગુફાઓની ગરજ લઙ્ઘિઓ સારે છે; સંવરરૂપી શ્રેષ્ઠ જલનો વહેતો અખંડ પ્રવાહ એ તેનો હાર છે; શ્રાવકગણરૂપી શબ્દ કરનાર મોરોથી તેની સ્ત્રીઓ ગાજી રહી છે; વિનયવિનમ્ર યતિઓને તેના શિખર સાથે સરખાવ્યાં છે; અનેકવિધ સદ્ગુણો તેના કલ્પવૃક્ષોનાં વન છે અને જ્ઞાન એ જ શ્રેષ્ઠ મણિઓથી સુશોભિત અને સ્પૃહણીય તેની વિમલ ચૂલિકા છે.”^{૧૬}

ઉપર્યુક્ત વર્ણન ઘણું જ અલંકારમય છે છતાં તદ્દન સાચું છે. સંઘ એ સર્વસ્વ છે. સંઘ પાછળની ભગવાન્ મહાવીરની મૂળભૂત કલ્પનાને આપણે બરાબર તપાસીએ તો સંઘની કિંમત અને મહેશ્વર સૂરિએ કરેલી સંઘ-પ્રશસ્તિની યથાર્થતા આપણને બરાબર સમજાય.

ભગવાન્ મહાવીરે વર્ણને ડાઘાડી લ્યાગના સિદ્ધાંત ઉપર પોતાની સંસ્થાના બે મુખ્ય વર્ગ પાડ્યા. એક ઘરબાર વિનાનો, કુટુંબકબીલા રહિત, અપરિગ્રહી, પર્યટનશીલ, અનગાર વર્ગ અને બીજો પરિવારમાં રાચનાર, એક ઠેકાણે સ્થાન જમાવીને લગભગ સ્થિર જેવો અગારી વર્ગ. પ્રથમ વર્ગ સંપૂર્ણ લ્યાગી. એમાં પળ સ્ત્રી અને પુરુષ બન્ને આવે. અને તે શ્રમણી, શ્રમણ, — સાધ્વી, સાધુ કહેવાય. ય્યારે બીજો વર્ગ સંપૂર્ણ લ્યાગી નહિ પરંતુ લ્યાગ કરવાની ઉત્કટ અભિલાષાવાળો. એમાં સ્ત્રી — પુરુષ બન્ને આવે. તેમના પારિભાષિક નામ છે શ્રાવિકા અને શ્રાવક. મૂળ કલ્પના તો બ્રાહ્મણોના ચતુર્વર્ણાશ્રમ ઉપરથી જ કરવામાં આવેલી પરંતુ તેને એવો અનોખો ઓપ આપવામાં આવ્યો કે જેથી જૈનધર્મના સંરક્ષણ માટે તેનો બરાબર ઉપયોગ થઈ શકે. સાધુસંઘની વ્યવસ્થા

૧૪

અહ પંચહિં હારેહિં પંચહિં રયણેહિં તહ વિભૂસેં ।
સંઘસ્સ કુણં પૂયં જહસત્તીએ મહાસત્તો ॥
સંઘો મહાણુભાવો નાણાંઈતિયસ્સ જેણ આહારો ।
પૂઙ્ગંતે તંમિં ઉ નાણાંઈ પૂઙ્ગં હોઈ ॥
તહ ઉવચારપરો વિ હુ સંઘો જીવસ્સ હોઈ ભવ્વસ્સ ।
વચ્છલ્લં અણુસટ્ઠિં ઉવબૂહ્ણમાઈ કુણમાણો ॥
અજં ચ તિયસનમિઓ કેવલલચ્છીઈ સંજુઓ વિમલો ।
તિથયરો વિ હુ ભયવં આઈએ વંદએ સંઘં ॥
તમ્હા સઈ સામત્થે સંઘં પૂણ્ણ સવ્વકજ્ઞેસુ ।
પાવિહ તઓ ઉ મોક્ખો મોત્તૂણં વિસયસોક્ખાંઈ ॥

— નાળપંચમીકથા, ૧; ૨૩-૨૭.

૧૫ જુઓ પાદનોંધ, ૮૫.

૧૬ નંદીસૂત્ર (આ. સ. પ્ર.), પત્ર ૪.

સાધુઓ કરે. એને માટે નિયમો, વિધિ, વિધાનો, બંધનો વગેરે તે ઘડી કાઢે. શ્રાવકસંઘના પળ નિયમો જુદા છે. છતાં આ બંને વચ્ચે અંતર છે અથવા ભિન્નતા છે એવું જરાય નથી. કારણ કે અમુક સાધારણ વાતો એવી છે કે જેથી સાધુસંઘનો દાવ શ્રાવકસંઘ ઉપર અને શ્રાવકસંઘનો અંકુશ સાધુસંઘ ઉપર બરાબર રીતે જઝગાઈ રહે. બંને વચ્ચે સુંદર સહકારને સંપૂર્ણ અવકાશ છે.

આ વ્યવસ્થાના ઉત્પાદક ભગવાન્ મહાવીર છે એમ પળ નથી. ભગવતી જેવા અંગસૂત્રોમાં પાર્શ્વાપલ્ય-ગ્રીઓની વાતો આવે છે.^{૧૦} કેટલાક પાર્શ્વાપલ્યગ્રીઓ ભગવાન્ મહાવીર પાસે જતાં ચર્ચાકાંડ છે; કેટલાક પ્રશ્નો કરે છે; કેટલાક તર્ક-વિતર્કો કરે છે. ભગવાન્ એનું સમાધાન કરે છે અને અંતે એ પાર્શ્વાપલ્યગ્રીઓ ભગવાન્ની સાધુસંસ્થામાં પ્રવિષ્ટ થઈ જાય છે. અને સાધુસંઘ વઢી પાછો જુદા રૂપે દૃશ્યમાન થાય છે. આ બધી વ્યવસ્થા એક રાજતંત્ર જેવી આપણને લાગે. આ ઉપરથી આપણે એમ સમજી શકીએ કે એ વ્યવસ્થાના બીજા રોપનાર કેટલા વિચક્ષણ અને દીર્ઘદૃષ્ટિવાળા હતા ! એકલા ભગવાન્ મહાવીરના જ વચ્ચેમાં ૧૪૦૦૦ હજાર શ્રમણો અને ૩૬૦૦૦ શ્રમણીઓ હતી. સાધુસંસ્થામાં સ્ત્રીઓને પણ સમાન કક્ષામાં મુકવાનું માન ભગવાન્ને જ ફાળે નથી જતું કારણ કે પાર્શ્વનાથના સમયમાં પણ એ પ્રથા પ્રચલિત હતી. અલબત્ત, ભગવાન્ મહાવીરે ઘણી ઘણી વાતોમાં જુદો ઓપ, જુદાં રૂપ, વગેરે વગેરે આપ્યાં છે એ નિર્વિવાદ છે. ભગવાન્ બુદ્ધ સ્ત્રીઓને સમાન સ્થાન આપવાની વાતમાં મહાવીરથી કંઈક અંશે જુદો મત ધરાવતા હતા; પરંતુ ભગવાન્ મહાવીરે જોરશોરથી સ્ત્રીઓને પણ સ્થાન આપ્યું, તેથી ભગવાન્ બુદ્ધને પણ સ્ત્રીઓને સમુચિત સ્થાન આપવું પડ્યું. આ બધી રીતે તપાસતાં જૈનદર્શનમાં ચતુર્વિધ સંઘનું માન અને સ્થાન અપૂર્વ છે. એટલે પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં શ્રી મહેશ્વર સૂરિએ કરેલી શ્રી સંઘની સ્તુતિ જરાય અસ્થાને નથી એટલું જ નહિ પરંતુ આવશ્યક છે.

ગ્રંથ સંપાદનમાં ઉપયોગમાં લીધેલી પ્રતિઓનો પરિચય

A:— જેસલમીર માંડારમાંની વિ. સં. ૧૦૦૯ની સાલમાં લખાયેલ તાહપત્રીય પ્રતિ ઉપરથી આ પ્રતિ લખવામાં આવી છે. પ્રતિના પ્રાન્તભાગમાં જણાવવામાં આવ્યું છે તેમ તપાગચ્છના બુદ્ધિવિમલ નામના કોઈ સૂરિએ વિ. સં. ૧૬૫૧ની સાલમાં આપાઠ શુક્લ તૃતીયાને દિને સોમવારે જ્યારે પુણ્ય નક્ષત્રમાં ચંદ્ર હતો ત્યારે આ પ્રતિ લખીને પૂરી કરી હતી. તેની લંબાઈ, પહોળાઈ ૮.૮ x ૪.૨ ઈંચ છે. અને બંને બાજુ લખેલા કુલે વાવન પૃષ્ઠ છે. દરેક પૃષ્ઠમાં સાધારણ રીતે સત્તર પંક્તિઓ છે અને દરેક પંક્તિમાં એકંદર બેતાલીસ અક્ષરો છે. દરેક પૃષ્ઠની બંને બાજુએ ૮ ઈંચનો નાનો હાંસીઓ રાખવામાં આવેલ છે અને મધ્યમાં અનેકવિધ ભૂષા-ચિહ્નો છે. આઠમા પૃષ્ઠના હાંસીઆમાં ૬૭ થી ૭૧ ગાથાઓ ટાંકવામાં આવી છે. મૂળપ્રતિની ગાથાઓનો ક્રમાંક તો જેમનો તેમ સીધે સીધો ચાલ્યો જાય છે. એટલે હાંસીઆ વાળી ગાથાઓ કોઈ બીજી પ્રતિમાં જોઈને કોઈએ ત્યાં નોંધી હોય એવો સંભવ છે. પારસ્પરિક સંબંધ તપાસતાં ગ્રંથવસ્તુ સાથે તેનો મેળ હોવાથી મેં એ ગાથાઓને મૂળમાં જ લઈ લીધી છે. આ પૃષ્ઠના હાંસીઆમાં એક પાઠાંતર પણ નોંધવામાં આવેલ છે. જે શબ્દો કે અક્ષરો મૂળથી કે પ્રમાદથી રહી જવા પામ્યા હોય અથવા કાલદોષે ભૂંસાઈ જવા પામ્યા હોય તેને હાંસીઆમાં કોઈએ નોંધ્યા છે. મૂળ પ્રતિના અક્ષરો કરતાં આ અક્ષરો જુદા પડતા હોઈ જેના હાથમાં અથવા માલિકીમાં આ પ્રતિ આવી હોય એણે એ વધા નોંધ્યા હોય એવી શક્યતા છે. જે જે સ્થળે અક્ષરો ભૂંસાઈ જવાની સંભાવના જણાતાં તે તે સ્થળે કોઈએ કાગળની ચબરકી ચોટાડી તેના ઉપર મૂળ પ્રતિના અક્ષરો સરસરીતે લખી પ્રતિને શીર્ષવિશીર્ણ થઈ જતાં બચાવી લીધી છે. આ ચબરકી ચોટાડવાનું કાર્ય એટલું દક્ષતાપૂર્વક કરવામાં આવ્યું

છે. કે મૂલ પ્રતિના કાગળની અને ચવરકીના કાગળની જૂદી જૂદી જાતિનું માન ભાગ્યે જ કોઈ વાચકને રહે કે થવા પામે. બીજી પ્રતિઓમાં હોય છે તેમ આ પ્રતિમાં પણ હસ્તાક્ષરોનું વૈશિષ્ટ્ય છે. પ્રતિ સુંદર હાલતમાં છે અને હસ્તાક્ષરો પણ મોતીના ઢાળા જેવા શુદ્ધ અને સરસ છે. પાટળ મંડારની આ પ્રતિ છે અને સંપાદનમાં એનો મુખ્ય આધાર લેવામાં આવ્યો છે કારણ કે એ ઘણી જ શુદ્ધ માલુમ પડી છે.

A પ્રતિનો પ્રાન્તભાગ

इति श्री महेश्वरसूरिविरचितं पंचमीमाहात्म्यं समाप्तम् ॥ विक्रमादित्यसंवत्सरात् १००९ वर्षलिखितताडपत्रीय-पुस्तकात् जेसलमेरुमहादुर्गे संवत् १६५१ वर्षे आषाढ शुक्ल ३ सोमवारे पुण्यनक्षत्रे तपागच्छाधिराजभट्टारक श्री श्री ५ श्री श्री आनंदविमलसूरीश्वर शिष्य पंडित श्री श्री ५ विजयविमलगणिशिष्यशिरोमणिपंडित श्री ६ आनंदविज-यगणिशिष्यबुद्धिविमलेन लिखितमिदं पुस्तकम् । भद्रं भूयात् । श्रीसंघस्य कल्याणमस्तु । श्रीरस्तु ॥ छ ॥

B : — આ તાડપત્રીય પ્રતિ પાટળ સંઘવીના પાડાના મંડારની છે. મંડારના નવા લિસ્ટમાં પ્રતિનો પુસ્તક નંબર ૧૬૩ છે. વડોદરાના મુદ્રિત લિસ્ટમાં આ પ્રતિનો નંબર ૪૦ છે (જુઓ પૃષ્ઠ ૩૩). પ્રતિની હાલત સુંદર છે. પત્ર સંખ્યા ૨૧૪ છે. વચમાં ૧૯૪મું પત્ર નથી. દરેક પત્રના પ્રત્યેક પૃષ્ઠમાં વધારેમાં વધારે ૬ અને ઓછામાં ઓછી ૩ પંક્તિઓ લખેલી છે. લિપિ સુંદર છે; શુદ્ધિ પણ ઉત્તમ પ્રકારની છે. પ્રતિની લંબાઈ, પહોળાઈ ૧૩ ½ x ૨ ½ ઇંચ પ્રમાણે છે. તેનો પ્રાન્ત ભાગ નીચે પ્રમાણે છે : —

संवत् १३१३ वर्षे चैत्र शुदि ८ रवौ महाराजाधिराज श्री बीसलदेव कल्याणविजयराज्ये तन्नियुक्त श्रीनागड-महामात्ये समस्तव्यापारान् परिपंथयतीत्येवंकाले प्रवर्तमाने प्रह्लादनपुरे — (तपा?) गच्छे ललितसुंदरगणिन्था-ज्ञानपंचमी पुस्तिका लिखापिता ॥ छ ॥ छ ॥

(નીચેનો ભાગ સી. ડી. દલાલે ભૂલથી નોંધ્યો નથી લાગતો)

शाखासहस्रमहिते वंशेऽस्मिनो (ज्ञो) सवालसाधूनाम् ।

आसीद् वीरकनामा वालिणिहृदयाधिदैवतं धीमान् ॥ १ ॥

श्रीमानाम्रकुमारो मारतनुः श्री कुमारनामा च ।

जसद्वशालिगसंज्ञौ, तत्तनयाः पूर्णचन्द्र इति पञ्च ॥ २ ॥

भगिनी विनयाचारशालिनी गुणमालिनी । पुण्यश्रीरभवत् तेषामિन्द्रियाणां सुधीरिव ॥ ૩ ॥

लाली शालीनविनया श्रीकुमारहृदीश्वरी । असूत सून (नु)मन्यूनवपुषं बहुदाभिधम् ॥ ૪ ॥

आम्बो धनाम्बसावथजेसलगुणदावसूतविजयमतिः ।

तद्धार्या त्वથ કેલ્હી રાજીં ચ સરસ્વતીં સસોમલતામ્ ॥ ૫ ॥

पञ्चश्रीरिति निश्छन्नचरिता दुरितोज्झिता । द्वितीया बहुदाकस्य प्रियाऽसूत सुतानिमान् ॥ ૬ ॥

વાહડં ચાહડં ચામ્રદેવસા — (ધુ ?) લસંજકૌ । ગાંગદેવં તથા જાલ્, તનયાં વિનયાનતામ્ ॥ ૭ ॥

पञ्चश्री-लतां स्वकायवयसां विज्ञाय वाक्यैर्गुरोः, पुण्यश्रीमनिशं समृद्धिमधिकं नेतुं विसर्पन्मतिः ।

ન જા[ના]મૃતપાનતોઽસ્ત્યધિકમિત્યાધાય ચિંતે મુહુઃ, સદ્ગર્ભાવલિશાલિકા લેખિતવતી યત્ પચ્ચમીપુસ્તકમ્ ॥ ૮ ॥

इदं ललितसुन्दर्यै गणिन्यै गुणशालिनी । सच्चरित्रपवित्रायै, सा ददौ सम्मदोदयात् ॥ ९ ॥

C : — આ તાડપત્રીય પ્રતિ પાટળ સંઘવીના પાડાના મંડારની છે. નવા લિસ્ટમાં આ પોથીનો અનુક્રમાંક ૧૬ છે. વડોદરાના મુદ્રિત લિસ્ટમાં આ પ્રતિનો નંબર ૨૯ છે (જુઓ પૃષ્ઠ ૩૦). પ્રતિની હાલત મધ્યમ છે. પત્રસંખ્યા ૨૦૭ છે. અંતના ૨૦૮ મા પત્રની પ્રથમ પૃષ્ઠિમાં પ્રંથનું પૂર્ણ થવું અને બીજી પૃષ્ઠિના અર્ધભાગમાં નાના અક્ષરોથી પ્રંથ લખનાર — લખાવનારની પ્રશસ્તિ લખાયેલી હોવાનું તે જ પત્રના નાના અને જીર્ણ બે ટુકડા ઉપરથી જાણી શકાય છે. જો કે પ્રતિની હાલત જોતાં અન્ય પત્ર પણ અચ્છંડ રહેવું જોઈએ પણ અન્ય પત્રની દ્વિતીય પૃષ્ઠિમાં લખાયેલ પ્રશસ્તિને કોઈ ઉઠાડગીરે દ્વેષને લીધે ઘસી નાખવાથી પત્ર અત્યંત

પાતલું અને જીર્ણ થઈ ગયું અને પરિણામે અત્યારે ફક્ત બે જ નાના ટુકડા મળે છે. એ નાના ટુકડાની બીજી બાજુ પ્રશસ્તિના ઘસેલા ભાગમાં થોડાક અસ્પષ્ટ અક્ષરો જણાય છે. પ્રતિની લંબાઈ, પહોળાઈ ૧૪ x ૨½ ઈંચ પ્રમાણ છે. પ્રતિની લિપિ જોતાં B પ્રતિ કરતાં આ પ્રતિ લગભગ એક સો વરસ વધુ પ્રાચીન છે તેમ અનુમાન કરી શકાય. આ પ્રતિના પાઠાંતરોમાં પાઠાંતર પછી પ્રતિની સંજ્ઞા C પછી જે સ્થળે સ્વસ્તિકનું નિશાન કર્યું છે તે પાઠાંતર મૂળ પ્રતિમાં લખાયેલું નહિ પણ પ્રતિના પાઠને ભૂંસીને પાછળથી કરવામાં આવેલું છે તેમ સમજવું.

D:— આ પ્રતિ ભાવનગરથી મેળવવામાં આવી હતી. તેની લંબાઈ, પહોળાઈ ૯.૭ x ૪.૧ ઈંચ છે અને બન્ને બાજુ લખેલા કુલે પંચાવન પૃષ્ઠ છે. બન્ને બાજુએ ૯ ઈંચનો નાનો હાંસીઓ રાખવામાં આવેલ છે. બીજી પ્રતિઓની માફક આ પ્રતિમાં પણ હસ્તાક્ષરોની કવિત્ કવિત્ વિલક્ષણતા જોવામાં આવે છે. પ્રતિ ઘણી જ સુંદર હાલતમાં છે અને હસ્તાક્ષરો A પ્રતિની માફક મોતીના દાણા જેવા શુદ્ધ અને સુવાચ્ય છે. આ પ્રતિ મને ઘણી જ મોડી મળેલી તેથી તેનો ઉપયોગ જેવો જોઈએ તેવો કરી શકાયો નથી. આ પ્રતિ A પ્રતિને ઘણે મોટે ભાગે અનુસરનારી છે એટલે A પ્રતિના પાઠાંતરોમાં મને જ્યાં સંદિગ્ધતા હતી ત્યાં જ આ પ્રતિનો ઉપયોગ કરી પાઠાંતરોની પસંદગીમાં સંદિગ્ધતા ટાળવાં મેં યથાશક્ય યત્ન કરેલો છે.

પાઠાંતરો

પાઠાંતરોની પસંદગીમાં સર્વ પ્રથમ ધ્યાન છંદ ઉપર આપવામાં આવ્યું છે. પાઠાંતર અર્થની દૃષ્ટિએ ગમે-તેટલું બંધ બેસતું હોય પરંતુ તેથી છંદોભંગ થતો હોય તો તેને જતું કરવામાં આવ્યું છે અને પાદનોંધમાં તેને ટાંકી તેની નોંધ લેવામાં આવી છે. પાઠાંતરો બધાજ નોંધવામાં આવ્યા છે. વ્યાકરણ શુદ્ધિને પણ લગભગ એટલું જ પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું છે. આ બે દૃષ્ટિઓ જે પાઠાંતર થી સચવાઈ તેને મૂળમાં સ્વીકારવામાં આવ્યું છે અને બીજાને પાદનોંધમાં તે તે પ્રતિની સંજ્ઞા પૂર્વમાં મૂકી જણાવવામાં આવ્યા છે. અર્થદૃષ્ટિને ત્રીજા પ્રકારનું મહત્ત્વ આપવામાં આવ્યું છે. જે પ્રતિના પાઠાંતરથી આ ત્રણેય દૃષ્ટિઓ અવ્યાહત રહી તે પાઠાંતરને, કોઈ પણ પ્રતિ તરફ મોહ રાખ્યા વિના, અપનાવી લીધું છે. બધી પ્રતિઓના પાઠાંતરો અમુક એક પાઠ બાબત સંમત હોય પરંતુ મને પોતાને અર્થમેળ ન લાગ્યો તેવા સ્થળે મેં શંકાચિહ્ન મૂકેલ છે; અથવા પાઠ સૂચવી મેં ત્યાં આવા () કૌંસમાં તે પાઠ મૂક્યો છે. બધી પ્રતિઓના પાઠાંતરોને ધ્યાનમાં લીધા પછી પણ છંદની દૃષ્ટિએ અક્ષર કે અક્ષરો જ્યાં જ્યાં મને સ્પષ્ટતાં લાગ્યાં ત્યાં ત્યાં આવા [] કૌંસમાં તે તે અક્ષરો મેં કેવળ સૂચના રૂપે બતાવ્યા છે. કોઈ નવી પ્રતિ મળી આવતાં મારા સૂચિત પાઠો ઓટાં સિદ્ધ થાય એવી પૂરતી શક્યતા છે. ‘ય’શ્રુતિની બાબતમાં અને ‘ન’ કે ‘ળ’ની બાબતમાં પ્રતિઓના પાઠાંતરોની વહુમતિ ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવ્યું છે. એ બે બાબતોમાં કોઈ એક નિયમ આદ્યંત અલ્પત્યાર કરવામાં આવ્યો હોય એમ નથી.

પ્રાકૃતભાષામાં લખાયેલ જૈન કથા સાહિત્યનો ટૂંક પરિચય

પ્રાકૃત ભાષામાં લખાયેલા જૈન કથા સાહિત્ય વિષે એટલું વધું કહેવામાં આવ્યું છે કે એના વિષે અહિં પુનરુચ્ચારણ કરવું ઉચિત નથી. એ વિષે વિગતવાર, અભ્યાસપૂર્ણ માહિતિ મેળવવા તે વિષયના શોખીન જિજ્ઞાસુઓએ આચાર્ય જિનવિજયજીનો ‘કુવલયમાલા’ નામનો લેખ, ‘‘ સિંધી જૈન ગ્રંથમાલામાં પ્રસિદ્ધ થયેલ, સ્વસંપાદિત હરિષેણના ‘બૃહત્ કથાકોશ’માંની પ્રો. ડૉ. એ. એન. ઉપાધ્યેયે લખેલ વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના, પ્રો. ડૉ. ઘાટગેનો ‘નૅર્ટીવ લિટરેચર ઈન જૈન માહારાષ્ટ્રી’ નામનો લેખ, ‘‘ તેમ જ સ્વર્ગસ્થ મો. દ. દેસાઈ કૃત ‘જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ’, અને છેલ્લે આ બધી માહિતિની પૂર્વ ભૂમિકારૂપ થઈ પડેલ જોહાનીસ હર્ટલનો

‘નૅરટીવ લિટરેચર ઑફ ધી જૈનાઝ’ શીર્ષક લેખ તથા હરિભદ્ર સૂરિ રચિત ‘સમરાઈચ્ઙ કહા’નો પ્રો. ડૉ. હર્માન યાકોબીનો ઉપોદ્ઘાત જોઈ જવા ખાસ મલામળ છે. આ બધા લખાણોમાં ઇટલી સામગ્રી ભરી પહેલી છે કે ઇનો અહિંઆ પુનરવતાર કરવો અસ્થાને છે અને અનુપયુક્ત પણ છે. તેથી અહિં ઇ સાહિત્ય વિષે કેવલ અંગુલિનિર્દેશ કરીને જ સંતોષ પકડ્યો છે. મેં નીચે આપેલ વિગતોનો આધાર પણ ઉપર્યુક્ત સાહિત્ય જ છે.

જૈનોનું કથા સાહિત્ય પ્રમાણમાં મહાકાવ્ય છે. પ્રાકૃત, સંસ્કૃત, અપભ્રંશ અને ગૂજરાતી ઇમ ચારેય ભાષામાં લખાણા સેકડો જૈન કથા ગ્રંથો આજે મઢી આવેલ છે. ઇમાંના ઘણા ઘરા ગ્રંથો વિક્રમીય દસમી સદી પછી બનેલા છે. વિક્રમીય પ્રથમ સહસ્ત્રાબ્દિમાં રચાયેલા ગ્રંથોની સંખ્યા દસથી વધારે નથી પણ ઓછી હશે.

જૈન કથા સાહિત્યના મૂલ ‘જ્ઞાતાધર્મકથા’નામના છઠ્ઠા જૈન અંગમાં મઢી આવે છે. જૈન કથા-ગ્રંથોમાં વહુ પ્રાચીન ગ્રંથ હોય તો તે ‘વસુદેવહિંડી’ છે. ‘આથી’ પણ જૂનું ચંદ્રગુપ્ત મૌર્યના ગુરુ મદ્રબાહુરચિત ‘વસુદેવ ચરિત’ છે. પરંતુ અત્યારે ઇ ઉપલબ્ધ નથી. ‘વસુદેવહિંડી’ પછી વિમલ સૂરિ રચિત ‘પડમચરિય’ આવે છે. આ સૂરિ ‘હરિવંસ ચરિય’ લખ્યું હોવાનો પણ ઉલ્લેખ છે જો કે ઇ અત્યારે ઉપલબ્ધ નથી. ઇતિ-હાસિક અને કાલ્પનિક વસ્તુઓના મિશ્રણવાળા ‘વાસવદત્તા’, ‘સુમનોત્તરા’, ‘ઉર્વશી’, ‘મૈમરથી’, અને ‘નરવાહન દત્ત’ જેવા અનેક શૃંગારરસપ્રધાન લૌકિક કથા ગ્રંથો રચાયા.

શૃંગારરસથી છલબલતી અને વર્ણનોથી મરપૂર કથાઓમાં પાદલિપ્ત સૂરિની ‘તરંગવતી કથા’ સર્વ પ્રથમ છે. જો કે અપસોસની વાત તો ઇ છે કે ઇ કથારત્ન હજુ સુધી ક્યાંય કોઈને મળ્યું નથી ઇટલે આપણે તો અનિશ્ચિતસમયી આચાર્ય વીરમદ્ર કે વીરમદ્ર શિષ્ય ગણિ નેમિચંદ્રરચિત તેના ‘સંક્ષિપ્ત સાર’થી જ મૂલકથાનો રસાસ્વાદ કરવાનો રહ્યો. ‘તરંગવતી’ને કુવલયમાલાકારે સંકીર્ણકથામાં ઁપાવી છે.

પાદલિપ્તસૂરિ ઇ સર્જેલી આ નવીન કથાસૃષ્ટિમાં પાછલથી ધીમી પણ સંગીન મરતી થઈ. ફલસ્વરૂપે ‘મલયવતી’, ‘નરવાહન દત્ત’, ‘મગધસેના’, ‘બંધુમતી’, અને ‘સુલોચના’ નામક સુંદર કથાઓ રચાઈ. કમનસીબે ઇ વધી કથાઓ કાલદોષે કે બીજા કોઈ કારણે લુપ્ત થઈ ગઈ અને ઇમના નામો સિવાય આપણે ઇમના વિષે કશું જાણતા નથી.

‘વસુદેવચરિય’, ‘પડમચરિય’, અને ‘હરિવંસ ચરિયા’દિ પુરાણ પદ્ધતિના ચરિત્ર ગ્રંથોને કથા વર્ગમાં ન ગણી ઇ તો, તે પછી ‘ધમ્મિલ્લહિંડી’ અને તેની સાથે જોડાણ ‘વસુદેવહિંડી’ નામનો કથા ગ્રંથ આવે છે. ઇ આઠમા સૈકા પહેલાનો છે. તેના પછી હરિમદ્રસૂરિની ‘સમરાઈચ્ઙ કહા’ આવે છે. આ કથા કવિની કવિત્વ-શક્તિની સાક્ષાત્ પ્રતિમા છે ઇટલું કહેવું બસ થશે. આચાર્ય હેમચંદ્ર આ કથાને સકલકથાની કોટિમાં મૂકે છે. અત્રે ઇ પણ જણાવવું જોઈ ઇ કે ઇમનું રચાયેલું ‘ધૂર્તાશ્યાન’ પણ હવે તો પ્રસિદ્ધ થઈ ગયેલ છે. આ પછી ઉદ્યોતન સૂરિની ‘કુવલયમાલા’ આવે છે. આ કથા ચંપૂના ઢંગની છે. રચનાશૈલિ ‘કાદંબરી’ કે ‘દમયંતી કથા’ જેવી છે. કાવ્યચમત્કૃતિ ઉત્તમ અને ભાષા મનોરમ છે. વિનોદમાં કથા લેખકે ઇમાં પૈશાચી અને અપભ્રંશ ભાષામાં પણ વર્ણનો આપ્યા છે. આ કથાની ઉપયોગિતા ઇતિહાસિક દષ્ટિ ઇ પણ ઁાસ મહત્વની છે. ઇની પછી શીલાંકનું ‘મહાપુરુષ ચરિત’, વિજયસિંહ સૂરિ રચિત ‘મુવનસુંદરી કથા’, કોઈ અજ્ઞાતનામા લેખકનું ‘કાલકાચાર્ય કથાનક’ અને ધનેશ્વરનું ‘સુરસુંદરી ચરિય’ આવે છે. ઇ પછી મહેશ્વર સૂરિ રચિત આપણો આ પ્રસ્તુત પર્વકથાનો ગ્રંથ આવે છે. ત્યાર બાદ કથાસાહિત્ય ઘણા મોટા પ્રમાણમાં જૈન લેખકો ઇ લખ્યું છે; પરંતુ ઇ વિષે અહિં લખવું અનાવશ્યક છે અને અપ્રસ્તુત છે ઇટલે છોડી દીધું છે.

જૈન કથા સાહિત્યના આ વિહંગાવલોકન પછી ઇટલું કહેવું જરૂરી છે કે જૈન કથાલેખકોનું મૂલ્ય ધ્યેય એક જ હતું અને તે આધ્યાત્મિક કલ્યાણ. ગમે તે જૈન કથા હ્યો. આ ધ્યેય તેમાં સ્પષ્ટપણે પ્રતિબિંબિત થયેલું દેખાશે. કથા દેહ ગમે તે હોય અને ગમે તેવો હોય પરંતુ ધર્માધર્મનું, પુણ્ય-પાપનું ફળ બતાવવાનો આશય અને કર્મના અચળ સિદ્ધાંતની સ્થાપના માટેની જૈન કથા લેખકની તાલાવેલી — આ બે મુખ્ય સિદ્ધાંતો કથાનો આત્મા છે. સામાન્ય લોકવાર્તાઓને પણ જૈન કથાકારોએ પોતાના અવનવા રંગે રંગી છે અને એના ઉપર પોતાના ધ્યેયની મહોર મારી છે. સામાન્ય લોકવાર્તાના સંબંધમાં પણ આ ધ્યેય ઉગ્રપણે સિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે તો પછી ખાસ વિશિષ્ટ વસ્તુનો આધાર લઈ, જૈન ધર્મના મૂળ તત્ત્વોને પ્રતિબોધવાના એક માત્ર હેતુને ધ્યાતર રચવામાં આવેલી કથા વિષે તો કહેવાનું જ શું ? ટુંકામાં, આ મહોરની વિશિષ્ટતા એવી કથા-ઓમાં ઉડીને આંખે ચોંટે એ સ્વાભાવિક જ છે. મહેશ્વર સૂરિનો પ્રસ્તુત ગ્રંથ આ હરોળમાં આવે છે. એની મુખ્ય નેમ ઐહિક અને પારલૌકિક સુખની પ્રાપ્તિ કરાવી આપવાની છે અને તે જ્ઞાન પંચમી જેવા પુણ્ય દિવસે જૈન ધર્મના આરાધન દ્વારા. કથાનો પ્રતિપાદ્ય વિષય આ છે; વીજી બધી વાતો આનુષંગિક છે.

છંદ, ભાષા અને કવિત્વ

સમગ્ર ગ્રંથમાં એક જ છંદ વાપરવામાં આવેલ છે અને તે છે ગાથા. ભાષા માહારાષ્ટ્રી પ્રાકૃત છે. એના ઉપર કવિત્વ અર્ધમાગધીની તો કવિત્વ અપભ્રંશની અસર પડેલી છે. દેશી શબ્દોનો પ્રયોગ લેખકે કરેલ છે. જેવાં કે:—કોહ, યુંગુવ, ફેકાર, યત્થ, ચેહુ, ઘઘર, ઘલ્લ, ચુક, ચુલી, છહુ, છુહ, છોહ, છોલ્લ, જાહ, હોહ, તુહ, તોહ, ધાડી, નિચ્છોલ, પુકાર, પોટલ, ફેડ, ફિહ, અને મોક્કલ વગેરે વગેરે. લેખકની શૈલિ ઘણી જ હૃદયંગમ, સરળ, અને પ્રાસાદિક છે. એનું મુખ્ય લક્ષણ અનાયાસ છે. શબ્દ પ્રવાહ સીધે સીધો, અસ્ખલિતપણે લેખકના હૃદયમાંથી જાણે કે ન વહેતો હોય એમ લાગે છે. અર્થ પકડી પાડવામાં મુસીબતનો અનુભવ જરાય કરવો પડતો નથી. શબ્દાડંબર ક્યાંય નથી જળાતો. શૈલિ કોઈ પણ સ્થળે યડચડી નથી જળાતી. હૃદયંગમતા, પ્રાસાદિકતા, સરળતા, સુબોધતા, વગેરે વગેરે લેખકની શૈલિના ગુણો છે. શ્લેષનો ઉપયોગ લેખકે સ્થળે સ્થળે સફળતાથી કર્યો છે. કાવ્યચમત્કૃતિ લેખકને સિદ્ધ હતી. તેના નમૂના માટે જુઓ ખાસ કરીને પ્રથમ કથાનકની ૪૧૯મી, ૪૮૮થી ૪૯૨મી, આઠમા કથાનકની ૧૨૦મી અને દસમા કથાનકની ૨૯૭-૨૯૮મી ગાથાઓ.

આભાર દર્શન

આ ગ્રંથના સંપાદનમાં મારા વિદ્યાગુરુ ભારતીય વિદ્યાભવનના ઑન. ડિરેક્ટર આચાર્યશ્રી જિનવિજયજીએ મને પ્રતિઓ મેળવી આપીને, જે ગાથાઓનો અર્થ મને બેસતો નો'તો તે સમજાવીને, સંપાદનની આંટી-ધુંટીના ઉકેલમાં યથોચિત મદદ આપીને, તેમજ પ્રસ્તાવનાની માહિતિ મેળવવામાં ઉપયોગી થાય એવું સાહિત્ય સૂચવી અને મેળવી આપીને મને જે અમર્યાદ સહાય આપી છે તે માટે હું તેમનો પરમ ઋણી છું.

ભારતીય વિદ્યા ભવન
મુંબઈ
માઘ પૂર્ણિમા, સં. ૨૦૦૪

અમૃતલાલ સવચંદ ગોપાળી.

सिरीमहेसरसूरिविरइयाओ

नाणपंचमीकहाओ ।

५

॥ ॐ नमो वीतरागाय^१ ॥

पंचेदियनिरवेकखं पंचनमोक्कारहेउयं तह य । पंचमगइसाहणयं पंचमनाणं नमंसेउं ॥ १
दुविहाए^३ पंचमीए कालं पुरिसं विहाण-गहणं च । उज्जवणं फलभावं गाहाहिं म हे स रो भणइ ॥ २
सकयकवस्सत्थं जेण न जाणंति^४ मंदबुद्धीया । सब्बाण वि सुहवोहं तेण इमं^५ पाइयं रइयं ॥ ३
गूढत्थदेसिरहियं सुललियवन्नेहिं^६ गंथियं रम्मं । पाइयकवं लोए कस्स न हिययं सुहावेइ ? ॥ ४
परउवयाररणं^७ भासा सा होइ एत्थ भणियवा । जायइ जीए^८ विबोहो सब्बाण वि बालमाईणं ॥ ५
पंचवरिसेहिं^९ जेडा पंचहिं मासेहिं लहुइया होइ । एवइयकालमाणा होइ अखंडा य^{१०} कायवा ॥ ६
जइ कह वि असामत्थं होइ सरीरस्स दिव्वजोएणं^{१०} । ता उत्तरकालं पि हु पूरिजा असढभावो^{११} उ ॥ ७
खलिओ वि जहा सुहडो पुणरवि वलिऊण पावइ जसोहं । तह नियमं पूरितो^{१२} जीवो सुहभायणं होइ ॥ ८
एगंतेणं जेणं चउत्थवयपालणं दढं भणियं । तेण जहासत्तीए सेसं खलु होइ कायवं ॥ ९
जइ होजा^{१३} असमत्थो काऊणं जेडपंचमिं को वि^{१४} । सो इयरिं पि करेजा तीए वि फलं जओ^{१५} तुलं ॥ १०
लहुईयं^{१६} वि किरियाए सोकखं खलु होइ असढभावस्स । विसमविसेणं^{१७} मरंतं किन्नवि रक्खेइ अमयंसो ? ॥ ११
कितीए^{१८} मच्छरेण यं पूयनिमित्तं च चित्तपीडाए । उगं पि तवं चिन्नं दोग्गइगमणं पसाहेइ^{२०} ॥ १२
पुरिसो वा इत्थी वा नाऊणं निययदेहसामत्थं । संमत्त-नाणकलिओ माणा^{१९} विवज्जिओ धीरो ॥ १३
गंतूण जिणिंदघरं काऊणं तस्स विविहपूयं च । ठविऊण पोत्थयवरं सुहतंदुलसत्थियं कुज्जा ॥ १४
घयपरिपुन्नं^{२२} काउं पंचहिं वट्ठीहिं दीवयं तह य । फल-पुप्फ-वत्थ-गंधाइएहिं परिपूयणं करिय ॥ १५
लहुईए^{२३} पंचमीए गहण-विहाणं इमं तु^{२४} विन्नेयं । एयं चिय पंचगुणं इयरीए होइ कायवं ॥ १६
ततो गुरूण पुरओ गहिऊणं पंचमीए उववासं । सुद्धे पक्खम्मि सुहे सब्बाण वि कम्ममासाणं ॥ १७
मग्गसिरे तह माहे फग्गुण-वइसाह-जेड-आसाढा । एए कंमियमासा सेसा य अकम्मिया मासा ॥ १८
उववासो य अकम्मो अहव करेजा उ थोवमणवज्जं । ण्हाणं खरस्स इयरह छारेणं^{२५} य लोट्टणं जाण ॥ १९
अह पुन्नाए^{२६} ताए नियविहवं भाविऊण हियएणं । हीणो-त्तम-मज्झिमयं उज्जवणं^{२७} होइ कायवं ॥ २०
पंचणहं पोत्थाणं^{२८} काऊण लिहावणं च सत्तीए । पच्छा जिणवरबिंबे^{२९} ण्हवणाईयं^{३०} सुहं काउं ॥ २१
ठविऊण पोत्थयाइं काऊण विलेवणं च वन्नेहिं । कयपुप्फाइविहाणो देइ वलिं पंच पंचेहिं ॥ २२

1 B जिनाय । 2 A पंचिदियं । 3 B दुविहाय । 4 C याणंति । 5 A अयं । 6 A °वयणेहिं ।
7 A °ट्ठाणं । 8 C जीव । 9 B उ । 10 B °जोएण । 11 B °भावा । 12 B पूरितो । 13 B होजउ ।
14 A कोइ । 15 C जतो । 16 B लहुईए । 17 B विसयंसेण; C विसअविसेण । 18 B कितीय ।
19 B व । 20 A पयासेइ । 21 C माणादिं । 22 A °पडिपुन्नं । 23 A लहुईय । 24 A तु ।
25 A छारेणं । 26 B पुण्णाए । 27 B उज्जमणं । 28 B पंचण्ह पोत्थयाणं । 29 B °भवणे । 30 C °इ वरं ।

अह पंचहिं हारेहिं^१ पंचहिं रयणेहिं तह विभूसेउं^२ । संघस्स कुणइ पूयं^३ जहसत्तीए महासत्तो ॥ २३
 संघो महाणुभावो नाणाइतियस्स जेण आहारो । पूइजंते तम्मि उ नाणाई पूइयं होइ ॥ २४
 तह उवयारपरो वि हु संघो जीवस्स होइ भवस्स । वच्छलं अणुसद्धिं उववूहणमाइ कुणमाणो ॥ २५
 अन्नं च तियसनमिओ केवललच्छीइ^४ संजुओ विमलो । तित्थयरो^५ वि हु भयवं आईए वंदए संघं ॥ २६
 तम्हा सइ सामत्थे संघं पूएह सब्बकजेसु । पाविह तओ^६ उ मोक्खं^७ भोत्तूणं विसयसोक्खाइं ॥ २७
 सोहग्गं कुलजम्मो वाहिविमोक्खो^८ पिण्ण संजोगो ।
 बंधण-मुयणं विहवो^९ कर-चरण-च्छीण तहभावो ॥ २८
 दीवंतरम्मि सोक्खं विम्हयहेउं^{१०} समत्थलोयाण^{११} ।
 मणुय-सुरा-ऽसुरसोक्खं फलं च तीसे तओ मोक्खो ॥ - दारगा हा^{१२} ॥ २९
 एए य जहा जाया जेसिं^{१३} जीवाण तीए^{१४} करणेणं । तं तह भणिमो अहयं नियमइविहवाणुसारेणं^{१५} ॥ ३०
 जयसेण नंद भदा वीरो कमला गुणाणुराओ य ।
 विमलो धरणो देवी भविस्सदत्तो य दाराइं ॥ ३१
 एएसु अंतरत्था अन्ने वि हु इत्थि-पुरिस नायवा । पंचमिफलं विचित्तं बहुभेयं पावियं जेहिं ॥ ३२

१. जयसेणकहा ।

जयसेणकहा पढमा अक्खिज्जइ पुव्वजम्मपरिकलिया ।

सोहग्गदारविसया भवियजणाणुगहइए ॥

इत्थेव^{१७} भरहवासे दाहिणदेसम्मि जलहितीराए । खलचित्तं व दुगेज्जो रम्मो तह सुयणचेट्ठं^{१८} ॥ ३४
 संसारो व विसालो संकर इव गणसएहिं संजुत्तो । धणउ व दविणभरिओ कुच्छियराया व बहुभंडो ॥ ३५
 सिंघलदीवो रम्मो तत्थे य राया नराहिवो नामं । तस्स य निवतणयाणं होइ सयं महिलियाणं च ॥ ३६
 ताण य मज्जे एगा ईसा-कामेहिं^{२०} पीडिया पावा । नामेण इंदुमइयां^{२१} एवं^{२२} हियण्ण चित्तेइ ॥ ३७
 तिण्हं मासाणं नवाहियाणं मह एत्थ पाडियां^{२५} होइ । तत्थ य सोक्खं तुच्छं^{२६} गलतालुयं^{२७} नायओ विरसं ॥ ३८
 वरि^{२८} हलिओ वि हु भत्ता अनन्नभज्जो गुणेहिं रहिओ वि । मा सगुणो बहुभज्जो जइ राया चक्कवट्ठी^{२९} वि ॥ ३९
 वरि गब्भम्मि विलीणा वरि जाया कंत-पुत्तपरिहीणा । मा ससवत्ता महिला हविज्ज जम्मे वि जम्मे वि ॥ ४०
 जइ वि हु भत्ता सरिसो होइ कलत्तेसु सब्बकजेसु । तह वि हु ताण मणेसुं अत्ताणे^{३०} थोवपरिहावो^{३१} ॥ ४१
 संकर-हरि-वंभाणं^{३२} गउरी-लच्छी जहेव वंभाणी । तह जइ पइणो इट्ठा तो महिलीं इयरहा छेली ॥ ४२
 पावेणं^{३४} सवत्तिज्जो दुट्ठा सासू-नणंदमाईया^{३६} । धम्मेण य निक्कटो^{३७} घरवासो होइ महिलाणं ॥ ४३
 धण्णा ता महिलाओ जाण न जोएई^{३८} को विखोजाईं^{३९} । सासू(सु)नणंदुं^{४०} सवत्ती^{४१} ससुरो जिट्ठो य दियरो^{४२} ॥ ४४
 जेण तहिं विलसिज्जइ निच्चं इत्थीहिं निययइच्छाए । इयरह वरि वणवासो मा घरवासो जहा पासो ॥ ४५

1 C पंचहि वण्णेहिं । 2 A दूसेट्ठं । 3 A C जयं । 4 B °लच्छीए; C °लच्छीय । 5 A तित्थयरो ।
 6 A तंह । 7 A मोक्खो । 8 A °विमुक्खो । 9 B विभवो । 10 A °जणं । 11 B °लोयाणं ।
 12 C दारं; B none of the two is found. 13 A तेसिं । 14 A तीइ । 15 B °सारेणं । 16 A °कम्मं ।
 17 C एत्थेव । 18 A सुयणुचित्ठं व्व । 19 B नामं । 20 A °कामेण । 21 A नामेणं इंदुमई ।
 22 A एयं । 23 C मासाणं । 24 B पवाहियाण; C साहियाण । 25 A पीडिया । 26 A तोच्छं ।
 27 A °तालुयं । 28 A विर । 29 A चक्कवट्ठी । 30 B अत्ताणं । 31 C °परिभावो ।
 32 A °वम्हाणं । 33 B महिली । 34 B C पावेण य । 35 B C सवइ । 36 B C °माईओ ।
 37 A नवुट्ठो । 38 A चाएइ; B चाहेइ । 39 A C खोजाईं । 40 C न is missing in this Ms. 41 A सव is missing in this Ms. 42 A वा ।

निहंदो^१ घरवासो सग्गो पोढाण होइ महिलाण । इयरो नरगो^२ भणिओ सत्थेसु यं कप्पिया^३ दो वि ॥ ४६
 इय चित्ति य ताए^४ तहाँ दाऊण धण करावियं किं पि । जह नामं पि न गिन्हई^५ राया खलुं अन्नजुवईणं ॥ ४७
 अणुदियहं भुंजंती नाणारूवाइँ विसय^{१०}सोकखाइं । न^{११} वि सा पावइ तित्ति अग्गी इव इंधणभरेहिं ॥ ४८
 अवणेइ पुबुदिन्नं नवं^{१२} पयच्छेइ तं पि थोवं तु । अंकण-मुंडणमाई^{१३} पइदियहं^{१४} कुणइ लोयाणं ॥ ४९
 अत्ताणं मन्नंती सद्धान वि उत्तमं च हियएण । हीलई^{१५} सव्वं पि जणं अट्ठमयट्ठाणपरिकलिया ॥ ५०
 इक्को वि मओ धरिओ सोहं नासेइ जह वं चंदस्स । जो पुण धरेइ^{१७} अट्ठ वि दूरे^{१८} चिय तस्स सोहाउ ॥ ५१
 बहुहा खिज्जई^{१९} समओ जइ वि हु सूरें संगमं कुणइ । चंदो व महाँपुरिसो तम्हा मयवज्जणं कुणह ॥ ५२
 समओ दोसासंगी समओ वंक्तणेण संजुत्तो । समओ जडयावासो जह चंदो एत्थं लोयम्मि^{२१} ॥ ५३
 एवंविहमयकलिया धम्मकखरवज्जिया महापावा । नरयदुहं तिरियदुहं मरिज्जणं पाविया सा उ ॥ ५४
 एत्थेव^{२४} मणुयलोए पुक्खरदीवस्स पुब्वभायम्मि । खेत्तम्मि भरहनामे बहुजणवयंसेविए रम्मे ॥ ५५
 आयारो व दुलंघो पायारो सुयणरक्खिओ^{२७} जत्थ । परिहाणं पिव परिहा परवसणावायरक्खणिया ॥ ५६
 चत्तारिउ पउलीओ^{२८} णीइमग्ग व जीइ^{२९} गहिराओ । सुयणमणो इव सरलो वित्थिन्नो हट्ठमग्गो वि ॥ ५७
 वेले व^{३२} रयणपुत्ता जत्थ य^{३३} दीसंति विवणिपंतीओ । णरवइणो^{३४} इव रम्मा बहुभूमा भवणंसंघाया ॥ ५८
 सा इंदउरिसिमाणा विबुहाहिवसंघसेविया निच्चं । नयणमनाणंदयरी^{३७} नयरी पउमावई नाम ॥ ५९
 तत्थ य वणिओ^{३८} इभो^{३९} कुलचंदो नाम गुणगणावासो । तस्स य रम्मा^{४०} भज्जा^{४१} सुंदरि नामि त्ति विक्खाया ॥ ६०
 अन्नो^{४३} अणुराओ पइदियहं^{४४} वट्ठिओ तहा ताण । जह तुच्छे वि विओए दुक्खं नरओवमं^{४५} होइ ॥ ६१
 इंदुमईए जीवो विवरं लहिज्जण कम्मचक्कस्स । दोहग्गकम्मसेसे सुंदरिगम्भम्मि उववन्नो ॥ ६२
 जह जह वट्ठइ गम्भो तह तह सुंदरिमणम्मि संतावो । अणुकूलो वि दुहाइं देइ चिय कम्मदोसेणं ॥ ६३
 दुट्ठं^{४६} गम्भो तूरं^{४७} घुसिणं जणवंचणं^{४८} च पिसुणत्तं । जाईए^{४९} पच्चएणं इट्ठाइँ हवंति जुवईणं ॥ ६४
 अह अन्नया कयाई कुलचंदो गम्भदोसगयनेहो । सुंदरिमकयवियारं^{५०} गेहाओ झत्ति णीणेइ^{५१} ॥ ६५
 अह सुंदरी मणेणं चिंतइ अइतिकखदुक्खसंतत्ता । अइवच्छलो वि नाहो कह जाओ सुट्ठु निच्चेहो ? ॥ ६६
 किंचूणो वि हु पणओ दुक्खं अइदारुणं मणे देइ । जो पुण मूलच्छिन्नो^{५२} मरणं^{५३} चिय कुणइ जुवईणं ॥ ६७
 वरि मां जाओ^{५५} नेहो होऊणं मां पुणो दढं नट्ठो । अइंसणं पि सेयं लोयणं^{५७} रिउणो निहाणस्स ॥ ६८
 अवराहेण विरत्तो दुक्खं न वि देइ वल्लहो जइ वि । अवराहेण विणा पुण जीयं^{५८} सो निच्चलं^{५९} लेइ ॥ ६९

- 1 A निच्चित्तो । 2 B नरओ । 3 B प । 4 A कप्पिया । 5 A ताय । 6 C तहिं । 7 B नेणहइ । 8 A it is not found in this Ms. 9 A अण्णाण । 10 A विविहं । 11 C न य सा । 12 B C न वि य । 13 C °माइं । 14 A पयहिअहं । 15 A हिलइ स । 16 B C य । 17 A धारइ । 18 B C दूरं । 19 A C खिज्जइ । 20 B कला° । 21 B इत्थ । 22 A लोगम्मि । 23 A धम्मं कुरु । 24 B इत्थेव । 25 B मज्झं । 26 B C बहुजणआ° । 27 B सुयणुरक्खिओ; C सुहपरिद्धिओ । 28 A पचलीओ । 29 B C जस्स । 30 A गुहिराओ । 31 A °जणो । 32 B वय । 33 A व । 34 A B निववइणो । 35 A भवय° । 36 B इंदपुरि° । 37 A C °णंदरी । 38 A इभमी । 39 A कुलचंदो; C कुलचंतो । 40 A C भज्जा । 41 A सुंदरि । 42 C नामत्ति । 43 B अन्नोन्नं । 44 A पवदियहं; B पयदियहं । 45 A अइदोस्सहं । 46 A वुट्ठं; C दुट्ठं । 47 A C गम्भोत्तरं; B गम्भोस्तं । 48 A वत्तणं; B C °कत्तणं । 49 B C जाईय । 50 A °वराहं । 51 B नीणाए । 52 C मूलच्छिन्नो । 53 A तरणं । 54 A it is not to be found in this Ms. 55 A अज्जाओ । 56 B C जो । 57 A लोय° । 58 B जीवं । 59 B C निच्चलं ।

मणवल्लहो विरत्तो^१ विणावराहेण कम्मदोसाओ । सरिओ सरिओ दुम्मइ अंगाइं नटसल्लो व ॥ ७०
 धन्ना ता महिलाओ जाणं पुरिसेसुं कित्तिमो नेहो । पाएण जओ पुरिसा महुयरसरिसा सहावेणं ॥ ७१
 एक्कवसिओ सिनेहो^३ रंडत्तं कन्नयाण बाहुलं । दालिहं च विओगो एयं नरयं महाघोरं ॥ ७२
 निक्कित्तिमो न नेहो एयं लोयस्स सच्चयं वयणं । अन्नहं पिययमविरहे कह जीयं धारिमो अहयं ? ॥ ७३
 धी संसारसहावो जो किर निमिसं^६ पि मुंचए^७ णेय^८ । तविरहेण वि पिच्छह जीविज्जइ दड्डलोएण ॥ ७४
 नेहो चंधणमूलं^९ नेहो लज्जाइनासओ पावो । नेहो दोग्गइमूलं पइदियहं^{११} दुक्खओ नेहो ॥ ७५
 धन्ना ते वरमुणिणो मूलं नेहस्स जेहिं परिच्छिन्नं । धन्नाण वि ते धण्णा वालं चिय जे तवं पत्ता ॥ ७६
 अन्नायरसेहिं जओ निवाहिज्जइ तवं सुहेणेव । भुत्तविसयाण चित्तं सरेज्ज ता इंदिय^{१३}कयाइं ॥ ७७
 ता मज्झ वि आजम्मं नियमो नियमेण पुरिससंगस्स । दिट्ठो सो मालवओ मंडा वि हु भक्खिया तत्थ ॥ ७८
 एवंविहम्मि कजे किं जुत्तं मज्झ एत्थ काउं जे । अहवा पिउघरगमणं मोत्तूण न जुज्जए अन्नं ॥ ७९
 जइ वि हु पइमुक्काणं पियाइगेहेसु आयरो नत्थि । तह वि हु^{१४} तं चिय सरणं जह भूमी मंचपडियस्स ॥ ८०
 इयं चित्तिऊण हियए चलिया सा मत्तवारणगई^{१७} । एगाणिणी वि^{१८} विमणा समुहा सा^{१९} जणयनयरीए ॥ ८१
 सुकुमाल गम्भवइया भीरू एगाणिणी दुहं मग्गे^{२१} । अहवा धा(धी)रय^{२२}वसया मुच्छा^{२३} लोयाण विन्नेया ॥ ८२
 कइवयंदिणेहिं तो^{२५} सा तं नयरिं पाविऊण उज्जाणे^{२६} । उवविट्ठा^{२७} मुच्छगया पुणरवि सयमेव संबुद्धा ॥ ८३
 अह चित्तियं च ती^{२८} कह हं पविसांमि नयरिमज्झम्मि ? । एगाणिणी उं जम्हा अवलां लोयाण निंदणिया ॥ ८४
 देहलिलघणएण वि जां इत्थी कह वि एगिया जायां । तं^{३५} पि^{३०} हु निंदइ लोगो किं पुण देसंतर गयाए ? ॥ ८५
 नवजुवईण वईणं बालाण य एगयाणं नियमेण । निदोसाण वि दोसा संभाविज्जंति लोएहिं^{४०} ॥ ८६
 एगागी दूराओ संपत्तो^{४१} सुट्ठु तोसओ पुरिसो । महिला अइदुक्खयरा तेणं चिय निंदिया इत्थी ॥ ८७
 उप्पण्णाए सोगो वड्ढंतीए य वड्डए चिंता । परिणीयाए उदन्तो^{४२} जुवइपिया दुक्खओ निच्चं ॥ ८८
 जइ पुण रंडा अइदूहवा^{४३} य जाएज्ज कम्मदोसेण । ता पिउमाईण दढं जावजीवं मणे^{४६} सल्लं^{४७} ॥ ८९
 तां वरि मा संभूया अहवा गम्भम्मि चेव परिखीणा । अप्प-पराणं^{४९} दुहया कन्ना कइया वि मा होज्ज^{५०} ॥ ९०
 एवं ठियंमि कजे^{५१} मरणं चिय मज्झ होइ सेयं तु । इयरह लोयावाओ आजम्मं दूसहो^{५२} नियमा ॥ ९१
 अब्भक्खाणमकज्जं कज्जविणासो रिणं च गुणनिंदा । पच्चवयाराकरणं दूमंति हु माणविहवाणं^{५३} ॥ ९२
 अह सा खुहा-तिसाहिं^{५४} अभिभूया^{५५} उट्ठिऊण किच्छेणं^{५७} । जलं-फलगवेसणत्थं उज्जाणे^{५९} हिंडए सणियं ॥ ९३
 तिकखेहिं दुक्खेहिं अभिभूयाणं च दड्डजीवाणं । भुक्खा-तिस-निदाओ हवंति नियमेण संसारे ॥ ९४

1 B निरत्तो । 2 A पुरिसेहिं । 3 A B वि नेहो । 4 B अह । 5 B पिययमस्स । 6 A C निमिसं । 7 A C मुंचए । 8 C नेव । 9 B C °मउलं । 10 A दुग्गइ । 11 A पयदियहं; C पइदुसुहं । 12 A बालो । 13 B C इंदियकयाइं । 14 C य । 15 B ति; C ते । 16 A इह । 17 A °गईएण । 18 C व्व । 19 A से । 20 A णायउं प । 21 A D मग्गं । 22 B पारय° । 23 B मोच्छा । 24 A कइवइ°; B कयवय । 25 A ता । 26 A उज्जाणं । 27 A उवविज्जा । 28 A ताहे; C ताए । 29 C पइसामि । 30 B नइरि° । 31 C य । 32 A महिला । 33 C जइ । 34 B जाइ । 35 B तह । 36 A वि । 37 A °गयाणं । 38 B C निव° । 39 A एगगाण । 40 A लोगेहिं । 41 A संपत्ता । 42 A दंडो । 43 A B अह । 44 A D दुहवित्त; B D दुहवत्ति । 45 AC जाएज्जा । 46 A मणो । 47 B सल्लो । 48 B तो । 49 A °पराण य । 50 B होज्जा । 51 A कप्पे । 52 A दुस्सहो । 53 B °विभवाणं; C °विहवाणं । 54 C तिसाखुहाहिं । 55 B अहिभूया; C अभिहूया । 56 B उत्थिऊण । 57 A किच्छेण । 58 A जणण° । 59 A B उज्जाणं ।

ता पिच्छइ सां सरसिं विमलजलं पउमलोयणसणाहं । जणणिं पिव जंपंतिं तडठियतरुविहगविरुएहिं^१ ॥ ९५
 मजेउं उत्तिन्ना कुसुमेहिं अच्चिऊण थंडिलं । पच्छा फलाई भुंजइ दाऊणं जलयराईणं ॥ ९६
 जम्मंतरम्मि दिन्नं भुंजिज्जइ इत्थं जेण जीवेहिं । तेणं चिय दाऊणं भुंजंति सया वि जाणंतां ॥ ९७
 जा वीसमेई सत्था कयलीहरयम्मि सुहु रम्मम्मि । ताव य वियलियतेओ अत्थगिरिं पाविओ सूरु ॥ ९८
 पोक्कारइ व भीओ उद्धकरो दिणयरो वि सदेहिं । अहवा वसणावडिओ सूरु वि हु कायरो होइ ॥ ९९
 अत्थंगयम्मि सूरु तिमिरं दहूण सुंदरी भीया । अहवा मलिणस्सुदये सभयं^८ चिय निम्मलं होइ ॥ १००
 अंगीकए वि मरणे मरणभयं तह वि होइ जीवस्स । कडुओसहरस्स पाणं कडुयं चिय नियमओ^{१०} जेण ॥ १
 सुमरेवि^{११} इट्ठेदवं वयणं वत्थेण झंपियं^{१२} दीणा । संकोइयंगुवंगां सयणिजे संठिया सुयणुं ॥ २
 फेक्कारंति^{१५} सिवाओ वग्घा गुंजंति खुंखुवइ दीवो^{१६} । घू^{१७} करेइ घूओ^{१८} सूसू वायंति वाउलिओ ॥ ३
 इत्थंतरम्मि सहसा पुव्वदिसा सुहुनिम्मला जाया । गहवइकरेहिं छुत्तां^{१९} होइ चिय इत्थि सवियासा ॥ ४

अमयमओ वि हु समओ बहुआसपरिद्धिओ वि नीरासो ।

रयणिं^{२०}रो वि हु निरओ अहकमसो उग्गओ चंदो ॥

सा वि हु तं दहूणं अप्पाणं^{२१} जीविय ति मन्नेइ । अमयमयदंसणेणं जीविज्जइ एत्थं^{२२} को दोसो ? ॥ ६
 मुक्के यं^{२३} अइभयम्मी निदा सा लहइ नीसहसरीरा । चिंतावराणं^{२४} जम्हा निदा दूरेण नासेइ ॥ ७
 निदा भुक्खा तुट्ठी सत्थं धम्मो य अत्थ कामो य । चिंताउरस्स सवे विरल चिय होंति लोयम्मि ॥ ८
 रयणायरम्मि दिट्ठे रयणतिगं पाविउं अणग्घेयं । सुविणम्मि^{२७} रयणिविरेमे पडिबुद्धा सुंदरी तुट्ठा ॥ ९
 न य रयणाइं न उव(य)हिं^{२८} लयहरयं चेव सुंदरी दहू । अह चिंतेइ मणेणं किमयमं^{२९} सुयपुव्वयं दिट्ठं ? ॥ ११०
 कत्तो मे पुन्नाइं रयणाणं जेहिं^{३०} होज उप्पत्ती । किं वा मह रयणेहिं रमणीए^{३१} रयणिविरमम्मि ॥ ११
 रयणाइं वंधुयणो गेह-कलत्ताइयं च लोयाणं । सव्वाइं^{३२} वि^{३३} विहलाइं पाणचायम्मि नियमेण ॥ १२
 जं दिज्जइ धम्मेणं तं चिय वित्तं गणंति सप्पुरिसा । इयरे कम्मयरा इव कस्स वि रेसंमि संचंति ॥ १३
 अहवा न याणिमो चिय अज्ज वि पावाए होसए किंचि । पाएण जओ कज्जे विग्घसहस्साइं दुक्कंति ॥ १४
 सुमिणं^{३४} च जं पहाए चिन्ताइं^{३५} विवज्जिएहिं सत्थेहिं । दीसइ तं सब्ब(च)चिय निदिट्ठं सत्थयारोहिं ॥ १५
 अणुहूय-दिट्ठ-चिंतिय विसमावत्थाहिं तह य धाऊहिं । जं सुमिणं^{३६} दीसेज्जा तं जाणह निष्फलं सब्बं ॥ १६
 वियलइ तारानिवहो सत्थामं रयणिचारिणो^{३८} जंति । वासंति तंवचूडा सारसजुयलाइं तुं रुलंति ॥ १७
 करकरकरेति^{४०} काया चुहुचुहु विरुवंति चिडयसंघाया । थुवंति देवसंघा संजं वंदंति दिर्यपवरीं^{४१} ॥ १८
 आईए रविकिरणा फुरिया सब्बेसु पव्वयगणेसु । अहवा सूरस्स करा पडंति पढमं महिहरेसु ॥ १९
 सिहरंग^{४३}ए रविबिबे उदयगिरी सुहु पायडो जाओ । सूरु मत्थयं^{४५}धरिओ कुणइ चिय महिहरक्खाइं^{४६} ॥ १२०

1 A सी । 2 A तडविहागरुएहिं महुरेहिं; B तडिठियतरुविहगविरुएहिं । 3 B भुंजेज्जइ । 4 A एत्थ ।
 5 A सदेहिं; C the whole fourth quarter is not to be found in this Ms. 6 B वीसमती ।
 7 A मलिणु । 8 A C भयं । 9 B C पासं । 10 C निम्बओ । 11 B सुमरेवि; C सुमरेमि । 12 A
 जंविउ । 13 B C °यंगमंगा । 14 A सुयणा । 15 B पोक्कारंति । 16 A दीवी । 17 A B छुवू ।
 18 B C ऊल । 19 A बुत्ता; C छित्ता । 20 C रयणि° । 21 A अत्ताणं । 22 A इत्थ । 23 A इ ।
 24 A अय°; B यय° । 25 B निरुसह° । 26 A चिंताउराण । 27 B C सुइणम्मि । 28 B C D
 उवही । 29 A किमियम; C किमेयम । 30 A जत्थ । 31 A नयरीए; B रयणीए । 32 A सव्वाइं ।
 33 A it is not to be found in this Ms. 34 B C सुइणं । 35 A चिंताए । 36 B सुयणं ।
 37 B निफलं; C नियफलं । 38 B °चोरिणो । 39 B C कु । 40 B °करंति; C °करंति । 41 A °य° ।
 42 B °वइणी । 43 B सिहरं; C सिहरि । 44 B उयय° । 45 A मच्छर° । 46 B °क्खाइं ।

उदयगओ आइच्चो वंदिजइ अहव भत्तिकलिएहिं^२ । सूरं उदयसमेयं जत्तेणं पणमए लोओ ॥ १२१
 उइए रविणो विंचे मिलंति मिहुणाइं चक्कवायाणं^३ । विहडियंसंघडणाइं मित्तो चिय कुणइ सच्चत्थ ॥ १२२
 अह सुंदरी वि गंतुं तीरे^४ सरसीए चिंतइ मणेणं^५ । नीरपवेसाईणं किं मरणं मज्झ सेयं ति^६ ॥ १२३
 ताव य विरुद्धसत्ते पेच्छइ अहि-नउलमाइए^७ मुइए^{१०} । अन्नोन्नं कीलंते वहमाणा विह्वयं हियए ॥ १२४
 अह सरहसमुट्टेउं पेच्छइ थोवंतरम्मि मुणिवसहं । केवलनाणसमेयं^{१२} धम्मं धम्मं व मुत्तिमयं ॥ १२५
 कंचणपउमनिविट्ठं कुणमाणं देसणं सुराईणं । अमएण व सिंचंतं गंभीरसुहाए वाणीए ॥ १२६
 तं वंदिऊण जा सा उवविट्ठा एगेदेसभायम्मि । ताव य पुट्ठो भयवं पुरिसेणेगेण एयं^{१३} तु ॥ १२७
 देवस्स य धम्मस्स य धम्मियलोयस्स लक्खणं जमिह । तं सामिय कहसु महं बहुभेया तस्स जेणेह ॥ १२८
 जंपइ सो मुणिवसहो सव्वं अक्खेमि जं तए पुट्ठं^{१४} । संखेवेण महत्थं सुवउ एगेण चित्तेणं^{१५} ॥ १२९
 मोहो खुहा पिवासा बंधण-जर-मरण-रोग-निदाओ । चिंता खेओ^{१६} सोओ^{१७} राग-द्वेसा य अरई य ॥ १३०
 भय-मय-पमाय-मार्या^{१८} अट्टारसमं च जं^{१९} समाइट्ठं । एए जस्स पणट्ठां तं देवं मुणसु नियमेण ॥ १३१
 एसो सो वरदेवो जम्मंतरसोक्खदायओ होउं^{२१} । अन्ने पुण बहुभेया इहलोयफलावहा भणिया ॥ १३२
 इहलोइयं पि कजं सिज्जइ नियमेण पुव्वसुकएण । देवाइया निमित्तं तम्हा सुकयं चिय पहाणं ॥ १३३
 दालिहं भत्ताण वि दीसइ विहवो अभत्तिमंते वि । एयं^{२२} पि हु कारणयं सुपुव्वकम्मो^{२३} न हु देवा^{२४} ॥ १३४
 धम्मो वि सुहो एसो हिंसाइविवज्जणं^{२५} जहिं कहियं । अन्नो पुण नायव्वो धम्मो वि अहम्मं^{२६} सारिच्छो ॥ १३५
 धम्मो धम्मो भन्नइ न यं^{२७} नज्जइ तस्स किं सरूवं तु । गड्डरियपवाहेणं जम्हा तं कारं^{२८} बहुसो ॥ १३६
 सरिसाण वि पुरिसाणं रयणगुणे जाणए जहा एक्को । तह लक्खाण वि मज्जे धम्मगुणे जाणए विरलो ॥ १३७
 खंतो दंतो सरलो परहियनिरओ पियंवओ नाणी । अममत्तो तवजुत्तो एसो पुण धम्मिओ नेओ^{३०} ॥ १३८
 जडिओ^{३१} चुंबियंगल्लो रत्तंवरधारओ य अन्नो वा । पुव्वगुणेहिं विहूणो सव्वो वि हु जीवियाकलिओ ॥ १३९
 जह पेरणं^{३२} मज्जगओ लिंगं धारेइ अह व न हु धम्मी^{३४} । तह खंताइविहूणो अन्नो वि हु तारिसो चेव ॥ १४०
 एत्थंतरम्मि सो चिय बहुविहदुक्खेहिं पीडिओ भणइ । जलणाइपवेसेणं^{३५} मरणं पि हु उत्तमं कयरं ॥ १४१
 अह भणइ मुणिवरिंदो जलणाइपवेसणं पसवचरियं । कर्म^{३६} मागयं सनियमं एयं पुण उत्तमं मरणं ॥ १४२
 दुक्खाण नासणत्थं जे वि हु मरणं पवन्नया एत्थ । दुक्खं ताण तह चिय पावं पुण जायए तिब्वं ॥ १४३
 *मरणेणं चिय फिट्ठइ दुक्खं जइ होज्ज एस परमत्थो । ता तव-चरणाइयं सव्वं पि निरत्थयं जाण ॥ १४४
 जस्स भएण मरिज्जइ तं दुक्खं जाइ पुट्ठिमणुलगं । सगं^{३७} पत्ते वि खरे अणुमगं दावणो जाइ ॥ १४५
 अह सुंदरी विचिंतइ अज्ज वि मह अत्थिं^{३८} सुट्ठ पुत्ताइं । अन्नह तव-नाणनिही दट्ठं कह लब्भए एसो ? ॥ १४६
 जइ कह वि ण एस मुणी पुत्तविभावेणं^{३९} दिट्ठओ होज्जो^{४०} । ता कुच्छियमरणेणं^{४१} दोग्ग^{४२} गमणं हुयं आसि ॥ १४७

1 B उभय° । 2 B °कलिएण । 3 A चक्कवायाण । 4 A विहडण° । 5 A तीरं । 6 B मणेण ।
 7 C मि । 8 B पिच्छइ । 9 A C °माइ । 10 A पमुइए । 11 B सहरस । 12 B °समेउं ।
 13 C एवं । 14 A बुट्ठं । 15 B चित्तेण । 16 C सेओ । 17 A B सेओ; C खेओ । 18 B C °चिंता ।
 19 B जम्म । 20 A पणट्ठा । 21 BC (फ) ज्ञाओ । 22 C एवं । 23 A B पुव्व° । 24 A B °कम्मो ।
 25 B देव । 26 A °विवज्जओ । 27 A अधम्म° । 28 C इ । 29 B कीरए । 30 B भेओ । 31 A C
 जडितो । 32 C चुंबिभ° । 33 A पेराण° । 34 C धम्मो । 35 A B °पवेसाणं । 36 BC (फ) कम्म° ।
 * In B, C, and D this stanza is found after st. 145. 37 C सगो । 38 A स्थि; B इत्थि ।
 39 C °विभाएण । 40 A होज्ज । 41 B °मरणाणं । 42 B दुग्गइ° ।

मुणिणो यं पसाएणं नायं कायव्वं^२ च लेसेणं^३ । एयं चिय तवचरणं मज्झ वि सरणं किमन्नेणं^४ ? ॥ १४८

गम्भेण सह विओओ चरणस्स विघाइणां कया होजा ? ।

केत्तिर्यदिवसेहिं पुणो दिक्खा वि हु पावियव्व त्ति ? ॥

४९

सुविणस्स यं किंचि^९ फलं कस्स व कम्मस्स परिणई गम्भे ? ।

सव्वं पुच्छामि मुणिं अह लज्जा वारिया जाया ॥

१५०

तो झरइ हियएणं वयणं ठविऊण मउयकरकमले । जणतुलं पि हु वयणं लज्जा कह वारए पावा ? ॥

५१

बोलंती निलज्जा अहव न बोलेइ कजपरिहाणी । कुलपुत्तियाणं कजे छुरिया दोधारियां होइ ॥

५२

परहियनिरओ य मुणी नाऊणं सुंदरीए^{१२} चित्तगयं । बहुजण^{१३}बोहिनिमित्तं एयं वयणं पयंपेइ ॥

५३

तुह पिउणो इह सुंदरि मज्झ पिया आसि वल्लहो मित्तो । नामेणं गुणचंदो तस्स य भज्जा पियाणंदा^{१४} ॥

५४

ताण य पुत्तो अहयं धम्मो नामेण वल्लहो सुट्ठु । दसवरिसो कीलंतो अवहरिओ सीहखयेरण ॥

५५

नेऊण कुंभनयरे तुह पुत्तो एस जंपियं^{१६} एयं^{१७} । दिन्नो नियमहिलाए नेहेणं चंदकंताए ॥

५६

पिउ-जणणीणं^{१८} यं मरणं मह विरहे दुक्खपुव्वयं जायं । अहवा अवच्चदुक्खं मारेइ न एत्थ संदेहो ॥

५७

सीहेण वि विज्जाओ दिन्नाओ मज्झ सुट्ठु तुट्ठेणं^{१९} । नहयलगमणाईया बहुविहकजाण साहणिया ॥

५८

जम्मंतरं वं^{२०} पच्छा वीसरियं पुव्वयं तु मह सव्वं । पायं लच्छिगयाणं वीसरइ जणंमि(पि)अप्पाणं ॥

५९

इंदउरे^{२१} वरनयरे भीमो नामेण खेयं^{२३}नरिंदो^{२४} । तस्स यं रइसारिच्छा धूया नामेण गुणमाला ॥

१६०

तं कन्नं मज्झ कए तुट्ठो मग्गेइ खेयरो सीहो । भीमो वि कोववसओ एयं वयणं पयंपेइ ॥

६१

अन्नायकुलस्स कए कन्नारयणं^{२६} वि^{२७} मग्गमाणस्स । सयखंडं^{२८} कहं न गया जीहा तुहं पावकलियस्स ? ॥

६२

अप्पाणस्स परस्स य जो न वि जाणेइ अंतरं मूढो । सो खलु पावइ निहणं जह मयणो रुद्धकोवाओ ॥

६३

जइ जीएणं^{३१} कजं ता ओसर झत्ति दिट्ठिमग्गाओ । जाव न निवडइ कंठे मह खग्गो दारुणो एसो ॥

६४

अह सीहो वि हु जंपइ पाव ! न जाणेसि लोयपरिवाडिं । कन्नं मग्गइ सब्बो दिज्जइ पुण जस्स इट्ठ त्ति ॥

६५

जइ वि^{३२} नं कीरइ कजं आसाए घरागयस्स लोयस्स । महरक्खरेहिं^{३४} तह वि हु दिज्जइ परिहारयं किं पि ॥

६६

दूरट्ठिओ^{३५} वि आवइ कजेण घरम्मि पुन्नवंताणं^{३६} । एग्गामे वि घरं इयराण न जाणए को वि^{३७} ॥

६७

तं चेव घरं जाणसु जत्थ य कजेहिं विविहजणनियहो । आगच्छइ पइदियहं वयणामयपाणपरितुट्ठो ॥

६८

जइ कह वि^{३८} न संपज्जइ दाणं घरमागयाणं लोयाणं । तां किं वयणे वि पिए दालिहं दड्डुलोयस्स ? ॥

६९

एसो चियं गिहिधम्मो कीरइ घरमागयाण पडिवत्ती ।

तं पुण निग्घिण ! पाविय ! जंपसि कह निट्ठुरं वयणं ? ॥

१७०

ता उट्ठे(ट्ठि)हिं^{३९} लहुं चिय रे रे फेडेमि तुज्झ भडवायं । ताव चिय हणइ गओ जाव न सीहं पलोएइ ॥

७१

अह उट्ठिऊण भीमो खग्गं गहिऊण भीडइ सीहस्स । अहवा रणम्मि^{४३} भीमो सीहं पि न मन्नए किं पि ॥

१७२

1 A अ । 2 B C नायव्व । 3 A लेसेण । 4 A किमन्नेण । 5 B विघायणा । 6 A कित्ति^० । 7 B C सुइणस्स । 8 A C it is not found in these Mss. 9 A C किंवि । 10 B °पोत्तियाण । 11 A दोधारिया । 12 B C सुंदरीय । 13 C °बोह° । 14 B C पियानंदा । 15 C जंपिओ । 16 A अहयं । 17 A °जणणीए । 18 A it is not found in this Ms. 19 B तुट्ठेणं । 20 B C च । 21 A C इंदउखे । 22 B C यर° । 23 B खयर°; D खेयरो । 24 B C (५) वरचंदो; D चंदो । 25 C इ । 26 B °रयणम्मि । 27 B C it is not found in these Mss. 28 C °खंडा । 29 B C किं । 30 B C तव । 31 B जीविण । 32 A न । 33 A वि । 34 C °क्खरे वि । 35 C °ट्ठियओ । 36 C पुन्न मंताणं । 37 A इ । 38 A व । 39 B °माइयाण । 40 A तो । 41 A चिय । 42 A उट्ठेइ । 43 A रयंमि ।

दोन्नि वि पहरंति दंढं दोन्नि वि वंचंति विविहकरणेहि^१ ।

दोन्नि^२ वि चडंति गयणे दोन्नि^३ वि निवडंति महिवडे ॥

१७३

दोन्नि^४ वि कुणंति भिउडिं दोन्नि वि सोहंति सेयविंदूहिं ।

दोन्नि^५ वि झाडिंति^६ असिं दोन्नि^७ वि भिंदंति महिवीढं ॥

७४

रत्तंवर व जाया दोन्नि वि खग्गेहिं दारियावयवा । अहवा पच्छिमकाले रत्तं चिय अंवरं^८ होइ ॥

७५

अन्नोन्नमम्मपहया पंचत्तं पाविआ तदा दो वि । जह जाओ अविसेसो दोणह वि पडियाण भूमीए ॥

७६

सोऊणसीहमरणं चंदकंता वि विलविउं(उं) बहुयं । जंपइ एयं वयणं कस्स अणाहा अहं एत्थ ? ॥

७७

अह सा मए वि भणिया माए ! मा भणसु एरिसं वयणं । पुत्तत्तणेणं एण्हिं^{११} अहमेव य सामिओ तुज्झ ॥

७८

जणओ कुमारभावे तारुन्ने तह य होइ भत्तारो । विद्धत्तणम्मि पुत्तो न कया वि निराहि(सि)या नारी ॥

७९

अह भणइ चंदकंता सच्चं धम्मो सि नत्थि संदेहो । तं कुणसुं जेण सामिय ! मज्झ अणाहाए^{१३} नाहत्तं ॥

१८०

सत्थे वि जहा भणियं गय-मयभत्तारयाण नारीणं । अन्नो वि य भत्तारो तम्हा जुत्तं तए भणियं ॥

८१

अह भणिया सा वि^{१४} मए अंवं^{१५} ! म जंपेसुं^{१६} एरिसं वयणं । पुत्तो भन्नइ भत्ता एयं अइनिंदियं लोए ॥

८२

तो भणइ चंदकंता किन्नवि जाणेसि मूढ ! नियमायं । न हु अंवाणं^{१७} सद्धा पूरिज्जइ अंबिलीयाहिं^{१८} ॥

८३

गेणहसुं^{१९} रयणाईयं वच्चाओ जत्थ नेय नज्जामो । नीसंकं तत्थठिया भुंजामो विसयसोक्खाइं ॥

८४

अह चिंतियं मए वि हु पेच्छह एयाए एरिसं चित्तं । अहवा कामायत्ते तं नत्थि हु जं न संभवइ ॥

८५

डज्झंतु इमे विसया जाण पसंगेण एरिसी चेद्धा । इहलोयनिंदणिज्जो^{२०} (जा) परलोए दोग्गइकरी य ॥

८६

ताण नमो विसयाणं जाण पहावेणं दुक्खसंवांओ । वलिकीयं तं सोन्नं^{२३} जं कन्नं तोडए पावं ॥

८७

विसयासमोहिण्हिं तं कीरइ किं पि दारुणं कम्मं । जेण नं जायइ किंती नेय सुहं उभयलोए वि ॥

८८

भुंजंता वि हु विसया तह न वि^{२५} तित्ति करंति बहवो^{२६} वि । तुच्छा वं ओसहीओ नराण संतोसरहियाण ॥

८९

दाऊणं^{२८} अणुकूलं वयणं तम्हा इमाए पावाए । दड्डुणं किं पि मुणिं विसए छड्डेमि नियमेण ॥

१९०

पावनिवित्तिनिमित्तं अलियं पि हु वयणयं न दोसयरं । इयरह दोग्गइगमणं कोसियरिसिणो व नियमेणं^{२९} ॥

१९१

अणुकूलं चिय वोत्तुं छड्डिज्जइ जेण नत्थि इह कज्जं । जो मरइ गुडेणं चिय तस्स विसं दिज्जए किं^{३०} व ? ॥

१९२

इय चित्तिऊण भणिया मए वि तं अंवं ! अच्छसु णिचिंता । कायवं तुह वयणं को वा नेच्छेइ^{३१} कल्लणं ? ॥

१९३

किं तु इमं निसुणिज्जउ करेउं^{३२} तायस्स ताव करणिज्जं । परिवाडीए^{३३} कज्जं सबं पि सुहावहं होइ ॥

१९४

अह भणइ चंदकंता होउ कमेणावि तह य मंहे इट्ठं । न हु उत्तालवसेणं उंवरपाओ कओ होइ ॥

१९५

अह उट्ठिऊण तत्तो पत्तो हं देवसूरिपामूलं । गहिऊण तत्थ दिक्खं नाणाइतियं^{३५} तओ गहियं^{३६} ॥

१९६

काऊण कम्मखवणं केवलनाणं च पावियं विमलं । तुम्हाण वोहणत्थं संपइ इह आगंओ^{३७} अहयं ॥

१९७

एयं ठियम्मि सुंदरि ! मह पुरओ किं तुमं विलज्जासि^{३९} ? । अहवा जुवइजणाणं लज्ज चिय मंडणं परमं ॥

१९८

१ B C (𑀅𑀓) °चलणेहिं । २ C दोन्न । ३ C दोन्न । ४ C दोन्न । ५ B दोन्नि । ६ B ताडिंति । ७ B दोन्नि । ८ B अंवरं । ९ B C विलवियं । १० B पुत्तत्तणा वि; C पुत्तत्तणे वि एण्हि कस्स अणाहा तुमं एत्थ । ११ B इण्हि; C एण्हि । १२ B C कुणसि । १३ B अणाहाइ; C अणाहाय । १४ B C (𑀅𑀓) उ । १५ B अंवं । १६ C जंपेसि । १७ B अंवाणं । १८ A अंबलीयाहिं । १९ B गिण्हह । २० B C °निंदणीया । २१ A पभावेण । २२ A °तयाओ । २३ B C सुन्नं । २४ B ण । २५ B वि न तत्ति करिंति । २६ A C बहवे । २७ B C इव । २८ C दाऊण य । २९ B नियमेणं । ३० B C कीस । ३१ A निच्छेइ । ३२ B C कीरउ । ३३ A ता परिवाडी° । ३४ A C मण° । ३५ B C नाणाईयं । ३६ B गहिओ । ३७ C पाविउं । ३८ A मागओ । ३९ A औलवेसि ।

ता सव्वं पि हु कहिमो जं तुह चित्तम्मि संठियं सुयणु ! । चित्तगयं पि हु जेणं केवलनाणीण पच्चक्खं ॥ १९९
 अज्जेव तुज्झ पसवो होही कन्ना उं तत्थं नियमेणं । दिक्खा वि^१ तुज्झ सुंदरि ! जाणेज्जसु मासमेत्तेण ॥ २००
 जलहिं^४ मं जाण तुमं रयणाइं तिन्नि मुणसुं एयाइं^६ । नाणं दंसणमेव य चारित्तं होइ तइयं तु ॥ १
 एयाइं तिन्नि सुंदरि^७ ! लद्धिसि^८ रयणाइ मह सयासाओ^९ । ताणं च पहावेणं लहिहिसि सोक्खं^{१०} निरावाहं^{११} २
 गम्भस्स पुव्वचरियं सव्वं पि हु अक्खिज्जण सविसेसं । आगामियं पि अक्खइ सुंदरिमाईण धम्ममुणी ॥ ३
 तुह अंगाणं होही धूयाजम्मेण ताव परिहाणी । चित्तंमि य उव्वेओ दिट्ठाए तक्खणं चेव ॥ ४
 अन्नाण वि तं दहुं होही अइसुहु चित्तसंतावो । बाहिं^{१२} च नेइ^{१३} वाओ घरलहुयं नत्थि संदेहो ॥ ५
 तुह वयणपहावेणं^{१४} थोवं काऊण किं पि तव चरणं । जम्मंतरम्मि सोक्खं सा धूया पाविही नियमा ॥ ६
 कुलचंदो वि हु एही पंचमदियहम्मि एत्थ नयरीए । तुह अयसपंकमेयं अवणेही अच्छ वीसत्थां ॥ ७
 इयं^{१६} जंपियम्मि मुणिणा केहिं^{१७} वि गहिया उं सव्वविरइ ति । अन्नेहिं^{१८} देसविरइ सम्मत्तं^{१९} चेव इयरोहिं^{२०} ॥ ८
 अन्ने मिच्छादिट्ठी^{२१} के वि^{२२} अभवा य तत्थ उवविट्ठां^{२३} । जंपंति वयणमेयं कह एए वंचिया इमिणा ॥ ९
 संभासिज्जण लोयं सविसेसं सुंदरीए^{२४} पियरं च । एगागी उप्पइओ नहमग्गे सिद्धजीवो व ॥ २१०
 सुंदरिपिया वि वीरो^{२५} गंतूणं सुंदरीए^{२६} पासंमि । जंपइ सदुक्खहियओ पुत्ति ! कहं एगिया तं सि ॥ ११
 सव्वम्मि तीए सिट्ठे गहिज्जणं तं गिहं गओ सो उ । मायाइपरियणेणं रुत्तं कंठम्मि लग्गेउं ॥ १२
 न्हाणं भोयणमाई काऊणं जाव अच्छए तत्थ । ताव य वियालसंमए संजाया दारिया तीसे ॥ १३
 ददूणं तं कन्नं उव्वेओ सुहु सुंदरिमणम्मि । अंगाणमसुहभावो अन्नाण वि चित्तसंतावो ॥ १४
 खलसंगमेलणेणं जह सुयणो^{२९} सुहु वलहो होइ । गम्भविमोक्खे^{३०} तह सुंदरी वि कुलचंदनामस्स ॥ १५
 एगा सुकुमालतणू सुहु विणीया निरावराहा य^{३१} । गम्भालसा रसंती^{३२} निच्छूढा सा मए कह णु ॥ १६
 पयडम्मि^{३३} वि अवराहे अवहीलणमेव कुणसु नारीणं । निस्सारिया य जम्हा अहिययरं^{३४} होइ विक्खायां^{३५} ॥ १७
 मलिणा भूसणरहिया भूसयणा पिंडमेत्तकयवित्ती । अणुदियहरक्खणेणं धारिज्जइ दुट्ठमहिला उं ॥ १८
 दोसविहूणं तु तइं (जुवइं) जो नरु मेलेइ^{३९} दारुणसहावो । सो तं पावइ पावं जन्नवि जम्मे वि फिट्ठेइ ॥ १९
 पंडिच्चं कुलजम्मो पुरिसवयं लोयजत्तमाईयं । सव्वं पि मह पणट्ठं सुंदरिवयणम्मि पावस्स ॥ २२०
 जइ सा कह वि विवन्नां गच्छंती एगिया वि गयआसा । ती मज्झ वि मरणं चिय होही नियमेण पावस्स ॥ २१
 सेणाए नयरीए जइ होजा कह वि सुंदरी पत्ता । ता मह जीवियहेऊ सा होजा अमयधार व ॥ २२
 गुण-दोसमचित्तेउं जं कज्जं कीरइ^{४२} उ सहस ति^{४३} । तं दहइ^{४४} हिययनिहियं विवत्तिसमयम्मि लोयाणं ॥ २३
 इय चित्तिज्जण बहुयं संपत्तो^{४६} सेणनयरीयं कमसो । उवलहिय पियावत्तं पविसइ सो नयरिमज्झम्मि ॥ २४
 अह जीवइ ति नाउं तुट्ठो हियएण वोलिउं^{४८} हट्ठं । पविसइ लज्जियहियओ ससुरघरं^{५०} धरणिगयंनयणो ॥ २५
 ददूणं कुलचंदं सव्वो वि हु परियणो ददं मुइओ । वयणाइएहिं सहसा सम्माणं कुणइ जहजोगं^{५१} ॥ २२६

१ A य । २ A तुज्झ । ३ A य । ४ A जालहिं । ५ B सुयणु । ६ A एयाइ । ७ B C (ऊ) वि
 तए । ८ A लद्धा; B लद्धाई । ९ B सयासाओ । १० A मोक्खं । ११ A अणावाहं । १२ C बाहे ।
 १३ A हरइ; C हिरइ । १४ A °पहावेणं । १५ A वीसत्थो । १६ A इयं । १७ B केहि । १८ A D य ।
 १९ A इयरोहिं । २० A सम्मत्तं । २१ A मिच्छदिट्ठी । २२ A इ । २३ A उव्विग्गा । २४ B सुंदरीय ।
 २५ B धीतो । २६ B सुंदरीय । २७ B C मायाए । २८ B वेला° । २९ C D सुयणो । ३० B °विमुक्खो ।
 ३१ B वि । ३२ B C रुयंती । ३३ B पयदंसिय । ३४ A अहिययरा । ३५ B विच्छाया । ३६ A ओ; B विं ।
 ३७ A जु । ३८ A नर । ३९ A मेलेइ । ४० A विविन्ना । ४१ A तो । ४२ A कीरइ । ४३ A सहससि ।
 ४४ C दहइ । ४५ A संत्तित्तो । ४६ C सेणि° । ४७ A °नयरिय । ४८ C वोलियं । ४९ B C °भीओ ।
 ५० B C °कुलं । ५१ B जहजोगं ।

एवं सुहकलियाणं तत्थ ठियाणं च अन्नदियहम्मि । पियमेलिय त्ति पच्छा बालाएँ पइडियं नामं ॥ २२७
 कुलचंदो वि हु गंतुं सुंदरिपासम्मि भणइ उवविट्ठो । खमसुँ पिए अवराहं सुट्ठु महलं महं अज्ज ॥ २८
 अह सुंदरीए भणियं तुह दोसो नत्थि एत्थ मणयं^२ पि । जिणवरधम्मो जेणं तुज्झ पसाएण संपत्तो ॥ २९
 तुज्झ वि जुज्झइ काउं जिणधम्मो चेव उभयलोयहिओ । जम्हा भन्नइ एयं इट्ठं धम्मे निओएज्जा ॥ २३०
 अह जंपइ कुलचंदो वल्लहवयणेणं सव्वलोएणं । कीरंति अकज्जाइ^४ वि किं पुण धम्मो पिए परमो^५ ॥ ३१
 जुत्ता-उजुत्तवियारो जह कीरइ इयरलोयवयणेसु । तह जइ वल्लहभणिए ता णेहो कित्तिमो नूणं ॥ ३२
 एस मए पडिवन्नो जिणधम्मो तुज्झ वयणमेत्तेणं । गम्मिज्जउ नियनयरे सीयन्ति हु तत्थ कज्जाइं ॥ ३३
 अह सुंदरीए भणियं नयरं जाणाहि देहयं मज्झ । तत्थ य चिरआया हं कज्जाण न सीयणं किं पि ॥ ३४
 कज्जं धम्मज्झाणं तमहं चिंतामि पइदिणं जेण । तेण तुमं जाणेज्जसु कज्जाण न सीयणं मज्झ ॥ ३५
 नियमो यं मएँ गहिओ आईए चेव पुरिससंगस्स । मुणिदंसणेण पच्छा सव्वं पि विवज्जियं^८ जाणं ॥ ३६
 निसुँए इमम्मि वयणे वज्जेण व ताडिओ य कुलचंदो । मरणाओ अहिययरं दुक्खं चित्तम्मि मन्नेइ ॥ ३७
 अह मेलिऊण सव्वं सयणं^{१२} जणं सुंदरी पयंपेइ^{१३} । पव्वज्जामो अहयं पालजेसुँ बालियं तुम्हे ॥ ३८
 सव्वे वि^{१६} दुक्खं कलिया वयणं जंपंति एरिसं तीसे^{१७} । पुत्ति ! न जुज्झइ एयं आयरिउं^{१८} तुज्झ तारुत्ते ॥ ३९
 पढमे वयम्मि विज्जा बीए पुण अत्थ-कामया दो वि । तइए जुज्झइ धम्मो एसा खलु जेणं परिवाडी ॥ २४०
 तो सुंदरीए भन्नइ जुज्झइ सव्वं पि वयणयं तुम्ह । जइ एवं कमभावे हवेज्ज इह निच्छओ^{२०} को वि ॥ ४१
 गम्भत्थं जम्मंतं बालं तरुणं तहेव विद्धं च । सव्वं अखलियपसरो जंतू मारेइ जमरायौ^{२१} ॥ ४२
 बालत्ते तारुत्ते जुज्झइ नाणाइसंगहो लोए । विद्धत्तणम्मि जम्हा पुव्वम्भत्थं पि नासेइ ॥ ४३
 बालाणं तरुणाणं लग्गइ चेट्ठा सुहेण लोयाणं । कीरंति नेय जेणं इह कन्ना पक्कभंडाणं ॥ ४४
 किं च^{२२} इमो कमभावो^{२३} दरिसिज्जइ विसयलंपडमणाणं । सव्वपणासम्मि जओ अद्धं पि हु जुज्जए लेउं ॥ ४५
 बाल-तरुणाण चित्ते^{२४} विसयासंगो वि जुज्जए विरलो । विद्धाणं तओ^{२६} नियमा धम्मो वि हु होइ कायवो ॥ ४६
 तम्हा तुम्हे नेउं^{२७} सीलायरियस्स मं समप्पेह । इत्थीओ जेण जणे परतंता सव्वकज्जेसु ॥ ४७
 नाउं तीसे चित्तं सव्वो वि हु सो जणो इमं भणइ । तं किं पि करेज्ज तुमं जह जायइ हासओ^{२८} नेह^{२९} ॥ ४८
 पडिवज्जिऊण धम्मं जो तं मिलेइ^{३०} विसयगिद्धीए । सो पावइ उवहासं नहो व थेरीएँ थणमज्झे ॥ ४९
 को वि हु दुक्खनिविन्नो विसए चइऊण पत्थइ पुणो वि । अणुहूयपसवपीडा इत्थी इव पुरिससंगं तु ॥ २५०
 जो गिन्हिऊणं धम्मं छडुइ विसएहिं मोहिओ पावो । इंदो इव महिवडिओ सो होइ अवंदणिज्जो^{३१} य ॥ ५१
 चडिऊण धम्मसिहरे जे कह वि खिसंति विसयवामूढा । ते नरयदरिमुहेसुं पडंति दुक्खेहिं संतत्ता ॥ ५२
 इहलोयम्मि^{३३} अकित्ती परलोए दुग्गइ य नियमेणं । धम्मम्भट्ठाण जओ^{३४} तम्हा चित्तेह नियसत्तिं ॥ ५३
 अह सुंदरीए भणियं सुकुले जायाण नत्थि परिवड्ढं^{३५} । कुलअंकुसेण जेणं निज्जइ मग्गेण मणुयं^{३६} गओ ॥ २५४

1 A खवसु । 2 A थोवं । 3 B °सयणेण । 4 A अकज्जाइ । 5 B रम्मो । 6 A त्ति । 7 C मए । 8 C य । 9 B विवज्जणं । 10 A जेण । 11 B निसुए । 12 C सयल° । 13 A य जंपेइ; C पजंपेइ । 14 B पालिजसु । 15 A it is missing in this Ms. 16 A दुक्खं । 17 C तियसे । 18 B C आयरियं । 19 C जाण । 20 A नित्थिओ । 21 B C जमराओ । 22 C चि । 23 B कहभावो । 24 B C (𑖦) विद्धे । 25 B विद्धेण । 26 A पुणो । 27 B C नाउं । 28 C हासयं; D हासाओ । 29 A C नेय । 30 A मेल्हेइ; C मेल्हेइ । 31 A गेण्हिऊण । 32 C अवंदणीओ । 33 B इहलोइम्मि । 34 C जए । 35 C पडिवडणं । 36 C मणुअ° ।

न हु एगम्मि विनट्टे^१ सबो वि हु तारिसो मुण्यबो । जइ कायरा पणट्ठां तां किं सूरु वि नासंति ? ॥ २५५
 किं^४ बहुणां भणिणं फलदारेणेव पयडओ होही । सबो वि जणो पढमं एरिसयं चेव जंपेइ^६ ॥ ५६
 एयं^७ सोऊण तओ काऊण जिणंद-संघपूयं च । सीलायरियसमीवे दिक्खा वि हु दाविया तीसे ॥ ५७
 सीलायरिण तओ गुणमालपवित्तिणीए सा दिन्ना । सा वि हु तीसे मूले सबं पि हु सिक्खए विहिणा ॥ ५८
 काऊण तवच्चरणं^८ कइवयंवरिसेहिं सुंदरी मरिउं । सोहम्मे वरकप्पे देवो चंदप्पहो जाओ ॥ ५९
 कुलचंदो वि हु गच्छइ नियनयरे थोव^{१०}सोयपरिकलिओ । दो तिन्नेव दिणाइं पियविरहे जेण रणरणओ ॥ २६०
 पियमेलिया वि वड्डइ परियणमज्झम्मि सुट्टु अवहूया । चवला निहुरवयणा बहुभक्खा सुट्टु अविणीया ॥ ६१
 राईए दिवसम्मि य सबं भुंजेइ नियमपरिहीणा । अहवा तिरिउवट्ठा हवंति^{११} भुक्खालुयां नियमां ॥ ६२
 ईसरकुलम्मि जाया तारुन्नं पाविया सुरूवा य । तह वि न वरेइ^{१४} को वि हु जम्मंतरकम्मदोसेणं ॥ ६३
 बोळंती चळंती^{१५} कुणमाणी सोहणं पि^{१६} कज्जं सां । तह वि न कस्स वि^{१८} भावइ दोहग्गकलंकिया सुट्टु ॥ ६४
 वीरो वि हु तं दट्टुं चित्तेणं वहइ सुट्टु उब्वेयं । कह का(दा)यव्वा एसा वरजोगा वट्टए जेणं ॥ ६५
 तीए चिय नयरीए वणियसुयं भिक्खहिंडियं^{१९} निच्चं । दट्टुं चितइ वीरो एयस्स वि देमि एयं तु ॥ ६६
 अह भणिओ सो तेणं मा भिक्खं भमसु निंदियं^{२०} पुत्त ! । अहमेव तुज्झ भलिमो भोयणमाईहिं नियमेण ॥ ६७
 मुंच इमं खप्परयं अविसंको विससु एत्थ घरमज्जे । भुंजइ देहं^{२१} जहिच्छं नियगेहं तुज्झ एयं तु ॥ ६८
 जं विहडियाणं^{२३} कीरइ नियगेहसमागयाण लोयाण । तं जाणसु उवयारं भद ! वयपवंच इयरं तु ॥ ६९
 सवम्मि वि विवयगं^{२५} जुज्झइ दाउं विसेसओ सयणे । सयणा-सणाइ सबं इयरह सयणेण किं कज्जं ? ॥ २७०
 एगउदएण जेणं उदओ सयणाण होइ नियमेणं । तेणं चिय महइ जणो नियसेणीए य उदयं तु ॥ ७१
 बंधू सयणो मित्तो भिच्चो अन्नो य जस्स गेहम्मि । पावइ मणनिव्वाणं पुरिसं तं चेव जाणाहि ॥ ७२
 एवं भणिए सो वि हु खयकारयनामओ मणे मुइओ । मोत्तुं नियउवगरणं पविसइ गेहम्मि सहस ति ॥ ७३
 ण्हाओ कयनेवत्थो^{२७} भुत्तविलित्तो^{२८} य गहियतंबोलो । वरसयणा-SSसणसत्थो कीलंतो अच्छए जाव ॥ ७४
 ताव य जंपइ^{२७} वीरो हत्थं काऊण मत्थए तस्स । परिणेहं^{२८} इमं कन्नं तुज्झ कए संठिया एसा ॥ ७५
 अह विहसिऊणं मणयं जंपइ दमओ वि एरिसं वयणं । तुम्हं चिय आएसो कायबो किमिह भणियवं^{३०} ? ॥ ७६
 चितइ मणेण दमओ नूणं फलियाइं मज्झ पुन्नाइं । अन्नह चिताईया कह मज्झं एरिसावत्थो^{३१} ? ॥ ७७
 सच्चं चिय लोगाणं एगदसाए न वच्चए कालो । अम्हारिसो वि जम्हा एदहमेत्तं^{३३} पयं पत्तो ॥ ७८
 काऊण वन्नमाई कमेण वीरेण सयणकलिणं । पियमेलिय-दमयाणं पाणिग्गहणं विणिम्मवियं ॥ ७९
 कयकिच्चस्स य सयणे पुरओ माईणं^{३५} रयणि समयम्मि । पियमेलियफासेणं चित्तं दमयस्स अइखुहियं^{३६} २८०
 डज्झइ भिज्झइ फुट्टइ^{३७} मज्झ सरीरं इमीए फासेणं^{३८} । जइ पुण करेज्ज संगं तो हुआ नित्तुलं^{३९} मरणं ॥ २८१

1 B विणट्टे । 2 A विनट्टा । 3 A तो । 4 B किं वा । 5 B बहु° । 6 B जंपेति । 7 A एवं ।
 8 B तंवच्चरणं । 9 B कइविय° । 10 A थोय° । 11 B भवंति । 12 A भुक्खायलुया । 13 C लोए ।
 14 C परिणइ । 15 B य चळंति; C पवळंती । 16 A च । 17 A च । 18 C इ । 19 A C हिंडियं ।
 * Five sts. from 267 to 271 are noted in the margin of A but as they form a regular part of the text in B, C, and D, they are incorporated here as a part of the text. 20 A निंदियं । 21 A भुंजसु । 22 A देहि । 23 B C विउडियाण । 24 B णये । 25 B नेवच्छो । 26 B °विलुत्तो । 27 B जंपय । 28 B परिणेहिं । 29 A वियसिऊण । 30 C भणिणं । 31 A एरिसी; C एरिसं । 32 C वयं । 33 A °मित्तं । 34 B वयण° । 35 C माईणि । 36 A इअखुहियं ।
 37 C फिट्टइ । 38 A फासे वि; B लेसेणं । 39 A B नित्तुलं ।

नयरे सुट्टु वि रम्मे सयणा-ऽऽसण-भोयणाइ परिकलिए ।

तत्थ^१ कहिं घरवे(वा)सो^२ पउलीय वि णिवडणं^३ जत्थ ॥ २८२

सव्वाण वि जुवईणं जइ फंसो^४ एरिसो भवे दुहओ^५ । तो जुवई(इ)पसंगेणं दुक्खं चिय नियमओ होइ ॥ ८३
किंतु जहा एयाए तह जइ फंसो^६ हवेज्ज अन्नाणं । तो^७ नामं पि न पुरिसां गेणहेज्जा एत्थं इत्थीणं ॥ ८४
जेणं चिय एरिसया तेणं चिय रूव^८संपयजुया वि । एत्तियमेत्तं कालं कुमरत्ते संठिया एसा ॥ ८५
ईसरधूय^९सरूवां^{१०} एत्तियकालं न^{११} अच्छं^{१२} कन्ना । न हु पहि^{१३} पक्का बोरी छुट्टइ लोयाणं जां खज्जां ॥ ८६
एएणं चिय दिन्ना मज्झ वि एसा अपुन्नजुत्तस्स । परतणयाणं दुद्धं को देज्जा जं हवे सुद्धं ॥ ८७
अहवा एसो वीरो मह पिउणो कह वि वइरिओ नूणं । दाउं एयं कन्नं मह मरणं इच्छं^{१४} जेणं ॥ ८८
ता वच्चांमि लहुं चिय जाव न मं खाइ रक्खसी एसा । जीवंतो ताव अहं पीयामो^{१५} सीयलं सलिलं ॥ ८९
अह मोत्तूणं सव्वं एककडिलेण निग्गओ सहसा । सयणेहिं ददं धरिओ कह रूससि संपयं चेव ? ॥ २९०
मिहुणाणं किर लोए रूढे पणयम्मि होइ रूसणयं । तक्खयमेत्ततलाए एयं पुण सुंसुमारसं^{१६}मं ॥ ९१

अह जंपइ सो दमओ रोसो मणयं पि नत्थि^{१७} अम्हाणं^{१८} ।

*किंतु करफंसेण वि मज्झ विगण्णो मणे जाओ ॥ ९२

किं एसा सा मारी कन्नारूवेण संठिया गेहे । फंसेणं^{१९} वि जेण इमा पाणाण पणासणं कुणइ ॥ ९३
ता मेल्ह^{२०} जामि अहं न हु कज्जं किं पि मज्झ भोएहिं^{२१} । सामाण वि सत्तूणं जेणाहं चुक्किमो एत्थं ॥ ९४
अह निप्फिडिउं दमओ सुक्कतणं गेण्हिउं^{२२} सहस ति । भामिय मत्थयउवरिं पक्खिवई वीरगेहम्मि ॥ ९५
एत्थंतरम्मि वीरो दुक्खत्तो जंपए इमं वयणं । आगब्भाओ इमाए दोहगं दारुणं सुट्टु ॥ ९६
गब्भगया जणणीए जम्मम्मि वि सयणमाइलोयाणं । पाणिग्गहणे पइणो एगंतेणं जओ दुहया ॥ ९७
पियमेलिया वि चित्तइ दोहगं मज्झ सव्वजगअहियं । दमओ वि मं अदोसं मोत्तूणं^{२३} निग्गओ^{२४} जेण ॥ ९८
इत्थित्तं चेव दुहं तत्थेव य अइदुहं च दोहगं । रंडत्तं बालाए जह पिडओ गंडउवरम्मि^{२५} ॥ ९९
जीवित्तं वंछिज्जइ पइ-पुत्तसमन्नियाण महिलाणं । इयराण जणेण पुणो मरणं चिय अहव पव्वज्जं ॥ ३००
एवंविहाए मज्झ वि मरणं चिय सुंदरं न संदेहो । अन्नह कह दरिसामो वयणं लोयाण पच्चूसे ॥ १
सुत्ते जणम्मि सणियं गंतूणं गेहपुट्टिवणियाए । वलिउणं^{२६} उत्तरियं^{२७} जा पासं देइ गलदेसे ॥ २
तां^{२८} चंदप्पहदेवो तं तह दट्ठूण दुक्खसंतत्तं । आवइ तम्मि पएसे नेह-दयासंजुओ सिग्घं ॥ ३
काउणं^{२९} दमगरूवं भणइ पिए ! हा किमेयमारद्धं । खेड्डो^{३०} चियं एस कओ तुह चित्तपरिक्खणनिमित्तं ॥ ४
मा कुणसु चित्तदुक्खं नाहो हं तुज्झ चंदसमवयणे ! । जं जं चितेसि मणे तं तं पूरेमि अवियारं ॥ ५
सव्वाण वि कमणीयं दिव्वालंकारभूसियं देहं । निव्वत्तेउं जंपइ मज्झ पिए ! एरिसं रूवं ॥ ३०६

1 B तस्स; C कस्स । 2 B घरिणासो । 3 A C णिहुडणं । 4 B फासो । 5 B दुहओ । 6 C फासो; D फुंसो । 7 B ता । 8 A पुरिसो । 9 B इत्थ । 10 B रूयं; C रूअं । 11 C धूअ । 12 C सरूआ । 13 B अ । 14 B णच्छइ । 15 C पय । 16 C लोआण । 17 B सा । 18 A वेज्जा । 19 B इच्छइ । 20 A पायामो । 21 A B सुंसुमार । 22 A नासि । 23 B पइए; D महइण्हि । * In A there are two following उत्तरार्थs the first of which is in the body of the text and the second is noted only in the margin: (1) किं तु अमणुक्कफासा एसा मणामदुहजणया ॥ (2) करफंसेण भिन्नविगण्णो मणे जाओ ॥ 24 C फासेण । 25 A मेल्हह । 26 A लोएहिं । 27 A सत्ता; B मोत्तू । 28 B एत्थं । 29 B निग्गिउण । 30 B मोत्तूण । 31 B विनिग्गओ । 32 A उवरिम्मि । 33 B महिलाए । 34 A वलिउणं; B वलिउण । 35 B उत्तरीयं । 36 B तं । 37 B दाउण । 38 B खेडो । 39 B चिय ।

धण-कण-रयणसमेयं सयणा-ऽऽसणसंजुयं जणसमिद्धं^१ ।

गेहं च इमं सामिणि ! मह तणयं जाणसु विचित्तं^२ ॥ ३०७

गहिऊण तं करेणं पविसेउं गेहमज्झयारम्मि । दंसेइ तोसजणयं सबं पि हु तत्थ उवगरणं ॥ ८

अह किंकरिजुवइओ ण्हाणुवगरणेण संजुया सिग्घं । दाऊणमासणाइं^३ कुणंति उवट्ठणं ताणं^४ ॥ ९

उवट्ठिजंतं तं दट्ठुणं दिव्वतरुणिजुवलेणं^५ । पियमेलिया मणेणं ईसं अइदारुणं वहइ ॥ ३१०

वेवइ ससइ वियंभइ भिउडिं काऊण जोयए वंके । हंतुं इच्छइ गंतुं सा उ जुवाणं^६ च दुक्खत्ता ॥ ११

महिलाणाहिविसहिओ^७ पुरिसो बहुइत्थिरूवओ दुहओ ।

जइ पुण जउलं^८ महिलं ता दुक्खं ताण मरणंतं ॥ १२

तो ण्हाऊणं दोन्निवि^९ वत्था-ऽऽभरणेहिं^{१३} भूसियसरीरा । अट्टारसमेयजुयं^{१४} भोयणजायं पभुंजंति ॥ १३

घुसिणुवट्ठियदेहो^{१५} सुगंधकुसुमेहिं^{१६} राइयसिरा य । तंवलपुन्नवयणा महरिहसयणे ठिया दो वि ॥ १४

गेयं वज्जं कवं^{१७} सोऊणं बहुविहं च अइरम्मं । दट्ठुं नट्ठं^{१८} च सुहं एगंतसुहाइं भुंजंति ॥ १५

बहुरयखेयनिसन्ना निदं अइनिम्भरं लहेऊणं^{१९} । पेच्छइ पहायसमए सहसा पियमेलिया तत्थ ॥ १६

तत्थेव रुक्खमूले लत्तपहारेण मारियं दमयं । अप्पाणं च विसन्नं पासम्मि परिट्ठियं संतं ॥ १७

तं गेहं सो विहवो^{२१} सा लीला सो य वल्लहो कंतो । सबं खणेण नट्ठं जह दाणं सीलरहियम्मि ॥ १८

किं इंदयालंमेयं जम्मंतरमहं^{२३} सुविणयं होजा । अज्ज वि संगवियारो दीसई तेणेहं^{२५} सबं^{२०} पि ॥ १९

अह भणइ सबलोओ हा हा ! पावे ! किमेयं^{२७} मायरियं । जइ मोत्तूण पलाओ ता कीस विवाइओ एसो ? ३२०

नूणं मारी एसा पढमं चिय अक्खिया इमेणेव । ता जाहि तत्थ सिग्घं जत्थ न नयणाइं पासंति ॥ २१

महिलाण वंभणाण य वईण बालाण अइविदुट्ठाणं^{२८} । नियदेसाओ सहसा जुज्जइ निस्सारणं चेव ॥ २२

जा निच्छूढा तत्तो वच्चइ नयरीए चाहिरुदेसे । ताव तहिं सा पेच्छइ सेयंवरिजुवलयं सहसा^{२९} ॥ २३

सा भणिया समणीहिं पुत्ति ! तुमं चल्लिया कहिं कहसु । एगागिणी रुयंती^{३०} राईए जह व वणियाए ॥ २४

पियमेलिया वि चिंतइ कह नाओ रयणिवइयरो मज्झं^{३१} । एयाहिं अहव सब्बो जाणइ अन्नोन्नवयणाओ ॥ २५

हिययट्ठियं मुणिज्जइ केहिं वि काणं पि चेदमाईहि । किज्जंतं वं^{३३} कयं वा नज्जइ किं एत्थ अच्छरियं ? ॥ २६

इय चित्तिय सा पणया जंपइ अइघग्घरेणं^{३४} सहेण । नत्थि जए तं ठाणं जत्थाहं वच्चिमो पावा ॥ २७

एगागित्तं रुज्जं^{३५} दोन्निवि कजेण सब्बकालं पि । मह पावाए जाणह तुम्ह मए अक्खियं सबं ॥ २८

समणीहि तओ भणिया गम्मिज्जउ उवसयम्मि अम्हचे । सबं कमेण होही सोहणयं मा तुमं तम्म ॥ २९

तं गिण्हिऊण ताओ पत्ताओ उवसयम्मि अइरम्मे । उवविसिय आसणेसुं वीसमिया थेववेलं तु ॥ ३३०

अह भणइ जेडंसमणी सुवउ पियमेलिए ! इमं वयणं ।

पइवहपावं फिट्ठइ जइप(व)रं^{३७} धम्मेण तुह सुयणु ! ॥ ३१

तेणं चिय नासेज्जा दोहगं एत्थ नत्थि संदेहो । लोयपवायपणासो^{३८} एत्थ य तुह पच्चओ एस ॥ ३३२

1 B °पसिद्धं । 2 C विचित्तं । 3 A आसणाइं । 4 B ताण । 5 A D °जुयलेणं । 6 B जोवए; C जोअए । 7 C जुयाणं । 8 A महिलाण वसयहिओ; C महिलाणाहिवसिहिओ । 9 B C वि । 10 B महिला । 11 B जउला । 12 A C दोन्निवि । 13 A °हरणेहिं । 14 B °जुत्तं; C जुतं । 15 A °देहो । 16 C (५) रइयचिहरा । 17 B कज्जं । 18 B नट्ठं । 19 B न्व । 20 B लहेऊणं । 21 B विभवो । 22 A B इंदियालं । 23 B C °य । 24 B दीसंते; C दीसंतो । 25 B णाह ! C नेह । 26 C सव्वम्मि । 27 B किमेव । 28 B °दुट्ठाण । 29 A एसा । 30 C रुयंती । 31 A धणियाए । 32 B मअं । 33 B च । 34 B °गग्घरेण । 35 A रोज्जं; B देज्जो । 36 B जेडं । 37 C वरिं । 38 B °पवासो ।

दोहगं जं रइयं इंदुमईनामियाँ अन्नभवे । तं तुमए बहुभुत्तं एयं पुण पुच्छवाडं^१ तु ॥ ३३३
तम्हा कीरउ धम्मो समणाणं अहव सावयाणं च । पडिपुत्तो खलु पढमो वीओ जहसत्तिओ एत्थं ॥ ३४
पियमेलियाँ^३ भणियं^४ पढमं काऊण मज्झ नं हुं सत्ती । अणुदियहं भुंजामी^७ जेणाहं पाविया निच्चं ॥ ३५
उन्हेण जलेण जओ पाए धोएइ जो ण वि भएणं । सो कहं पविसइ कीवो कढेसुं जलणजुत्तेसु ? ॥ ३६
तो जंपइ सा समणी^९ दुक्खेण विणा न पुत्ति ! सोक्खाइं ।
जेण न पावइ को वि हु इंदियसोक्खं च मोक्खं^{१०} च ॥ ३७
आईए सुहयाइं पच्छा दुहयाइं पुत्ति ! दुसहाइं । तुमए चिय रयणीए अणुहूयं एरिसं जेण ॥ ३८
पियमेलियाँ भणियं सामिणि ! एमेव नत्थि संदेहो । किंतु न सक्केमि अहं किं पि वि काऊण तवचरणं ॥ ३९
अहं तं^{१२} भणेइ समणी जइ वि न सक्केसि तह वि कुण एवं । उभयाँ^{१३} पंचमीए उववासं पंचमासं तु ॥ ३४०
चित्तद्विं वि चरणे मोक्खं पावेइ सुद्धं^{१४} हियएणं । अंगीकए वि मरणे^{१५} जह तुमए पावियं सुयणु ! ॥ ४१
नूणं सच्चं^{१६} वयणं इमाँ हियएण चित्तए कत्ता । सच्चं इमीँ^{१७} नायं रयणीए जेण महचरियं ॥ ४२
इय चित्तिऊण जंपइ सामिणि ! इच्छामि तुज्झ आएसं । दिज्जउ एसो नियमो अज्जेव य पंचमी जेण ॥ ४३
नेउं जिणिंदभवणे पोत्थयं^{१८} रयणं च ठाविउं^{१९} पुरओ । दिन्नो इमो य नियमो समणीए सुद्धभावाए ॥ ४४
वीराइया वि तहिं पुणरवि गंतूण रुक्खमूलम्मि । दमयसरीरमदट्ठं अच्छरियं सुट्ठु मन्नंति ॥ ४५
अह नीसरिया तत्तो^{२०} दमयं दट्ठण हट्ठमज्झम्मि । पुच्छंति कत्थ सुत्तो तं^{२१} गंतूण च गेहाओ ॥ ४६
अह जंपइ सो^{२२} दमओ सुत्तो हं नयं^{२३} रिदेवयां भवणे । तो दुक्खत्ता चलिया पियमेलियपिट्ठओ सव्वे ॥ ४७
पियमेलिया वि भणिया समणीँ पुत्ति ! पेच्छह नियमफलं । वीराइयां^{२४} य जेण तुह चेव गवेसया आया ॥ ४८
अह पविसिऊण ते वि हु जिणिंदभवनम्मि वंदिउं देवे । पणमित्ता समणीओ^{२७} उवविट्ठा महियले सव्वे ॥ ४९
पियमेलिया वि सहसा दट्ठणं वीरमाइयं लोयं । लज्जाअवणयवयणा महिवेदे^{२८} मग्गए विवरं ॥ ३५०
अलियम्मि वि सच्चम्मि वि जाए वयणे सुनिदिँ^{२९} कह वि । लज्जालुया जणाणं दंसेइ न माणिणी^{३०} वयणं ॥ ५१
पभणइ जेट्ठा वइणी पेच्छसु संसारविलसियं वीर ! । पडिबंछेयजणयं पलहुं^{३१} यकम्माण जीवाणं ॥ ५२
इट्ठो होइ अणिट्ठो पुणरवि सो चेव होइ इट्ठयो । तुह चेव जहा एसा कत्ता पियमेलिया नाम ॥ ५३
एगा अबला पु(वु)त्ता^{३२} लज्जा-कुलसंजुया गुणसमेया । तुम्हेहिं कह णु एसा निच्छूढा निदुरमणेहिं ? ॥ ५४
निदोसं पि हु लोओ^{३३} निंदइ अन्नोन्नवयणपच्चइओ । वन्नरिहियं पि जेणं भणइ जणो नीलमायासं ॥ ५५
जइ मारि चिय एसा ता नियमा तुम्ह नयरिलोयाणं । एत्तियकालेणं जणे नामं पि पणट्ठयं^{३६} होज्जा ॥ ५६
जं जं दीसइ लोए तं तं जइ अवितहं तह चेव^{३७} । ता मयरूवो दमओ कह जीवइ भणह मह एयं^{३८} ॥ ५७
हरिचंदउरी माइण्हियां^{३९} य तह इंदयालं^{४०} माइया । पयडं पि हु दीसंता तह वि न साहिंति^{४१} नियकजं ॥ ५८
दिट्ठं सुयं च तम्हा सुचिरं परिभाविऊण हियएणं^{४२} । कायबं मणुएणं दोण्ह वि जम्माणं^{४३} हियजणयं ॥ ५९
इय एयं नाऊणं कीरउ धम्मम्मि निच्चलं चित्तं । तस्स फलं अजं चिय तुम्हाणं दंसिमो पयडं ॥ ३६०
पियमेलियाँ माया जा आसी सुंदरि त्ति नामेणं । सा तवचरणं काउं चंदप्पहसुरवरो जाओ ॥ ३६१

1 A पुत्थवारं; C पुच्छवाडं । 2 A तत्थ । 3 A पियमेलइयाए; C पियमेलिया य । 4 C भणिया ।
5 B C क । 6 B C ह । 7 A भुंजामि । 8 A किह । 9 A C मणी । 10 B मुक्खं । 11 A पुण ।
12 A रवि । 13 A सुहयाँ । 14 B सुट्ठु । 15 A मरणं । 16 B सच्चं । 17 B इमाँ । 18 B
पुत्थयं । 19 B C ठावियं । 20 B अंतो । 21 C गंतूणं तं । 22 C D तो । 23 C नयं । 24 A
वेवयां । 25 B ईया । 26 B य is not found. 27 B C समणीणं । 28 A C महिवेदे । 29 C
सुनिदं । 30 A सा वि निय । 31 C अलहुयं । 32 A चुत्ता । 33 B D लोए । 34 B पुत्ता ।
35 B कालेय । 36 A नट्ठयं । 37 A चेय । 38 A एवं । 39 A मायण्हिया । 40 A इंदियालं ।
41 B साहेति । 42 C हियएण । 43 A जम्हाण ।

मरमाणिं दहूणं ओहिनाणेणं नेहं-दयकलिओ । एत्थाहं संपत्तो एयाए बोहणट्टाए ॥ ३६२
 काऊण तं^३ पवंचं विविहं^४ मरणाओ रक्खिया एसा । निच्छूढा तुम्हेहिं समणीरूवेण पडिरूद्धा^५ ॥ ६३
 पडिबोहिया य एसा गहियं एयाए^६ पंचमिवयं च^७ । इय जंपिऊण तेणं नियरूवं दंसियं तेसिं ॥ ६४
 रम्मविमाणं विभवं^८ गीयं वज्रं च अच्छरानट्टं । एयाइँ वि^९ दंसेई भव्वाणं बोहणट्टाए ॥ ६५
 दट्टुं अदिट्टपुवं तं सबं वीरमाइया मुइया । अच्छरियं मन्नंता धम्मपहावं पसंसंति ॥ ६६
 उत्तत्तकणयवन्नो अणमिसंनयणो अलग्गमहिचलणो । अह जंपइ सो देवो तेसिं वयणं इमं सुहयं ॥ ६७
 देवाणं नियरूवं दट्टुं पारंति जेण न^{११} हुं मणुया । लेसेणं चिय एयं तुम्हाणं दंसियं^{१३} तेण ॥ ६८
 महं^{१४} रूवाईयाओ उवरिसुराणं तु रूवमाइयं । वडुंतं वडुंतं जाव य सब्बसिद्धिं^{१५} त्ति ॥ ६९
 तं पि हु नाससमेयं तम्हा कम्मक्खयम्मि जइयवं । जेण न पेच्छहं नासं सोक्खाणं हंत ! कइया वि ॥ ३७०
 इय एवं सो देवो धम्मे दाऊण ताण अणुसट्ठिं । पियमेलियं भलावियं सोहम्मे पाविओ कप्पे ॥ ७१
 एत्थंतरम्मि लोओ हरिस-विसाएहिं पूरिओ संतो । पविसइ नियनयरीए पियमेलियसंजुओ सब्बो ॥ ७२
 बहुजणसंघसमेयं^{१८} दट्टुं पियमेलियं च पविसंति । जंपइ सब्बो वि जणो पेच्छह एयाए माहप्पं ॥ ७३
 सम्माणिया जणेणं पविसइ गेहम्मि सयणपरियरिया । मन्नंती नियमफलं पच्चक्खं चेव हियएणं ॥ ७४
 सो चेव इमो लोओ अहं पि सा चेव पट्टणं तं च । तह वि पसंसइ लोओ तम्हा नियमस्स फलमेयं ॥ ७५
 इय चिंतिऊण हियए जिणधम्मे सुट्टु निच्छिया जाया । अह निंदइ अप्पाणं सद्धा-संवेयं^{१९} मावन्नां ॥ ७६
 वंदइ जिणवरचंदे साहूण य कुणइ वंदणाइयं । दाणाइधम्मनिरया सज्झाय-ज्झाणसंजुत्ता ॥ ७७
 पुत्ते वयम्मि तम्मि उ उज्जवणं^{२१} कुणइ जं जहं^{२२} भिहियं^{२३} । मन्नंती अप्पाणं कयकिच्चं सुद्धं^{२४} भावेणं ॥ ७८
 अह सा कालकमेणं पत्ते मरणम्मि चित्ते एयं । लद्धे वि हु मणुयत्ते दोहग्गं दारुणं मज्झ ॥ ७९
 कुल-रूव-सील-विनाणं^{२५} तारुन्न-विहवगुणनियरा । सब्बे वि कया विहला दोहग्गेणं महं जेणं ॥ ३८०
 दोहग्गेणं कलिओ पुरिसो वि न पावए जं^{२७} सोहं । किं पुण अबला बाला तुच्छा तह मंदसत्ता य ? ॥ ८१
 ता पंचमीबलेणं अणण्णतुलं हवेज्ज सोहग्गं । जम्मंतरम्मिं^{२८} मज्झ वि जिणवयणं नन्नहा जेणं ॥ ८२
 अह मरिऊणं तत्तो उववन्ना चंपनामनयरीए । गुणसेणभारियाए गुणवइ^{२९} पुत्तं^{३०} भावेणं^{३१} ॥ ८३
 उच्चत्थेहिं गेहेहिं संजाए असंयम्मि पंचमए । जाओ कमेण पुत्तो सब्बाण वि तोससंजणओ ॥ ८४
 काऊण पूयमउलं देव-गुरूणं पराए भत्तीए । सयणाइणं च तहा दाणं दाऊण जहजोगं^{३२} ॥ ८५
 वत्थाइएहिं तत्तो भूसेउं नयरियं च सब्बत्तो । पंचमहासदेहिं^{३३} वद्धावणयं पवत्तेइ ॥ ८६
 नच्चंति के वि हिट्ठा अन्ने गायंति महुरङ्गुणिकलिया । घुसिणाइएहिं अन्ने सिंचंति^{३४} परोप्परं मुइया ॥ ८७
 तंबोलं फुल्लाइं वत्था-उहरणाइँ लेंति^{३५} अन्नोन्नं । एमाइबहुवियप्पं चिट्ठइ लोओ मणे तुट्ठो ॥ ८८
 वित्ते वद्धावणए जाए लोयाण सुट्टु परिओसे^{३६} । गुणसेणो पियवयणो लोयं च विसज्जए कमसो ॥ ८९
 कइवयदियहेहिं तओ काऊणं सब्बमेव करणिज्जं । जयसेणं^{३७} इइ पसत्थं^{३८} नामं पि पइट्ठियं तस्स ॥ ३९०

1 C ओहीनाणेण । 2 C मोहं । 3 A it is missing in this Ms. 4 A बहुविहं च । 5 A परिरूद्धा; C पडिबुद्धा । 6 C एयाओ । 7 C D तु । 8 A विहवं । 9 A it is missing in this Ms. 10 B C अणमिसं । 11 B नो । 12 B it is missing in this Ms. 13 A दरिसियं । 14 B अह; C महु । 15 B °सिद्ध । 16 A पिच्छह । 17 C भलावइ । 18 C °समेओ । 19 A °संवेगं । 20 A °संपत्ता । 21 B उज्जमणं । 22 A C हहां । 23 C °भणियं । 24 C सुट्टु । 25 A C °विज्जाणं । 26 A तेण । 27 A it is missing in this Ms. 28 A जम्मंतरे वि । 29 A गुणवइ । 30 A °पुत्तत्तं । 31 C D भावेण । 32 B °जोगं । 33 C °सदेणं व । 34 A सिंचिति । 35 B लेन्ति । 36 A परिओसो । 37 C जयसेणो । 38 C इय । 39 C सत्थं ।

जह जह वड्डइ बालो पइदियहं निम्मलेहिं अंगेहिं । घरलच्छी वि तहच्चिय सियपक्खे चंदजोणहव ॥ ३९१
 अह सो कालकमेणं संजाओ अडवरिसिओ जाव । ताव विभूईं जुओ उवणीओ उज्झसांलाए ॥ ९२
 एसो अणणसरिसो नजइ काऊण निच्छयं एयं । सो चेव य संगहिओ^५ विजाहिं सयंवराहिं^६ वं ॥ ९३
 विन्नाणाइकलाओ तहा तहा तेण तत्थ गहियाओ । नियउज्झाणं^८ पि जहा जाओ सो चेव उज्झाओ ॥ ९४
 काम-उत्थाणं थाणं जं च निहाणं च सब्बसत्थाणं । तं तस्स जणमणुन्नं निव्वडियं इत्ति तारुणं ॥ ९५
 पणओ सब्बजणेणं^९ पियवयणो सब्बलोयवच्छलओ । तारुन्नम्मि वि^{१०} जाए अवियारो सो महासत्तो^{११} ॥ ९६
 अद्वप्पं पंडिच्चं अमओ विभवो^{१२} गुणाणुराओ य । तारुणं अवियारं विरलाणं होइ पुत्तेहिं ॥ ९७

वच्चइ जहिं जहिं चिय दिणम्मि राईय(ए) सो^{१३} सुहिंसमेओ^{१५} ।

बालो तरुणो बुद्धो अणुमग्गं सरइ सब्बो वि ॥

९८

गमणं वयणं सयणं^{१६} भुंजण-नेवच्छ^{१७}-रमणमाईयं । सिक्खइ जुवाणसत्थो विसेसओ तरुणसंघाओ ॥ ९९
 अन्नं च तस्स रूवं^{१८} दट्ठणं महिलियाण समवाओ । पइवयजुत्तो वि दढं असइत्तं महइ चित्तेणं ॥ ४००
 बाला अबला गामेल्लयां^{१९} य पाएण रूवमाईसु । अवियारियपरिणामा सहसा रचंति मोहंधा ॥ १
 कज्जं पि हु मोत्तूणं जाओ पेच्छंति अलियकोट्टं पि । अचंतगुणे ताओ कह वं^{२०} णं रज्जंति महिलाओ ॥ २
 तत्थेव य नयरीए सूरु नामेण वाणिओ इब्भो । तस्स य घरिणी^{२२} सीला तीसे धूया य सीलवई ॥ ३
 जयसेणेण समाणं^{२३} पाणिग्गहणं च तीए संजायं । अइसुद्धुविभूईं अणुरूवं^{२४} गुणाए^{२५} सुहलग्गे ॥ ४
 जाए पाणिग्गहणे लोओ जंपेइ सुद्धुपरितुट्ठो । अणुरूवो संजोओ दिव्वनिओएणं^{२६} संजाओ ॥ ५
 मिहुणाणं संजोगो रूवाइविलक्खणाणं^{२७} अइदूरं^{२८} । दुक्खा-उसोहाजणओ उट्ट-बलिद्दणं^{२९} व हलम्मि ॥ ६
 अन्नोसिं दिट्ठंतो हर-गोरीणं^{३०} वं ताण संजोओ । जाओ कमेण सुहओ दोण्हं^{३१} वि मण-नयणसुहयाणं ॥ ७
 भुंजंताणं ताणं पइदियहं उत्तमं विसयसोक्खं । अन्नोन्नं अणुराओ^{३२} अणुसमयं^{३३} वड्डए अहियं ॥ ८
 चंपाहिवस्स धूया नामेणं कंचण ति विक्खाया । तारुन्नं पत्ता वि हु पुरिसे दूसेइ जा निच्चं ॥ ९
 रायगिहासत्तेणं वच्चंतं^{३४} इड्ढगोट्ठिपरियरियं^{३५} । जयसेणं दट्ठणं सा वि हु कामाउरा जाया ॥ ४१०
 अह जंपइ सा कन्ना तग्गयणयणा सहीणं^{३७} पच्चक्खं । किं होज्जं एसं^{३८} देवो किं सिद्धो^{४०} अहव गंधवो ? ॥ ११
 किं वा रईए^{४१} नाहो अहवा सो चेव एस वइसमणो ? । एवं रूवसमेओ नो^{४२} दीसइ माणुसो जेण ॥ १२
 भणियं एगसहीए चित्तं नाऊण रंजियं तीसे । वयणं उद्दीवणयं^{४३} हियं^{४४} पइट्ठस्सं कामस्स ॥ १३
 सहि! एसो गुणनिलओ देवाण वि चित्ततोससंजणओ । गुणसेणसेट्ठिपुत्तो जयसेणो नाम विक्खाओ ॥ १४
 चाई दक्खो सूरु सरलो पडिवन्नवच्छलो धीरो । पियवयणो धम्मिडो नाणी विन्नाण-गुणकल्लिओ^{४७} ॥ १५
 वंसणपहवोलीणो जयसेणो जाव रायकन्नाए । ताव य सा उव्वेयं^{४९} चित्ते अइदारुणं धरइ ॥ १६
 तं चेव लिहइ चित्ते तं चेव य^{५०} जंपए जणसमक्खं । अन्नं पि तमिव पेच्छइ तं^{५२} चिय सरणं विमग्गेइ ॥ ४१७

1 B जेणं । 2 C लेहं । 3 C निज्जइ । 4 BC सयं । 5 BC गहिओ । 6 BC वराहि । 7 BC व्व । 8 B C यज्झाणं । 9 B C जणेणा । 10 A य । 11 C पत्तो । 12 A विहवो । 13 A it is missing in this Ms. 14 A लोयहिं; B सहिं । 15 A समेउं । 16 B C वसणं । 17 A नेवत्थ । 18 B रूयं । 19 A गामिल्लया । 20 B C न । 21 B C वि । 22 A घरिणी । 23 A मासणं । 24 C अणुरूयं । 25 C गुणाय । 26 A नियोएण । 27 A विलक्खणेण । 28 C (फ) रूवं । 29 B वल्लहाण । 30 B C च । 31 B दुण्ह । 32 B अणुरातो । 33 C दियहं । 34 C वच्चंतो । 35 B निययं । 36 C परियरिओ । 37 C सहीहिं । 38 C एस । 39 C होज्ज । 40 C इदो । 41 C रंभा । 42 B C न हु । 43 B उद्दीवणयं । 44 C हियइ । 45 B पयट्ठस्स । 46 B it is missing in this Ms. 47 B कल्लिओ य । 48 B वहं । 49 A उव्वेयं; D उव्वेवो । 50 A C it is missing in this Mss. 51 A पिच्छइ । 52 A it is missing in this Ms.

गायइ हसइ वियंभइ सयणाइसु णेव ठाई खणमेत्तं । आलिंणइ सहिययणं सुन्नं चिय देइ पडिवयणं ॥ ४१८

खणि खणि धावइ बाहिं खणि खणि लोलेइ कुट्टिमतलम्मि ।

खणि खणि रुवइ सदुक्खं खणि खणि मुच्छं च पावेइ ॥

१९

एवमवत्थं तीसे एगा दट्ठूण ताण मज्झाओ^३ । नरवइणो गंतूणं हिट्ठा^४ विनिवेयए सिग्घं ॥ ४२०

न सहंती नामं पि हु पुबिं पुरिसाण जा महाराय ! । जयसेणदंसणेणं सा भिन्ना मयणबाणेहिं ॥ २१

अह तुट्ठो नरनाहो तीसे दाऊण अंगलगं तु । लक्खं च देइ सिग्घं दम्माणं हरिसउल्लसिओ ॥ २२

सित्तो हं अमएणं एयं वित्तंतयं कहंतीए । सुयणु ! तुमाए अज्जं कज्जं देवाण वि असज्जं ॥ २३

जयसेणो वियं सुहओ जयसेणो चेव^६ सुंदरो एत्थ । जयसेणो चेव गुणी कंचणचित्तं हियं जेण ॥ २४

इय जंपिऊण बहुयं राया सयमेव लोयपरियरिओ । गुणसेणघरे पविसइ कयसम्माणो जणाइणो ॥ २५

काऊणं पडिवत्ति^७ गुणसेणो रायसम्मुहं^८ भणइ । देव ! पवित्तं जायं मह भवणं तुज्झ चलणेहिं ॥ २६

नरवइणो मुणिवसहा^९ गुणिणो^{१०} समणा य एत्थ लोयम्मि । धण्णाण घरंगणयं कमंति पायारविंदेहिं^{११} ॥ २७

नरनाहो गुणसेणं हत्थे गहिऊण जंपए वयणं । दिन्ना मे नियधूया जयसेणस्सऽद्धरज्जं च ॥ २८

अहं जंपइ गुणसेणो जोडियहत्थो^{१३} चलंत^{१४} सिरकमलो । राय-वणियाण सामिय ! संबंधो लोयहसणिज्जो ॥ २९

नरवइणा वि हु^{१६} भणियं सुयणु ! म जंपेसि^{१७} एरिसं वयणं । गुणवंताणं जेणं संबंधो सोहमाहवइ ॥ ४३०

जाईए भिन्नाण वि सगुणाणं सोहमेव संबंधो । आहरणनिविट्ठाणं^{१८} मणीण जह कंचणजुयाणं ॥ ३१

अन्नं च वन्नभेओ कम्मवसेणं जणाण संजाओ^{१९} । आईए सबं पि हु जहं सीसई एगवन्नं तु ॥ ३२

अहवा जुत्तमज्जुत्तं एयं न गणंति पत्थणे गरुया । दिन्नं कन्नेण जओ विट्ठु(ण्हु)स्स सरीरकवयं पि^{२०} ॥ ३३

पच्छा गुणसेणेणं पडिवन्ने रायसंतिए वयणे । राया पहरिसपुंनो नियभवणं पत्थिओ सहसा ॥ ३४

तत्तो कमेण जाए पाणिग्गहणम्मि तीए कुमरीए । गय-हय-रहमाईणं^{२४} जयसेणस्सऽद्धयं दिन्नं ॥ ३५

दोहिं वि भज्जाहिं समं जयसेणो^{२५} भुंजए तहाँ भोए । दोणह वि जुवईण जहा अहिययरं अत्तबहुमाणो ॥ ३६

एयं चिय पंडिच्चं वज्जिज्जइ एत्थ^{२७} लोयमज्झम्मि । चित्तुत्तिन्ने वि जणे वट्ठिज्जइ हिययइडे^{२८} व^{२९} ॥ ३७

सुरसेणो पढमाए बीयाए नंदसेणं नामो य । जयसेणसुया जाया गुणगणकलिया महासत्ता ॥ ३८

पुत्तजुओ जयसेणो मन्नइ दाराण संगहं सहलं । अन्नो वि जणो जंपइ वयणं खलु एरिसं जेण ॥ ३९

रइ-पुत्तफला भज्जा लच्छी वि हु दाण-भोगफलसारी^{३१} । निबुइफलो य मित्तो धम्मफलाइं च सत्थाइं ॥ ४४०

जाव यं कमेणं पत्ता दोणिं^{३४} वि पुत्ता उं तस्स तारुन्नं । चंदप्पहो वि देवो ताव य एवं^{३६} विउव्वेइ ॥ ४१

रूवेण कामदेवो सदेणं तुंबरुं^{३७} व गुणनिलओ । नट्टायरिओ सहसा नियपरियणसंजुओ पत्तो ॥ ४२

गीएण वाइएणं^{३८} बहुविहपत्तेहिं नच्चमाणेहिं । अक्खित्तो सब्बजणो तेणं नयरीए मज्झम्मि ॥ ४३

राया वि पुहइचंदो^{३९} कोउगभरिओ जणाउ सोऊणं । आणावेउं सिग्घं नट्टायरियं इमं भणइ ॥ ४४४

1 A हाइ । 2 A नेय । 3 C मज्झम्मि । 4 C हट्ठा । 5 B चिय; C चिय । 6 A नवर । 7 B पडिवत्ति । 8 C °सम्मुहो । 9 B C °वसभा । 10 B मुणिणो । 11 C °विंदेणं । 12 A D तो । 13 B °हत्था । 14 B चलंत° । 15 C °सिरि° । 16 A य । 17 B C जंपेसु । 18 B °निबद्धाणं । 19 B संजातो । 20 B C जेण । 21 B C आसी । 22 B ति । 23 C यहरिस । 24 B [रह] देसाणं । 25 A C it is missing in these Mss. 26 B जहा । 27 B इत्थ । 28 B °अडे । 29 B व । 30 B C नंदिसेण । 31 A पुत्त-दाण-भोगफला । 32 C it is missing in this Ms. 33 C D कमेणं । 34 A दोणिह; C दोल । 35 A य । 36 BC एयं । 37 A तुंबुरो; B तुंबरो । 38 B वाइएण य । 39 B पुहविचंदो ।

कतो तं संपत्तो ? किं ते नामं पि ? किं च नच्चेसि ? । किं वा पत्थेसि तुमं ? एयं^२ सव्वं^३ पि^४ मे कहसु ॥ ४४५
 नट्टायरिओ वि लहुं पुहईचंदस्स उत्तरं देइ । कयसम्माणो^५ धीरो^६ जलहरगहिरेण^७ सहेण^८ ॥ ४६
 पुक्खरवरपुव्वद्धे भरहट्टियसेणं^९ यरिमज्झाओ । एत्थाहं संपत्तो नामेणं मणियरूवो^{१०} त्ति ॥ ४७
 पियमेलियाए^{११} चरियं नच्चामो^{१२} सयललोयरमणीयं । मग्गामि सिद्धिमग्गं कज्जं न वि किंचि^{१३} अन्नेणं ॥ ४८
 वोळइ राया वयणं पेच्छसु जयसेण ! एयमच्छरियं । कम्मं जायगसरिसं मुणितुलं निप्पिहत्तं च ॥ ४९
 एवं रायाईया अन्नोन्नं जंपिऊण अइवहुयं । सव्वे वि भणंति तओ नट्टायरियं सबहुमाणं ॥ ४५०
 पउणं करेह रंगं पत्ते सजेह ठाह सट्टाणे । गेण्हह आउज्जाइं पेच्छामो तुज्झं^{१५} पेच्छणयं ॥ ५१
 सोऊण ताण वयणं नट्टायरिओ वि रंगमज्झम्मि । कारेइ नंदिघोसं सवणं^{१६} मणाणंदयं^{१७} सहसा ॥ ५२
 अह वारिऊण रोलं वरयं काऊण दाहिणं^{१८} हत्थं । नट्टायरिओ हट्ठो गाहाकुलयं इमं पढइ ॥ ५३
 पडियाणं संसारोवहिम्मि^{१९} भवियाण सिद्धिजोग्गाणं । जो बोहित्थो सत्थो सिवतीरपराणओ सिग्घं ॥ ५४
 जो तिकखदुक्खसंपीडियाण जीवाण वेज्जओ^{२१} निउणो । जो दोसां^{२२} नलविज्जावणम्मि घणसन्निहो निच्चं ॥ ५५
 संसाराडविमज्जे सिवमग्गपणट्टयाण मूढाणं । जो सत्थवाहसरिसो जीवाणं पयणुकम्माणं ॥ ५६
 अइदुक्करं पि कज्जं^{२३} जस्स पभावेण^{२४} सिज्झइ जणाणं^{२५} । दूरट्टियं पि लब्भइ हियइट्ठं जेण लोएणं ॥ ५७
 नजंति जत्थ भावा जे^{२६} जहरूवेण संठिया भुवणे^{२७} । पुज्जो य जणो जायइ देवाईणं पि जेणेह ॥ ५८
 नरसोक्खं सुरसोक्खं मुत्तिसुहं जं च उत्तिमं^{२९} पयडं । तं पि जओ पाविज्जइ किं वा बहुएण भणिएणं^{३०} ? ॥ ५९
 जं जिणधम्मं विमलं उव्वेढणयं^{३१} तु गरुयकम्माणं । अविस्सुद्धं सुविसुद्धं पयओ पणमामि भत्तीए ॥ ४६०
 पेच्छउ सव्वो वि जणो मोत्तुं विगहाइयं तु जत्तेण । पियमेलियाए^{३२} चरियं नच्चिजंतं पसाएण ॥ ६१
 उवओयवज्जियाणं कज्जं अइसुंदरं पि इहलोए । कहियं दंसियमेव य सव्वं पि हु निप्फलं जाण ॥ ६२
 बालत्तं कुमरत्तं पाणिग्गहणं च दमयवित्तं^{३४} । निप्फेडं^{३५} समणिदंसण चेइयघर पंचमिवयं च ॥ ६३
 पुणरवि नयरिपवेसं वयउज्जमणं कमेण मरणं च । जयसेणंतं सव्वं वित्थरओ नच्चियं जाव ॥ ६४
 ताव य जंपेइ जणो दूर चिय ताव चरियनच्चणयं । रूवादयो^{३६} वि एसिं देवाण वि हिययणंदयरां^{३७} ॥ ६५
 एयाण दंसणेणं अम्हं नयणाण अज्ज सहलत्तं । अहवा इह नयणाइं दट्ठवयदंसणफलाइं ॥ ६६
 जयसेणो वि हु सिग्घं जाई सरिऊण विम्भिओ^{३८} सुट्ठु । नट्टायरियं^{३९} पुच्छइ कत्थेयं चरियमुवलद्धं ? ॥ ६७
 एवं^{४०} भणिओ जंपइ नट्टायरिओ जणाण पच्चक्खं । मज्झ पिआ भरहवई^{४१} आसी सेणाए नयरीए ॥ ६८
 तेणेमं^{४२} संरइयं जं जहवत्तं^{४३} विरायसंजणयं । भवियाण वोहणत्थं दट्ठूणं इंदियालंसमं ॥ ६९
 मज्झ वि तेणं कहियं एयं^{४५} सव्वं पि जं तए^{४६} दिट्ठं^{४७} । विज्जा य इमा दिन्ना तइया आगासगामिणिया ॥ ४७०

1 B पि; C वि । 2 B C (𑀧) एवं । 3 B C (𑀧) भूए । 4 B C (𑀧) वि । 5 B °कम्माणो ।
 6 C वीरो । 7 B C °सहेण । 8 B C गहिरेण । 9 C °सेणि° । 10 A माणि° । 11 A C नच्चामी ।
 12 A सव्व° । 13 B D पि । 14 A तुम्ह । 15 B नंद° । 16 A सयल° । 17 A °जणाणंदयं ।
 18 A सम्मुहं । 19 C °यहिम्मि । 20 C °नयरि° । 21 B विज्जओ । 22 B देहा° । 23 A कम्मं ।
 24 A पहावेण । 25 A जणस्स । 26 B C जं । 27 A भुवणा; B सुयणु । 28 B सर° । 29 B
 उत्तमं । 30 B भणिएण । 31 B उव्वेढणयं; C उव्वेढणयं । 32 B पियमेलियाय । 33 C उवओगं ।
 34 A °वित्तं च । 35 A निफेड; B निप्फाड । 36 B C रूवादओ । 37 B D °णंदणया; C °णंदणयं ।
 38 C विम्भिओ । 39 B °यरिओ । 40 C एयं । 41 B °कई । 42 B तेणामं । 43 C °वित्तं । 44 B
 इंदयाल° । 45 B C एवं । 46 C मए । 47 C रइयं ।

परउवयारनिमित्तं भमिउं सव्वत्थ परियणसमेओ^१ । पयडंतो चरियमिणं एत्थाहं संपयं पत्तो ॥ ४७१
 रायार्इणं पुरओ जयसेणो भणइ उच्चसेहेणं । सव्वं पि मए एयं अणुहूयं^२ नत्थि^३ संदेहो ॥ ४७२
 किं तु इहं जं दिट्ठं तं व(बु)ज्झई बुद्धिमंतलोएहिं । एयं तु महच्छरियं^४ जं चित्तगयं पि इह रइयं ॥ ४७३
 पेच्छह जिणवरधम्मो पच्चक्खं चेव पंचमिवयस्सं । माहप्पं जेणाहं तारिसओ एरिसो जाओ ॥ ४७४
 थोवं^५ पि कयं पुब्बिं तस्स फलं पावियं मए एयं । जइ पुण कीरइ बहुयं तां लब्भइ इच्छियं नूणं ॥ ४७५
 सव्वन्नमयं अमयं विसं व मन्नंति मोह-मयमत्ता । अन्ने विसयासत्ता कहंति धम्मं अहम्मं ति^६ ॥ ४७६
 हिंसाईओ^७ धम्मो तत्तेणं जइ हवेज्जे इह लोए । तां किं अन्नं पावं एयं मह कहह सव्वे वि ॥ ४७७
 चंदप्पहो वि देवो जइ कह वि हु एज्ज एत्थ समयंमि । तो धम्मपसंसाए करेज्ज मह एत्थ साहेज्जं ॥ ४७८
 कज्जम्मि^८ भन्नमाणे पुरओ लोयाण केण वि जणेणं^९ । सप्पुरिसाणुमईए तं सुट्ठु पइट्ठियं जेण ॥ ४७९
 एत्थंतरम्मि सहसा आयासे दिव्वरयणचिंचइयं । विमलं रम्मविमाणं^{१०} सच्चवियं सव्वलोएणं ॥ ४८०
 पच्छा दस वि दिसाओ उज्जोवंतं^{११} कमेण तं दिव्वं । तत्थेव यं जणठाणे^{१२} संपत्तं सुरजुयं ज्झत्ति ॥ ४८१
 चंदप्पहो वि तत्तो अवयरित्तं दिव्वरयणनिम्मविए । सिंहासणे^{१३} व(व)इट्ठो^{१४} जयसेणं भणइ नेहेणं ॥ ४८२
 अणुहवसिद्धो पुत्तय ! कीरउ सयमेव जिणमओ धम्मो । अप्पसमं सव्वाण वि को सक्कइ लाइउं भणसु ॥ ४८३
 वंभाइएहिं मणुमाइएहिं मंधत्तमाइराईहिं । जयमेगमयं काउं न सक्किउं^{१५} बहुहिं^{१६} किमणेणं ? ॥ ४८४
 एत्थंतरम्मि कहिओ जसभदो केवली समवइत्तो^{१७} । वणमज्झट्ठिं^{१८} रम्मे चेइयभवणम्मि सुविसाले ॥ ४८५
 सोऊण इमं मुइया सव्वे गंतुं जिणस्स भवणम्मि । वंदंति जिणवराणं बिंवाइं परमभत्तीए ॥ ४८६
 जयसेणो वि हुं^{१९} तुट्ठो जम्मंतरपट्ठियवंदणं काउं । जोडियकरोवविट्ठो एयं^{२०} थुइमंगलं पढइ ॥ ४८७
 निदंद-रायवज्जिय ! मोहमहावंधमंजणसमत्थ ! । निद्दा-विगहविवज्जिय ! अट्ठमयट्ठाणनिदलणं ! ॥ ४८८
 कोहगिगनासणीरय ! सत्तभयट्ठाणरहियवरचित्तं ! ।

भुक्ख-पिवासंविज्जियं ! चिंता-उरइरहिय ! गुणनिलय ! ॥ ४८९

भववणगहणनिमूलण ! मायादढवेल्लिं^{२१} दप्पनिदलणं ! । लोहं^{२२} महासुरनासण ! इंदियचोराण विदवण ! ॥ ४९०
 लोया-उलोयपयासय ! केवलनाणेण नायपरमत्थ ! । तिहुयणमत्थयसेहर ! भवियजणाणंदसंजणय ! ॥ ४९१
 सामिय ! कुणसु पसायं सिवनयरे नेसु मं तुमं सिग्घं । जिणवर ! भवसयभीओ सरणं तुम्हाणमल्लीणो ॥ ४९२
 अह ऊट्ठिऊण तत्तो वंदित्ता मुणिवरं गुणनिहाणं । पुच्छइ अइनिच्चित्तो कइया हं मुच्चिहं^{२३} भयवं ! ? ॥ ४९३
 मुणिवसहो^{२४} विहु जंपइ वयणमिणं दसणकिरणधवलासो । कले चिय तव दिक्खा केवलनाणं च निव्वाणं ॥ ४९४
 सव्वाण वि परिकहियं सव्वं पि हुं^{२५} पंचमीए फलमेयं । अन्नो वि इमं पावइ जो तं पालेइ भावेणं ॥ ४९५
 बहुएहिं तओ^{२६} गहियं दुविहाए पंचमीए वयमउलं^{२७} । संमत्तं अन्नेहिं दिक्खा इयेरहिं लोएहिं ॥ ४९६

1 A °समेउं; C °समेयं । 2 A अणुहूणं । 3 C न एत्थ । 4 B चज्झइ । 5 A अम्ह चरियं ।
 6 C °वयम्मि । 7 B D थोयं । 8 A तो । 9 B C पि । 10 B हिंसाईयो । 11 B हविज्ज ।
 12 A तो । 13 B कज्जं पि । 14 B जणेण । 15 B C दिव्वं । 16 B °विमाणे । 17 A उज्जोवंतं ।
 18 C it is missing in this Ms. 19 C °ट्ठाणे । 20 B सीहासणे । 21 B निविट्ठो । 22 B सक्कियं ।
 23 B C वहउ । 24 B किमणेणं । 25 B समोइत्तो । 26 A °ट्ठियं । 27 C °भुवणम्मि । 28 A य ।
 29 C एवं । 30 A °निट्ठवण ! । 31 B C °परिचित्त ! । 32 A °पिवासा° । 33 A °वज्जिय ! । 34 B °मल्ल° । 35 B °निम्महण ! । 36 B मोह° । 37 B C मुच्चिमो । 38 B °वसभो । 39 A य ।
 40 A तवं । 41 C °मूलं ।

मज्झणहे संजाए वंदित्ता मुणिवरं जणो सबो । निय-नियगेहिम्मि गओ वन्नंतो जिणमयं सुहु ॥ ४९७
जयसेणो वि हु दाउं रज्जं पुत्ताण बीयदियहम्मि । जसंभदंते दिक्खं लेइ विभूइए सुहज्जाणो ॥ ९८
जह जह वड्डइ दिवसो तह तह ज्ञाणं सुनिम्मलं तस्स । केवलनाणसमं^३ चिय निव्वाणं पावियं तेण ॥ ९९
केवलमहिमं काउं चंदप्पहसुरवरो जणसमक्खं । श्विऊणं तं सरीरं खीरसमुद्धम्मि पक्खिवइ ॥ ५००
जंपंति^५ विद्धमुणियो पेच्छह^७ अचिरेण जं कयमणेण । अहवा लहुपव्वइया वड्डेरं^८ लिति^९ करचंडं ॥ १
चिरपव्वज्जा नाणं एयं न हु कारणं हवइ^{१०} मोकखे^{११} । जस्सेव सुहो भावो सो चेव य साहए कज्जं ॥ २
जयसेणकलत्तेहि^{१२} गहिया दिक्खा सुहेणं^{१३} चित्तेणं^{१४} । दुक्खियजणाणं^{१५} अहवा एयं चिय जुज्जए काउं ॥ ३
सूरि महेसर रइयं जयसेणकखाणयं^{१६} इमं पढमं । संखेवेण समत्तं पंचसयाइं^{१७} च माणेणं^{१८} ॥ ५०४

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये जयसेनाख्यानकं

प्रथमं समाप्तम्^{१९} ॥

*

२. नंदकहा ।

सोहग्गफलेण जुयं जयसेणऽकखाणयं पुरा भणियं^{२०} । कुलजम्मफलसमेयं संपइ नंदस्स वोच्छामि ॥ १
वाणारसिनयरीए विप्पो नामेण इंदसम्मोत्ति । सव्वं मन्नइ नीयं नियकुलमयमतओ निच्चं ॥ २
जाणंतो वि हु चोदस विज्जाठाणाइं अत्थगरुयाइं । तह वि हु कुलमयजुत्तो निंदइ सव्वाण चरियाइं ॥ ३
रिउ-जजु-साम-ऽत्थव्वणं^{२१} सिक्खा कप्पो तहेव वागरणं । नीरुत्त-छंद-जोइस-मीमंसा चेव तक्कं च ॥ ४
णीई तह य पुराणं अणेयभेयसयसंजुयं सव्वं । विज्जाए^{२२} ठाणाइं भवंति^{२३} इहं चोदस इमाइं ॥ ५
जो^{२५} नाउं सत्थाइं अप्पाणं^{२६} थुणइ निंदइ परं^{२७} च । सो पंडित्तणजीवी पढंतमुक्खो महापावो ॥ ६
रूवं सीलं नाणं विन्नाणं जोव्वणं च लायन्नं^{२८} । विणयं चायं च तवं सूरत्तं^{२९} धीरिमं तह य ॥ ७
वच्छलं पियवयणं दक्खत्तं^{३०} तह य निप्पिहत्तं च । निंदइ अन्नजणाणं कुलदोसं नियमणे ठवियं^{३१} ॥ ८
अहियं उक्किट्ठो वि हु गुणनियरो सबलोयमणइट्ठो । नियमा विसंवएई निम्मलकुलवज्जिओ लोए ॥ ९
जह जह पूएइ जणो कुलजुत्तं मन्निऊण अणुदियहं । तह तह अहिययरं चिय संवड्डइ कुलमओ तस्स ॥ १०
मयवज्जिओ वि पायं^{३२} पूइजंतो मयं पवज्जेइ । मयजुत्तो तं पावइ किं वा भणं^{३३} एत्थं^{३४} अच्छरियं ? ॥ ११
जत्ता-दिक्ख-विवाहे घर-देव-तलाय-कूवविणिवेसे^{३५} । जम्मण-मरण-ऽज्झवणे^{३७} सो चेवगोसरो तत्थ ॥ १२
पुत्त-कलत्ताईणं सब्बेसिं हिययनंदणो सो उ । अहवा उवयाररओ भण को व न वल्लहो होइ ? ॥ १३
अह सो जंतदिणेसुं^{३८} बंधित्ता नीयगोत्तयं^{३९} कम्मं । डुंवकुले^{४०} वि हु^{४१} हीणे मरिउं तत्थेव उववन्नो ॥ १४
नामेण पुप्फदंतो घणकज्जलसन्निहो य गीयस्ई । कुमरत्तं संपत्तो हीलिज्जइ सुहु लोएणं ॥ १५

1 C °दिवसम्मि । 2 A जय° । 3 C सयं । 4 A जविऊण; C गविऊण । 5 B C जंपंते । 6 B C वि हु । 7 B पिच्छह । 8 A वट्टेरं । 9 B लेइ । 10 B भवइ । 11 A मोकखो । 12 B °कलत्तेण य । 13 B C सुदुक्ख° । 14 B C °चित्तेहिं । 15 B C °जणेण । 16 A °कहाणयं । 17 C संयाणं । 18 C पमाणेणं । 19 B °ति माहेश्वरसूरिविरचितं जयसेनाख्यानकं सम्मत्तं ॥ छ ॥; C इति महेश्वरसूरिविरचितं जयसेनाख्यानकं समाप्तम्; D इति श्रीसूरिमहेश्वरविरचितं जयसेनाख्यानकं प्रथमं समाप्तम् । 20 A रइयं । 21 B °अत्थव्वण । 22 B वेज्जाए । 23 A D हवंति । 24 A इय । 25 A C जं । 26 A अत्ताणं । 27 B पुरं । 28 B लावन्नं । 29 B सूरत्तं । 30 A दिक्खन्न । 31 C D ठविउं । 32 C पावं । 33 A भणइ । 34 B D इत्थं । 35 B °कूय° । 36 B °विणिवेसो । 37 A ज्झयणे; B °स्सवणे । 38 B °दिणेहिं । 39 B °गोययं । 40 A °कुलंमि । 41 A it is missing in this Ms.

अप्पत्थेओ^१ जाओ न य पावइ कन्नयं विरूवं पि । अत्ताणं अइ^२निंदइ हीणाण वि हीणओ अहियं^३ ॥ १६
 सरिसे वि हु मणुयत्ते तुल्ले^४ वि हु अवयवाण संखेत्ते । चोक्खा-उचोक्खविभागो केण कओ एस लोयाणं^५ ॥ १७
 सरिसाण वि वंचणयं दुक्खं माणुणयाण संजणइ । एगम्मिं मंचए^६ वि हु दुहसेज्जा^७ कन्न दूमेइ^८ ? ॥ १८
 एवं दुहसंपत्तो पइदियहं इंदसम्मगेहम्मि । गायंतो दारठिओ भोयणजायं^९ विमग्गेइ ॥ १९
 अइसयणाणी चंदो तीसे नयरीए बाहिरुज्जाणे । अहिणवसीससमेओ कारणओ आगओ तइया ॥ २०
 तस्स समीवे एगो रायसुतो थोवदिवसंपवइओ । कुलमयमुव्वहमाणो न कुणइ साहूण पडिवत्ति ॥ २१
 तस्स मयणासणत्थं बोहत्थं पुप्फदंतमाईणं । सिक्खगजुत्तो चंदो गोयरचरियं पविट्ठो उ^{१०} ॥ २२
 अह सो कमेण पत्तो विहरंतो इंदसम्मगेहम्मि । पेच्छइ य पुप्फदंतं हीलिज्जंतं गिहिजणेणं ॥ २३
 अवसरसु रड्डपाविय ! मग्गं^{११} वज्जेसु^{१२} सुट्टुदूरेणं । अप्पाणस्सं परस्स य किं न वि जाणेसि रे ! भेयं ? ॥ २४
 जेडसुयं महुसम्मं जंपंतं एरिसं खरं वयणं । वारेइ मुणिवरिंदो पियवयणो उच्चसहेणं ॥ २५
 जम्मं नाणं लच्छि जस्स पसाएण पाविओ तं सि । एयं तं नियजणयं मा ! एवं^{१४} निंद महुसम्म ! ॥ २६
 अह जंपइ महुसम्मो भयवं तुह वयणयं अइ^{१५}विरुद्धं । जाणइ सब्बो वि जणो मह जणयं इंदसम्मं ति ॥ २७
 पच्चक्खेण विरुद्धं जंपंतो तं मुणिंद ! लोयम्मि । होहिसि अइहसणिज्जो बालाण वि मंदबुद्धीणं ॥ २८
 अह जंपइ मुणिपवरो जइ तुह मेलेज्जे^{१६} एत्थ^{१७} अहिनाणं^{१८} । ता एस तुज्झ जणओ सुवउ एयस्स वयणं तु ॥ २९
 सोऊण मुणिपलत्तं^{१९} कह एयं हवई^{२०} चिंतमाणस्स । जायं जाईसरणं झत्ति तओ पुप्फदंतस्स ॥ ३०
 नियघराणि^{२१} महुसम्मं एगंते ठाविऊण अइगूढं । सब्बं पुव्वणुहयं फुडं^{२२} कहियं पुप्फदंतेण ॥ ३१
 अह जंपइ महुसम्मो मुणिवइ ! मह एत्थ सुट्टु अच्छरियं । मह ताओ सुइभूओ कह हीणकुलम्मि उववन्नो ? ३२
 अन्नं च जणे सुवइ विप्पाईओ य इत्थि पुरिसो वा । जम्मंतरे तहं चियं^{२५} न हु बीयं अन्नहा जेणं ॥ ३३
 तो जंपइ मुणिचंदो सुवउ महुसम्म ! मह इमं वयणं । न हु बाहिरद्वेणं जायइ सुइत्तणं एत्थं^{२४} ॥ ३४
 खम-दम-णाण-तवेहिं सुज्झइ जीवो दयाए^{२७} ज्ञाणेणं । तेणं चिय विउसजणो तेसिं चिय आयरं कुणइ ॥ ३५
 जइ पुण अवट्ठिओ चिय जाईभावो हवेज्ज जीवाणं । ता दुडबंभणाणं खरमाइसु कह णुं^{२८} उववाओ ? ॥ ३६
 समिईसु^{२९} जओ भणियं अंगोवंगाई पढियवेयाइं । गहिऊण सुहदाणं होइ खरो बंभणो दुट्ठो ॥ ३७
 बारस जम्माईं खरो सट्ठिं^{३०} जम्माईं सूर्यो होई । तह सत्तिरिं च सुणओ कहमेवमवट्ठियां जाई ? ॥ ३८
 बीयं च एत्थ जीवो सब्बगईणं च सब्बजाईणं । कम्मसमेओ दियवर ! जह नडो^{३३} विविहपत्ताणं ॥ ३९
 कम्मेण भमइ जीवो चउरासीलक्खं^{३५} जोणिं^{३५} भवगहणे । कम्मेण विणा सिज्झइ तेण सकम्मो य सो बीयं^{३०} ॥ ४०
 अहियं कुलमयमत्तो तुज्झं^{३७} पिया बंधिऊण बहु^{३८} कम्मं । एसो सो हीणकुले उववन्नो पुप्फदंतो त्ति ॥ ४१
 एवं^{३९} सोऊण मणे सब्बाण वि विम्हओ दढं जाओ । पेच्छह जीवाण गई कम्माण य परिणई चित्ता ॥ ४२
 लोयाण वंदणिज्जो दियवरकुलमंडणो गुणनिहाणो । मरिऊण सो महप्पा कह जाओ हुं^{४०}गेहम्मि ? ॥ ४३
 अह निव्विन्नमणेहिं गहिओ बहुएहिं^{४१} जिणमथो धम्मो । जहसत्तीए वयाई^{४१} वि गुरुकम्मा भवए मोत्तुं ॥ ४४

1 A B अप्पं तेओ । 2 A सो । 3 A D अहयं । 4 A C उल्ले । 5 A एक्कम्मि । 6 B मुंचए ।
 7 A दुहसेज्जं । 8 A °मेत्तं । 9 A °दियहं । 10 A य । 11 B दिट्ठी । 12 B मग्गाओ । 13 A अप्पाण
 य । 14 A एयं । 15 B निरु । 16 A C मोलेज्ज । 17 C D एत्थ । 18 A D सहिनाणं । 19 B °पलित्तं ।
 20 B भवइ । 21 B C °घरणी । 22 A C फुडु । 23 B C उव्वन्नो । 24 A तहिं । 25 A चिय ।
 26 A तत्थ । 27 B दयाइ । 28 A व । 29 C समईसु । 30 B सट्ठी ; D सुट्ठी । 31 A °मेसं ।
 32 B °मवट्ठिया । 33 A नाडो । 34 A °जोणिं । 35 A °लक्खं । 36 A बीय । 37 A तुग्ग ।
 38 B C दुहं । 39 A एयं । 40 B हुम्मं ; D डोम्भ । 41 A वयाइं ।

जंपइ य पुप्फदंतो भयवं ! तं चेव बंधवो मज्झं । संसारजलहिपोओ जिणधम्मो देसिओ जेणं ॥ ४५
 सो च्चिय माया बण्णो सो चेव य बंधवो य मित्तो य । जो धम्मं उवएसइ परलोयसुहावहं लोए ॥ ४६
 जो धम्मं उवएसइ तेणं^३ सव्वं पि दिन्नयं होइ । धम्मेणं चिय जेणं हियइइं लब्भए एत्थ ॥ ४७
 एत्तियकाले वि गए लद्धो धम्मो य एत्थ सुंदरओ । अहवा सा विसइ च्चिय जाएइ पहायसमयम्मि ॥ ४८
 कुच्छियकुलकारणयं फिट्ठेज्जा कह णु सामि ! कम्मं पि । तं चिय जाणेसि तुमं^४ अइसयनाणेण संजुत्तो ॥ ४९
 तो जंपइ मुणिनाहो इमाओ जम्माओ पुव्वजम्मम्मि । पावाए^५ खेमणामो पक्कणकुलचेडओ आसि ॥ ५०
 जिणधम्मम्मि पवन्नो सेट्ठिसुओ गुणनिही महं मित्तो । परहियरण तेणं उवदिइं जिणमयं मज्झं ॥ ५१
 तेण समं पइदियहं चेइयगणसाहुवंदणनिमित्तं । गच्छामि तत्थ दूरे निंदंतं अप्पयं ठामि ॥ ५२
 तेणुवइइं काउं वयमउलं^७ पंचमीए महईए । तीए वला उववन्नो उदिन्ने(ते?) खत्तियकुलम्मि ॥ ५३
 बंभायरियसयासे दिक्खं गहिऊण कम्मविवरेणं । लहिऊण य वरनाणं तुह बोहत्थं अहं^८ पत्तो ॥ ५४
 तो गिण्हिं तुमं पि इमं पंचमिवयरयणयं कुणं विहीए । मुच्चसि^{११} जेण इमाओ किलि^{१२}कम्माओ नियमेण ॥ ५५
 नियउवयाररणं परउवयारो^{१३} नरेण कायव्वो । तस्सुवयारेण जओ नियउवयारो हवइ सिग्घं ॥ ५६
 अवितहबुद्धीए तओ गिण्हइ सो पंचमिं च अइमुइओ । भत्तीए^{१४} पुप्फदंतो मुणिपयमूलम्मि विहिपुव्वं ॥ ५७
 द्दुड्ढूण सिक्खगो वि हु जं^{१५} वित्तं तं तहेव सोऊणं । कुलमयमइदूरेणं मेलित्ता^{१६} मुणिगणं नमई ॥ ५८
 तो बोहिऊण चंदो अन्नत्तो विहरिउं समाढत्तो । बोहिं तो भवियजणं पइदियहं बहुपयोरहिं ॥ ५९
 जो जेणं चिय बुज्झइ तस्स तयं चेव होइ दायव्वं । बोहंतेण नरेण वि बहुरुइजुत्तम्मि लोयम्मि ॥ ६०
 गीएण नच्चिण य रुएणं खुहिणं^{१८} चेवं लोहेण । दुक्खेण गहिलियाए भूसाईणं च करणेणं ॥ ६१
 गयराय-मच्छरेण वि उचियाणुचियाइं दूरओ मोत्तुं । परउवयाररणं पडिबोहो होइ कायव्वो ॥ ६२
 महुसम्मो वि हु सिग्घं गेहं काऊण नियघरासन्ने । नेहेण कुणइ सव्वं अणुदियहं पुप्फदंतस्स ॥ ६३
 वरिसाईं पंच काउं सिरिपंचमि उज्जमीयं^{२१} जहजोगं । अन्नं पि पुप्फदंतो कुणइ तवं सुट्ठु निव्विन्नो ॥ ६४
 एत्थेवं^{२२} भरहवासे दक्खिणदेसम्मि सुट्ठुरम्मम्मि । पयडित्थिं^{२३} नयरि कंची कंची इव पुहइकन्नाए ॥ ६५

कलिकालो इव दुहओ कयली व विसालओ^{२४} य सव्वत्थ ।

गयगण इवं^{२५} बहुरयणो जो सो पडओ^{२६} व गुणकलिओ^{२७} ॥

सरओ इव विमलासो हरि व कमलासओ इह जणम्मि । मित्तो व विसमआसो जिणवरनाहो व जियराओ ॥ ६७
 तीए^{२८} नयरीए^{२९} राया इक्खागकुलब्भवो विहू नाम । भज्जा य तस्स चंदा सव्वाण वि हिययआणंदा ॥ ६८
 मरिऊण पुप्फदंतो तीसे गब्भम्मि पुन्नजोएण । उववन्नो बहु^{३०}पुन्नो कयकोउय-मंगलो सुहओ ॥ ६९
 सुहलग्गम्मि पवत्ते पत्ते जोगम्मि निम्मलयरम्मि^{३१} । संपुन्नदोहलां^{३२} अहं^{३३} कमेण सा दारयं जणं^{३४} ॥ ७०
 वित्ते वज्झावणए दिन्ने दाणम्मि बहुपयारम्मि । विविहम्मि जम्मकम्मे पत्ते तह पुन्नदियहम्मि ॥ ७१
 जाएण जेण नंदइ तम्मि जणो वित्त-धन्नमाईहिं । तेणं चिय तस्स कयं नामं^{३५} पि^{३६} हुं नंदइय गुरुणा ॥ ७२

1 B मज्झं । 2 B जेणं । 3 B तेण य । 4 B इमं । 5 A पावाय । 6 B मज्झं । 7 A °मतुलं ।
 8 C इहं । 9 B नेणह । 10 A कुल° । 11 C मुंचसि । 12 A किलेट्ठ° । 13 A परोवयारो । 14 B
 भत्तीय; D भत्तीइ । 15 B C तं । 16 B मेलित्ता । 17 B C भणइ । 18 B भणिणं । 19 B C
 खुडिणण । 20 B C it is missing in these Mss. 21 A उज्जमेवि; D उज्जमेवि । 22 B इत्थेव ।
 23 A पयडित्थि । 24 B C विसारओ । 25 B वइ । 26 C पयडो । 27 B C °निलओ । 28 B तीइ ।
 29 B नयरीइ । 30 B C गुण° । 31 A °वरम्मि । 32 A °दोहला । 33 A वि य । 34 B C जिणइ ।
 35 A नंदो । 36-38 A नामेण ।

वड्ढंति वड्ढमाणे हय-गय-देसा तहेव दविणं च । नंदे लोयाणंदे तह गुणनियरो य तस्सेव ॥ ७३
 विहुरिं बुहंसंजुत्तो सहइ वि हु नंद तणयपरिकलिओ । वियरंतो पइदियहं सिंघाडय-तिय-चउक्केसु ॥ ७४
 सिक्खइ य सिक्खणीयं विणयजुओ गुरुजणाओं गयगव्वो । वंदइ य वंदणिजे नंदो निच्चं पि पियवयणो ॥ ७५
 अह परिणैइ कमेणं कन्नाणं रूव-जोव्वणंजुयाणं । वत्तीसं सगुणाणं सो मुइओ अइविभूईए ॥ ७६
 ताहि^४ समं अणुदियहं भुंजंतो विसयसोक्खमणुकूलं । रइसागरम्मि पडिओ गयं पि कालं न याणेइ ॥ ७७
 महुसम्मो वि हु काउं धम्मं जिणदेसियं सुहमणेणं । मरिऊणं उववन्नो अट्टमकप्पम्मि सुरपवरो ॥ ७८
 सो य तहिं दट्ठूणं देवविहूइं^५ मणोरमं पवरं । चिंतइ विम्हियहियओ कस्स फलं मह इमं जायं ? ॥ ७९
 पेच्छइ ओहीए तओ सव्वं पि हु पुव्वजम्ममणुभूयं^६ । जिणधम्मस्स फलेणं विहवो वि हु मह इमो जाओ ॥ ८०
 चिंतइ इमं च हियए पिउणो नेहेण मोहिओ सुट्ठु । मरिऊण पुप्फदंतो न य नजइ कत्थ उववन्नो ॥ ८१
 दिट्ठो कंचीए^७ तओ नंदो विसएहिं सुट्ठु वामूढो । परलोयनिप्पिवासो निच्चं काम-त्थगयचित्तो ॥ ८२
 तप्पडिबोहनिमित्तं सव्वं मोत्तूण कंचिनयरीए । सो सहसा संपत्तो पाहाउयरूवयं काउं ॥ ८३
 नंदसयणीयनियडे रयणीए मज्झिमम्मि^८ भायम्मि । आलविय महरुज्जुणिणां एयं तव्वोहयं^{१०} पढइ ॥ ८४
 जह^{११} वोलीणा रयणी तह चेव य आउयं^{१२} पि वोलेइ । जीवाणं पइदियहं तह वि न धम्मे मइं कुणइं^३ ॥ ८५
 विसयासत्तो लोओ धम्मं दूरेण वज्जए सुट्ठु । न वि जाणेइ वराओ विसया धम्मेण जायंति ॥ ८६
 पुब्विलं उवभुंजइ^४ विठविज्जइ अन्नयं पि जह दविणं । तह पुव्वधम्मसोक्खे भुंजंते जुज्जए धम्मो ॥ ८७
 अद्वावारो दुक्खं पावइ जह पुव्ववि^{१५}त्तेयम्मि । तह जीवो वि अहम्मो पुव्वक्कयं^६ धम्मभोएणं ॥ ८८
 धम्मपसाएण नरो लहिऊणं उत्तमाइं^{१७} सोक्खाइं । तं चेव चयइ दूरे जह व खलो कज्जसिद्धीए ॥ ८९
 महुसम्मपिया वि पुरा कुलमयदोसेण पक्कणकुलम्मि । वाणारिसिनयरीए उप्पन्नो^{१८} पुप्फदंतो त्ति ॥ ९०
 चंपपसंगेण तहिं लहिऊणं जिणमयं सुहावासं । काऊण पंचमिवयं लहिऊणं पुन्नपब्भारं ॥ ९१
 तस्स पहावेणं^{१९} इमो नंदो नामेण इह सुहं पत्तो । अच्छइ विसयासत्तो निल्लज्जो धम्मनिरवेक्खो ॥ ९२
 वीसरइ जस्स बुद्धी विभवमएणं जणस्स इह लोए । सो होइ अदट्ठवो पावो पावाण संजणओ ॥ ९३
 जो न सरइ अप्पाणं सो कह संभरउं^{२०} अन्नलोयाणं ? । इय नाऊणं एयं मा रूसहं^{२१} विहवभुल्लाणं ॥ ९४
 विहवेण जो न भुल्लइ जो न वियारं करेइ तारुन्ने । सो देवाण वि पुज्जो किमंग पुण मणुयलोयस्सं^{२२} ? ॥ ९५
 जइ इच्छसि नंद ! तुमं नंदिं आगामियम्मि जम्मम्मि । ता मोत्तूणं विसए जिणधम्मं कुणहं^{२३} भावेणं ॥ ९६
 सव्वम्मि सुए कमसो सहसा नंदस्स रंजियमणस्स । उप्पन्नं लहुकम्मत्तणेण जाईए सरणं तु ॥ ९७
 तक्खणमेत्तेण तओ जाओ भज्जाणमुवरि निरवेक्खो । जंपइ जोडियहत्थो को सि तुमं कहसु मह एयं ॥ ९८
 अह जंपइ सुरकेली महुसम्मो इंदसम्मपुत्तो हं । वाणारिसिनयरीए पडिबुद्धो चंदवयणेणं ॥ ९९
 काऊण सावयत्तं पत्तो हं अट्टमम्मि कप्पम्मि । तुह नेहनडियहियओ एत्थाहं आगओ सिग्घं ॥ १००
 दूरमसज्झमकज्जं दुक्खं हाणी तहेव मरणं च । नेहाबद्धो लोओ मणयं पि न मन्नए हियए ॥ १
 जुत्ता-उजुत्तवियारो कीरइ जत्थेह हिययइट्ठम्मि । नियकज्जरएण फुडं दिन्नो सलिलंजली नेहे ॥ १०२

1 B °रिय । 2 A तुह° । 3 B °जुव्वण° । 4 A ताहिं । 5 B D °विभूइं । 6 A °मणुहूयं ।
 7 B कंचिइ । 8 A पच्छिमम्मि । 9 B °जुणिणो । 10 A तक्खोभयं; B तच्छोभयं । 11 C अह ।
 12 B आउगं । 13 A C कुणह । 14 A उवभुज्जइ । 15 B °वुत्त° । 16 A °कय° । 17 A उत्तिमाइं ।
 18 A D उववन्नो । 19 A पभावेण । 20 A संभरओ । 21 A रूसह । 22 B C °मेत्तस्स । 23 A
 C कुणसु ।

अप्पाणस्स परस्स य कीरंतो मुत्तिसाहओ चेव । नेहो वि धम्मकज्जे परंपरेणेह संसारे ॥ १०३
 पढमेत्थ ताव ताओ वीयं गुरुभाइओ महं तं सि । तुह बोहणानिमित्तं तेणाहं आगओ भद्द ! ॥ ४
 सो चेव हवइ^२ बंधू जो मोयइ^३ कम्मबंधओ नियमा । जो पुण बंधइ तेणं तं सत्तुं मुणसु तत्तेणं ॥ ५
 नंदो वि भणइ एवं^४ पढमं तं आसि मज्झमवियारं^५ । पुत्तो सामी य तओ धम्मायरिओ इयाणिं तु ॥ ६
 इहलोए^६ चिय सुहओ पुत्तो सामी य एत्थ लोयम्मि । इह-परलोयसुहाइं धम्मायरिओ उ^७ संजणइ ॥ ७
 इय नाऊणं एवं^८ मज्झं तं चेव कहसु परमत्थं । कइया हं पावेज्जा संसारुत्तारणिं दिक्खं ? ॥ ८
 तो बोलइ^९ सुरकेली कलं चिय एत्थ नयरिवणं^{१०} मज्झे । सिरिभद्दो आयरिओ अवयरिओ गुणगणावासो ॥ ९
 मासम्मि इओ दियहा दिक्खा तव तस्स पासओ^{११} होही । कले^{१२} तुह सुयजम्मो जाणेज्जसु पच्चयं एयं ॥ ११०
 वत्थाऽऽ-हरणाइयं दाऊणं तस्स सुरवरो मुइओ । संपत्तो नियठाणं गंतूणं रयणिविरमम्मि ॥ ११
 उइयम्मि तओ सूरे नंदो गंतूण तत्थ वणसंडे । अहिवंदइ सिरिभद्दं भत्तीए परियणसमेओ ॥ १२
 पच्छा जोडियहत्थो उवविट्ठो महियलम्मि गुरुपुरओ । धम्मं सुणेइ पणओ निव्विन्नो जम्म-मरणाणं ॥ १३
 निसुयम्मि तहिं धम्मे सुहुयरं विसयसोक्खनिव्विन्नो । पभणइ सूरिं भयवं ! इह कीरउ मासकप्पं तु ॥ १४
 खेत्तस्स बहुत्तणओ^{१३} बहुयाणं बोहहेउओ तह य । आयरिएण तह चिय पडिवन्ने^{१४} सो गओ नयरिं ॥ १५
 एत्थंतरम्मि जाओ पुत्तो तस्सेव^{१५} दिणयरालोओ । कालेण कयं नामं वालस्स वि सूरसेणो त्ति ॥ १६
 संभालिऊण पियरं बालं पक्खिवइ^{१६} तस्स उच्छंगे । काऊण महांपूयं जिणवरभवणेसु सब्बेसु ॥ १७
 जणणी-परियणं^{१७} मेव^{१७} संठाविय दुहियभज्जवग्गं च । मोत्तुं तणं व लच्छि नीसरिओ नयरिदाराओ ॥ १८
 गंतूण सूरिपासे गिन्हइ दिक्खं जणाण पच्चक्खं । बहुएहिं^{२०} समं नंदो कुलउत्तय-मित्तवग्गेण ॥ १९
 दट्ठूण तस्स चरियं बहुयाण वि जिणवरिंदमग्गम्मि । जायं मणपणिहाणं^{२२} जं पूयइ^{२३} पूइओ^{२४} लोओ ॥ १२०
 आयरिएण समाणं सो चलिओ तम्मि चेव दिवसम्मि^{२५} । सयणाण मज्झयारे पव्वज्जा दुक्खरा जेणं ॥ २१
 सयणपमोए राओ तहुक्खे जेणं^{२६} दुक्खसंघाओ । तेण सयणाय दूरे पव्वज्जा सुट्ठियां^{२७} होइ ॥ २२
 नाऊण जाणणीयं^{२८} चारित्तं पालिऊणं^{२९} सो सुद्धं । संलिहियतणु-कसाओ संपत्तो अच्चुए कप्पे ॥ २३
 तत्तो चविऊण तओ निव्वाणं पाविही सुहनिहाणं । नयरे नंदावत्ते नंदो कम्माण विगमेणं ॥ २४
 सोऊण नंदचरियं जो पालइ पंचमीए वयममलं^{३०} । सो पावइ निव्वाणं अहवा सुरसंपयं विमलं ॥ १२५

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते^{३१} पञ्चमीमाहात्म्ये^{३२} नंदाख्यानकं
 द्वितीयं समाप्तम् ॥

*

1 A नेह । 2 B होइ । 3 C मोअइ । 4 BC एयं । 5 B अवियारं; C सुवियारं । 6 B इहलोइ ।
 7 A वि । 8 BC एयं । 9 A जंपइ । 10 B °जण° । 11 A C पास । 12 A कलं । 13 B पढुत्त-
 णओ । 14 BC पडिवन्ने । 15 B तस्सेह । 16 BC पक्खिविय । 17 BD तहा । 18 B °परियर ।
 19 A °सेवय । 20 BC बहुएण । 21 B °मेत्त° । 22 A C °परिहाणं । 23 A पूइयं । 24 A
 पूयओ । 25 A दियहम्मि । 26 A जेणह; C जेणेह । 27 A सुट्ठया; C D सुट्ठिया । 28 A जणणीयं ।
 29 A पाविऊण । 30 A °मतुलं; D मउलं । 31 B C D °विरचितं । 32 B C D it is not found
 in these Mss. 33 C समाप्तमिति ।

३. भदाकहा

कुलजम्मफलसमेयं चरियं नंदस्स साहियं पुबिं । वाहिविमोक्खेण जुयं संपइ भदाए^१ वोच्छामि ॥ १
 अणभिसनयणा सुरकामिणि वं देह व भिन्नवहुसोया । माल व तंतुकलिया गहगणचक्कं व बहुउड्डया ॥ २
 वेस व भुयंगजुया कम्माणं परिणइ^३ वं दुत्तारा । गीव^५ वं तरलहारा सुपुरिसहियं वं बहुसत्तां ॥ ३
 कालिंदी नाम नई अत्थि पसिद्धा जयम्मि सबम्मि । अहियं गच्छइ नीए जा निच्चं दुट्टमहिल व ॥ ४
 तीसे^९ पच्छिम^{१०}भाए देसो नामेण सूरसेणो त्ति । बहुगाम-नयर^{११}कलिओ जन्नू-सवसोहिओ रम्मो ॥ ५
 अहियं नीरागमणो ठाण्ठाणम्मि ठवियवहुसासो । सरसो तह य विरामो देसो सो मुणिजण^{१२}समाणो ॥ ६
 कन्न व लीणचरणा लाडीजुवइ व दीहरच्छीयां^{१३} । सारि व बहुपयारां^{१४} बहुवन्ना चित्तसा^{१५}ल व ॥ ७
 विट्ठु^{१६} व सुगय^{१७}सहिया कन्नाहियउं^{१८} वं धरियवरआसा । अडवि व महुरनयरी बहुविहवा तत्थ देसम्मि ॥ ८
 सालि व कोसजुत्तो रुदो सेट्ठी तहिं सुविक्खाओ । रयणि व तारहारा तारा पि य भारिया तस्स ॥ ९
 भुंजंति दो वि भोए अन्नोन्नं रंजणेक्क^{१९}वरहियया । अहवा नेहजुयाणं एरिसओ चेव सब्भावो ॥ १०
 अह अन्नया कयाई रयणीए पच्छिमम्मि जामम्मि^{२१} । पेच्छइ सुमिणं^{२२} तारा तुट्ट-विसन्ना य तुट्टा य ॥ ११
 कंचणवन्नं कंतं पच्छा जालावलीए निदड्डं । पुणरवि कंतिकरालं गिण्हिय पउमावलं दिव्वं ॥ १२
 पक्खिवइ निययकंठे अपु (पु?) वं मणिजणं^{२३} अइमुइया । पडिबुद्धा य निवेयइ नियपइणो जं जहादिट्ठं ॥ १३
 रुदो वि तओ^{२४} जंपइ ताराए सम्मुहं इमं वयणं । नीरोग-सरोगा रोगवज्जिया जहकमं सुयणु ॥ १४
 होही तव वरधूया सद्धान वि उत्तमा पुरंधीणं । जइ इह^{२५} अत्थि^{२६} पमाणं सुमिणफल^{२७}खा(क्खा)ययं सत्थं ॥ १५
 तद्विसे चिय तीए गम्भे सुह-असुहकम्मपरियरिओ । मरिजण को वि जीवो आवन्नो^{२८} इत्थिभावेणं ॥ १६
 माया^{२९}इविलसिएणं पुरिसो वि हु इत्थिया इहं होइ । इत्थी वि सरलहियया पुरिसो इहं होइ संसारे ॥ १७
 पसुमाईणं लोभाइएहिं जो कुणइ निदओ^{३१} लोए^{३२} । अंगाईण विघायं वे संढो होइ सो पावो ॥ १८
 अह जाओ डोहलओ^{३३} एरिसओ तीए^{३४} हिययमज्झम्मि । जह करिमो उवयारं दीणाऽ-णाहाण सत्ताणं ॥ १९
 चितइ सा डोहलओ अइविसमो मज्झ एस संजाओ । पयइए जओ वणिया हियएणं संकडा होंति ॥ २०
 एवं चिंतंतीए तीए^{३५} सरीरं च जाव परिहाइ । ताव य पभणइ रुदो दुक्खत्तो पेसलं वयणं ॥ २१
 कहसु पिए ! अविसंकं जं दुक्खं तुज्झ संठियं हियए । सामत्थेण धणेण य जेणाहं फेडिमो सिग्घं ॥ २२
 पभणइ तारा सामिय ! अलमिमिणा पुच्छिण अम्हाणं । जेणासज्झाऽ-णुचियं^{३६} कज्जं चिंतंति इत्थीओ^{३७} ॥ २३

उचियाऽ-णुचियवियारो जइ महिलाणं हवेज्ज हिययम्मि ।

ता किं विउसेहिं इमा विसासकज्जेसु परिहरिया ? ॥

२४

जेणं चिय एयाणं हियए कज्जाइं ठंति विसमाइं । तेण वियट्ठेहिं इमा मंतम्मि विवज्जिया सुट्ठु ॥ २५
 लज्जा-कुल-जाइ-धणाउल^{३८} वि^{३९} तह नेह-भत्तिकलिया वि । तं कुणइ ज्झत्ति इत्थी जायइ सिरदक्कणं जेण ॥ २६
 उम्मग्गे वि पयट्ठो पुरिसो मइलेइ पिउकुलं चेव । महिला उ^{४१} अकज्जरया पिउ-ससुरकुलाइं मइलेइ ॥ २७
 लज्जं धम्मं नेहं पडिवन्नं कुलकमं च मज्जायं । सव्वं ण गणइ इत्थी मोहपिसाएण संगहिया ॥ २८

1 B भदाइ । 2 B च । 3 B परिणइ । 4 B व । 5 BC गीवे । 6 BC व । 7 ACD व्व ।
 8 B °सुत्ता । 9 A तस्स य । 10 C मज्झिम° । 11 A °नयरि°; D °नगर° । 12 C °गण° । 13 B °रच्छाया । 14 B °पवासा; C °पराया । 15 C °सालि । 16 B विण्डु; D विट्ठु । 17 C सुकय° ।
 18 A °हिययं । 19 A व । 20 B रंजणेक्क° । 21 C भायम्मि । 22 B सुइणं । 23 A पासिजण ।
 24 B तयं । 25 A होइ । 26 A इह । 27 BD °फला° । 28 A अवइन्नो । 29 B मायाए ।
 30 A वि य । 31 C निदयं । 32 A लोओ । 33 B दोहलओ । 34 B तीय । 35 B तीय । 36 A D जेण जणासज्झं चिय । 37 A महिलाओ । 38 BC °विउला । 39 BC it is missing in these Mss. 40 AC °दक्कणं । 41 A य ।

तम्हा सामि ! न जुज्जइ महिलाण समप्पिऊण अप्पाणं । सुट्ठु विरागजुएहिं उचियं^१ चियं कीरए ताण ॥ २९
 महिला गो साणां वि य नीया तह दुज्जणां य पयईए । अइसम्माणं नीया चढंति सीसेसु सामीणं ॥ ३०
 इय जंपियम्मि तीए सुट्ठुयं रंजिएण रुहेणं । तह गाढयरं पुट्ठा जह कहियं तस्स परमत्थं ॥ ३१
 तुट्ठेण तओ भणिया तारा रुहेण किन्नं भणिएणं ? । तं चिय वित्तं सहलं जेण तुमं निव्वुया होसि ॥ ३२
 वित्तेण हणह वसणं रक्खह वित्तेण तह य भज्जाओ । वित्तेणं भज्जाहि य अप्पाणं चेव रक्खेज्जा ॥ ३३
 भंडारं कोटारं उग्घाडेऊण दंसियं सव्वं । देसु पिये ! मा संकसु तुहतणयं सयलमेयं तु ॥ ३४
 नयरिमुहेसु पहेसु य मढ-देवतलाय-कूवमाईसु । अवारियसत्ताइं सिग्घं रुहेण दिन्नाइं ॥ ३५
 दिज्जइ बहुविहदाणं तह कीरइ परियणस्स सम्माणं । राया वि रुदणेहा मेल्लइ वंदीणीं संघायं ॥ ३६
 पडिपुत्ते^७ दोहलए ताराए कालपरिणइवसेणं^९ । गुणसंजुत्ते लग्गे स(सं)जाया दारिया विमला ॥ ३७
 जायाए तीए जेण पइदियहं^{१०} सव्वमेव भदं ति । तेण कयं से नामं गुर्यणलोएण भद ति ॥ ३८
 नरवइणो वि हु धूया वय-रूवसमाणया जया नाम । जिणवयणभावियमई तीए सहित्तेण संजाया ॥ ३९
 कलगहणं विन्नाणं भोयण-वर्कील-मज्जणाईयं । एगत्थ कुणंति सया ताओ नेहाणुबंधाओ^{१३} ॥ ४०
 अन्नोन्नं गिण्हिज्जइ विलसिज्जइ निच्चमे^{१५} एगत्थ । सव्वभावेण वलिज्जइ एसो नेहस्स परमत्थो ॥ ४१
 सोऊण मुणिजणाओ माहप्पं पंचमीए भावेणं^{१७} । गिण्हंति ताओ दो वि हु सद्धा-संव्वेगकलियाओ ॥ ४२
 अन्नदियहम्मि सहसा सां भदा वाहिपीडिया सुट्ठु । अइविरसं आकंदइ जयाए^{२०} कंठम्मि परिलग्गा ॥ ४३
 सूलं सासो^{२१} खासो^{२२} सिरवेयण-दंत-कन्नवियणाओ । एगपए भदाए जायाओ सुट्ठु तिवाओ ॥ ४४
 वेज्जा^{२३} जाणयलोया सव्वे वि हु^{२४} आणिया तहिं तुरिया । नाऊण असज्जं^{२५} तं^{२६} सव्वे वि गया यं परिहरिउं^{२८} ॥ ४५
 जंपइ भदा वि तओ गहिऊण सहिं करेण दुक्खत्ता । बहिणि^{२९} महं अइदुक्खं जं ण वि वयपूरणं जायं ॥ ४६
 तह न तवई^{३०} मह वाही जह असमत्ती वयस्स एयस्स । अहवा वाहिदुहाओ अहियं आहीण दुक्खं तु ॥ ४७
 वाहीए तओ भदा कइवयदिवसेहिं तह कया श्रुति । जह कहिया वि न नज्जइ एसा सा भदकन्न ति ॥ ४८
 एत्तो जया विचिंतइ वेलां भदाए^{३३} मज्झ अवियारं । समसुह-दुक्खाण जओ भणियं मित्तत्तणं लोए ॥ ४९
 जइ न^{३४} वि^{३५} गहेइ दुक्खं अह न वि फेडइ केण वि बलेण । ता मित्त-अमित्ताणं को भेओ एत्थ लोयम्मि ? ॥ ५०
 मित्तो वि भणइ हा हा इयरो इव जइ^{३६} जणस्स पासम्मि । ता नामेणं दट्ठो^{३८} जाओ सो दोणहुल्लो^{३९} ति ॥ ५१
 ता तं करेमि किं पि वि नासेज्जा जेण भददुक्खं तु । अह व मरेज्जं सयं चिय एवं सइ मित्तया सहला ॥ ५२
 एवं ठविऊण मणे भणइ जया भदसम्महं वयणं । सुयणु ! न कीरइ दुक्खं देव्वायत्तम्मि कज्जंमि ॥ ५३
 दिव्वं च पुव्वकम्मं तस्सायत्ताइं सोक्खं-दुक्खाइं^{४४} । तं च सयं चिय रइयं रूसिज्जइ कहं तु^{४५} अन्नस्स ? ॥ ५४
 जीवो जं किर कम्मं करइ हसंतो वि एत्थ संसारे । तं वेयइ रोयंतो तह य कणंतो ससंतो^{४६} य ॥ ५५
 होइ सरीरं खेत्तं वीयं पुण कम्ममेव पुबिहं । भुंजंतो निययकिसिं लोओ किं खेयमुव्वहइ ? ॥ ५६

1 A जं । 2 A उचियं । 3 A साणे । 4 B जुज्जणा । 5 BC किमन्न । 6 BCD वंदाण । 7 CD परिपुत्ते । 8 B °परियणं । 9 B °वसेण । 10 B पयदियहं । 11 A °जणं । 12 C °परं । 13 B °बद्धाओ । 14 B गेणहेज्जइ । 15 A मेव is missing in this Ms. 16 BD चलिज्जइ । 17 C भावेण । 18 A it is missing in this Ms. 19 A वाहीए । 20 A जायाए । 21 B खासो । 22 B सासो । 23 BD विज्जा । 24 A य । 25 BC असज्ज । 26 BC तं । 27 B ए । 28 A परिहरियं । 29 C बहिनि । 30 B तरइ । 31 मज्जइ । 32 B चेला । 33 BC भदाय । 34 A वि । 35 A न । 36 BC it is missing in these Mss. 37 BC जणवयस्स । 38 A C दट्ठो । 39 A दोणभुल्लो; B दट्ठुल्लो; C देसहुल्लो । 40 A °वाही । 41 A य । 42 A मरिज्ज । 43 A नूण । 44 A सोक्खाइं । 45 A व । 46 A C हसंतो ।

विसयासत्तो जीवो तं कम्मं कुणइ किं पि अइरोहं । पावइ जेण दुहाइं भममाणो एत्थ संसारे ॥ ५७
 तम्हा धारसु हियए निच्चं चिय जिणवरं विगयमोहं । पावसि जेण सुहाइं दुक्खाभावं च नियमेण^१ ॥ ५८
 भदाए पडिवन्नं तीए वयणं पराएँ भत्तीए । अहवा अत्तो सत्तो देवाणं भत्तो^२ चेव^३ ॥ ५९
 ण्हाया सियवसणा वि य पुरओ जक्खस्स माणिभद्दस्स । रइऊणं भूमिसयणं कुणइ जया जाव तेरत्तं ॥ ६०
 ताव य जक्खो तुट्ठो सत्तेणं रंजिओ सुकन्नाए । भणइ वरं वरसु वरे ! जं इट्ठं तुज्झ हिययस्स ॥ ६१
 विज्जं सोहग्गत्तं नीरोगत्तं च रज्जमाईयं । सबं पि देमि^५ सिग्घं मग्गसु बाले ! विगयसंका ॥ ६२
 अह भणइ जया वयणं जइ तुट्ठो सच्चयं तुमं मज्झ । ता भदाए रोगं नीसेसं हरसु अंगाणं ॥ ६३
 जंपइ जक्खो मुइओ सुट्ठुरं सुयणु ! तुज्झ तुट्ठो हं । सबत्थ वि निरवेक्खा सहिकजे जेण उज्जुत्ता ॥ ६४
 पंचमिवयभत्तीए तीसे रोगं पणइयं^६ चेव । अहयं पि तस्स नासे निमित्तमेत्तं^७ भविस्सामि ॥ ६५
 देवा मंता तंता बंधुयणो तह य मित्तवग्गो य । लोयाणं कजेसुं निमित्तमित्तं चिय हवन्ति ॥ ६६
 कम्माणं निरविक्खा देवाईया करेज्ज जइ कज्जं । तो दारिदाईयं कस्स वि नं हुँ एत्थं^{१०} जाएजा ॥ ६७
 इय जंपिऊण तेणं दिन्नं गोसीसचंदणं तीसे । भणिया य पुत्ति ! एयं रोगं दूरेण नासेइ ॥ ६८
 गहिऊण जयाएँ^{११} तयं भणिओ जक्खो सुमहुरवाणीए । दावेसु निययरूवं भदाए मज्झ वयणेणं ॥ ६९
 जायइ जेण थिरत्तं तीए हिययस्स धम्मकजेसु । जुत्तं चिय तुम्हं इमं साहम्मियकज्जयं^{१३} भद्द ! ॥ ७०
 अत्थि थिरत्तं तीसे तुम्ह पहावेण होइ सविसेसं । पक्खित्तं गुडमज्जे होइ गुडं गुडयरं चेव ॥ ७१
 एवं करेमि भणिउं^{१४} अइसयरूवेण संजुओ दित्तो^{१५} । भदाघरम्मि पत्तो जयसहिओ झत्ति सो जक्खो ॥ ७२
 भणिया जयाएँ^{१६} भदा सणियं गंतूण महुरवाणीए । साहम्मियपडिवत्ती कीरउं^{१७} सहि^{१८} ! आसणाईहिं ॥ ७३
 एसो सहि ! जक्खवई देवो नामेण माणिभद्दो त्ति । तुह रोगनासणत्थं इह पत्तो धम्मबुद्धीए ॥ ७४
 साहम्मियउवयारं जो जहसत्तीएँ कुणइं भत्तीए । सो भन्नइ धम्मिडो इयरो पुण नाममेत्तेणं^{२०} ॥ ७५
 भदाएँ^{२१} जया भणिया सहि ! मह वयणे वि^{२२} नत्थि सामत्थं । हियएण कयं सबं पढमं चिय जं तए कहियं ७६
 अग्घाईयं दाउं जयाएँ जक्खस्स जंपियं एयं । अहिमंतेसुं^{२३} महायस ! गोसीसं निययहत्थेणं^{२४} ॥ ७७
 अभिमंतिणं^{२५} जाव य तेणं विलित्ताइँ सव्वगत्ताइं । ताव य निम्मूलाइं दूरपणट्ठाइँ रोगाइं ॥ ७८
 उच्छाहो लावन्नं^{२७} दित्ती^{२८} कंती तहेव बलियत्तं । अप्पुबं^{२९} भदाए तक्खणमेत्तेण संजायं ॥ ७९
 भणियं जक्खेण तओ भद्दे ! पेच्छाहि धम्ममाहप्पं । देवा वि हु मणुयाणं आणाएँ^{३०} जेण वट्ठंति ॥ ८०
 इहलोइयं च कज्जं पुप्फं चिय जाण धम्मरूक्खस्स । जम्मंतरम्मि जं पुण फलमउलं तं वियाणाहि ॥ ८१
 जम्हा पच्चक्खं चिय दिट्ठंते^{३१} पंचमीएँ^{३२} फलमेयं । तम्हा पुत्ति ! करेज्जसु तं तं सुद्वेण भावेण ॥ ८२
 एक्केक्कीएँ^{३३} दिन्नं तेणं वत्थाण जुवलयं दिव्वं । बहुविहआभरणाइँ^{३४} लोयाणं पच्चयनिमित्तं ॥ ८३
 दो वि पुणो वि सरेज्जसु जइ कज्जं किंपि होज्ज तहभूयं । इय जंपिऊण जक्खो अदेट्ठो^{३५} झत्ति संजाओ ॥ ८४
 भदाएँ रोगविगमं वत्थाऽ-भरणाइँ^{३६} तह य दिव्वाइँ । दट्ठूण जणो मिलिओ अच्छरियं मन्नए सुट्ठुं^{३७} ॥ ८५
 राया रूढो य तओ कन्नाओ गिणिहऊण उच्छंगे । पुच्छइ लोयसमक्खं पुत्तीओ^{३८} कहसु परमत्थं ॥ ८६

1 B नियमेण । 2 C भद्दो । 3 A होइ । 4 B रइयम्मि । 5 B देइ । 6 B पणच्छयं । 7 B D °मित्तं ।
 8-10 A लोए न । 11 A B जयाय । 12 C तुज्झ । 13 B C कज्जओ । 14 B हिययं । 15 B °दिन्नं ।
 16 B जयाय । 17 A सहि । 18 A कीरउ । 19 B कुणह । 20 A D °मित्तेणं । 21 B भदाइ । 22 C
 ण । 23 A अभिमंतेसु । 24 B °हत्थेणं । 25 A अभिमंतिऊण । 26 A तीएँ । 27 A लायन्नं । 28 A
 दित्ति । 29 A अखुब्बं । 30 B आणाते । 31 A दिट्ठंतो । 32 B पंचमीय । 33 B एक्किक्कीए । 34 A
 °आहरणाइँ । 35 A B D भद्देसो । 36 A °हरणाइँ । 37 A गहयं; B C सह । 38 A पुत्तीए ।

ताहिं वि सव्वं कहियं जं जहवत्तं कमेण जणयाणं । मन्नंति ते वि अप्पं सकयत्थं धूयजणणे^१ वि ॥ ८७
 धूया वि गुणसमेया पुत्तो पुत्तफलाइं कुणमाणां । जो चिय वालइ गावी^२ सो चेव य अज्जुणो होइ ॥ ८८
 दट्ठूणं^३ कन्नाओ पंचमिफलसंजुयाओ लोयाणं । जाओ एस वियप्पो पलहुयकम्माण हिययम्मि ॥ ८९
 धम्मफले पच्चक्खे तह वि हु माणंतरं जणो वहइ । हत्थठियं कंकणयं को भण जोएइ आरिसए^४? ॥ ९०
 इय निच्छियं चित्तेहिं गहिया सिरिपंचमी य बहुएहिं । गंतुं जिणिंदभवणे गुरुपामूलम्मि भत्तीए ॥ ९१
 तत्थेव य नयरीए रायसुओ सुंदरो त्ति नामेणं । सेट्टिसुओ वि य कमलो तेसिं दिन्नाओ कन्नाओ ॥ ९२
 अणुवम-वररूवाओ विसयसुहं उत्तमं पभुंजंति । दाणं देति मुणीणं पूयंति जिणिंदबिंवाइं ॥ ९३
 पडिपुन्नम्मि वयम्मि उं उज्जमणं^५ तह कयं तहिं ताहिं । जह लोयाणं जाओ अणुराओ सुट्ठु धम्मम्मि ॥ ९४
 सुंदरमहिला पढमा नाऊणं सुंदरं जयारत्तं । तं किं पि करइ^६ जोयं जेण जया गहिलिया जाया ॥ ९५
 धावइ वलइ^७ पलोट्टइ^८ वाहिं नीसरइ देइ अहिखेवं^९ । गायइ रोयइ^{१०} नचइ^{११} कुणइ^{१२} गुरुणं पि निंदणयं ॥ ९६
 भद्दा दट्ठूण इमं चितइ अइदुक्खिएण हियएणं । मह उवयाररयाए कह जायं दारुणं वसणं ? ॥ ९७
 उवयारे उवयारो ववहारो चेव एत्थं^{१३} लोयम्मि । सो वि महं न वि जाओ जयविसए पावकम्माए ॥ ९८
 मह उवयारकएणं मरणं पि जयाए कंखियं तइया । तह वि अहं निलज्जा किं पि उवायं न चित्तेमि ॥ ९९
 अह संभरियं तीए वयणं जकखस्स चित्तमाणीए । अहवा वसणगएहिं^{१४} सुमरिज्जइ दुक्खनासणओ ॥ १००
 ण्हाया सुक्किलवसणा पूयं काऊण तस्स जकखस्स । भद्दा सयणम्मि ठिया पुरओ तस्सेव भूमीए ॥ १
 तइयदिणे रयणीए जकखो सहस त्ति निम्मलसरीरो । आगंतुं^{१५} भणइ इमं भदे ! हं कीस संभरिओ ? ॥ २
 भद्दाए तस्स कहियं सव्वं पि तयं जयाए वित्तंतं । भणिओ य कुणसु सामिय ! जयाए गहमोक्खणं झत्ति ॥ ३
 तीए सवत्तीए तओ गहिलत्तं लाइऊण सो जकखो । आणेइ जयं सत्थं तम्मि पएसम्मि सहस त्ति ॥ ४
 अह देइ ताण तुडो दोण्ह वि मणिजुवलयं^{१६} गुणविसिट्ठं^{१७} । जेण न पवइ^{१८} किंचि^{१९} वि^{२०} जं दुट्ठं एत्थं^{२१} संसारे ॥ ५
 पट्टवह जामि अहयं तुम्ह भयं नत्थि एत्थ नियमेणं । अहवा धम्मजुयाणं कह णु भयं होइ लोयाणं ? ॥ ६
 जकखे गयम्मि संते भणइ जया भद्दसम्मुहं वयणं । सहि ! मज्झकए तुमए मित्तत्तं पयडियं^{२२} अज्ज ॥ ७
 इयरह गहगहिया हं नूणं मरिऊण पावसंजुत्ता । जिणधम्मपोयरहिया संसारे बुड्ढिआ आसि ॥ ८
 अह जायम्मि पहाए लोओ दट्ठूण ताण तं चरियं । अहियं निच्छियं^{२३} मइओ धम्मम्मि पयट्टए सुट्ठु ॥ ९
 कालेणं^{२४} यं संजाया ताणं धूयाओ तह य पुत्ता य । कज्जाइं^{२५} वि जायाइं संसारियहिययहरणाइं ॥ १०
 कारावियाइं बहुहा चेइयभवणाइं सुट्ठु रम्माइं । साहम्मियाण दाणं दिन्नं च जहिच्छियं ताहिं ॥ ११
 पोत्थाण लिहावणयं आगमसंचद्धयाण भावेणं । पूयं उज्जवणं^{२६} चिय बहुभेयं तहं वि^{२७} निम्मवियं ॥ १२
 जं जं कुणंति ताओ तं तं लोओ वि मग्गओ कुणइ । अहवा विहवजुयाणं सब्बो वि हु लग्गए मग्गे ॥ १३
 महयाणं चरियाइं होति पमाणाइं जेण इयराणं । तेणं चिय महएहिं सुहमग्गे चेव ठायवं ॥ १४
 जह जह वयपरिहाणी तह तह धम्मम्मि ताण अइत्ति^{२८} । अहवा वयपरिणामे धम्मो चिय जुज्जए काउं ११५

1 A °जम्मंमि । 2 B D कुणमाणी । 3 B गावो । 4 C दट्ठूण वि । 5 A अयरिसो । 6 A B °निच्छियं । 7 B वयम्मि; C वयम्मी । 8 A य । 9 C उज्जवणं । 10 A कयं । 11 A चलइ । 12 B पुलोट्टइ । 13 A अक्खेवं । 14 A नचइ । 15 A रोवइ । 16 A करइ । 17 B इत्थ । 18 A °गएणं । 19 A आगंतु । 20 C °जुयलयं । 21 A अणग्गेयं; C °विसुद्धं । 22 A हवइ; D पावइ । 23-24 A विरूयं । 25 A किं पि । 26 A पयडिअं । 27 A नित्थियं । 28 A कालेणं । 29 A it is missing in this Ms. 30 B कज्जाइ । 31 B D उज्जमणं । 32-33 A नवर; B तह य । 34 B अत्तित्ती ।

अब्भासवसेण पुणो पडिमं एगारसिं पवज्जंति । ताओ कज्जवसेणं चित्तेणं निप्पिहाओ वि ॥ ११६
 सम्मत्तं वयमेव य सामाइय पोसहो य पडिमा य । बंभं सच्चित्तवयं वज्जइ आरंभयं तह य ॥ १७
 पेसणयं उद्दिहं वज्जइ तह समणओ व कालेणं । एगारस पडिमाओ सावयलोयाण एयाओ ॥ १८
 देसंति^१ बहुजणाणं धम्मं जिणदेसियं च पइदियहं । भाविति^२ भावणाओ आसंगं निवारणट्टाए ॥ १९
 ज्ञायंति य अणुदियहं धम्मं ज्ञाणं^३ महाणुभावाओ । वीरासणाइयाइं कुणंति तह आसणाइं पि ॥ १२०
 अट्ठं रोहं धम्मं सुक्कं ज्ञाणाइं होंति चत्तारि । पढमाइं दोन्नि वज्जह अंतेसु य आयरं कुणह ॥ २१
 वीरासण-वज्जासण-गोदोहियं माइयाइं बहुयाइं । दुहियाइं आसणाइं भणियाइं आगमे एत्थ ॥ २२
 संलिहिय तओ देहं तह य कसायाइं सुट्टु रोदाइं । खामित्ता सब्बजणं भत्तं पच्चक्खियं ताहिं ॥ २३
 नवकारेण समाणं मरिज्जणं ताओ तइयकप्पम्मि । देवा भासुररूवा संजाया एगभविया उ ॥ २४
 भद्दाए अक्खाणं वाहिविमोक्खेण संजुयं सोउं । जो कुणइ पंचमिवयं सो पावइ सासयं ठाणं ॥ १२५

इति^४ श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते^५ पञ्चमीमाहात्म्ये^६ भद्राख्यानकं^{१०}

तृतीयं समाप्तम् ॥

*

४. वीरकहा

वाहिविमोक्खेण जुयं भद्दाए कहाणयं कहेज्जणं । पियसंगमसंजुत्तं संपइ वीरस्स तं कहिमो ॥ १
 इह चेव भरहवासे दक्खिणअद्धम्मि मज्झखंडम्मि । पुन्नम्मि बहुविहेहिं तित्थेहिं^{११} यं लोयं^{१३} सिद्धेहिं ॥ २
 सग्गो व विबुहकलिओ मग्गहानामेण जणवओ तत्थ । हारो व बहुसरीओ मग्गो इव बहुपयाकंतो ॥ ३
 आगासं व विसालं वयणं पिव रयणसंजुयं रम्मं । नइपुलिणं व सरामं^{१४} नयरं तत्थत्थि रायणिहं ॥ ४
 सज्जो व तुंगचित्तो विंजो इव नम्मयाए संजुत्तो । सेट्ठी गुणाण निलओ तत्थ य नामेण वीरो त्ति ॥ ५
 गोरि व सब्बइट्टा लच्छि व अणंतहिययआवासा । तस्स य सुव्वयनामा भज्जा अइसुट्टु वल्लहिया ॥ ६
 अणुदियहं संगेण वि ताण न तित्ती मणम्मि^{१५} मणयं^{१६} पि^{१७} । अहवा सेविज्जंतो अहिययरं वड्डए कामो ॥ ७
 तं भज्जं सो वीरो जीवं^{१८} पि व रक्खए परजणाओ । तं चिय मन्नइ वित्तं^{१९} तं चेव य सब्बपरमत्थं ॥ ८
 महिलाण वि मिलणेणं मन्नइ पुरिसो^{२०} ण एसं मिलिय त्ति । अहवा वल्लहलोए एस चिय होइ परिवाडी ॥ ९
 तित्तं पि मुणइ छुहियं सुत्तं पि हु तह मुयं^{२१} वियाणेइ । तुट्ठं पि गणइ रुट्ठं सो वीरो मोहिओ कंतं ॥ १०
 विरुए कए वि मन्नइ एयाए उत्तमं कयं मज्झ । असियं पि सियं पभणइ तीए परिभासियं^{२३} वीरो ॥ ११
 अगुणं पि गुणं मन्नइ वल्लहलोयस्स मोहवसवत्ती । करजक्खयदुहयाइं^{२४} वि^{२५} कामीणं जेण सुहयंति ॥ १२
 अन्नदियहम्मि वीरो रत्तीए पच्छिमम्मि भायम्मि । संभालइ घरवत्तं^{२६} केत्तियमेत्तं महं वित्तं ? ॥ १३
 घरमज्झट्ठियं^{२७} भुत्तं गलियं दिन्नालयं^{२८} च सब्बं पि । कामासत्तस्स दढं आयविहूणस्स कालेणं ॥ १४

1 B देसंति । 2 B भावंति । 3 C आसंक° । 4 A धम्मं । 5 A जाणं; D ज्ञाणं । 6 B C °गोदुहियामाइ । 7 C इहं । 8-10 B °विरचितं फलसंसूचकं सुभद्राख्यानकं; C °विरचितं पंचमिफलसंसूचकं भद्राख्यानकं; D °विरचितं पंचमीफलसंस्तवकं भद्राख्यानकं तृतीयं समाप्तम् ॥ 11 B C तित्थेहिं । 12 B C it is missing in both these Mss. 13 B तिलोय° । 14 B सरासं । 15 B मणं पि । 16 B मणयम्मि । 17 B it is missing in this Ms. 18 C जीवं । 19 B वित्तं । 20 B C D पुरिसा । 21 A एत्थ; D इत्थ । 22 A B सुयं । 23 C परिहासियं । 24 A °दुहयाइं । 25 A it is missing in this Ms. 26 B °वित्तं । 27 A D °ट्ठियं । 28 A च निहालि; D निहालियं ।

बहुआओ^१ थोववओ पुरिसो अइउत्तमो इहं लोए । नित्थरइ जेण वसणं दुब्भिकखं तह य वाहिं च ॥ १५
 समआय-वओ मज्झो होइ जणो एत्थं लोयमज्झम्मि । थोवाओ^३ बहुयवओ निक्किट्ठो चेव पुरिसो त्ति^४ ॥ १६
 आयविहूणो जो पुण वयमेव करेइ निच्चकालं पि । सो घडखप्परहत्यो भिक्खं चिय भमइ अचिरेणं ॥ १७
 एत्तियकालं भुत्तं जं पिउणा अज्जियं मए वित्तं । इण्हिं^५ कह निवाहो होही मह पावकम्मस्स ? ॥ १८
 जो ववसायविहूणो भुंजइ पिउसन्तियाइँ दवाइँ । सो लग्गइ मायासाडए वि अइनिंदिओ धट्ठो^६ ॥ १९
 रंडा वि पुव्ववित्तं भुंजइ काऊण कत्तणाईयं । अवावारेणं चिय मइ पुण भुत्तं इमं सब्बं ॥ २०
 केण उवाएण पुणो दव्वं अज्जेमि भोयंकारणयं ? । दवाभावेण जओ^८ भोयाणं^९ साहणं नत्थि ॥ २१
 दीवंतरम्मि गंतुं तम्हां विट्ठवेमि पउरदव्वाइँ^{११} । पल्लियलुहणेण कत्तो लक्खसहस्साइँ जायंति ? ॥ २२
 इय चित्तिऊण मेलइ कमसो भंडाईँ बहुपयाराइँ । दाऊणं^३ गेहसारं^{१४} जोग्गाइँ सुवन्नदीवस्स ॥ २३
 अण्णे वि इब्भपुत्ता मिलिऊणं करिय सत्थसंधायं । वीरेण समं चलिया कयकोउय-मंगला सब्बे ॥ २४
 उवगरणेण समेया रंधणए सुव्वया वि अइकुसला । पंथे वि कुणइ निच्चं गेहाओ भोयणं अहियं ॥ २५
 परमत्थेण जणोयं भोयणकजेण कुणइ सब्बं पि । जइ न मणोज्जं तं पि हु ता जाणह निप्फलं सब्बं ॥ २६
 उववांसे-कासणं^{१६} ऊणिमां^{१७} य तह रुक्खया य मलिनत्तं । धम्मत्थे सहलाइँ इयरस्स दुहं चिय करिंति ॥ २७
 सब्बेसिं जहजोग्गं भोयणकालम्मि सा तयं देइ । सव्वायेरेण तेसिं पइदियहं सुव्वया मुइया ॥ २८
 तत्थ य सत्थे एगो सुव्वयरत्तो धणो त्ति वाणियओ । वीरेण समं मित्तिं करेइ अइनिब्भरं मूढो^{१०} ॥ २९
 भक्खं भोज्जं मल्लं^{३०} वत्था-उहरणाइँ तह य गंधाइँ । चोक्खाण वि चोक्खाइँ अणुदियहं देइ वीरस्स ॥ ३०
 नियघरिणीए^{२१} विसरिसं जं विच्चइ किं पि सुट्ठु गुज्झं^{२२} पि^{२३} । तं पि हु तस्स कहेइ अविस्संको भविय एगंते ॥ ३१
 वीरो वि तस्स चेट्ठं दट्ठुणं तिब्बेनेहपडिबद्धो । अप्पाणस्सेव ददं वीससिओ सब्बकज्जेसु ॥ ३२
 नीईकुंसलो वि जणो^{२६} वंचिजइ गाढमूढहियएहिं । वयणेणं विणएणं बहुविहदाणेण सरणेणं ॥ ३३
 अह कमसो गंतूणं पत्तो जलहिस्स तीरदेसम्मि । सो सत्थो^{२८} अइसंतो^{२९} आवासइ समविभागेसु^{३०} ॥ ३४
 ठवियाइँ वहणेसुं इंधण-सलिलाइँ तह य भंडाइँ । गहिया तह य सहाया दिन्नं सुकं च चरडाणं^{३१} ॥ ३५
 काऊण तओ पूयं रयणायरदेवयाए भावेणं । सब्बे वि हु आरूढा तुंगबुहित्थेसुं^{३२} रम्मेसुं ॥ ३६
 वद्धाईँ धयवडाइँ अणुकूलो मारुओ य संजाओ । चलिया इत्ति^{३५} बुहित्थां^{३६} चिंध-पडायाहिं^{३७} चिंचइया ॥ ३७
 गच्छंतेसु दिणेसुं इंधण-सलिलाइँ सुट्ठुं^{३८} खीणाइँ । पत्ता अंतरदीवे गच्छंता पुन्नजोएण ॥ ३८
 उत्तरिऊणं तुरियां^{३९} सब्बे^{४०} हिंडंति तत्थ दीवम्मि । इंधण-सलिलकएणं कुसुम-फलाणं च लोभेणं ॥ ३९
 वीरो वि धणसमेओ परिसंतो^{४१} तत्थ एगदेसम्मि । सोवइ जाव निचितो ता चितइ सो धणो पावो ॥ ४०
 एसो चिय पत्थावो सुव्वयहरणम्मि मज्झ अविয়ারं । कालंतरिए कजे विग्घाईं^{४२} जेणं^{४३} जायंति^{४४} ॥ ४१
 सिग्घं गंतूण तओ धाहावइँ उब्भियाहिं^{४६} बाहाहिं^{४७} । हा ! हा ! इत्ति पलायह पत्ता सवराण धाडि त्ति ॥ ४२

1 B C D °याओ । 2 B इत्थ । 3 B D थोयाओ । 4 B च्चि । 5 A D एण्हि । 6 B धिट्ठो ।
 7 B भोग° । 8 B पुणो । 9 B भोगाणं । 10 B दव्वं । 11 B किं वियारेण ? । 12 A पेलिय° ।
 13 B दाऊण य । 14 B घरसारं । 15 A D उववासो । 16 C असणा; D कयसण । 17 C ऊणिमया;
 D मूणणा । 18 C तह य । 19 C गूढो । 20 A मव्वं । 21 B °घरिणीय । 22 A °गरुयं । 23 C
 मि । 24 B निच्च° । 25 B नीइ° । 26 B लोओ । 27 B C सरसेण । 28 B सव्वो । 29 B सुविसत्थो;
 C D अइसत्थो । 30 B °विभूईसु; C °विभूमीसु । 31 B तह दाणं । 32 D वर° । 33 A °वहित्तेसु; B
 बोहित्थे । 34 B सुहावासे । 35 B लहु । 36 B बोहित्था । 37 B °पओगेहिं । 38 B तत्थ । 39 B
 सब्बे । 40 B तुरिया । 41 B C परिसंठिय । 42-44 B हवंति विग्घाईं बहुयाइँ । 45 C बाहावइ ।
 46 B उब्भिऊण । 47 B दो बाहू ।

मह मित्तो^१ वि हु वीरो नीओ पावेहिं^२ बंधिउं तुरियं । तं दहुं दूराओ पत्तो हं एत्थ सहस त्ति ॥ ४३
वालेहं^३ पवहणाइं जइ इच्छह जीवियं च दव्वं च । अन्नह सव्वण्णासो होही सव्वण नियमेणं ॥ ४४
तो तेहिं पवहणाइं वेएणं^४ वालियाइं^५ भीएहिं । वीरस्स विओएणं^६ अइगाढं दुक्खियमणेहिं ॥ ४५
गंतूणं अइदूरे^७ सज्जसगहिएहिं मिलियसव्वेहिं । भणिया सुव्वयनामा रइऊणं अंजली सीसे ॥ ४६
तं चेव अम्ह माया भोयणदाणेण नेहकलिएणं । अम्हे वि तुज्ज पुत्ता मा कीरउ एत्थ संदेहो ॥ ४७
जइ सुचिरेण वि वीरो पुत्तविहाणेण एज्ज अम्हाणं । ता गिण्हइ नियवित्तं को किर पडिबंघओ एत्थ ? ॥ ४८
संपइ पुण तुहतणयं एयं^८ सव्वं^९ पि नियमओ सुयणु ! । मा चिंतिज्जउ अन्नं अहं अणाह त्ति नाऊणं ॥ ४९
सा वि रुयंती^{१०} जंपइ किं^{११} महं दव्वेण वीररहियाए ? । भोगाय जओ दव्वं न यं^{१२} भोगो वीररहियाए ॥ ५०
इत्थीण इहं^{१४} भोया भत्तारज्जुयाण सोहयां^{१५} होंति । तव्वज्जियाण नियमा ताणं पडणं चिय कुणंति ॥ ५१
गयं^{१६} वइया रंडाओ रिसिणो वि हु भोग-संपयाकलिया । बालाण वि हसणीयां^{१७} किमंग पुण विउसलोयाणं ? ॥ ५२
तम्हा मज्ज वि वीरो जाव न पावाएँ मिलइ जीवंतो । तावेगंतरं^{१८} सहियं पारणयं एगदव्वेणं ॥ ५३
विरएइ वेणिदंडं छोलइ दसणाइं भूसणं मुयइ । निंदइ अइं^{१९} अप्पाणं पिययमविरहेण दुक्खत्ता ॥ ५४
अह चित्तेइ धणो वि हु जीसे कजेणं^{२०} विरइयं^{२१} पावं । एवं निरवेक्खा सा बहुएहिं^{२२} यं रक्खिया सुहु ॥ ५५
मित्तो वि मए दुहिओ^{२३} एसा वि यं^{२४} मज्ज नेयं^{२५} संजाया । एसो मह संजाओ पयडो धण-मित्तनासो उं ॥ ५६
पच्छा ते संपत्तां^{२६} कमेण सव्वे सुवन्नदीवम्मि । दिन्नं निय-नियंभंडं गहिऊण सुवन्न-रयणाइं ॥ ५७
वीरो वि हु पडिबुद्धो उवविद्धो पेच्छिऊणं^{२७} पासाइं । एकलं^{२८} चिय पेच्छइ अप्पाणं सिद्धजीवो व्व ॥ ५८
उट्टेऊण पहावइ पेच्छइ उदहिस्सं^{२९} सुन्नयं तीरं । चित्तइ य इमं हियं^{३०} किं एयं एत्थ अच्छरियं ? ॥ ५९
सव्वो वि महं मित्तो सत्थो^{३१} सम्माण-दाणसंगहिओ^{३२} । तेणाहं कह मुक्को एगागी एत्थ दीवम्मि ? ॥ ६०
अहवा एगंतठियं सत्थो मं मेल्हं^{३३} अयाणंतो । कह मेल्हइ धणमित्तो^{३४} मज्जं चिय जो ठिओ पासे ? ॥ ६१
किं सुव्वयाएँ लोहं^{३५} किं वा दव्वस्सं ते गया मज्जं ? । जेणाहं एगागी अडवीए मेल्हिओ^{३६} तेहिं ॥ ६२
कह मज्ज विओएणं धरिही पाणे य सुव्वया दुहिया ? । मज्जं^{३७} जायं मरणं तीएँ विओगेण नियमेणं ॥ ६३
मित्तो वि होइ सत्तू पुरिसाणं पुव्वकम्मदोसेणं । भज्जा वि विरज्जेज्जा अत्थो वि अणत्थयं जाइ ॥ ६४
जइ हरियं मह वित्तं विहिणा रुट्ठेण पावकम्मेण । ता किं हरिया कंता जीएँ^{३८} वसे जीवियं मज्जं ? ॥ ६५
मणइच्छिण समयं नूणं दारिदियं पि रमणीयं । रज्जं पि पिण्ण विणा दुक्खं चिय कुणइ लोयम्मि ॥ ६६
अज्ज मए विन्नायं नत्थि हु नेहो जयम्मि सयलम्मि । जेणाहं जीवामो सुव्वयविरहे वि^{३९} निल्लज्जो ॥ ६७
जाया अत्थि य होही भज्जा पुरिसाण एत्थ लोयम्मि । सुव्वयसरिसा यं^{४०} जणे जइ नूणं सुव्वया होइ ॥ ६८
एवं चिंताविहुरो^{४१} कामुम्माएण सो दढं गहिओ । सुव्वयभणिरो वियरइ दीवस्स य तस्स मज्जम्मि ॥ ६९
रुक्खं पि हु दहूणं मणुयायारेण संठियं इत्ति । एसा सा मह भज्जा आलिगइ इय मणे काउं ॥ ७०

- 1 B मेत्तो । 2 C बाहाहिं । 3 C चालेह । 4 B वेगेणं । 5 B C चालियाइं । 6 B विओणेणं ।
7 A अइदूरं । 8 A सव्वं । 9 A एअं । 10 A रुवंती । 11-12 A किमिह । 13 C हि । 14 B एत्थ ।
15 B सोहणा । 16 B C गइ । 17 B हसणिज्जा । 18 C ता एगंतरं । 19 A सइ । 20 B
कज्जम्मि । 21 B ववसियं । 22 B वि । 23 A सुहिओ । 24 C हु । 25 C नेय । 26 C मज्ज ।
27 B त्ति । 28 C पुण पत्ता । 29 A C D निययं । 30 B पिच्छिऊण । 31 B D एकलं । 32 B
उयहिस्स । 33 B च मणे । 34 A C सव्वो । 35 B परिगहिओ । 36 A मेल्हए । 37 A मेल्हइ ।
38 B मेत्तो । 39 B लोभं । 40 C दविणस्स । 41 B मेल्हिओ । 42 C वि । 43 A B C जस्स ।
44 C D ण । 45 C हु । 46 B चित्तंति वि हु ।

धावइ पसुमग्गेणं एसा सा मज्झ पिययमा जाइ । मह पुरओ कह नाससि अवल चियं तं पिए ! जेण ? ॥ ७१
 सोऊण सउणिसहं पडिवयणं देइ उन्नयग्गीवो । कीस पिए ! पोक्कारसि^३ ? एसो हं आगओ सिग्घं ॥ ७२
 उवरिल्लम्मि विलग्गे तरुवरंगहणम्मि मुणइ सो मूढो । गहियं एयं वत्थं नियमा मह हिययं दइयाए ॥ ७३
 बोलंतस्स लयाए गाढं गुत्तम्मि^४ केसपासम्मि । मन्नइ पियाए^५ धरिओ केसेसुं सुट्ठु रुढाए ॥ ७४
 पक्खलियं-पडियदेहो चितइ कंताए सुट्ठु रुढाए । चलणेसुं अहं पहओ चिरकालाओ अ(इ ?) हं पत्तो ॥ ७५
 किं बहुणा भणिणं ? सबं पि हु दीवयं मुणइ भज्जं । वीरो मोहियचित्तो हिंडंतो तत्थ अणुदियहं ॥ ७६
 विरहो चिय सेययो^{१०} वल्लहलोण एत्थ संसारे । जायइ जेण जणाणं तिहुयणमिवं तम्मयं विरहे ॥ ७७
 तब्बोहणाय सहसा अइसयनाणी य चारणो समणो । दीवम्मि तम्मि पत्तो नामेणं चंदगुत्तो त्ति ॥ ७८
 वीरेण भमंतेणं दिट्ठो सो मुणिवरो सुहनिसन्नो । तस्स पभावेण तओ उम्माओ दूरओ नट्ठो ॥ ७९
 तं वंदिऊण वीरो उवविट्ठो महियलम्मि तप्पुरओ । पुच्छइ मुणिवरवसहं^{१२} कत्तो भट्टारया आया ? ॥ ८०
 अह मुणिवरेण भणियं पत्ता अम्हे सुवन्नदीवाओ । अट्ठावयम्मि चलिया परिसंता एत्थ^{१३} वीसमिया ॥ ८१
 चितइ वीरो मुइओ नूणं नाही पियाए मह एसो । वत्तं जहासरूवं पइगेहं हिंडए जेण ॥ ८२
 बालंजुयपव्वाइ भिक्खयरा देसहिंडिया तह य । सव्वाण वि^{१५} लोयाणं नियमा जाणंति वत्ताओ ॥ ८३
 इय चित्तिऊण पुच्छइ समणं वीरो कहेह मह भयवं ! । दीवम्मि तम्मि दिट्ठो किं सत्थो रायगिहतणओ ? ॥ ८४
 मुणिणा वि सत्थं वत्ता कहिया तह सत्थियाण नामाइं । तेसिं चिय चरियाइं सुव्वयचरियं च धणचरियं ॥ ८५
 इय जंपियम्मि मुणिणा चितइ वीरो मणेण परितुट्ठो । जह जाणियं मिमं मिमिणा नाही अन्नं पि तहं^{१९} चेव ॥ ८६
 भयवं ! कुणसु पसायं कहसु ममं^{२०} सब्बजाणओ तं सि । किं सुव्वयाए^{२१} संगो मह होही ? अहव णेव त्ति ॥ ८७

अह मुणिणा वि यं भणियं तुह संगो तीए^{२३} नियमओ होही ।

तिहिं मासेहिं गएहिं खीणे कम्मे वि बंधयो^{२४} ॥

किं इहलोइयमेयं किं वा परलोयसंचियं किं पि^{२६} ? । जस्सं विवागो एसो^{२७} वीरो मुणिसम्मूहं^{२८} भणइ ॥ ८९
 भणइ मुणी इह भरहे गयउरनयरम्मि पिंगलो नाम । आसि तुमं सेट्टिसुओ तुह भज्जा नाम चंदवई ॥ ९०

* चित्तिय मणेण एयं (B एवं) गहिया भावेण पंचमी तुमए ।

जम्मंतरे वि विरहो मा मह कंताए सह होज्जा ॥

अन्नदियहम्मि तुमए मज्जंतेणं^{२९} नईए तीरम्मि । गंतूण सणिय-सणियं गहिया खलु चक्कवाइ त्ति ॥ ९२
 गहियाए ताए विहगो विलवइ गाढं च कलुणसदेणं । उप्पयइ गयणमज्जे निवडइ वेएणं^{३०} जलमज्जे ॥ ९३
 दट्ठूणं निययं छायां एसा ममं पिययमां त्ति^{३५} सहसं^{३६} त्ति । आससइ सुट्ठु मुइओ निस्साओ^{३७} मुच्छिओ मुयंइ ॥ ९४
 इय बहुभेयं दुक्खं अणुहवए^{३९} जाव बारसमुहुत्तं^{४०} । ता तस्स तए मुक्का मिलिया सा पिययमा इत्ति ॥ ९५
 कम्मस्स तस्स उदए विरहो तवं^{४१} पिययमाए संजाओ । बारसमासपमाणो दोसु वि लोएसु दुहजणओ ॥ ९६
 सोऊण इमं वीरो भणइ मुणिं नाह ! सुट्ठु अच्छरियं । हासो वि कह णु जाओ^{४२} भयवं ! अईदारुणविवाओ ॥ ९७

1 A तस्स । 2 BC अवलंबिय । 3 A पुक्कारसि । 4 B तरुवरं । 5 BC निययं । 6 BCD गोत्तम्मि । 7 B पियाइ । 8 C पक्खुडुयं । 9 BC चलणेण । 10 BC अहिययो । 11 B °मवि । 12 B °वसभं । 13 C तत्थ । 14 BC बालं । 15 C य । 16 C तत्थ । 17 BD जाणियं; C जाणाही । 18 BD मिमि; C इमिणा । 19 B तं । 20 C महं । 21 B सुव्वयाइ । 22 C हु । 23 C ताए । 24 B वज्जये । 25 B किं चि; C कम्मं । 26 B कम्म । 27 B इय वीरो । 28 B मुणिवरं । * This stanza is not found in A and D. 29 B कज्जंतेणं । 30 B वेणेण । 31 B दट्ठूणं । 32 B नियं । 33 B मे; C मह । 34 B पिययमि । 35 A य । 36 B चित्तंतो । 37 A नेसासा । 38 A होइ । 39 अणुहवई । 40 B वीर ! सुमुहुत्तं । 41 B तुह । 42 A जायइ । 43 B कह ।

जो पुण करेज को वि हु कोहाइवसेण दीहकालं च । तस्स कहं भण मोक्खो दुक्खाओ एत्थ संसारे ? ॥ ९८
 तम्हा मुणिवर ! मज्झं सरणं तुम्हाण संतिओ धम्मो । होही तस्सं बलेणं संगो मह हिययइडाए ॥ ९९
 दीसइ जस्स पहावो^३ पच्चक्खेणेव एत्थ कज्जम्मि । सुट्ठु तहिं अणुराओ होइ परोक्खे वि लोयाणं ॥ १००
 सम्मत्तेण समाणा गहिया भावेण पंचमी तेणं । नियमंविट्ठणो मणुओ पसुतुल्लो होइ धरणि^१यले ॥ १
 बहुलोयबोहणत्थं करिय विमाणं बलेणं विज्जाए । आरुहियं वीरसहिओ रायगिहं मुणिवरो पत्तो ॥ २
 आयासठियं दट्ठुं रम्मविमाणं जणो जणं भणइ । किं एयं अच्छरियं अदिट्ठ^२पुवं इहं पत्तं ? ॥ ३
 उज्जोयंतं नयरं अवयरियं वीरगेहमज्जम्मि । पेच्छंताण जणाणं जित्ति विमाणं मणभिरामं ॥ ४
 रायपं^{१०}मुहो य लोओ सबो विहु तत्थं आगओ गेहे । दट्ठूण मुणिवरिंदं वंदित्ता महियले विसइ ॥ ५
 मुणिणा कहिए धम्मे पडिबुद्धे तत्थ लोयसंघाए । सब्बजणाणं मज्झे जिणमग्ग^{११}पहावणां जाया ॥ ६
 अह मुणिवरो वि तत्तो उप्पइ^{१४}उं जत्थ सुव्वया तत्थ । संपत्तो सहस चिय बहुलोयविबोहणडाए ॥ ७
 दट्ठूण मुणिवरिंदं गयणाओ तत्थ आगयं सहसा । अह वंदिऊण पच्छा उवविट्ठा महियले सब्बे ॥ ८
 पुच्छंताणं ताणं कहिए सब्बम्मि^{१५} मुणिवरिदेणं । अहं चित्तियं मणेणं सुव्वयनामाए एत्थं तु ॥ ९
 जइ एस मुणिवरिंदो कहे^{१७} तस्सेहं संतियं वत्तं । तो तं करेज्जं नूणं जं एसो अक्खए धम्मं^{२०} ॥ ११०
 मुणिणा वि तओ कहियं वत्तेउं पंचमीए माहणं । सबं पि वीरचरियं तीसे नाऊण चित्तगयं ॥ ११
 तुडाए सुव्वयाए सत्थियलोएण तह य सब्बेणं । गहियो जिणवरधम्मो पंचमिवयसंजुओ विमलो ॥ १२
 उप्पइय मुणिवरिंदो विहरइ वसुहं जणं विबोहिंतो^{२१} । सत्थो वि कमेण गओ रायगिहे निययनयरम्मि ॥ १३
 दविणाओ अहिययरं संगं^{२२} वीरेण ते उ मन्नंति । अहवा वल्लहसंगो सब्बाण वि उत्तमो होइ ॥ १४

पियविरहे जं दुक्खं तस्स य मिलणेण जं^{२३} हवई सोक्खं ।

तं जइ जाणइ सो चिय अहवा जो चेव सब्बणू ॥

सुट्ठु पमोओ जाओ नायरलोयाण ताण मिलणेणं^{२५} । अहवा ईसरमिलणे भण कस्स न आयरो होइ ? ॥ १६
 हरिऊण धणं सबं नयराओ नीणिओ धणो सिग्घं । अन्नो वि मित्तदोही दुक्खं पावेइ नियमेणं ॥ १७
 सुव्वय-वीराण तहिं भुंजंताणं च विसयसोक्खाइं । जाओ पुन्नवसेणं पुत्तो दा^{२६}मोयरो नाम ॥ १८
 परिणीए तम्मि सुए संजाए घरभरस्स जोग्गम्मि^{२७} । वीरो सुव्वयसहिओ^{२८} धम्मे चियं आयरं कुणइ ॥ १९
 देवाण कुणइ पूयं दाणं सब्बाण देइ जहजोग्गं । विसयसुहाओ नियत्तो घरे वि परिसंठिओ निच्चं ॥ १२०
 जइ^{२९} चित्तं न विसुद्धं ता जाण तवोवणं पि घरसरिसं । सुद्धम्मि तम्मि नियमा गेहं पि तवोवणं होइ ॥ २१
 जह जह आगमतत्तं भावइ पइदियहमुत्तमं वीरो । तह तह निम्मलचित्तो देहम्मि वि णिप्पिहो जाओ ॥ २२
 तं^{३०} वल्लहं पि वीरो जणसरिसं सुव्वयं मणे मुणइ । अहवा गयरागाणं एरिसओ चेव सम्भावो ॥ १२३

1 B जस्स । 2 B वसेणं । 3 B पभावो । 4 B तेणं । 5 B निममं । 6 B नियमेण; C धरिय-
 मणो । 7 A खणेण । 8 A आरुहइ । 9 C अट्ठुं । 10 A रायां । 11 C एत्थ । 12 C (५) °धम्मं ।
 13 B °पभावणा । 14 B उप्पइओ । 15 B सबं पि । 16 C अहिं । 17 B करेज्ज । 18 A तस्सेय;
 D वीरस्स । 19 C करेसि । 20 A कम्मं । 21 C विबोहिंतो । 22 A संगो । 23 B होइ । 24 B जं ।
 25 B मिलणेणम् । 26 B C दामोदरो । 27 B जोगम्मि । 28 C °सरिसो । 29 B अइ । 30 A जह ।
 31 B होइ । 32 B C तह ।

कालं काऊण तओ सो^१ वीरो^२ आगमाणुसारेणं । पत्तो अचुयकप्पे तेएणं पंचमिवयस्स ॥ १२४
वीरक्खाणयमेयं सोऊणं^३ जो^४ करेइ पंचमियं^५ । लहिऊण विसयसोक्खं सो पावइ परमनिव्वाणं ॥ १२५

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये वीराख्यानकं
चतुर्थं समाप्तम् ॥

*

५. कमलाकहा ।

पियसंगमेण कलियं भणियं अक्खाणयं च वीरस्स । बंधण-मुयणसमेयं संपइ कमलाए भणिमो हं ॥ १
चोर्ड^६(डु) व्व हीरयजुओ अग्गीगेहं वं पावयसमेओ । रंड व्व सयखणिओ य अत्थि वरो लाडदेसो त्ति ॥ २
रन्नं व सावयपियं कामिणिवयणं व सोहणालीयं । नम्मयनई^८ तीरे नयरं तत्थत्थिं भरुयच्छं ॥ ३
तत्थ य राया मेहो मेहो इव सव्वसस्ससंजणओ । तस्स य घरिणी विमला विमलाणणसोहिया सुयणु ॥ ४
तेसिं^{१०} धूया कमला कमले^{११ १२} व सुहावहा जणमणाणं । लायन्नस्स निहाणं^{१३} खाणी^{१४} व गुणाणं^{१५} जा सुहया ॥ ५
सत्तण्ह भाउयाणं सा लहुया सत्तबुद्धिसंजुत्ता । वड्डइ वड्डियकामा सब्बेसिं रायपुत्ताणं ॥ ६
रइ-लच्छि-गोरिरायं मयण-जणहण-हरा वि मेत्तंति^{१८} । दट्ठण तयं कन्नं किं पुण अन्नेसु दारेसु^{१९}? ॥ ७
सा चेव एत्थ सुहया जा इट्ठा इट्ठमहिलकलियाणं । कामेणं तवियाणं रासहि^{२०} यं वि^{२१} अच्छरा होइ^{२३} ॥ ८
कयसणत्तित्तो वि जहा मणोज्जभोज्जम्मि कुणइ अहिलासं । इयरत्थीजुत्तो^{२४} वि हु तहेव महिलाणं रयणम्मि^{२६} ॥ ९
छुहिए असणं तिसियाणं पाणियं^{२८} कामुयाण संजोओ । होत विसूरो एसो कामो^{२९} उ विसेसिओ^{३०} होइ ॥ १०
सोपारयम्मि नयरे राया रइवल्लहो सुविकखाओ । रइवल्लहो व्व हियए जो वट्ठइ^{३१} सव्वलोयाणं ॥ ११
चंगत्तणम्मि रेहा दिज्जइ तस्सेव एत्थ लोयम्मि । जो वन्निज्जइ सययं अरिणा वि हु पयडवयणेहिं ॥ १२
अइउत्तमां^{३३} वि लोए जायंति य सत्तु-मित्त-मज्झत्था^{३४} । सब्बेसिं भूवाणं^{३५} वि रिउणो सुव्वंति^{३६} जेणहं^{३७} ॥ १३
मा वहउ कोइ^{३८} गव्वं मह सत्तू नत्थि एत्थ लोयम्मि । मुणिणो वि भिन्नपक्खा हवंति जेणेह नियमेणं ॥ १४
चंगं सुट्ठु महग्वं वत्था-SSहरणाइयं च पउरंमि^{३९} । मेहस्स रंजणत्थं पेसइ रइवल्लहो सययं ॥ १५
पडिवज्जावइ सेवं लिहियपयोरोहिं दूयवयणेहिं । पयडावइ गुणनियरं अप्पणयं^{४०} चारणाईहिं ॥ १६
इट्ठं^{४१} पि^{४२} जणं^{४३} मेहं^{४४} निंदंतं भणइ तिकखवयणेहिं । मेहस्स लेहमाई सीसेण पडिच्छए पणओ ॥ १७
दाणग्गहणपसंसा अणुकूलत्तं च सव्वकज्जेसु । एएण विलसिएणं मित्तत्तं भयइ सत्तू वि ॥ १८
चित्तइ मेहो वि इमं गुणगणनियरेण तह य विणएणं । रइवल्लहेण सरिसो अण्णो इह नत्थि रायसुओ ॥ १९
कमला वि गुणब्बहिद्या इत्थीलोयाओ एत्थ भुवणम्मि । अणुरूवं^{४५} संजोयं तम्हा एयाणं करिमो^{४७} हं ॥ २०
इय चित्तिऊण जंपइ पुरओ मंतीण नीइकुसलाणं । कमलाए वरं जोयह अणुरूवं^{४८} जं जए एत्थं^{४९} ॥ २१

1 C वीरो । 2 C खलु । 3 B सोऊण । 4 B it is missing । 5 B पंचमी जो उ । * B वीरा-
ख्यानकं समाप्तम् ; C इति महेश्वरसूरिविरचितं पञ्चमिफलसंसूचकं व्याख्यानकं चतुर्थं समाप्तम् । 6 B चोडु ।
7 C मि । 8 B सिरिनम्मयाए । 9 B नामेण । 10 B तीसे । 11-12 B कमलिव्व । 13 C निहाणा ।
14-16 B सुहाण खाणी व । 17 A जण° । 18 B मिहंति । 19 C दारासु । 20-22 B जेण खरी ।
23 A एइ । 24 A °हुंता; D °भोइ । 25 B C महिला । 26 B C परयणम्मि । 27 C तिसिए ।
28 C वि जं जलं । 29 B कामा । 30 B विसेसओ; C विसेविओ । 31 C त्ति । 32 B वट्ठइ । 33 A
°उत्तिमे । 34 C °मज्झत्थं । 35 A B पूयाण; C भूयाण । 36 A पुव्वंति । 37 A जेणाह । 38 C को उ ।
39 B पउरं पि । 40 C अप्पाणं । 41-44 A किं वन्नसि हयमेहं । 45 B C अणुरूवं । 46 B एयं ।
47 B करेमो । 48 C अणुरूवं । 49 B तुरियं; D इत्थं ।

मंतीहिं तओ भणियं* जइ वि हु बहवे वि अत्थि इह सगुणा । तह वि हु अम्हाण मणं थक्कं रइवल्लहे चेव ॥ २२
 चिंतइ राया वि मणे भणियं मज्जेव सम्मयमिमेहिं । सह वसमाणाण इहं सरिसो चिय बुद्धिपरिणामो ॥ २३
 जइ मंतीण न होंतो विविहो^१ बुद्धीए पयरिसो पयडो । ता किंकर व ताणं रायाणो कीस वटंति ? ॥ २४
 परमत्थेणं रज्जं मंतीणं चेव एत्थ लोयम्मि । सव्वो वि जओ कडओ तेसिं चिय कुणइ आणं^२ ति^३ ॥ २५
 जइ मंतिणो न होजा राईणं^४ वसणरक्खया^५ एत्थ । ता नरवईणं नूणं नामं पि पणइयं होंतं ॥ २६
 वसणम्मि समावडिओ^७ सूरु वि हु नरवई दहं भीओ । पुच्छइ किं करणीयं मोत्तूणं सव्वकडयं ति ॥ २७
 नत्थेउं^८ बुद्धीए बंधेउं वयणरज्जुमालाए । मंतियणो^९ हलियसमो रायवइल्लं^{१०} भमाडेइ ॥ २८
 इय चिंतिऊण मेहो तेसिं जंपेइ सुट्टु संतुट्टो । मज्झमणइयमेव य तुम्मेहिं^{११} यं मंतियं एयं^{१२} ॥ २९
 तम्हा कन्नं दाउं पेसिज्जइ सिग्घमेव अवियारं । सोपारयम्मि नयरे कुसलो रयवाडिओ^{१३} कोइ^{१४} ॥ ३०
 तक्कालुप्पन्नमई परहिययवियाणओ वयणदक्खो । अवधारओ^{१५} निलोहो^{१६} भत्तो^{१७} रयवारिओ^{१८} कुसलो ॥ ३१
 दूयायत्तो जेणं संधी तह विग्गहो य लोयम्मि । कज्जम्मि पट्टविज्जइ कुसलो दूओ^{१९} पयत्तेणं^{२०} ॥ ३२
 अन्नदियहम्मि सालो दाऊणं पाहुडं बहुपयारं । रइवल्लहस्स पासे दूओ संपेसिओ तेहिं ॥ ३३
 सालेण वि गंतूणं दिन्ना रइवल्लहस्स सा कमला । तेण वि तुट्टमणेणं सायरतरमिच्छिया कन्ना ॥ ३४
 मणचिंतियं पि कज्जं संपज्जइ एत्थ पुन्नवंताणं । पावजुयाणं^{२१} नूणं करयलपत्तं पि नासेइ ॥ ३५
 रइवल्लहो वि सालं सम्माणिय पट्टवेइ भस्यच्छे । तेण वि गंतूण तहिं नरवइणो अक्खियं सव्वं ॥ ३६
 कइवयदिवसेहिं तओ पत्तो रइवल्लहो वि भस्यच्छे । परिणेइ य तं कन्नं महांविभूईए सुहलग्गे ॥ ३७
 करगहणेणं^{२३} यं गहियं अन्नोन्नं हिययमेव दोणं पि । दिट्ठीए मिलणेण य बद्धं तं चेव अइगाढं ॥ ३८
 अन्नोन्नं मिहुणजणो दिट्ठिं दाऊणं जं नियत्तेइ । बंधेऊणं हिययं तं आणइ अप्पपासम्मि ॥ ३९
 विसमाओ महिलाओ एयं कज्जेण नज्जए एत्थ । दिट्ठितिहाएणं^{२५} जओ हिययं पुरिसाण बंधंति ॥ ४०
 सव्वं चिय तुच्छत्तं इत्थीणं अत्थि एत्थ लोयम्मि । अइवल्लहे^{२६} वि^{२७} जेणं दिट्ठीए तिहाययं देंति ॥ ४१
 अइवल्लहं पि मेहो दाउं दाएजयं विसजेइ । रइवल्लहं सकमलं रयमाणो परियणसमेओ ॥ ४२
 रइवल्लहो कमेणं पत्तो^{२८} गंतूण निययनयरम्मि । अप्पाणं मन्नंतो सकयत्थं कमललंभेण ॥ ४३

* The following three quarters are found instead in B and C:—

सोपारयनयरसामिओ भत्ता ।

रइवल्लहो य जुत्तो, अम्हं पडिहाइ कमलाए ॥ २२ ॥

† The following stanza is found instead in B and C:—

राया वि तओ चिंतइ, मम सम्मयमेव मंतियमिमेहिं ।

सह वसमाणाण इहं सरिसो चिय बुद्धिपरिणामो ॥ २३ ॥

1 B C विह्वो । 2-3 B आणत्ति । 4 B रायाणं । 5 C °रक्खणा । 6 B नरवइणा(णो) । 7 B C समावडिए । 8 B नचेउं । 9 B °ज्जणे । 10 D °बइल्ले । 11 B C it is not to be found in these Mss. 12 B वयणं । 13 B रवारिओ; C रइवारिओ; D रयवारिओ । 14 C को वि । 15 B C अवधारिओ । 16 B तिलोहो । 17 B तत्तो । 18 C रइवारिओ । 19-20 C D चिय दूयो तेणं । 21 B C पावेण पुणो । 22 C D सुट्टु । 23 C °गहणेणं । 24 C it is not found in this Ms. 25 B C °तिहाएण । 26 B अइवल्लइय । 27 B व ।

§ The following quarters are found in B:—

पत्तो नयरीए परियणसमेओ ।

अप्पाणं मन्नंतो कमलालाभेण कयकिच्चं ॥ ४३ ॥

कमलजुयं गयखंधे पविसंतं सह बलेण कयसोहं । कमलाजुतं व हरिं पेच्छइ रइवल्लहं^१ लोओ ॥ ४४
 बाला तरुणा विद्धां पुरिसा अहं^२ इत्थिओ य नयरस्स । निव-कमलदंसणत्थं चडंति उच्चुच्चैठाणेसु ॥ ४५
 पुरिसा थुणंति रायं इत्थीओ पयडमेव^३ कमलं च । भज्जा-कंतफलेणं अणन्नसरिसेण परितुट्ठा ॥ ४६
 अन्ना सही यं जंपइ वत्था-ऽऽहरणेहिं बहिणि ! चंगत्तं । जइ मज्झ ताईं होज्जा ता एसा पायधूलि त्ति ॥ ४७
 एयं पभणइ अन्ना को किर लोयाण एत्थ कोडो^४ त्ति ? । नियभत्तारसणाहा इयरा वि हु सोहए महिला ॥ ४८
 लज्जा वि नत्थि हियए एयाए^५ एगआसणगयाए । जइ किर खज्जइ मंसं ता वज्जइ किं गले हड्डं ? ॥ ४९
 एक्का सहीण पुरओ जंपइ वयणं^६ सुपेसलं पयडं^{१०} । सव्वं पि हु धम्मफलं जं दीसइ उत्तमं किं पि ॥ ५०
 ता जइ इच्छह एयं कुणह पयत्तेण धम्मकज्जाइं । कोडेण^{११} हलप्फ^{१२}लिया न हु वज्जइ पोड्डेले कोड्डं^{१३} ॥ ५१
 इय बहुभेयालावे^{१४} जाए लोयाण^{१५} तत्थं^{१६} नयरम्मि । पविसइ* कमलासहिओ रायाणं रजं च पालेइ ॥ ५२
 रइवल्लह-कमलाणं जं सोक्खं तत्थ विसयनिरयाणं । तं जइ मुणंति ते च्चिय किं बहुणा एत्थं भणिणं ? ॥ ५३
 विसयसुहं^{१८} पसुइ^{१९}दुहं पढमसवत्तीण जाइं दुक्खाइं । ताईं न जंति कहेउं हियएण परं धरिजंति ॥ ५४
 गिरिनयेरे रायसुओ नामेणं कित्तिवद्धणो तइया । अहियं इत्थीलोलो कमलाए सुणिय गुणनियरं^{२०} ॥ ५५
 जोगंधरनियमित्तं^{२१} लज्जं मोत्तूण भणइ एगंते । जइ कमलाए न संगो ता मंहं मरणं फुडं^{२३} जाणं ॥ ५६
 जोगंधरेण भणियं दुविहा मित्तेह होंति जुवईओ । काओ पइव्याओ अन्नाओ सव्वजणियाओ ॥ ५७
 जइ सा पइवयकलिया ता निप्फलमेव तीए आणयणं । पइवइयाओ^{२५} जेणं^{२६} जीयं पि चयंति न हु सीलं ॥ ५८
 अह कित्तिवद्धणेणं भणियं जोगंधरस्स वयणं तु । आणयणं तव उचियं सेसं मह चेव आयत्तं ॥ ५९
 अन्नदियहम्मि कमला सुत्ता रयणीए मज्झसमयम्मि । जोगंधरेण नाउं आणीया इत्ति गिरिनयेरे ॥ ६०
 भूमीहरम्मि छन्ने सयणीए ठाविऊण तं^{२७} कमलं । जोगंधरो ससंको तओ पएसाओ निक्खंतो ॥ ६१
 जेण सईओ मुणिणो जोगिणि-देवा य सुट्ठु रोसवियां ।

वाहिं अहव उमायं (अहवुम्मायं) मरणं वा इत्ति कुव्वंति ॥

सयणीयवत्थकलियं मंगलआहरणधारिणिं^{३०} तह य । सो कित्तिवद्धणनिवो कमलं दट्ठूण चित्तेइ ॥ ६३
 एवंविहा वि एसा चित्तं कामीण हरइ वरमहिला । भूसियदेहा नूणं तियसाण वि देज्जं^{३१} उम्मायं ॥ ६४
 जइ एवं चिय एसा भुंजिज्जइ नत्थि कामनिस्संदो^{३२} । उभयाणुरायकलिओ कामो किर वन्निओ सत्थे^{३३} ॥ ६५
 केली हासुम्मीसो पंचपयारेहिं संजुओ रम्मो । सो खलु कामो भणिओ अन्नो पुण रासहो कामो^{३४} ॥ ६६
 तम्हा बोहिय एयं^{३५} चित्तं रंजेमि महरवयणेहिं । जेण महं संजायइ इमीए सह उत्तमो कामो ॥ ६७
 इय चित्तिऊण जंपइ कमले ! उट्ठेह नियह मह वयणं । तुज्झाहं^{३६} देवेहिं दिन्नो भत्तारबुद्धीए ॥ ६८
 अह कमला उट्ठेउं दट्ठूणं कित्तिवद्धणं सहसा । चित्तइ सज्झसभरियां किं एयं मज्झ संजायं ? ॥ ६९
 अन्नं गेहं सयणं अन्नो चिय एस दीसए पुरिसो । कहं मज्झ अउन्नाए कम्मविवागो इमो जाओ ? ॥ ७०

1 B रइवल्लहो । 2 C बुद्धा । 3 C तह । 4 C (𑀅𑀲) उच्चत्थं । 5 A पयडमे; C पयडतो य ।
 6 B ०६ । 7 B कोडं; C कोड्डं । 8 A एया । 9 B बाला । 10 B वयणं । 11 A कोट्टेण; B C कोट्टेण ।
 12 B C हड्डं । 13 A C कोडं । 14 A ०भेयपयारे; C ०भेयपलावे । 15 B कोडहलम्मि । 16 C
 एत्थ । * The following is thus found in C:— कमलाराया, नियगेहे सुट्ठु रम्मम्मि ॥ † The
 following is thus found in B: नीसेससुहजणओ ॥ 17 A तत्थ । 18 A ०सुह । 19 A पसुइ B पसु
 (स) वं । 20 B सोहगं । 21 A C ०मित्तो । 22 B it is not found in this Ms. 23 B
 नित्तुलं । 24 B मज्झ । 25-26 B अहवा पत्तिव्याओ । 27 B सं । 28 B ०रुसविया । 29 C मा ।
 30 A ०धारणिं । 31 B देह । 32 C ०नीसंदो । 33 A सत्थो । 34 A कम्मो । § D This st.
 is not found in this Ms. 35 A मेयं । 36 A तुज्झोहं । 37 B ०हियया । 38 A अह ।

निवतणएणं भणियं मं जाणसु कित्तिवद्धणं सुयणुं ! । गिरिनयरसामिसालं तुह भत्तारं अणन्नरयं ॥ ७१
 पडिऊणं पाएसुं एयं^२ पि हु भणइ पेसलं वयणं । मह जीवस्स घरस्स य तं चेवं यं सामिणी नूणं ॥ ७२
 पभणइ कमला पि तयं हा पाव ! अकित्तिवद्धणो तं सि । जं इच्छसि भुंजेउं रइवल्लहभारियं कुलयं^५ ॥ ७३
 जइ अचिरेण न पेससि घरिणी रइवल्लहस्सं तं पावं ! । ता तस्स खग्गरयणं निवडेही तुह गले नियमा ॥ ७४
 ताडेऊणं^८ बहुहा निट्ठुरवयणेहिं सो तयं भणइ । तुज्झाहं अइपावे^९ ! अज्ज सइत्तं पणासेमि ॥ ७५
 संजमिय हत्थ-पाए गलसंकलसंजुयं च काऊणं । नरया^{१०}याराए लहुं घलेमि^{११} पइंसुं गोत्तीए ॥ ७६
 रइवल्लहो वि दहुं सयणीयं^{१३} सुन्नयं^{१४} इमं भणइ । सेज्जापाहरियाणं कत्थ गया कहह मह भज्जा ? ॥ ७७
 भणियं च तेहिं सामिय ! रत्तिं जग्गंतयाण अम्हाणं । पयचारेणं देवी न निग्गया ताव नियमेणं ॥ ७८
 सव्वं पि वा(पा)हिऊणं पभणइ रइवल्लहो जणसमक्खं । विज्जावलेण केण वि^{१५} हरिया नियमा महं भज्जा^{१६} ॥ ७९

*पुरिसाहमं वियाणसु निज्जइ दूरे वि जस्स किर भज्जा ।

उच्छंगठिया वि पुणो निज्जइ जस्सेह किं भणिमो ? ॥ ८० ॥

जो मह कहेज वत्तं भज्जाए को वि^{१७} कह वि^{१८} ठाणम्मि । रजं पि तस्स देमो दविणं च जहिच्छियं चेवं^{१९} ॥ ८१
 सोगावन्नस्स तहिं पंचममासम्मि तस्स रायस्स । पत्तो केवलनाणी वणसंडे तस्स नयरस्स ॥ ८२
 सोऊण तओ राया पट्ठणलोएण संजुओ सिग्घं^{२१} । थोऊणं तं सुसाहुं^{२३} उवविट्ठो भत्तिसंजुत्तो ॥ ८३
 कहिए धम्मसरूवे मुणिवरवसहेण सव्वलोयाणं । नाऊणं कहंतरियं पुच्छइ रइवल्लहो एयं ॥ ८४

किं जीवइ अहव मुया मह कंता अणह सामि ! गुणकलिया ? ।

कहियं च जहावत्तं मुणिणा वि हु तस्स तं सव्वं ॥

कम्मस्स कस्स भयवं ! तीए विवागो यं दासुणो एस ? । किं गोत्तीए मरणं बंधाओ होज्ज मोक्खो वा ? ॥ ८६
 अह जंपइ मुणिवसहो विंशयं^{२५}नयरम्मि हुज्जओ^{२७} राया । तस्स य घरिणी धन्ना आसी सा तुज्झ भज्ज त्ति ॥ ८७
 कोहाविट्ठमणाए नियचेडी बंधिऊण पक्खित्ता^{२८} । भूमीहरम्मि तइया तयाए^{२९} अणुकंपरहियाए ॥ ८८
 परियणपसाइयाए मुक्का सा ताए थेवदिवसेहिं^{३०} । तब्बंधणपच्चइयं बद्धं कम्मं च देवीए ॥ ८९
 तस्स फलं भुंजेउं कडुयं^{३१} बहुयासु चेव जोणीसु । तुह भज्जा संजाया अंतिलं^{३२} बंधणं चेयं^{३३} ॥ ९०
 अन्नभवे बद्धाए महइं^{३४} काऊण पंचमी^{३५} भणियं^{३६} । जम्मंतरे^{३७} वि^{३८} मज्झं बंधणमोक्खो लहुं होज्जा ॥ ९१
 होही तीए मोक्खो तीए पभावेण मासमेत्तेणं^{३९} । तुमए वि समं मिलणं नरवइ ! मा संसयं कुणसु ॥ ९२
 नरवइपमुहाण तहिं जाओ बहुयाणं सुट्ठु पडिबोहो । सो वि मुणी नीसंगो विहरइ अन्नेसु देसेसु ॥ ९३
 गिरिनयरे वि हु पत्तो अइसयं^{४०}नाणी महावलो नामं । तस्स पहावेणं लहुं कमलाए बंधणं तुट्ठं ॥ ९४
 अह कित्तिवद्धणो वि हु वंदित्ता मुणिवरं सुणइ धम्मं । बहुयाण बोहणत्थं भणइ मुणी कमलवित्तंतं^{४३} ॥ ९५
 सिरिपंचमिमाहणं पेच्छह एत्थेवं^{४४} लोयपच्चक्खं । कमलाए निगडंभंगो पुट्ठावत्थाए^{४५} देहस्स ॥ ९६

1 A सुयणं । 2 C एवं । 3-4 C चेविह । 5 B कु(क)मलं । 6 B °वल्लहव्व । 7 B पावं ।
 8 B तो ताडिऊण । 9 B आ पावे ! । 10 B नरगा° । 11 B घलेसि; C पलेमि; D पखिप्पइ ।
 12 B C तइंसु । 13 B सुन्नं । 14 B सयणीययं । 15 B °इ । 16 C D कंता । * The following
 first half is found in B:—सो खलु पुरिसाहम्मो निज्जइ हरिऊण जस्स किर भज्जा । 17 A को ।
 18 A कहिं चि । 19 B पउरं । 20 B बहुणा । 21 B तत्थ । 22 C थोऊणं । 23 C साहुं । 24 A
 काऊण । 25 A उ । 26 A विंभय°; B विंभय° । 27 B C हुज्जओ । 28 A B परिखित्ता । 29 C
 ताए । 30 B °दियहेहिं । 31 A बहुयं । 32 B आइलं । 33 C चेव । 34 B C महइं । 35 B
 C पंचमी । 36 C भणइ । 37-38 C जम्मंतरम्मि । 39 A °मित्तेणं । 40 A बहुआण । 41 B अइसइ° ।
 42 A D पभावेण । 43 B °वुत्तंतं । 44 B तत्थेव । 45 C नियल° । 46 A C °वत्थाय ।

सोऊण इमं वयणं विमलमणो कित्तिवद्धणो भीओ । निंदइ निरु अप्पाणं लज्जा-दयपरिगओ अहियं ॥ ९७
 कामासत्तेण मए आढत्तं उभयलोयदुक्खयरं । कमलाए निच्छएणं तं न कयं पुन्नजोएणं ॥ ९८
 अह उट्ठिऊण तत्तो कमलं गोत्तीहेराओ नीणेउं^१ । खामेइ चलणपडिओ^३ अइनिरु महुरेहिं वयणेहिं ॥ ९९
 अहट्ठवो पावो अहयं लोयम्मि^४ निंदिओ धट्ठो । तुज्झ अपावाए कयं वसणं अइदारुणं जेण ॥ १००
 तं चेव मज्झ बंधू धम्मायरिओ य एत्थ नियमेण । वट्ठन्तो य अकज्जे जेणाहं वारिओ^५ तइया ॥ १
 अकरितो वि हु लच्छिं वयणं अइनिट्ठुरं पि बोहंतो^७ । पावाओ नियत्ततो^८ तत्तेणं बंधवो भणिओ ॥ २
 बहिणि ! पसाएण तुमं रोसं रइवल्लहस्स अवणेज्जा^९ । वच्चा मि तुज्झ नयरे अहमेव तुमाए परिकलिओ ॥ ३
 भरिऊण^{१०} वहणाइं^{११} रयणाईणं महग्घमोल्लणं^{१२} । कमलाए समं चलिओ गिरिनयरनराहिवो^{१३} सहसा ॥ ४
 रइवल्लहो वि रुट्ठो नासत्थं कित्तिवद्धणनिवस्स । सामंतचक्ककलिओ चलिओ^{१४} सहस त्ति नयराओ^{१५} ॥ ५
 एत्थंतरम्मि पत्तो कमलाए लेहवाहओ तत्थं^{१६} । पडिहारेण निउत्तो^{१७} पविसइ रइवल्लहसमीवे ॥ ६
 पणमियं सो वि हु निवइं लेहं अप्पेइ कमललिहियं च । राया वि सयं गिण्हिय तं वायइ सुट्ठु परितुट्ठो ॥ ७
 सिरिकमलाए हियए पणमिय रइवल्लहं महारायं^{१८} । रयणायरमज्झाओ कमला विन्नत्तियं कुणइ ॥ ८
 अक्खयसीलसरीरां^{१९} तुम्ह पसाएण सामि ! अच्छामि । हिययट्ठिण तुमए जेण सणाहं^{२०} अहं सामि^{२१} ! ॥ ९

भाया वि मज्झ सामिय ! आगच्छइ कित्तिवद्धणो नाम ।

तुह चलणदंसणत्थं गुणगणकलिओ महासत्तो ॥

११०

चिंतिइ राया वि मणे पेच्छह कमलाए सीलमाहप्पं । सत्तू वि मज्झ मित्तो जाओ जेणं अकिच्छेणं ॥ १
 वद्धाविओ य राया उत्तिन्ना कित्तिवद्धणसमेया । कमला बहुजणकलियां^{२३} रयणायरतीरेदसम्मि ॥ २
 सुट्ठु विभूईए तओ^{२४} गंतूणं कित्तिवद्धणं^{२५} राया । कमलाए समं पेसइ नियनयरे^{२६} हरिसिओ^{२७} रम्मे^{२८} ॥ ३
 रयणाइयं^{२९} चै^{३०} सव्वं अप्पेउं कित्तिवद्धणो तस्स । पडिवज्जाविय सेवं अच्छेउं कइवयदिणाइं ॥ ४
 कयसम्माणो गच्छइ नियनयरे सह बलेण संतुट्ठो^{३१} । रइवल्लहो वि भुंजइ कमलाए समं महाभोए ॥ ५
 पुत्तम्मि तओ जाए जोग्गे^{३२} जणवल्लहम्मि गुणकलिए । दाऊण तस्स रज्जं पूयं काउं^{३३} जिणिदाणं^{३४} ॥ ६
 दाऊणं^{३५} दाणमउलं खामित्ता सब्बलोयसंघायं । चंदणसूरिसमीवे सुहलग्गे महविभूईए ॥ ७
 गिण्हंति दोवि दिक्खं नर-नारिजणे^{३७} संजुया पच्छं^{३८} । मोत्तूण विसयतणं मुत्तिसुहाकंखिणो निच्चं ॥ ८
 अज्जा य नंद णामा कमलाए पवित्तिणी सुहा दिन्ना । विहरंति अणिस्साए गामा-उगंरं-नगंरं-माईसु ॥ ९
 नाणम्मि दंसणम्मि य चरणम्मि तवम्मि तहं^{४१} यं विरियम्मि^{४२} । पइदियहं वट्ठंता कुणंति ते आयरं परमं ॥ १२०
 दट्ठूण ताण चरियं सोऊणं पंचमीए माहप्पं । बहुयाणं^{४४} वि^{४५} जिणधम्मे सुट्ठुयरं आयरो जाओ^{४६} ॥ १२१

1 B गुत्ती° । 2 C नीणेइ । 3 B °वडिओ । 4 B लोएण । 5 C °धारिओ । 6 A लच्छी ।
 7 C बोहंतो । 8 A नियत्ततो । 9 C अवणेज्ज । 10 C भरिऊण । 11 C पवहणाइं । 12 B °मुल्लाइं ।
 13 C °पुराहिवो । 14 C it is not found in this Ms. 15 C this word is followed by
 नीसरिओ । 16 C एत्थ । 17 B नियत्तो । 18 C पणविय । 19 C महाराय । 20 B अक्खंडियवरसीला ।
 21 A D अणाहा । 22 A D इत्थ । * B जेण मेत्तो एयाए पहावओ जाओ । 23 B °सहिया । † B
 पत्ता रयडायरतडम्मि । 24 B गओ । 25 B °वद्धणो । 26 B °नयरं । 27 B पसुइओ; C पेसिओ ।
 28 B राया । ‡ B रयणाइं पाहुडाइं डोएउं । 29 C रयणाईयं । 30 C it is not found in this Ms.
 31 A D संजुत्तो । 32 B जोगे । 33 B काऊण य । 34 B जिणाणं । 35 B काऊण । 36 B वर°;
 C महा । 37 B °गणेण । 38 B पावा । 39 A °यर° । 40 A °नयर° । 41-43 B वीरिए तह य ।
 44 B बहुयाणं । 45 B it is missing in this Ms. 46 B जातो ।

वच्चतेसु दिनेसु^१ घाइयकम्मेसु सुद्धुखीणेषु । रइवल्लह-कमलाणं उप्पन्नं केवलं नाणं ॥ १२२
पडिबोहिऊण बहवे काऊणं केवलीसमुग्घायं । मोत्तूणं इहं^३ देहं पत्तो रइवल्लहो सिद्धिं ॥ ३
भरुयच्छे गंतूणं पडिबोहिय पियर-माइएँ तत्थ । कमला वि गया मोक्खं सिरिपंचमिकरणबीएणं^५ ॥ ४
बंधण-मोक्खसमेयं कमलाएँ कहाणयं सुणेऊणं^६ । जो करइ पंचमिवयं सो वि^८ हुं पावेइँ सोक्खाइँ^{११} ॥ १२५

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये कमलाख्यानकं
पञ्चमं समाप्तम् ॥

*

६. गुणाणुरागकहा

बंधणमोक्खहारं भणियं कमलागयं^{१२} लेसेणं^{१३} । संपइ विहवदारं गुणाणुरायस्स वोच्छेहं ॥ १
एत्थेव भरहवासे नयरि अव(उ)ज्झ त्ति सुद्धु विक्खाया । लोयाण वंदणिजा उत्तिमपुरिसाण ठाणं^{१५} ति^{१६} ॥ २
विहवेण धणयतुल्लो सेट्ठी नामेण संगओ तत्थ^{१७} । विहवमएणं मत्तो तिगसरिसं मन्नए अन्नं ॥ ३
बहुयं पि देइ दाणं गउरवरहियं जणाणं पयईए । इंदं पि मुणइ रकं सो निच्चं माणदोसेणं^{१९} ॥ ४
एवं सो मयमत्तो, दारिदिनिबंधणं तु बंधेउं । कम्मं विवायकडुयं तत्थेव अणाहइँभस्सं^{२१} ॥ ५
पुन्नाए घरिणीए मरिउं पुत्तत्तेण उववन्नो । नामेण वीरचंदो गम्भे चियं^{२३} वित्तनासणओ ॥ ६
चेयणमचेयणं वा तं जायइँ किं पि गेहमज्झम्मि । दालिहं विहवो वा जायइ जेणेह लोयाणं^{२५} ॥ ७
केणावि पुणो मरणं वाही तह बंधणं च केणावि । तह तिव्वविडं वणयं जाएणं होइ^{२७} लोयाणं ॥ ८
जह जह वड्डइ बालो तह तह दालिहकंदलीओ वि । पसरंति दुक्खजणया पइदियहं ताणं भवणम्मिं^{२८} ॥ ९
विहडंति कुठाराइँ^{२९} सुन्नं^{३०} सबं पि होइ भंडारं । छारं-गारजुयाइँ तह य निहाणाइँ जायाइँ ॥ १०
दिन्नं पि नेय लब्भइ सब्बे अद्देयणं पि मग्गंति । सब्बाइँ चउपयाइँ मरंति नासंति पइदियहं ॥ ११
निविडाइँ^{३१} वि गेहाइँ पडंति मूलाओ तह य वीहीओ । उवगरणं पि हु निच्चं दिसोदिसं जाइ सबं पि ॥ १२
अह अन्नया कयाइँ दुक्खियचित्ताण नट्टपुन्नाणं^{३२} । मग्गंताणं ताणं मरणं^{३३} सरणं^{३४} च संजायं ॥ १३
इट्ठेणं^{३५} विरहियाणं विहवमुक्काण वाहियाणं^{३६} च । पिसुणेहिं^{३८} पीडियाणं मरणं चिय होइ सरणं^{३९} तु ॥ १४
एगागी संजाओ कमेण सो वीरचंदकुलउत्तो । जणपरिभूओ हिंडइ नयरीएँ मज्झयारम्मिं ॥ १५
जं जं करेइ किं पि वि तं तं सबं पि निप्फलं तस्स । कम्मविवागेणं पुणो दुक्खं^{४३} वहं-बंधणाइँयं ॥ १६
ववसाएणं^{४५} ठियाण वि पुन्नविहूणाण एत्थ लोयम्मि । कणयं पि हत्थच्छित्तं^{४६} नियमा धूलित्तणमुवेइ ॥ १७
पइदियहं तस्स घरे भुत्तं पीयं च निवसियं जेण । सो वि हु विमुहो जाओ लोओ खलु वीरचंदस्स ॥ १८

1 C दिनेसु य । 2 B मोत्तूणं । 3 B इह; C इमं । 4 C °माइयं । 5 B °बीएणं । 6 A सुणेऊण ।
7 B कुणइ । 8 B it is not found in this Ms. 9 B it is not found in this Ms.
10 B पावति । 11 B सिद्धिपयमो(सो)क्खं । * B D पंचमिफलसंसूचकं कमलाख्यानकं समाप्तम्; C इति
महेश्वरसूरिविरचितं पंचमिफलसंसूचकं कमलाख्यानकं समाप्तम् ॥ 12 B it is missing. 13 B समासेणं ।
14 A उत्तमं । 15-16 B ठायंति । 17 B अत्थि । 18 A D जणेण । 19 B °दोसेण । 20 B C य ।
21 B C इहमं । 22 B C नाहस्स । 23 B चिय । 24 A D जइ । 25 A D लोयाण । 26 C
होति । 27 B नाण; C नाहं । 28 C °भुवणम्मि । 29 A D कुठाराइँ । 30 B अन्नं । 31 B C
निविडाइँ । 32 B C नाहपुन्ना । 33 B D सरणं । 34 B मरणं । 35 B इद्धाण । 36-37 C वाहिक-
लियाणं । 38 A पिसुणेहि । 39 C सेयं । 40-41 B नयरमज्झम्मि । 42 A D °विणासेण । 43 A D
दुक्खं । 44 A D °वहं । 45 B ववसायम्मि । 46 B °हुत्तं ।

मित्तो सयणो धूया माया य पिया य भाई-माईया । सबे वि होंति विमुहा दालिदकलंकियतणूणं^२ ॥ १९
उचियं हियं सुभणियं^३ भणियं^४ वयणं^५ पि^६ लच्छिरहियस्स ।

नेहजुयं पि हु सहसा हीरइ दालिदपवणेणं ॥

२०

निरवेक्खं पि हु दहुं दालिदकलंकियं च दारम्मि । सुहु वि पियस्स सहसा दिज्जइ मसिवट्ठो^८ वयणे ॥ २१

उट्ठेऊण पहाए पढमं दूरेण वज्जए लोओ । दालिदयवयणाइं भोयणं^{१०} लाभस्स संकाए ॥ २२

गोट्ठी वि सुहु मिट्ठा दालिदविडंबियाण लोएहिं^{१२} । वज्जिज्जइं दूरेण सुसलिलचंडालकूवं^{१४} वं^{१५} ॥ २३

वच्छलेण जुयस्स वि गेहं दालिदियस्स^{१६} वज्जेति^{१७} । परमत्थबंधवा वि हु दूरेण मसानं^{१८} भूमि व्व ॥ २४

निस्साणं^{१९} वंधूण वि मरणे दुक्खं पि नेह लोयस्स । अहवा कज्जं इडुं बंधू पुण नाममेत्तेणं^{२०} ॥ २५

नाण-कला-विन्नाणं विणओ सूरत्तणं च धीरत्तं^{२१} । दालिदनिवासाणं सबं पि निरत्थयं होइ ॥ २६

मूलं परिभवंतस्सणो दालिदं चेव होइ नियमेणं^{२३} । निस्सो जो^{२४} सगुणो^{२५} वि हु तणं व लोयाण पडिहाइ ॥ २७

अह सो वि वीरचंदो दालिदकरालिओ जणसएहिं^{२६} । निंदजंतो निंदइ अप्पाणं हिययं^{२७} मज्झम्मि ॥ २८

* किं मह जम्मेण इहं पुरिसत्थविवज्जिएण अहलेणं^{२८} ? । अयगलथणसरिसेणं इओ तओ हिंडमाणेणं ॥ २९

केण वि निययगुणेणं जो न वि उब्भेइ^{२९} अप्पणो वंसं । निम्मलकित्तिपडायं^{३०} किं नणु जम्मेण तस्सेह ? ॥ ३०

उवयारेण विहूणो^{३१} पुरिसो जाओ वि एत्थ लोयम्मि । नियकुलविग्गोवणओ रंडागब्भो व्व नियमेणं^{३२} ॥ ३१

मह निंदियस्स संपइ जुज्जइ वसिउं न एत्थ देसम्मि । तम्हा विएसगमणं करेमि अचिरेण किं बहुणा ? ॥ ३२

माणुन्नयाण धणवज्जियाण सहयरजणेण हसियाणं^{३३} । जुज्जइ विएसगमणं मणनिव्वुड्कारणं परमं ॥ ३३

इय चिंतिऊण तत्तो निक्खंतो सो यं^{३४} दुक्खसंतत्तो । होंति चिय दुक्खाइं जम्मणभूमिं^{३५} मुयंताणं ॥ ३४

अणुवाहणोऽसहाओ कुच्छियवसणो असंचलो तहं^{३६} यं^{३७} । मगं अयाणमाणो दुक्खत्तो अडइ अडई^{३८} ॥ ३५

खुह-तिस-परिस्समेहिं^{३९} मरणावत्थो मणेण चित्तेइ । कह मरणं मह जायं अडवीए पुत्तरहियस्स ? ॥ ३६

थोवंतरम्मि पेच्छइ बहुविहरुक्खेहिं सोहियं रम्मं । निम्मलसलिलतलायं बहुसत्तनिसेवियं सहसा ॥ ३७

गंतूण तत्थ तुरिओ सलिलं अवगाहिऊण आईए । थोवं^{४०} थोवं^{४१} पच्छा वीसमिओ पियइ तीरत्थो ॥ ३८

अइसंतो पढमं चिय पियइ^{४२} जणो^{४३} पाणियं^{४४} च जो^{४५} मूढो । सो लहइ पाणहाणिं वाहिं वा एत्थ नियमेणं ॥ ३९

अह तोडियाइं कमसो नाणारूवाइं^{४७} फलविसेसाइं । एगपएसम्मि ठिओ^{४८} भुंजइ सत्थो जहिच्छाए ॥ ४०

सत्थावत्थो जाओ^{४९} जा वियरइ तीरस्सुक्खगहणेसु । ताव मुणिं सो पेच्छइ तरुतलझाणम्मि वट्ठंतं^{५०} ॥ ४१

1 B भायं । 2 B °तणुस्स । 3 B C पि भणियं । 4 B वयणं । 5-6 B पुरिसस्स । 7 B दारिदं ।

8 B °कुच्चओ । 9 A दालिदियं । 10 A भायणं । 11 B C लाभस्स । 12 C लोएणं । 13 B वज्जेज्जइ ।

14-15 A D°कूव व्व । 16 A दालिदयस्स । 17 C वज्जति । 18 A C समानं । 19 A निस्सीणं ।

20 A D °मित्तेणं । 21 C वीरत्तं । 22 A परिहवं । 23 B लोयाणं । 24-25 B जेण जणो; C जेण

जणे । 26 A D °सएणं । 27 B लोयं ।

* This stanza and the following one are thus found in B:—

किं अत्थवज्जिएणं पुरिसेणं लोयनिंदणिजेणं ।

तत्थेव सयणमज्जे इओ तओ हिंडमाणेणं ॥ २९ ॥

किं बहुणा भणिएणं जो न वि वट्ठेइ अप्पणं वंसं ? ।

निम्मलकित्तिपडायं किं पुण जम्मेण तस्सेह ? ॥ ३० ॥

28 C विहलेणं । 29 B C वट्ठेइ । 30 C °परायं । 31 B विहीणो । 32 B नियमेण । 33 B सहियाणं;

C रहियाणं । 34 C हु । 35 B °भूमी । 36-37 B दीणो । 38 B अडवीए । 39 B °परिक्कमेहिं ।

40 B थोयं । 41 B थोयं । 42-46 C जो पियइ(इ) पाणियं जणो । 47 B °रुक्खाओ । 48 B ठितो ।

49 B जातो । 50 C वट्ठंतो ।

दट्ठण तयं मुइओ उवसप्पिय वंदिऊण उवविसइ । दालिदनासणत्थं किं पि उवायं गवेसेइ ॥ ४२
 उस्सारेउं^२ ज्ञाणं सो वि मुणी अन्नकज्जतल्लिच्छो । दाऊण धम्मलभं^३ पुच्छइ वत्तं सुहनिसन्नो^४ ॥ ४३
 अह भणइ वीरचंदो भयवं ! मह देहं^५ किं पि उवएसं । जम्मंतरे वि जेणं दालिदं नेय पेच्छामो^६ ॥ ४४
 एवं इमस्स वोहो होही इयं जाणिउण मुणिणा वि । महइए पंचमीए कहियं वयमुत्तमं तस्स ॥ ४५
 तेणावि तयं गहियं अवितहमेयं ति भाविउं^७ तत्थ । अलियं न जेण मुणिणो जंपंति ह निप्पिहत्ताओ ॥ ४६
 चिंतइ य वीरचंदो परहियनिरया हवंति नियमेणं । समणा जेणं^९ मज्झं वि^{१०} उवएसो सायरं दिन्नो ॥ ४७
 अह सो मुणिवरवसहो विहरइ अन्नत्थ लोयवोहत्थं । सो वि हु तत्थेव ठिओ चिंतइ एयं तु हियएणं^{१२} ॥ ४८
 सत्ताण असंताणं^{१३} यं दोसाणं पयडणम्मि पाएणं । वसणं लोयाण दट्ठं अणुदियहं पावचित्ताणं ॥ ४९
 तम्हा जणवयरहिए रत्ते चिय अच्छिउं मह उचियं । जत्थ न वयणं कडुयं फलमाइजहिच्छियं असणं ॥ ५०
 वत्थाइं वक्कलाइं वित्थिन्नसिलायलाइं^{१५} सयणीयं । असणं जत्थ फलाइं तं रत्तं कह न रमणीयं ? ॥ ५१
 अन्नदियहम्मि पेच्छइ जिणायणं^{१७} सो यं रत्तमज्झम्मि । तुंगं थिरं विसालं सुपुरिसचित्तं व अइरम्मं ॥ ५२
 आइजिणिंदं दट्ठं तस्स य मज्झम्मि सुट्ठुरमणीयं । तं^{१९} पेच्छिऊणं तुट्ठो^{२०} उवविसियं महीयले^{२३} रम्मे^{२४} ॥ ५३
 चिंतइ मणेण एवं नूणं एयस्स पूयकरणेण । नासइ असुहं^{२६} कम्मं महं निबुइं जेणं चित्तस्सं^{३०} ॥ ५४
 अणुदियहं पूएउं दाऊण फलाइं बहुपयाराइं । पणमिय जंपइ एयं^{३१} पइदियहं भत्तिसंजुत्तो ॥ ५५

जइ वि न जाणामि अहं तुम्ह गुणे वन्निउं जडसहावो ।

तह वि हु नमामि सामिय ! तुह चलणे सद्धहियएणं ॥

५६

अन्नायगुणं पि जहा रयणं लोयाण विहवसाहणयं । तह भयवं ! मज्झं तुमं हवेज्ज दालिदनासयरो^{३२} ॥ ५७
 पुन्नम्मि वए पच्छा खविए तह अंतराइए कम्मे । मरिऊण पोयणपुरे उववन्नो पुन्नजोएणं ॥ ५८
 पुत्तो गुणाणुराओ नरवइभरहस्स लच्छिघरिणीए^{३३} । नयण-मणाणंदयरो पइदियहं विहववड्डणओ^{३४} ॥ ५९
 तह तेण गुणा गहिया मयं-मार्यं विवज्जिएण अणुदियहं^{३७} । जह सच्चवियं लोए नियनामं पुरिससीहेण ॥ ६०
 तह सो भुंजइ भोए दाणं पि हु देइ अगणियं बहुसो । जह सव्वो सिरि हायं^{३८} इब्भो मज्झो यं हीणो य ॥ ६१
 दिंतस्स वि पइदियहं^{४०} अहिहयरं तस्स वड्डए विहवो । अहवा पुन्नखएणं^{४१} सो तुट्ठइ नेय दाणेणं ॥ ६२
 जं भुत्त-दिन्नसेसं नट्ठं पि हु तं^{४२} न दुक्खसंजणयं । तेहिं^{४४} विहूणं नट्ठं दुक्खं पुण दारुणं कुणइ ॥ ६३
 इय नाऊण सरूवं^{४५} भुंजह तह देह विमलचित्तेणं । केण समं इह विहवो परलोयं पत्थिओ भणह ॥ ६४
 अह अन्नया कयाइ पडिहारो कहइ भरहनरवइणो । सुलसस्स सामि ! चिट्ठइ पुरिसो दारम्मि किं करिमो ? ॥ ६५
 भरहेणं वि^{४७} सो भणिओ पेसह सहस त्ति अवसरो एसं । नूणं सो सुहकहओ चिन्हेहिं जाणिमो अहयं ॥ ६६
 फंदइ दाहिणनयणं फुरइ तहा दाहिणं भुयासिहरं^{४९} । तेण मए विन्नायं एसो पियभासओ दूओ ॥ ६७

1 B उवविट्ठो । 2 B ऊसारेउं । 3 B °लाहं । 4 A D °निसन्नं । 5 C देहि । 6 B पेच्छामि ।
 7 C इइ । 8 B भावियुं । 9-11 A D मज्झं वि जेणं । 12 B हियएण । 13 B मसंताण; C असं-
 ताणं । 14 C it is not found in this Ms. 15 A विच्छिन्नं । 16 B °सिलाओ चेव । 17 B
 जिणभवणं । 18 B उ । 19 B सो । 20 C अहिवंदिऊण । 21 C हट्ठो । 22 B उवविट्ठो । 23 B
 तस्सं । 24 B पयपुरओ । 25 B नासेइ । 26 B असुहं । 27 C (फ) होइ महं । 28 C (फ) निबुइं ।
 29 C (फ) जेणं; D जणणेण । 30 C it is not found in this Ms. 31 B एवं । 32 C नासणओ ।
 33 A °वरणीए । 34 B °विद्धणओ । 35 A महं; B मइं । 36 B °नाणं; C °माणं । 37 B
 पइदियहं । 38 C हाइं । 39 C व्व । 40 A D अणुदियहं । 41 C °खएण वि । 42-43 C तत्थ ।
 44 B तेहि । 45 C सरूयं । 46-47 A D भरहेणं । 48 B एसो । 49 B च भुयज्जयकं । 50 A C मणे ।

पुरिसस्स दाहिणंगं फुरियं इडुस्स सूयंगं^१ होइ । वामं च इत्थियाए एयं खलु जाणए सब्बो ॥ ६८
 पडिहारणुत्ताओ पविसिय पुरिसो वि पणमिउं निवइं । उवविसिय उचियदेसे भणइ इमं पेसलं वयणं ॥ ६९
 सामिय ! अवज्झनाहो सुलसो नामेण नरवई पयडो । नामेण मियंकसिरिं^२ नियधूयं^३ रूवं-गुणकलियं^४ ॥ ७०
 इच्छइ दाऊण फुडं गुणाणुरायस्स सुट्ठु जत्तेणं^५ । अणुरूववरो जेणं लब्भइ पुत्तेहिं लोयम्मि ॥ ७१
 अह भणइ भरहराया किं खलुं भणिणए एत्थ बहुएणं ? । नरवइधूयं नियमा परिणेही नरवई चेव ॥ ७२
 जाणइ नूणं सुलसो जं जोगं^६ जस्स होइ लोयम्मि । रायाणं मुत्तूणं गुण-दोसे^{१०} को वियारेइ^{११} ? ॥ ७३
 सो चियं जायइ राया जो गुणवंताण संगहं कुणइ । इयरगहणेण जेणं रज्जभंसो धुवं होइ ॥ ७४
 गुणवंतेहिं निवद्धं रज्जं संचेणं सुट्ठु निव्वहइ । भारं च तणाईणं वद्धं रज्जुहिं लोयम्मि ॥ ७५
 ता कहसु इमं गंतुं छोलीए(?) पडिच्छियां मए^{१५} कत्ता । सुलसेण समो सयणो को होही भणहं मंहं अत्तो ? ॥ ७६
 तेण य भणियं सामिय ! सुज्झइ कुमरीए^{१६} सत्तरत्तेणं^{१९} । तम्हा कीरउ पउणं कडयं कुमरस्स जं जोगं ॥ ७७
 पेसइ राया वि लहुं गुणाणुरायं वलेण संजुत्तं । दाऊण दाणजोगं वत्थाईयं च अइवहुयं ॥ ७८
 पत्तो कमेण गंतुं गुणाणुराओ अवज्झनयरम्मि । सुलसो वि सुट्ठु तुट्ठो बहुमाणं कुणइ कुमरस्स ॥ ७९
 पत्ते विवाहसमए पाणिग्गहणम्मि तत्थ निव्वत्ते । वरहत्थीखंधगओ हिंडइ नयरीए मज्झम्मि ॥ ८०
 रच्छामुहेसु तह चउमुहेसु उवरिमतलेसु सब्बेसु । विद्धि गओ यं लोओ उद्धव्वाहो तहिं जाओ ॥ ८१
 दट्ठुं गुणाणुरायं मियंकसिरिसंजुयं जणो भणइ । विहिणा अइकुसलेणं^{२१} अणुरूयं^{२२} मिहुणयं घडियं ॥ ८२
 इत्थी-पुरिसाण गुणा जे के वि हु संभवन्ति संसारे । ते सब्बे वि हु मिलिया इयं^{२३} मिहुणे अत्थि नियमेण ॥ ८३
 इंदाणीसंजुत्तो अइरावयं^{२४} खंधसंठिओ रम्मो । इंदो वि अत्थि सग्गे एयं पि हु निच्छियं^{२५} अज्जं ॥ ८४
 नूणं^{२७} इमाए^{२८} पुब्बिं ललिआ आराहिया सउत्ताए । तेणेसो^{२९} पई लद्धो पयडं चिय एगिया भणइ ॥ ८५
 एवं पयंपमाणं सोऊणं भमडिउं बहिं कुमरो । नियपुव्वभयं सुमरइ सहस त्ति समाउलमणो उ ॥ ८६
 कमलं व सीयपहयं विच्छायं तस्स वयणयं दट्ठुं । पासट्टिएहिं^{३२} भणियं अडणेणं^{३३} खेइओ कुमरो ॥ ८७
 तम्हा गम्मउ गेहं पुणरवि नयरीए दंसणं होही । एत्थंतरम्मि कुमरो मुच्छाविहलंधलो^{३४} जाओ ॥ ८८
 उत्तारेउं सहसा गयवरखंधाओ ठवियं सयणीए । सुलसाईया दुहिया जलसेयणमाइ कुवन्ति ॥ ८९
 अह सत्थं संजायं कुमरं पुच्छन्ति सुलसमाईया । किं एयं तुह जायं सव्वाण वि दुक्खसंजणयं^{३६} ? ॥ ९०
 जोडियहत्थो कुमरो पुरओ सुलसस्स जंपए एयं । तं मज्झं पियां नूणं^{३७} अक्खिज्जइ तेण परमत्थं ॥ ९१
 जणओ तह उवणेया विज्जादाया तहउत्तादाया य । अत्तो वि सरणदाया पियरा पंचेव लोयम्मि ॥ ९२

1 A C सूययं । 2 B C °सिरी । 3 C °धूया । 4 B रूयं । 5 C °कलिया । 6 B जत्तेण ।
 7 B वा । 8 A जोगं । 9 B नियमेणं । 10 C °दोसं । 11 B वियाणेइ । 12 A चिय । 13 B संघेण ।
 14 C परिच्छिया । 15 B इमा । 16 A D तह । 17 A D महं । 18 B C कुमरीय । 19 C
 मासमेत्तेणं । * In place of this, the following is found in B:—तियचच्चेरेसु उज्जाणनयरच्छासु ।
 20 A व्व । 21 B °निउणेणं । 22 B अइरूवं । 23 B इहु । 24 B अइरावइ° । 25 C (卐) निजयं ।
 26 C (卐) जेण । 27 C निऊणं । 28 B इमीए । † The following one and half stanza is
 found in B in place of this:—....., तिकाळं पइओ जिणो वीरो । तेणेसो पइ लद्धो जिणिदधम्मस्स
 कुसुममिमं ॥ ८५ ॥ एकयं पयंपमाणो सोऊणं चितए मणे कुमरो । 29 A C तेणेसं । 30 A C पई ।
 † In place of this, the following stanza is found in C:—एयं पयंपमाणं सोऊणं चितए तहिं
 भमिउं । कुमरो निवपुव्वभयं सुमरइ सो तत्थ सहसत्ति ॥ ८६ ॥ 31 A समरइ । 32 A D पासट्टिएण ।
 33 B गमणेणं । 34 A C °घणो । 35 B ठाविओ । 36 B °संजायं । 37 B मज्झं । 38-39 B
 पियट्ठाणं । 40 C जह ।

पिउं^१-सामिय-मित्ताणं^२ परमत्थं^३ चेव अक्खियं^३ उचियं । तेसिं पयारणेणं पावं चिय जेण अइगख्यं ॥ ९३
 आमरणंतं सव्वं पच्छिमजम्मस्स संतियं कहियं । सव्वाण वि लोयाणं विम्हय-निव्वेयसंजणयं ॥ ९४
 जो पुव्विं निंदंतो लोओ सो चेव मं पसंसेइ । थोवस्स वि ताया ! तुमो पेच्छह धम्मस्स माहप्यं ॥ ९५
 पंचमिमेत्तवस्स वि जिणधम्मे एरिसं फलं जत्थ । सो पडिपुत्तो चिन्नो मोक्खस्स वि साहओ होइ ॥ ९६
 उज्जाणपालएणं कहियं सुलसस्स अवसरे तम्मि । सामिय ! चंदणनामो उज्जाणे केवली पत्तो ॥ ९७
 सव्वे वि तओ गंतुं मुणिवसहं वंदिऊण भावेणं । पुच्छंति सुट्ठु^४ तुट्ठा^५ निय-नियसंदेहकारणयं ॥ ९८
 वोळइ^६ गुणाणुराओ भयवं ! इच्छामि^७ गिण्हउं^८ दिक्खं । संसारवासिभीओ तुम्हाणं अंतिए अहयं^{१०} ॥ ९९
 तो मुणिवरेण भणियं अज्ज वि तुह अत्थि पंचमीजणियं । कम्मं च^{११} भोगहलियं^{१२} वरिसाणं जाव चउवीसं ॥ १००
 सुंदरमसुंदरं वा जाव न भुत्तं^{१३} पुरा इयं कम्मं । ताव न छुट्ठइ जीवो नियमेणं कंखमाणो वि ॥ १
 जइ^{१४} इच्छियं पि कज्जं हवेज्ज लोयाण एत्थ संसारे । ता सुहिउ चिय नियमा सव्वो वि हवेज्ज किं बहुणा ? ॥ २
 तम्हा गेन्हसु एयं^{१५} सावयधम्मं दुवालसंगं पि । पच्छा होही^{१६} दिक्खा तुह नियमा वीरसूरीओ ॥ ३
 अह पणमिऊण भणिओ गुणाणुराएण सो मुणी तइया । गेण्हामि पंचमिवयं तीए पसाओ इमो जेणं ॥ ४
 बहुएहिं समं गहिया अह तेणं पंचमीविहाणेणं । अन्नेहिं सव्वविरइ सम्मत्तं चेव इयरोहिं ॥ ५
 तं वंदिऊण सव्वो मज्जे नयरीए पविसए लोओ । अइरंजिओ कमेणं^{१७} गुणाणुरायस्स चरिएणं ॥ ६
 सुलसो वि तओ राया सव्वेसु वि निययभुत्तिठाणेसु । चेइहरसंघाणं^{१८} पूयणयं कुणइ भावेणं ॥ ७
 अन्नदियहम्मि वच्चइ पोयणनयरम्मि अइविभूई^{१९} । गहिऊण मियंकसिरिं गुणाणुराओ^{२०} महासत्तो ॥ ८
 भरहो वि सुट्ठु मुइओ^{२१} तं कुमरं पेच्छिऊण सकलत्तं । पविसेऊणं नयरे नियरज्जे ठावए सहसा ॥ ९
 पूएइ जिणवरिंदे दाणाइं^{२२} देइ तह सुपत्ताणं । ज्ञायइ धम्मज्झाणं एगंते संठिओ पायं ॥ ११०
 मरिऊण विहाणेणं पत्तो कप्पम्मि वंभलोयम्मि । लेइ अभिग्गहमेयं गुणाणुराओ वि निव्विन्नो ॥ ११
 जम्मि दिणेण सरामो नियचरियं पुव्वजम्मसंबद्धं । दीणाराणं लक्खं धम्मेणं दाहिमो तम्मि^३ ॥ १२
 सो परिपालंइ^{२४} रज्जं इंदो इव सत्तं^{२५} अंगपरिकलियं । भुंजइ भोए वि तहा सव्वाण वि उत्तमे रम्मे ॥ १३
 सामी रट्ठ^{२६} अमच्चो दुग्गं कोसो वलं च मित्तो य । सत्तेव य अंगाइं रज्जस्स हवंति एयाइं ॥ १४
 पइदियहं कुणइ तहा तित्थस्स पभावणं^{२७} च भावेणं । काराविया य तेणं चेइअधरमंडिआ पुहई ॥ १५
 भुंजंतस्स य भोए मियंकसिरिसंजुयस्स नरवइणो । जाया कमेण सुहया तिन्नि सुया सव्वकमणीया ॥ १६
 अन्नदियहम्मि पत्तो वीरायरिओ वि^{२९} तम्मि^{३०} नयरम्मि । नियसीसेहिं समग्गो वणसंडे संठिओ रम्मे ॥ १७
 सोऊणं^{३१} तं राया गंतूणं वंदिऊण भावेणं । धम्मं सुणेइ पणओ^{३२} निव्विन्नो विसयसोक्खाणं ॥ १८
 अह पविसिऊणं^{३३} नयरे^{३४} रज्जं दाऊण जेइपुत्तस्स । गिण्हइ दिक्खं मुइओ अंते गणहारिणो तस्स ॥ १९
 विहरंतो तेण समं गिण्हइ नाणं च चरणं^{३५} संजुत्तो । सिक्खाए परिकलिओ तवचरणं कुणइ भावेणं ॥ १२०
 तह तेण तवं चिन्नं अविचलचित्तेण कवडरहिणं । जह कहिओ वि न नज्जइ एसो उं^{३६} गुणाणुराओ त्ति ॥ १२१

1 B पियुं । 2 B मित्तेणं । 3 A D अक्खिउं । 4 B मुणी(णि) । 5 B हिट्ठा । 6 B जंपइ ।
 7 B पुच्छामि । 8 B गिण्हियं । 9 C वाहिं । 10 A B अहियं । 11 A B it is missing in
 these Ms. 12 A B हलीयं । 13 B भोत्तं । 14 B जो । 15 C एवं । 16 B गिण्हसु । 17 C
 मणेणं । 18 B संघस्स य । 19 A D विट्ठईए । 20 B गुणाणुरातो । 21 B मुइतो । 22 A दाणाइं ।
 23 C तत्थ । 24 B परिवालइ । 25 B C सव्व । 26 B रोट्ठ । 27 B पहावणं । 28 B हरं ।
 29 A य । 30 C तत्थ । 31 C नाऊणं । 32 B पणतो । 33-34 B सो पसत्थदियहे । 35 A D
 विणयं । 36 C हु ।

दिक्खं गहिऊण जणो जो न वि सोसइ कसाय-देहाइं । भिक्खालाभनिमित्तं पव्वजा जीविया तस्स ॥ १२२
खविऊण पावकम्मं केवलनाणं च पाविउं^३ कमसो^४ । पत्तो गुणाणुराओ सिद्धिं^५ सिरिपंचमिवएणं ॥ २३
इय अक्खाणयमेयं गुणाणुरायस्स अक्खियं तुम्ह । सोऊण कुणह धम्मं पन्नत्तं वीयरगेहिं ॥ १२४

*इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये गुणानुरागाख्यानकं
षष्ठं समाप्तम् ॥

*

७. विमलकहा

विहवगयं इह भणियं गुणाणुरायस्स छट्ठमक्खाणं । पाणीण तहाभावं संपइ विमलस्स वोच्छामि ॥ १
दियवरसहस्सकलियं जम्मणभूमिं च वइरसामिस्स । तुंववणं वरनयरं अत्थि इहं भरहमज्झमिं^७ ॥ २
तत्थ दिओ पउमाभो^८ वेयत्थवियाणओ महासत्तो । दिज्जंतं पि हु दाणं न हु लेइ कयाइं केसिं पि^{१०} ॥ ३
अडवीओ^{११} गहिऊणं उंछाईयं च असणकज्जेणं^{१२} । धन्नाए घरिणीए आणेउं^{१३} अप्पए निच्चं ॥ ४
भणइ य तं मह घरिणी जइ काहिसि मज्झं^{१४} चेव^{१५} अणुकूलं । इयरह नूणं सत्तू दोसु वि लोएसु दुहजणया ॥ ५
दुकलत्तं दालिइं^{१६} वाही तहं कन्नयाणं वाहुलं^{१७} । पच्चक्खं नरयमिणं^{२०} सत्थुवइट्ठं च वि परोक्खं^{२१} ॥ ६
तम्हा करेज्ज भामिणि^{२२} ! सुट्ठु पयत्तं^{२३} तु असणसुद्धीए । जेण वि सुद्धं जायइ नाणादीयं महं सुयणु ॥ ७
आहारसुद्धीए^{२६} होति असुद्धाईं^{२७} नाण-चरणाइं^{२८} । तेसिंमसुद्धत्तणओ^{३०} निव्वाणं^{३१} दूरओ नटं ॥ ८
सुबहुं पि तवं चिन्नं दुट्ठाहारस्स निष्फलं चेव^{३२} । पउरं पि जहा दुद्धं कंजियलेसेण लोयम्मि ॥ ९
वंदिज्जइ^{३४} पइदियहं लोएणं सो^{३४} यं सब्बठाणेसु । अहव अलितो नूणं भण कस्स न वल्लहो होइ ? ॥ १०
सगुणो वि हु अइवहुअं^{३७} लितो नियमेण होइ लहुययरो । विण्हू इव भूंगहणे एयं खलु जाणए सब्बो ॥ ११
जइ इच्छह निव्वाणं^{३९} तो^{४०} नाऊणं गुरूवएसाओ । धम्मवगरणं मोत्तुं सेसं दूरेण वज्जेह ॥ १२
धम्मवगरणविहूणो^{४१} मोक्खो नत्थेत्थ हंत नियमेण । जेण उवाएण विणा उवेयसिद्धी जणे दुलहा ॥ १३
धम्मवगरणजुओ वि हु मुच्छाभावे परिग्गहो नेओ । काओ विसरागाणं तत्तेण परिग्गहो चेव ? ॥ १४
अह अन्नया कयाइं धन्ना दट्ठूण नियपइं किसियं । चितइ हियएण इमं कह एसो होहिई वलवं ? ॥ १५
होहि^{४३} सिणेहेण वलं वलवंताणं च सब्बकजाइं । उंच्छा^{४४}हारो य इमो कह होही नेहसंबंधो ? ॥ १६
तत्थ य नयरे तीसे परिवसइ वयंसिया परमगोवी । तीए पुरओ कहियं ताए सब्बं पि हिययगयं ॥ १७
गूढाईं^{४६} वि कजाइं जाव न कहियाइं पियवयंसीणं । ताव न लहंति सोक्खं महिला जाईए पच्चयओ ॥ १८
गोवीए सा भणिया भणह पइं^{४७} एरिसं तुमं वयणं । पंचमंगुव्वरी(रि)यं^{४९} गोरसयं लेह तं नाह ! ॥ १९

1 B °लाह° । 2 B C तओ । 3 B पावियं । 4 B बहुसो । 5-6 B सिद्धिसुहं । * B D पंचमिफल-
संस्सुकं गुणाणुरायाख्यानकं षष्ठं समाप्तम्; C इति महेश्वरसूरिविरचितं गुणाणुरायाख्यानकं षष्ठं समाप्तम् ॥
7 B °वासमि । 8 B पउमाहो । 9 B कयावि । 10 B चि । 11 B अडवीए । 12 C °कज्जेण ।
13 B पइदियहं । 14 B निच्च । 15 B मेव । 16 B दोहगं । 17-19 B दारिइयं च बहुकजा ।
20 B °फलं । 21 B पच्चक्खं । 22 B C सामिणि ! । 23-24 B पयत्तेण । 25 B C आहार° । 26 B C
°विसुद्धीए । 27 B C य सुद्धाईं । 28 C °चरियाइं । 29 B तेण । 30 B [५]विसुद्धत्तणओ । 31 B
नेव्वाणं । 32 B होइ । 33 C जं दिज्जइ । 34-36 B C सब्बमेव । 37 B C °बहुयं । 38 A धू°;
B सू° । 39 B नेव्वाणं । 40 B ता । 41 B °विहीणो । 42 A D उवाय°; B उवोय° । 43 B C होइ ।
44 B C उच्छा° । 45 C तह । 46 B मूढाईं । 47 B पइं । 48 B C पंचय°; D पंचमु° । 49 A D
°चरीयं ।

गेण्हह दुद्धाईयं नेऊणं गुत्तयं चं मीसेउं । तस्स य देज्ज जहिच्छं तेणं^३ सो होहिई बलवं ॥ २०
 अह ताए^४ तहां भणिओ सो भत्ता सुहुविणयपउणीए । जह पडिवन्नं तेणं तीए तयं निप्पिहेणावि ॥ २१
 पंडिच्चं दक्खत्तं सूरत्तं तह य निप्पिहत्तं च । इत्थीवसपडियाणं सव्वं चियं निष्फलं होइ ॥ २२
 एवं सा पइदियहं गोवीए घराउ दुद्धमाणेउं । मीसेउं अइगुत्तं पइणो दुद्धाईयं देइ ॥ २३
 पउमाहेण विनाउं कालेण^७ तीए तारिसं चरियं । अइरुट्ठेण^९ सहसा करछेओ तीए निम्मविओ ॥ २४
 आजम्माओ^{१०} पावे ! सुदन्नं खाविओ तए दुट्ठे^{११} । मह सुद्धी जेणं जणे जायई^{१३} आहीरियां भणिया ॥ २५
 अवगयकोहो चित्तइ रइयं अइदारुणं मए कम्मं । लोयाणं अववाओ कह सहियवो पहायम्मि ? ॥ २६
 मह उवयारनिमित्तं एयाए पवंचियं इमं सव्वं । मइ पुण एयं रइयं छंदसएणं^{१५} कहं पेच्छ ॥ २७
 अहिमाणगहविमूढो मन्नंतो अन्नलोयमविवेयं । मुख्खाणं^{१६} सहस्साण वि छंदसलोओ महामुक्खो^{१७} ॥ २८
 उवयारपराए वि हु वट्ठेतेणं च अणुवयारम्मि । सुघरी-मक्कडयाणं सच्चविओ वइयरो एसं ॥ २९
 कोहायत्तो जीवो कज्जं अवियारिऊण तं कुणइ । दोसु वि जम्मेसु दुहं अइरोहं^{१८} पावए जेणं ॥ ३०
 अइसंचियं च पुन्नं मित्तं कज्जं च जं चं इहं लोए । कोहगिसन्निवाए सव्वं छारत्तणमुवेइ ॥ ३१
 किं चित्तिएण बहुणा एयं गहिऊण जामि अन्नत्थ । पालेमि तहां काउं जह चित्तइ मंगुलं नेसा ॥ ३२
 पडिऊणं चलणेसुं भणइ पिए ! मह तुभं पसेज्जासुं^{२२} । अज्जप्पभिई भयवइ ! देविं पिव पेच्छिमो अहयं^{२३} ॥ ३३
 गहिऊण तयं सिग्घं पउमाहो नीसरि(री)^{२४} नयराओ । वच्चंतो रयणीए वग्घेणं मारिओ इत्ति ॥ ३४
 धन्ना भएण नट्टा विलवन्ती पाविऊण उज्जेणी^{२५} । पेच्छइ उज्जाणठियं अइसयनाणिं^{२६} मुणिं^{२७} सुमणं^{२८} ॥ ३५
 कहिऊण तीए धम्मं मुणिवरसीहेण अक्खियं एयं । अज्जेव तुज्ज मच्चू कुणसु मणे जिणवरं देवं ॥ ३६
 ज्ञायंती नवकारं खामित्ता सव्वमेव^{२९} जियलोयं । मरिऊणं सा धन्ना उववन्ना असुरकुमरेसु ॥ ३७
 पउमाहो^{३०} मरिऊणं सिरिनयरे करयलेहिं^{३१} परिहीणो । उववन्नो^{३२} तुच्छकुले नामेणं दुट्ठओ दुहिओ ॥ ३८
 अह वड्ढिओ कमेणं सोलसवरिसो य तत्थ संजाओ^{३३} । अइहीलिओ जणेणं चित्तइ हियएणं^{३४} निव्विन्नो ॥ ३९
 अन्नभवे किं पि मए रइयं नियमेण दारुणं कम्मं । मणुयत्तणे वि जेणं नरयायारं दुहं पत्तं ॥ ४०
 एत्थंतरम्मि पत्तं लक्खणसूरिं गुणायरं तत्थ । वंदइ लोएण समं दुट्ठो^{३५} गंतूण भावेणं ॥ ४१
 कहिए बहुविहधम्मे अक्खाए पंचमीए माहप्पे । गहिया जहाविहाणं दुट्ठेणं^{३६} पंचमी तइयां^{३७} ॥ ४२
 पुन्नंमि वए चित्तइ जइ सच्चं पंचमीए माहप्पं । तो अन्नम्मिं^{३८} जम्मे सोहणपाणी अहं होज्जा ॥ ४३
 वाणारसिनयरीए तिहुयणं^{३९} सेट्ठिस्स संतघरिणीए । विमलो नामेण सुओ दुट्ठो मरिऊण उववन्नो ॥ ४४
 आबालत्ता सव्वो इत्थी पुरिसो य तीए नयरीए । विमलकरेहिं^{४०} छित्तो मन्नइ अमएणं^{४१} छित्तो हं ॥ ४५
 दट्ठूण वि करजुयलं तस्स य कंकेलिपल्लवायारं । पोढमहिलाण कामो हियएसु चउग्गुणो होइ ॥ ४६
 तत्थ य सल्लो राया सल्लो इव सेसरायचक्कस्स । विन्नाण-नाणकलिओ रूवेणं कामदेवो^{४२} व्वं^{४३} ॥ ४७
 सोऊणं जणपवायं^{४५} विमलं हक्कारिऊण नियभवणे । दट्ठुं करयलजुयलं सुकयत्थं^{४६} मुणइ अप्पाणं ॥ ४८

1 B गोत्तं । 2 A B D पंचं । 3 B तेणे । 4 B C तीए । 5 B C तह । 6 C पि हु । 7 B C कालेण वि । 8 A D ताए । 9 B रुट्ठेणं अह । 10 B आजम्मातो । 11 C दुद्धं । 12 B C नेय । 13 A D जाइ; C जाई । 14 B आभीरिया । 15 C °मएणं । 16 B सुक्खाण । 17 B °मोक्खो । 18 B एसो । 19 A D अइरुहं । 20 C it is not to be found in this Ms. 21 C इहं । 22 B D पसिज्जासु । 23 A अहियं । 24 B नीसरेइ; C नीसरीइ । 25 B उज्जेणिं । 26 A C D °नाणी । 27 C मुणी । 28 B अणहं; C मणहं । 29 C °लोयं । 30 B पउमाहो । 31 B करतलेहि । 32 B उप्पन्नो । 33 B संजातो । 34 A हिययेण । 35 B दट्ठुं । 36 B दुट्ठेण वि । 37 A तत्तया । 38 B अन्नम्मि य । 39 A D तिहुणं । 40 C °करेहि य । 41 C अमिएण । 42-43 B कामदेवस्स । 44 B सोऊणं । 45 B जणपायं । 46 B सकयत्थं ।

उब्भेऊणं हत्थं पभणइ सल्लो मणेण परितुट्ठो । सव्वाण वि लोयाणं पुरओ अइगहिरसदेणं ॥ ४९
 तुच्छे वि हु मणुयत्ते जीविज्जइ एत्तिण कजेणं । एवंविहेहिं समयं संजोगो जायए जेणं ॥ ५०
 तेणं चिय सह राया अच्छंतो^१ चित्तनिव्वुइं लहइ । देइ पसाएण तहा वत्था-हरणाइयं तस्स ॥ ५१
 नियगेहासन्ने चिय तस्स गिहं कारियं नरिंदेण । दिन्नाइं लिहावेउं हय-गय-गामाणं वंदाइं^२ ॥ ५२
 नियमहिलाओ^४ तेणं भणियाओ एस तुम्हं दियरो^५ त्ति । कीलहं अणेण समयं मह संकं^६ मा करेज्जासुं ॥ ५३
 अह गम्भेसरिनामो^{१०} नरवइणो अगगमहिसिया तत्थे । विमलकरप्फासेणं कामासत्ता निवं भणइ ॥ ५४
 सामिय ! मज्झ सरीरे रोयं^{१२} अइदारुणं समुप्पन्नं । पुरिसाणं न कहिज्जइ इत्थीणं चेव तं गम्मं ॥ ५५
 एगंतठियाए^{१३} मए महिलाहिं संजुयाए^{१४} छम्मासं । तन्नासत्थं किरिया कायव्वा अन्नहां मरणं ॥ ५६
 तत्थ ठियाए^{१६} सययं चइयव्वं दंसणं पि पुरिसाणं । तेण तुमं मह गेहं सामिय ! दूरेण वज्जेज्जा^{१७} ॥ ५७
 इय वंचिऊण निवइं जंतं दारम्मि करिय अइगाढं । विमलं चिय चिंतती सुट्टुयरं कामतविअंगी ॥ ५८
 राईए सुरंगाए आणेउं नियवरम्मि तं विमलं । भणइ महं तं नाहो भुंजसु मं किं वं बहुएणं ? ॥ ५९
 विमलो वि^{१९} पायवडिओ भणइ तयं^{२०} मा इमं पयंपेसु । घरिणी सामिस्स तुमं माया इव वंदणिज्जा सि ॥ ६०
 सव्वा वि हु परइत्थी दट्ठवा मायि-वहिणिसरिसेहं^{२१} । किं पुण सामि-गुरूणं मित्ताइणं च जा भणियां ? ॥ ६१
 सल्लो अणंगतुल्लो पाणेहिं वि वल्लहा तुमं तस्स । अहयं च तुम्ह भिच्चो कह सामिणि ! जुज्जए एयं ? ॥ ६२
 सामिं मित्तं च गुरुं भूणं किविणं च तह य वीससियं । जो दुहइ पावकलिओ सो पावइ नारयं दुक्खं ॥ ६३
 भत्तारवंचयाणं महिलाण वि एत्थ अयसमाइणि । परलोयम्मि^{२४} यं दुक्खं बहुभेयं होइ नियमेणं ॥ ६४
 एयं पि मा मुणिज्जसु गुत्तमकज्जं न नज्जए लोए । पंचऽत्थि लोर्गपाला सव्वं पि हु जेण पेच्छंति ॥ ६५
 छक्कन्नं पि हु कज्जं जायइ लोयम्मि^{२७} पयडयं^{२८} नियमा । जं पुण चोदसकन्नं कहं अन्नायं तयं^{३०} होज्जा ? ॥ ६६
 तम्हा उप्पहपडियं पुणरवि चित्तं करेह सट्ठणे । पट्टवह मए मा^{३१} ! इय भणिऊणं गओ सिग्घं ॥ ६७
 सा वि विलक्खा चिंतइ संपइ किं एत्थ होइ कायव्वं ? । दोण्ह वि गईण चुक्का कह छम्मासं गमिस्सामि ? ॥ ६८
 अह सां कवडसमेया विद्दारइ नियनहेहिं नियदेहं । ठाऊण गेहं^{३३} दारे पुक्कारं^{३४} रायपुरिसाणं ॥ ६९
 धावह धावह सिग्घं देवं बोहेह कहह मह वत्तं । अद्धमुया उव्वरियां^{३६} सीलेणं^{३७} खंडिया अहयं ॥ ७०
 सोऊण तयं वयणं राया सहस त्ति आगओ तत्थ । दडुं दारियदेहं पुच्छइ केणेयमायरियं ? ॥ ७१
 कहसु पिए ! अइं^{३८} तुरियं तं पुरिसं पावकम्मयं मज्झ । खरकरवालेण अहं तस्स करे छिन्निमो^{३९} जेणं ॥ ७२
 अह रोविऊण बहुयं जंपइ सा कुणहं^{४०} सामि^{४१} ! एगंतं । संसिज्जइ^{४२} घरकज्जं न हु पुरओ सव्वलोयाणं ॥ ७३
 एगंतठियस्स तओ पभणइ य अणाउलेण सदेण । कुलपुत्तिया वि सामिय ! पइपुरओ कहइ दुक्खाइं ॥ ७४
 तुम्ह सयासाओ मए गंतूणं एगइत्थि^{४३} कलियाए । आढत्ता सा किरिया जीए तं नासए रोगं ॥ ७५
 जा सा मह मायिसमा नियगेहे पत्थिया सकजेणं । ता राईए सहसा विमलो वि हु आगओ एत्थं^{४५} ॥ ७६
 उवविट्ठो सयणीए मं इच्छइ भुंजिउं वला जाव । ताव मए सो भणिओ न हु जुज्जइ एरिसं तुज्जं^{४६} ॥ ७७

1 B अच्छंतो । 2 A °गामाणु । 3 B वंदाइं । 4 B °महिलातो । 5 B देवरो । 6 B तुम्ह ।
 7 B C लीलह । 8 C संका । 9 A D करेज्जाह । 10 B °नामो । 11 B तस्स । 12 C रोगं । 13 B °ठियाइ । 14 B संजुयाहिं । 15 C इयरहा । 16 B °ट्टियाए । 17 B वज्जिजा । 18 B चि । 19 C य ।
 20 C तइं । 21 B माइं । 22 C °सरिसेहिं । 23 B C तणिया । 24 B परलोइयं । 25 B च । 26 B लोयं । 27 B कज्जम्मि । 28 B पायडं । 29 B तं । 30 B कहं । 31 B साए । 32 A D वा । 33 B मेहं । 34 B पोक्कारइ । 35 B ° पुरिसाणं । 36 A उव्वरिया; C मुव्वरिया । 37 A D सीलेण अ । 38 A D अह । 39 B छिदिमो । 40 B सामि ! । 41 B कुणह । 42 A D साहिज्जइ । 43 A D °एत्थिं । 44 B माइं । 45 C तत्थ । 46 B तुम्ह ।

जेदो किर तुहं भाया सल्लो तुहं सामिओ त्ति विक्खाओ । तब्भज्जं^४ भुजंतो^५ कह न तुमं लज्जिओ^६ पाव ? ॥ ७८
 तह वि न मेल्हेज्जा^७ सो ताव मए कंदिउं^८ समाढत्तं^९ । कुविण्ण तेण पच्छा एसाऽवत्था कया मज्झ ॥ ७९
 दंसेइ सुरंगमुहं अणेण मग्गेण सो गओ तुरियं^{१०} । अहं पि हु सुट्ठु भीया विलवन्ती निग्गया नाह ! ॥ ८०
 तस्स न दोसो सामिय ! दोसो तुज्जेव नीइरहियस्स । नियअंतेउरसंडो(डे) मुक्को^{११} जेणेह सो तुमं^{१२} ॥ ८१
 अट्ठण्हं वरिसाणं उवरिं पुत्तो वि बाहिरो चेव । अंतेउराउ नरवइ ! एसा किर रायनीइ त्ति ॥ ८२
 अइरक्खियं पि सुसइं^{१३} जो मं भोत्तूणं^{१४} इच्छए पावो । कह ण इमाओ तेणं भुत्ताओ तुज्झ महिलाओ^{१५} ? ॥ ८३
 महिला रक्खिज्जन्ती पुरिसं हीणं पि मुणइं^{१६} हियएणं । किं पुण कामायारं नियगेहसमागयं एयं^{१७} ॥ ८४
 एत्थंतरम्मि असुरो धन्नाजीवो यं सुललिओ^{१८} नामं । विमलस्स देइ सुमिणं बहुवोहणहेउयं सहसा ॥ ८५
 दोन्नि वि पुब्रभावाइं दिट्ठाइं सब्बकज्जुत्ताइं । एसो विभवो जाओ^{२२} जिणवरधम्मेण विमलेणं^{२३} ॥ ८६
 अज्जपहायम्मिं तुहं^{२५} होही करछेयणं च सल्लो । धम्मस्स पहावेणं^{२६} पुणरवि होहिंति तुह हत्था ॥ ८७
 राया वि सुट्ठु कुविओ खगं गहिऊण विमलगेहम्मि । गंतूण इत्ति पत्तो जंपंतो निट्ठुरं वयणं ॥ ८८
 विमलं जोडियहत्थं सयणाओ उट्ठियं^{२७} च दट्ठूणं । असिणा दोन्नि वि हत्थे नरनाहो तोडए सहसा ॥ ८९
 जइ कहं वि^{३०} नत्थिं^{३१} लज्जा ता नट्ठो किं भओ वि तुह पाव ! ।

मह घरिणी विनडेउं इह चेव परिट्ठिओ^{३२} जेणं^{३३} ॥

९०

रयणिविरमम्मि लोओ मिलिओ वयणं पयंपए एवं । राईणं^{३४} सम्माणो^{३५} मरणंतो होइ नियमेणं ॥ ९१
 राईणं^{३६} सम्माणं^{३७} सिंगिय-पिसुणाण हत्थि-इत्थीणं । जल-अग्गीण य सययं वीसासो नेय कायवो ॥ ९२
 विमलो वि जणसमक्खं हियए ठविऊण जिणवरं देवं । पभणइ उज्झियं^{३८} दुट्ठी^{३९} एयं चिय मज्झ दिव्वं तु ॥ ९३
 जइ नत्थि मज्झ दोसो जं राया भणइ कोहंगयचित्तो । तो नीसरंतु हत्था जह पुबिं होंतया आसि ॥ ९४
 अह सहसा सो असुरो लोयाणं वोहणा^{४१} जहपुबिं^{४२} । दोन्नि वि करे करेइ दिप्पंते सुट्ठु तेएणं ॥ ९५
 होऊणं पच्चक्खो लोयाणं सुललिओ तहिं भणइ । विमलस्स पुब्रचरियं सब्बं पि हु जं जहावित्तं ॥ ९६
 पंचमिवयमाहपं दिट्ठं तुम्हेहिं^{४३} अज्ज पच्चक्खं । इयरह विमलस्स करा तयवत्था कह णु जायंति ? ॥ ९७
 नंदउ जिणवरधम्मो जस्स फलं एरिसं तुं^{४५} पच्चक्खं । जम्मंतरे वि नियमा सुरमुत्तिसुहाइं जायंति ॥ ९८
 राया वि तेण भणिओ कह तुमए एरिसं अकज्जं तु ? । अवियारिऊण रइयं दोसु वि लोएसु दुहजणयं^{४६} ॥ ९९
 जो इच्छइ अत्तसुहं सो निवइं दूरएण वजेइ । बहुपिसुणवयणकुविओ सो मारइ नियमओ जेण ॥ १००
 सोऊण इमं राया लज्जाए अवणओ दढं जाओ^{४७} । चिंतइ मणेण एयं पावाए वंचिओ कह णु ? ॥ १
 अवियारिऊण कज्जं इत्थीवयणेण जो नरो कुणइ । सो होइ दुहावासो जहा अहं संपयं चेव ॥ २
 लद्धपसरा यं महिला नियवसपडियं वियाणिउं पुरिसं । इह किंकरं^{४९} वं पायं नच्चावइ अंगुलीकरियं^{५१} ॥ ३
 इय चिंतिऊण सल्लो पणमिय विमलस्स जंपए एयं^{५२} । खमसु महं दुच्चरियं अवियारियं^{५३} जं कयं तुज्झ ॥ १०४

1 B किल । 2 B it is not to be found in B. 3 B दट्ठो तह; C किर । 4-5 B तं भुजंतो पच्छा । 6 C लज्जसे । 7 B मेल्हिज्जा । 8 B कंदिऊण । 9 B माढत्तं । 10 C तुरियो । 11 B C मुक्को । 12 A D तुज्झ । 13 A ससुइं; B सुमइं । 14 B भोत्तूण । 15 B महिलातो । 16 B महइ । 17 B वा वि । 18 B वि । 19 B सुललितो । 20 B पट्ठु । 21 B दोन्नि । 22 B जातो । 23 B विमलेण । 24 B पभायम्मि । 25 B तुमं । 26 A D पभावेणं । 27 A D उट्ठिउं । 28 A स । 29-30 B नत्थि । 31 B कह वि । 32 A D घरेट्ठिओ । 33 A चेव । 34 B रायाणं । 35 B सम्माणं । 36 C रज्जो । 37 C सम्माणणं । 38 B C उट्ठिभयं । 39 A D उट्ठि । 40 B कोव । 41 B वोहणत्थ । 42 B जहवत्थे; C जह हत्थे । 43 B तुम्हेहिं । 44 C तह । 45 B D च । 46 A D जणयं । 47 B जातो । 48 B वि । 49 A किंकरं । 50 A व । 51 A D करिव । 52 B एवं । 53 B अवचारिव ।

काऊण हत्थिखंधे दितो^१ दाणाइं सबलोयस्स । तूराण निग्घो(घो)सेण(णं) विमलं सम्माणए सुहु ॥ १०५
 असुरो वि गओ पच्छा सट्ठाणे^२ विम्भिऊण सवे वि । अह जंपइ सव्वजणो जिणवरधम्मो अहो रम्मो ! ॥ ६
 सलेण वि सा देवी निच्छूढा बहुविहं च विणडेउं^३ । पेइयहरम्मि पत्ता अप्पाणं सवइ पइदियहं ॥ ७
 अब्भक्खाणे दिन्ने एत्थं^४ चियं एरिसाइं दुक्खाइं । परला(लो)ए जं होही तं जाणइ जिणवरो चेव ॥ ८
 विमलेण वि गंतूणं जिणवरभवणम्मि सूरिपामूले । बहुलोएण जुएणं गहिया खलु पंचमी पयडा ॥ ९
 सलेण वि सह मुइओ सव्वत्थ वि कारवेइं भवणाइं^५ । विमलो भत्तिसमेओ जिणवरचंदाण रम्माइं^६ ॥ ११०
 पुव्वकयाणं च तहा पूयं कारेइ सुहु रिद्धीए । सिद्धंतं च सुणेइं^{१०} संघस्स य पूयणं कुणइ ॥ ११
 धम्मरयाणं^{११} ताणं कालो वोलेइ केत्तिओ^{१२} जाव^{१३} । ताव य सल्लो गहिओ सूलेणं^{१४} सुहु तिब्बेणं^{१५} ॥ १२
 लोलइ वलइ पलोइइ कंदइ उट्टेइ पडइ भूमीए । आलिंङ्गिऊण विमलं भणइ कहं आगयं मरणं ? ॥ १३
 मंताइं^{१६} तंताइं सव्वाइं निष्फलाइं जायाइं^{१७} । विमलेणं^{१८} तो^{१९} भणिओ मा सामियं ! कायरो होहि^{२१} ॥ १४
 आहार-विहारकयं फिट्ठइ रोगं तु मंत-तंतेहिं । पुव्वकओ पुण वाही मरणाओ चेव तुट्टेइ ॥ १५
 तम्हा सुमरसु देवं सव्वं खामेसु पाणिसंचायं । पावेसि जेण सोक्खं^{२३} जं जं इच्छेसि नियमेणं ॥ १६
 विहवो जिणवरधम्मो रोगाभावो पिण्ण संजोगो । अंते समाहिमरणं पाविजइ परंमपुत्तेहिं ॥ १७
 अहिसिंचिऊणं रजे^{२६} पुत्तं^{२७} तह अणसणं चं गिण्हेउं^{२९} । मरिऊण गओ सल्लो माहिंदे देवलोयम्मि ॥ १८
 विमलो वि मणे चिंतइ जाव न एत्थेव^{३०} पाविमो मरणं । गिण्हामि ताव दिक्खं निद्वलणिं^{३१} सव्वकम्माणं ॥ १९
 संठाविऊण तणए दाणं दाऊण किवणं^{३२} माईणं^{३३} । घोसाविऊण अभयं पूयं काऊणं जिणभवणे^{३५} ॥ १२०
 भज्जाहिं समं गंतुं मुणिणो सालस्स नाणकलियस्स । पासे गिण्हइ दिक्खं सीहो इव सो^{३७} महासत्तो ॥ २१

सीहो सीहो सीहसी(सि)यालो हवइ हु सियालसीहो य ।

तह य सियालसियालो चउभेयो दिक्खिओ पुरिसो ॥

२२

उक्किटो इह पढमो तइओ पुण मज्झिमो समक्खाओ । वीय-चउत्था दोन्नि वि होंति अहम्मा इहं लोए ॥ २३
 अहं विहरिऊण बहुयं विमलो नाऊण मरणकालं च । काऊण तवच्चरणं संलिहियसरीरयं पच्छा ॥ २४

दहिऊण कम्मगहणं^{४०} सुक्कज्झाणग्गिणा निरवसेसं ।

चइऊणं इहं^{४२} देहं^{४३} सिद्धिपयं पाविओ^{४४} विमलो ॥

२५

विमलक्खाणयमेयं कहियं^{४५} भवियारणं बोहणट्टाए । पलहुयकम्माण मणे निब्बेयं कुणइ निसुयं च ॥ १२६

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये विमलाख्यानकं

सप्तमं समाप्तम् ॥

*

1 A D दंतो । 2 B सट्ठाणं । 3 B सयल° । 4 B विणडेणं । 5 A D एत्थं । 6 A D चियं ।
 7 B जिणहराईं । 8 B कारवेइं । 9 B विंवाइं । * In place of this stanza, the following is
 found in B:—पुव्वकयाणं पूयं करावइ [य] सुहु विविहरिद्धीए । सिद्धंतपोत्थयाइं लिहावए पूयए संघं ॥१११॥
 10 C सुणेउं । 11 B °निरयाण । 12 B जाव य । 13 B सुहेण । 14 B परवसणो । 15 B तिब्बसूलेण ।
 16 A D मंताइ य । 17 C जायंति । 18 B विमलेण । 19 B तओ । 20 A सामिअ ! । 21 B होइ ।
 22 B C °वियार° । 23 B D सुक्खं । 24 C पवर° । 25 A D आलिंङ्गिऊण । 26 B पुत्तं । 27 B रजे ।
 28 B it is not to be found in this Ms. 29 B गहेऊणं । 30 A अत्थेव । 31 B निद्वलणिं ।
 32 B दिण°; C किविण° । 33 B °दुहयाणं । 34 B काऊण य । 35 B जिणाणं । 36 B व्व । 37 B
 it is not to be found in this Ms. 38 B मुणी महा° । 39 B इह । 40 B °रासिं । 41-43 B
 रुक्मविमलनाणो । 44 B पावितो । 45 A D भणियं । 46 B भच्चाण । † B D पञ्चमीफलसंख्यकं
 विमलाख्यानकं सप्तमं समाप्तम्; C इति महेश्वरसूरिविरचितं सप्तमं विमलाख्यानकं समाप्तम् ॥

८. धरणकहा

पाणीण तहाभावं विमलगयं अक्खियं समासेण । चरणाण तहाभावं धरणगयं अक्खिमो एण्हिं ॥ १
 अवरविदेहे रम्मे जंबुदीवस्स मज्झयारम्मि । नरवइ इव बहुदारा नयरी करवंदिया नाम ॥ २
 कण्णो व्व सवणजम्मो पडो व्व परगुत्तगोवओ^१ निच्चं । जसवम्मो^३ तत्थ निओ अंजणतणओ व्व हरिनाहो ॥ ३
 अत्थोवायणकुसलो निच्चं चिय रायकज्जतल्लिच्छो । तस्स य सरलो नामं सव्वत्थं य उत्तमो मंती ॥ ४
 इह-परलोयविरुद्धं काउं मित्ताइवंचणं तह य । नरवइरंजणकजे दव्वं^६ चिय संचए सो वि^७ ॥ ५
 एयं चं अयाणंतो^९ दोन्नि वि लोयाइं वाहए^{१०} निच्चं । परकज्जं चिय किज्जइ सव्वपयारेण लोएणं ॥ ६
 पोसंतस्साप्पाणं^{११} पावेणं दोग्गइ हवइं सहला । परपोसणं अकज्जो^३ दोग्गइगमणं च विहलं^{१४} च ॥ ७
 लहिऊण निओइत्तं^{१५} जो यं विराहेइ परियणं सयलं । सो पावइ अचिरेणं^{१७} वंधण-मरणाइं नियमेणं^{१८} ॥ ८
 न वि अत्थि न वि य होही न वि य गओ को वि सव्वलोयम्मि । जेण निओयठिएणं निर्वगेहं बहुकयं एत्थ ॥ ९
 लद्धे वि^{२१} निओइत्ते^{२२} मित्ताइं जो करेइ वहुयाइं । रुद्धे^{२३} वि नरवारिदे निव्वाहो तस्सं नियमेणं ॥ १०
 इह-परलोइयकज्जं अहियारी जं करेइ विहवम्मि । तं चिय लग्गइ हत्थे इयरह बंदी^{२६} य णरओ य ॥ ११
 तम्हा निओइएहिं कायव्वं उभयलोयं^{२६} अविरुद्धं^{२७} । मोत्तुं रायविरुद्धं वयणाइएहिं निच्चं पि ॥ १२
 तह रक्खइ सो सरलो दव्वं तं चेव सव्वकालं पि । जह लोओ चितेइ हरणोवायाइं वहुयाइं ॥ १३
 भंडाराओ एगो रयणाइं चरणलेवमग्गाइं^{२८} । भंडारिओ हरित्तां पेसइ देसेसुं^{३०} अन्नेसुं ॥ १४
 अह अन्नया कयाइं पच्चंतनिवेण सरलपासम्मि । बहुवत्थरणहत्थो दूओ संपेसिओ तत्थ ॥ १५
 कयसम्माणो दूओ अप्पेउं पाहुउं पयंपेइ । सरलस्स वयणमेयं नियसामियकज्जसूयणयं ॥ १६
 मह रज्जं तुहतणयं एयं नाऊण तह करेज्जासु । जसवम्मो^{३२} मह सययं मित्तो चियं जह दव्वं होइ ॥ १७
 नइसरिसां रायाणो निज्जंति महंतएहिं वालेउं^{३५} । हवइ अमच्चायत्तं^{३६} रज्जं जेणेह लोयम्मि ॥ १८
 परमत्थेणं^{३७} रज्जं होइ महंताणं एत्थ लोयंमि । जम्हा सब्बो लोओ तेसिं चिय कुणइ आणत्तिं ॥ १९
 गेहिणिरहियं गेहं रज्जं च महंतएहिं परिहीणं । देह-मणाणं दुक्खं करेइ सब्बेसु कजेसु ॥ २०
 कण्णद्धरंविहीणं^{४०} वोहित्थं जह जलम्मि डोलेइ^{४१} । सिद्धं-महंतयं^{४२} रहियं रज्जं पि हु तारिसं होइ ॥ २१
 इय सोऊणं वयणं सरलो दूयस्स सम्मुहं भणइ । तुह पहुणो नत्थि भयं जाव अहं जीविमो एत्थ ॥ २२
 अन्नं पुच्छामि अहं तुम्हं रयणाइं^{४४} कत्थ एयाइं ? । मह पहुणो चिय गेहे जेणं एयाण अत्थित्तं ॥ २३
 तुम्हं^{४६} चियं नयरीओ^{४७} गएहिं वणिएहिं तत्थ दिव्वाइं । दूएणं परिकहिए सरलो एयं विचितेइ ॥ २४
 हक्कारेउं वणिं सव्वं पुच्छामि साममाइहिं । जेण पउत्तिं लहिमो रयणाणं निग्गमस्सेह ॥ २५
 अह पेसिऊण दूयं वणिंयां हक्कारिऊण सब्बे वि । तह पुच्छइ सो सरलो जह नायं तेण सव्वं पि ॥ २६

1 B इण्हि; C एयं । 2 B गोवओ । 3 C धम्मो । 4 B सत्थो । 5 B सव्वस्स । 6 B सव्वं ।
 7 A D उ । 8-9 B चियऽयाणंतो । 10 C वाहिउं । 11 B स्सापा । 12 C भवे । 13 B सकज्जं ।
 14 B अहलं । 15 A D निओयत्तं । 16 B उ । 17 B अइरेणं । 18 C नियमाइं । 19 A D सो य ।
 20 C (फ) नियं । 21 A D it is missing in these Mss. । 22 AD निओइयत्ते । 23 A रुद्धे ।
 24 B नत्थि । 25 B बंधो; C बंधा । 26 A भयलोय; B सव्वहा वि । 27 A D मविरुद्धं । 28 B C
 लग्गाइं । 29 B हरेत्ता । 30 A D अन्नेसु । 31 A D देसेसु । 32 C जसधम्मो । 33 A D चिय ।
 34 B सरिसरि । 35 B चोलेओ; C वालेउं । 36 B अमच्चायत्तं । 37 B परमत्थेण य । 38 B समच्चेण ।
 39 B कक्काधारं । 40 C विहूणं । 41 C डोलेइ । 42 B सिद्धिं । 43 B महमतयं । 44 A रयणाइ ।
 45 A D तुम्ह । 46 A D चिय । 47 B नयरीए । 48 C मणुए । 49 C वणिणो ।

भंडारियस्स नाउं चरणेहिं रयणनिग्गमं^१ सरलो । कुविओ चलणंछेयं कोरेइ जणाण पच्चक्खं ॥ २७
 अह मरिऊणं सरलो भमिऊणं नरय-तिरियजोणीसु । लहिऊण चरणेयं सब्बत्थ वि दुक्खिओ^३ बहुहा ॥ २८
 मणिवइए गुणवणिओ सिरिया नामेण भारिया तस्स । वीरो^५ पुत्तो जाओ कमेण सो सरलजीवो उ ॥ २९
 तस्स य आमूलाओ तत्ते दुद्धम्मि पडिय सहसं^६ ति । दोन्नि वि पाया दड्ढा सडिएहिं^७ य पंगुलो जाओ ॥ ३०
 भमडंतो पइदियहं पंगुलो तत्थ चेव नदरीए । जाओ जोवणवंतो कमेण सो पुन्नजोएणं ॥ ३१
 ताव य तप्पिउभाया समणो नाणी य^८ आगओ^{१०} तत्थ^९ । उवसमलद्धिसमेओ चेइयभवणम्मि उवविट्ठो ॥ ३२
 पंगू वि जणेण समं पणमिय गंतूणं^{१२} मुणिमुहाओ^{११} । पंचमिफलकित्तणयं सुणेइ सो सुट्ठु निव्विन्नो ॥ ३३
 सोऊण बहुपयारं पंचमिफलवन्नणम्मि गयचित्तो । गिण्हइ मुणिणो मूले पंगू सिरिपंचमी तइया ॥ ३४
 पुत्ते वयम्मि पच्छा कालकमेण कोरेइ उज्जवणं^{१५} । चितइ मणेण एयं चलणाभावेण निव्विन्नो ॥ ३५
 जइ सच्चं किर एयं पंचमिकरणाओ^{१६} इच्छियं होइ । तो चरणविणासो वि हु तहभावो चेव मे^{१५} होज्जा ॥ ३६
 एयं काऊण मणे मरिऊणं एत्थ भरहमज्झम्मि । कुसुमपुरे नरवइणो कोसलनामस्स गेहम्मि ॥ ३७
 धरणीए^{१७} धणवइए^{१८} धरणो नामेण सो सुओ जाओ । वड्ढइ वड्डियतेओ^{१८} विणयाइसमन्निओ सुहओ ॥ ३८
 अन्ना वि देवमइया कोसलनिवभारिया तया आसि । तीसे य सुओ महणो अणुजेट्ठो धरणकुमरस्स ॥ ३९
 धरणो महणो दो वि हु अन्नोन्नं सुट्ठु नेहपडिबद्धा । सव्वं पि हु करणीयं कुणंति ते एगचित्तेणं ॥ ४०
 वयण-पणामाईयं दोण्हं^{१९} वि मायाण दो वि ते पुत्ता । कुव्वंति भत्तिजुत्ता पइदियहं तत्तबुद्धीए^{२०} ॥ ४१
 उच्चियं चिय होइ इमं जणणीए पूयणं तु संसारे । तीए समाणो जेणं न हु अन्नो हियकरो तेणं^{२१} ॥ ४२
 गम्भट्टि^{२२} वि^{२३} तणए माया चित्तेण आउला होइ^{२४} । तबुद्धिरक्खणत्थं सुट्ठु उवाए वि चितेइ ॥ ४३
 बालत्ते वि हु निच्चं रोगाइनिवारणाय मोहेणं । ओसह-तिस-भुक्खाओ सहंति जत्तेण मायाओ ॥ ४४
 बालाणं फेडंती असुईमाईणि कुच्छणिज्जाइं । सकयत्थं चिय मन्नइ जणणी अप्पाणयं सुट्ठु ॥ ४५
 जह जह वड्ढइ तणओ तह तह जणणीए वट्ठ(ड्ड)ए नेहो^{२५} । तणयाणं पुण थोवो^{२६} ताणं उवरिम्मि सो होइ ॥ ४६
 आगन्भाओ दुहओ^{२७} जइ वि हु तारुन्ननासओ तह य । तह वि हु तणओ इट्ठो जुवईणं होइ पयईए ॥ ४७
 माया-पिई^{२८}-गुरुणं^{२९} उवयारो नेय तीरेण काउं । विहवेण सरीरेण वि^{३०} किं बहुणा एत्थ भणिणं ? ॥ ४८
 धरण-महणाण दोण्हं^{३१} वि जिणवरधम्मम्मि सुट्ठु रत्ताणं । ईसाए^{३२} विमुक्काणं कइवयवरिसाणि^{३३} वोळित्ति ॥ ४९
 अन्नदियहम्मि पत्ते कोसलराया वि लोयपच्चक्खं । जुवरजे^{३४} गुणजुत्तं धरणं अहिसिंचए तुट्ठो ॥ ५०
 अहिसित्तं जुवरजे^{३५} धरणं सोऊण जणवओ सब्बो । वयणं जंपइ एयं अज्ज सणाहा इहं पुहई ॥ ५१
 महणजणणीए हियए चिंता अइदारुणा इमा जाया । मह तणयस्स न रज्जं सुविणे हु अत्थि मन्ने हं ॥ ५२
 जेणं सहोयरे वि हु रज्जं न हुं^{३६} चितयंति^{३७} नरवइणो । मुत्तूणं नियतणयं किं पुण सावत्तं^{३८} अणुं^{३९} ? ॥ ५३
 कारणवसेण धरणो मज्झं तणयंमि^{४०} वलई^{४१} नेहेण । मा कुणउ एस सट्ठो डिंभं^{४२} रज्जस्स कज्जम्मि ॥ ५४
 उवयारेणं मारइ सत्तुं जो होइ जाणओ^{४३} लोए^{४४} । उवयारमयाण जओ पुण उट्ठाणं फुडं नत्थि ॥ ५५

1 B °निग्गमो । 2 A D चरणं 3 B दुक्खितो । 4 A C मुणिवइए । 5 A वीरा । 6 B सहसो ति ।
 7 B C सडिएहिं य । 8 B °जोणेणं । 9-10 B समागओ । 11 B एत्थ । 12-13 B मुणिवरं ताहे ।
 14 C उज्जमणं । 15 C मह । 16 B वरिणीए; C धणवइए । 17 C वरणीए । 18 C °देहो । 19 B दोह ।
 20 A D °जुत्तीए । 21 A C D जेणं । 22 B °गए । 23 B वि हु । 24 C सुट्ठु । 25 B मोहो ।
 26 A थोओ । 27 B दुहतो । 28 A D °पिउ° । 29 A D °गुरुवाणं; C °गुरुवयणं । 30 A य ।
 31 B दोन्नि । 32 B ईसाय; C ईसाइ । 33 B °वरिसाहं । 34 C जुयरजे । 35 C जुयरजे ।
 36 A य । 37 B C दंति । 38 B सावत्थए । 39 B जणुत्ते । 40 A तणयमि । 41 B वलय; C D चकइ ।
 42 A D चिंभं । 43 B जाणए । 44 C लोओ ।

घाएण हणिजं तो हणई यं सो चेव दिव्वजोएणं । उवयारेणं पहओ हत्थं पि न चालए नियमा ॥ ५६
 सावत्तयाण नेहो कज्जविहूणो^३ न एत्थ नियमेण । जलं^५ अणलाणं^६ संगो न हु होइ अणंतरो^७ जेणं ॥ ५७
 मह तणओ वि अणेणं तह गहिओ कवड-नेहकलिएणं । जह सुविणे वि न चितइ मणयं^९ पि हु मंगुलमिमस्स^{५८}
 केणावि उवाएणं धरणं मारेमि जइ वि अन्नाया । नियमा मरेज्ज नेहो^{१०} महणो वि हु धरण विरहेण ॥ ५९
 एयाणं च विओए राया वि मरेज्ज एत्थ नियमेण । * तं चिय फिट्ठइ नियमा जं लगं नवर पिंजणए ॥ ६०
 तम्हो^{११} तं^{१२} चियं करिमो^{१४} जेणं वाही इमस्स इह होइ । एवं कयम्मि नियमा मह पुत्तो राणओ होइ ॥ ६१
 इय चित्तिज्ज ताएँ कारेउं जोगपाणहीयाओ । रयणविचित्ताओ दढं फंसेणं चरणनिहणाओ ॥ ६२
 हक्कारेउं धरणं पभणइ सा पुत्त ! मज्झ एयाओ । केणं वि अन्नाएणं^{१७} नरेण दोयणिय दिन्नाओ ॥ ६३
 तस्स य तुट्ठाएँ मए भुंजाविय अंगलित्तयं दिन्नं । दीणाराण य लक्खं दिव्वं तह अस्सजुयलं च ॥ ६४
 एयाओ मए पुत्तय ! तुम्हं चलणाण सोहजणयाओ । अब्बंगाओ^{१८} तहं चियं धरियाओ सुट्ठु जत्तेणं ॥ ६५
 अन्नं पि पुत्त ! मज्झं जं किं चि^{२१} वि अत्थि गेहमज्झम्मि । लट्ठयरं मणइदं तं तुहं दाऊण इच्छामि ॥ ६६
 मायाएँ एस पयई जं कत्थइ पावई^{२३} मणोणं तु । तं सव्वं तणयकए संयइ दूरे वि निवसंती ॥ ६७
 अन्नं च पुत्त ! लोए सिंगारो विद्धयाण हसणिजो^{२४} । तेण इमाणं तुम्हं^{२५} परिभोओ जुज्जए काउं ॥ ६८
 धरणो वि भणइ माए ! किं पडिवज्जाविणं बहुएणं^{२७} ? । तुम्हच्चं^{२८} अम्हाणं गेणहेउं जुज्जए जेण ॥ ६९
 सुट्ठु वित्तिन्नाण जओ तणयाणं भोयणेहिं बहुएहिं । मायाकवलेण विणा निव्वानं^{२९} नेयं हिययम्मि ॥ ७०
 परिहेऊणं ताओ जाव य धरणो घरम्मि संपत्तो । ताव यं इत्ति^{३२} विलीणां^{३३} दोन्नि वि चलणा उजोएणं^{३४} ॥ ७१
 रायाईओ^{३५} लोओ^{३६} मिलिओ सहस त्ति विम्हिओ हियए । दुक्खत्तो भणइ इमं किं एयं दारुणं जायं ? ॥ ७२
 दिट्ठीदोसो एसो भणइ जणो नत्थि एत्थ संदेहो । एरिसियाओ^{३७} जेणं पाणहियाओ न दीसंति ॥ ७३
 देवमइएँ वि भणियं मज्झं दोसेण पावकम्माए । अइदारुणं महंतं वसणं धरणस्स संजायं ॥ ७४
 अन्नो वि जणो^{३९} भणिही^{४०} ईसाए एरिसं कयमणाए । ता पज्जालह जलणं जेणाहं पविसिमो तत्थ ॥ ७५
 उवयारत्थं पि कयं जायं अइस्सस्स कारणं मज्झं^{४२} । संती वि करंताणं वेयालो उट्ठि^{४३} अहवा ॥ ७६
 अह धरणो भणइ तयं^{४४} अंबे ! मा एरिसं पयंपेसुं । दुप्पुत्तो हवइ जओ कह वि दुमार्याण लोयम्मि ॥ ७७
 पुव्वज्जियं च पावइ सब्बो वि हु माएँ ! एत्थ लोयम्मि । अन्नस्स देइ दोसं जो होइ अयाणओ^{४७} सुट्ठु ॥ ७८
 धरणाइएहिं एवं मरणाओ नियत्तियाएँ ताए वि । पाणहियाओ^{४८} लेउं पक्खित्ता जलणमज्झम्मि ॥ ७९
 मारेउं मरइ सयं वसणं दाऊण रोयएँ अलियं^{५०} । इत्थी कवडेण जुया तं नत्थि ह जं न विरएई ॥ ८०
 इत्थीवीसासेणं वसणं पावेइ नियमओ पुरिसो । चलचित्ता दयरहिया साहसकलिया य जेणेसा ॥ ८१
 अलियं पि सच्चतुलं जंपंती कवडसंजुया इत्थी^{५२} । विउसाण वि हिययाइं रंजेई किमिह अन्नेसिं ? ॥ ८२

1 C हणई । 2 it is not to be found in this Ms. 3 B C विहीणाण । 4 B C it is not found in these Mss. 5 B अनलं । 6 B जलाणं । 7 B अणंतरो । 8 B जेणं । 9 B मणयं । 10 B एसो । * The whole latter half is to be found thus in C:— एवं च तत्थ फिट्ठइ जं किर लगं च पिंजणए । 11 B वम्हा । 12 B णं । 13-14 B चियं करिमो । 15 B तीए । 16 ACD केणा । 17 A C D अणाएणं । 18-20 B अत्तव्वंगाओ निच्चं । 21 C पि । 22 B तह । 23 C पावए । 24 A D हसणीओ । 25 A D तुम्हं । 26 A पडिवज्जामिणं; B पडिवज्जाए एत्थ । 27 B बहुयाए । 28 B तुम्हच्चं । 29 B न निव्वुई । 30 B होइ । 31-32 B झडत्ति । 33 B विलीणो । 34 B जोएण । 35 B सब्बो वि रायं । 36 B लोणो । 37 B एरिसयाओ । 38 B देवमइयाए । 39 B भणेइ । 40 B जणो । 41 C अयस्सस्स । 42 B मज्झ । 43 B उट्ठिओ । 44 C इमं । 45 C पयंपेह । 46 A C D हु माया । 47 B अयाणुओ । 48 B पाणाहियाओ । 49 A D रोवए । 50 A D अहियं । 51 B विरएई । 52 B एत्थ ।

मणइच्छियं पि जायं दोसो वि हु अवणिओ^१ मए ताव । देवमई^२ अइतुडा नियगेहं पाविया पच्छा॥८३
 धरणो वि मणे चितइ जस्स पहावेणं पावियं रज्जं । तं जइ सुकयं सच्चं ता चलणा होंतु अचिरेण ॥ ८४
 तं नत्थि जं न सिज्झइ पुत्तेहिं समन्नियाणं जीवाणं^३ । तेणं चिय पुत्ताइं करेति जाणंतया निच्चं ॥ ८५
 हियए वि जं न मायइ जं न वि जुतीहिं घडइ लोयम्मि । दूरं जं च असज्झं तं पि हु पुत्तेहिं संपडइ ॥ ८६
 इय चित्तिज्जण बहुयं^४ कुणइ मणे निच्छियं^५ इमं धरणो । जाव न जाया चलणा ताव न भुंजामि असणीयं^६ ॥ ८७
 निच्छयरहियाण जणे कज्जं न हु सिज्झए अणूयं पि । निच्छयजुत्ताणं पुणो गरुयं पि हु सिज्झए कज्जं^{११} ॥ ८८
 कइवयदिवसेहिं तओ आउट्टा रायदेवया अहियं । भूमीसयणम्मि ठियं धरणं पइ जंपए एयं ॥ ८९
 कीस तुमं आदन्नो ? तुट्टा हं पुत्त ! तुज्झ सत्तेणं । तुह पाया संजाया अन्नं पि य भणसु जं कज्जं^{१२} ॥ ९०
 धरणेण वि सा भणिया कुणसु पसायं करेसु मह एयं । काऽसि तुमं वरसामिणि ! कीस पसन्ना महं तं सि ? ॥ ९१
 किं उवचिन्नो^{१३} दिन्नो एस वरो अहव इयरहा चेव ? । पाया वि^{१४} मज्झ नट्टा केण वं दोसेण सहस त्ति ? ॥ ९२
 कुलदेवया तवाहं नियओ साहम्मिओ^{१५} यं तं^{१६} मज्झ । सत्तेण य परिकलिओ^{१७} तेण पसन्ना अहं तुज्झ ॥ ९३
 उवचिन्नो^{२०} चेव तए एस वरो पंचमीए माहप्पी । तेण न किलिड्डकम्मो निमित्तमेत्तं^{२१} अहं एत्थ ॥ ९४
 तुह असुहकम्मपरिपेरियाए कवेडण देवमइयाए । जोगियपीणहियाहिं चरणाण विणासणं जायं ॥ ९५
 परिपुच्छिज्जण धरणं कहिज्जणं कोसलस्स सच्चं पि । नियठाणं संपत्ता कुलदेवी रयणिविरमम्मि ॥ ९६
 अह जायम्मि पहाए दट्ठं धरणस्स चरणसम्भावं । लोओ विम्हयभरिओ अहिययो^{२५} मिलिओ^{२६} कोट्टेणं^{२७} ॥ ९७
 जणमज्झगओ^{२८} धरणो जंपइ लोयाण वोहणनिमित्तं^{२९} । वयणं मणाभिरामं सुइसुहजणयं च सच्चाणं^{३०} ॥ ९८
 कह न सुओ^{३१} जिणधम्मो जस्स पभावेण एरिसं कज्जं^{३३} ? । पच्चकखं चिय जायं देवाण वि तोससंजणयं ॥ ९९
 सिरिपंचमीबलेणं^{३५} सच्चं पि हु पावियं मए एयं^{३६} । पुणरवि कोरमि तं चिय पच्चकखं दिट्ठपच्चइयं ॥ १००
 बहुएहिं समं गहियां पुणरवि धरणेण पंचमी तइया । गंतूणं जिणभवणे सूरीणं पायमूलम्मि ॥ १
 कोसलनरवइणा वि हु पूयं काऊण जिणवरिंदाणं । रइयं वच्चावणयं दिवसाणं जाव मासं तु ॥ २
 वित्ते वच्चावणए दिन्ने दाणम्मि बहुपयारम्मि । देवमई पट्टविया पिउगेहे विनडिउं^{३०} बहुहां ॥ ३
 अन्नदियहम्मि राया धरणं अहिसिंचिज्जण नियरजे । जुवरंजे पुण महणं दिक्खं जिणदेसियं लेइ ॥ ४
 धरण-महणाणं दोणं^{३३} वि रज्जसिरिं तत्थ भुंजमाणाणं । वच्चइ कालो बहुओ कलियाणं धूय-पुत्तेहिं ॥ ५
 देवमइया वि तत्तो अट्ट-दुह-ट्टेहिं संजुया पावा । मरिज्जणं उववन्ना अइरुदा वाणमंतरिया ॥ ६
 कोसलमुणिं च दट्ठं एगंते ज्ञाणसंठियं संतं^{४४} । चितइ रोसाविट्टा इण्हि^{४५} विनडेमि एयं पि ॥ ७
 पावेण इमेण अहं विनडेउं सबलोयपच्चकखं । नीसारिया अयंडे निदयहियएण रुट्टेण ॥ ८
 अगणिय निययं दोसं मुणिणो उवारिं कोइ सा रोसं । अहवा पाएण जणो एरिसओ चेव संसारे ॥ ९
 काउं धणवइरूयं^{४६} आगंतुं कोसलस्स पामूले । भणइ रुयंती एयं पुत्तेहिं निसारिया अहयं ॥ ११०
 अणुकूलय-इयोरेहिं उवसग्गेहिं न सक्किओ जाव । खोहेउं^{४७} मुणिवसहो^{४८} ताव य खग्गेण सो छिन्नो ॥ ११

1 B अवणितो । 2 B देवमती । 3 B पभावेण । 4 B समन्नियस्स । 5 B लोयम्मि । 6 B सुचिरं ।
 7 A निच्छियं । 8 B असणाई । 9 A निच्छियं । 10 B सहायाण । 11 C एयं । 12 B किं पि । 13
 B उवचित्तो । 14 A य । 15 B य । 16 B साहम्मितो । 17 B it is not to be found in this
 Ms. 18 B तुमं । 19 B परिकलितो । 20 A उवचित्तो । 21 B माहप्पं । 22 B मित्तं । 23 B
 योगियं । 24 B पभाए । 25 B it is not in this Ms. 26 C मिलिय । 27 B कोट्टेणं ; C कुट्टेण ।
 28 B गतो । 29 B ट्टाए । 30 B लोयाणं । 31 B म । 32 B सुहो । 33 B जायं । 34 B पंचमिं ।
 35 B करणेणं । 36 B एवं । 37 B दिट्ठं । 38 B धरिया । 39 B विनडियं । 40 B बहुयं । 41 C जुयं ।
 42 B महणेण । 43 A दोहि । 44 C सा वि । 45 A एण्हि । 46 A रूवं । 47 B D खोमेउं 48 B वसभो ।

अहियासितस्स दढं खीणे कम्मम्मि कोसलमुणिस्सं । जायं केवलनाणं निव्वाणं तह य सहस त्ति ॥ १२
 अन्नदियहम्मि नयरे केवलनाणी दिवायरं नाम । दट्ठूण समोसरियं धरणो महणो य वंदंति ॥ १३
 नारय-तिरिय-नराऽ-मरभवाण जं कारणं इहं किं पि । तं सव्वं चियं तेणं कहियं भोएहिं संजुत्तं ॥ १४
 *रोहेणं नरयगई अट्टेणं तिरियसंभवो होइ । मज्झिमगुणेहिं मणुया धम्मेणं देवजाईओ^४ ॥ १५
 सुक्कज्जाणेण पुणो^५ सिद्धिगई होइ कम्मरहियाणं । संखेवेणं कहियं मए वि गइकारणं एयं ॥ १६
 कोसलचरियं सोउं केवलिवयणाओ^६ धरण-महणेहिं । अईनिव्विन्नमणेहिं गंतूणं निययगेहेसु ॥ १७
 दाऊण विविहदाणं काऊणं जिणवराणं पूयं च । खामेऊणं लोयं^७ रज्जं दाऊणं तणयाणं^{१०} ॥ १८
 गंतूण जिणिंदघरे^{११} वंदित्ता जिणवराण बिवाइं । उवविसिय ताण पुरओ^{१२} पढंति गाहाण जुयलं च ॥ १९

जय सत्ततत्तदेसय ! जय सामिय ! पुन्न-पावपरिहीण ! ।

जय असरीर ! निरामय ! जय जिणवर ! पवरनाणहु ! ॥ १२०

तुम्ह पसाएण म्हां दिक्खागहणं च तह य निव्वाणं^{१३} । आमरणंतं जायउ समाहिमरणं च अंतम्मि ॥ २१
 अह उट्ठिऊण तत्तो वंदित्ता मुणिवरं महासत्तं । गिण्हंति दो वि दिक्खं निव्विन्ना भवकडिळाओ^{१४} ॥ २२
 विहरंता यं^{१५} कमेणं पत्ता सत्तुंजयम्मि^{१६} गिरिपवरे । संलिहिऊणं देहं अणसणयं तत्थ पडिवन्ना^{१७} ॥ २३
 चइऊण देहगोत्तिं^{१८} तोडेउं कम्मबंधणं निविडं । दुग्गं भयं^{१९} परिहीणं सिवनयरिं^{२०} पाविया दोवि ॥ २४
 धरणक्खाणयमेयं सोऊणं जो करेइ पंचमियं । सो नर-सुरसोक्खाइं भुंजेउं^{२१} लहइ मोक्खं^{२२} पि^{२३} ॥ २५

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये धरणाख्यानकं
 अष्टमं समाप्तम् ॥

*

९. देवीकहा ।

धरणस्स कहा कहिया चरणतहाभौवसंजुया जाव^{२५} । अच्छितहाभावजुयं देवीएँ अक्खिमो एण्हि ॥ १
 रामकहेव ससीओ^{२७} कामिणिहियओ^{२८} व^{२९} पुरिसवद्धासो । कंतारो व ससाही उत्तरदेसो इहं अत्थि ॥ २
 तत्थ यं^{३०} पुहवीतिलया देवत्थाणी व जंतउ^{३१} वसिया । अत्थि पुरी अइरम्मा तक्खसिला नाम विक्खाया ॥ ३
 अयलो व बहुपहाणो राया नामेण सीयलो तत्थ । पिसुणो व पयडअलिया संतिमई भारिया तस्स ॥ ४
 ईसावसेण तीए सेससवत्तीण तत्थ जोएणं । अच्छीणं निम्महणं निदयहिययाएँ निम्मवियं ॥ ५
 पडिवज्जावइ एवं^{३२} तुम्हं वसणेण मज्झ बहिणीओ । निदा वि णट्ठपाया दूरे चिय भुक्खमाईयां^{३३} ॥ ६
 असणाईयं ताणं पइदियहं देइ अप्पणी चेव । ण्हावइ मलइ विलेवइ नियदोसनिवारणट्ठाए ॥ ७
 दट्ठूण तीएँ चरियं राया विणएण रंजिओ सुट्ठु । सब्बेसु वि कजेसुं तं चिय अग्गेसरिं^{३५} कुणइ ॥ ८
 सुहकजरएण जओ^{३६} नयणविट्ठूणाण दंसणं पढमं । परिहरियव्वं सययं जत्तेणं बुद्धिकलियणं ॥ ९

1-2 B घणघाइ चाउसु कम्मेषु । 3 C पि हु । * The following first half is found in B:—
 अट्टेणं तिरियगई रोहेणं होत्ति नरयदुक्खाइं । 4 B लोगो त्ति । † B केवलनाणेण सासयसुहाइं । 5 B °वव-
 गाउ । 6 B सइ° । 7 C °राइ । 8 B सव्वं । 9 B च सुयाण । 10 B दाऊण । 11 B °हरे । 12 B
 पुरतो । 13 C निव्वहणं । 14 B °कडिळातो; C °कुडिळाओ । 15 A ण । 16 A सत्तुंजयम्मि । 17 B
 C पडिवन्नं । 18 A D °गुत्तिं । 19 C भव° । 20 B सिद्धिपुरी । 21 B भोत्तूणं । 22-23 B नेव्वाणं ।
 † B D पंचमीफलसंसूचकं धरणाख्यानकम् ॥; C °विरचितं पञ्चमीफलसंसूचकं धरणा° ॥ 24 A D °जहा° ।
 25 A D ताव । 26 C देवीओ । 27 C सहीओ । 28 B हिययं । 29 B व । 30 A D वि । 31 A
 °भोवसिया । 32 C इयं । 33 C °माईयं । 34 A अप्पणो । 35 B C अत्तेसरिं । 36 B जतो ।

अंधो कुट्टी पंगू छिन्नोडो छिन्नकन्न-नासो यं । पढमं चिय चलिएणं वज्जेयवा पयत्तेणं ॥ १०
 तुट्ट^१ पडिपुंनंगे निम्मलवसणे यं इट्ठभणिए य । दिट्ठे य कज्जसिद्धी नियमा पुरिसाइ होइ ॥ ११
 संगो य अंधएहिं हरइ बलं नियमओ मणुस्साणं । सव्वाणं पि गहाणं अंधगहो दारुणो जेणं ॥ १२
 इय चित्तिऊण राया ताए च्विय संगमं कुणइ पायं । सा वि मणे परितुट्ठा मन्नइ अप्पाणयं छेयं ॥ १३
 पावं पि हु काऊणं वंचेउं मित्तमाइयं तह य । अत्ताणे^५ बहुनेहो^६ होइ दढं पावकलियाणं ॥ १४
 पावेणं^७ जा लच्छी लच्छिनिहां चैव सा अहं मन्ने । परिणामे दुहजणया भुत्तं च विसूइयाहेउं ॥ १५
 स च्विय भन्नइ लच्छी दोसु वि लोएसु जा सुहं जणइ । नियमित्तं बंधुभोज्जा इयरा पुण नाममित्तेणं ॥ १६
 भोत्तूणं विसयसुहं संतिमई अह कमेण मरिऊणं । नारय-तिरियगईसुं अंधत्तं पावए दुहिया ॥ १७
 इह चैव भरहवासे चंदउरे वउल्लेसेट्ठिघरिणीए । संतिमईए जीवो उववन्नो धूयभावेणं ॥ १८
 नामेणं^९ इंदुमइयां^३ तीए सही आसि पउमिया नाम । सा वि य सावयधूया जिणवरमयरंजियमईया ॥ १९
 उववासइ पंचमियं वंदइ विंवाइं जिणवरिंदाणं । पत्ताणं देइ दाणं अणुदियहं सुणइ धम्मकहं ॥ २०
 उवरोहेणं तीए इंदुमईया वि जाइ जिणभंवेणे । कुणइ पणामाईयं जिणवरमाईणं^{१६} एमेव ॥ २१
 उवरोहेणं लोओ कुणइ बहुं^{१७} नवरि एत्थ पाएणं । परमत्थठियाणं^{१८} जओ सीयंति हु सब्बकज्जाइं ॥ २२
 निरवेक्खया जईणं^{१९} वि^{२०} कालाइविभागओ^{२१} इहं भणिया । सेसाणं पुण कज्जे जुज्जइ सावेक्खया चैव ॥ २३
 असमत्थो वि हु जायइ कालवसेणं समत्थओ जेणं । निरवेक्खयाण जुज्जइ काऊणं तेण लोयम्मिं^{२२} ॥ २४
 जाए पाणिग्गहणे दोणह वि कुमरीण ताण कालेणं । इंदुमईए नयणा केण वि दोसेण निच्छूढा ॥ २५
 अह पउमियाए भणियं वहिणि ! इमं^{२३} तुज्ज संतियं नूणं । उद्दिन्नं अइरोइं जम्मंतरसंचियं^{२४} कम्मं ॥ २६
 संतं पि जेण कम्मं देइ फलं सब्बजीवरासीणं । दव्वं खेत्तं कालं भवं च भावं च संपप्प ॥ २७
 जम्मंतरम्मिं^{२५} कस्स वि दिन्नं अंधत्तणं तए सुयणुं ! । तस्स फलं नूणमिणं एण्हिं^{२७} संपावियं तुमए ॥ २८
 जं पि हु कीरइ केण वि कस्स वि^{२८} जीवस्स दुक्खमिह लोए ।
 तं पि हु किर पाविज्जइ एत्थं^{२९} जहन्नेण दसगुणियं ॥ २९
 कम्मं च पुव्वरइयं अणुभवियव्वं च नियमओ चैवं^{३०} । तवसा वा सोसिज्जइ^{३१} केण वि पुत्तेहिं कलिएणं ॥ ३०
 तम्हा तुमं^{३२} पि^{३३} बहिणी ! भावेणं लेसुं^{३४} पंचमी महई । जम्मंतरे वि जेणं अंधत्तं दूरओ जाइ ॥ ३१
 तव्वयणेणं ताए^{३५} गहिया सिरिपंचमी विहाणेणं । गंतूण जिणिंदघरे भावेणं दुक्खभीयाए ॥ ३२
 अइविसयासत्ताण वि दुक्खेहिं विडंबियाण जीवाणं । धम्मम्मि मई जायइ गुरुकम्मं पाणिणं मोत्तुं ॥ ३३
 गुरुकम्मा जेण इहं बाहिजंता वि तिक्खदुक्खेहिं । अहिययरं पावं चिय कुणंति तं^{३०} अट्ट-रोदेहिं^{३७} ॥ ३४
 अट्टं रोइं^{३८} ज्ञाणं नियमा पावाण होइ^{३९} कारणं^{४०} । तेणं चिय विउसजणो एसिं वज्जणं कुणइ ॥ ३५
 चित्तेणं चिय बंधइ पुन्नं पावं च जीवसंघाओ^{४१} । उवओगवज्जियाणं थेवं चिय बंधणं जेणं ॥ ३६
 पउमीं^{४३} वि हु पइदियहं इंदुमईए जिणिंदधम्मम्मि । कुणइ थिरत्तं तइया देसण-दारप्पयारेहिं^{४४} ॥ ३७
 इंदुमइया वि पच्छा जिणवरधम्मम्मि निच्चला जाया । काऊण इमं हियए मित्तो न हु वंचओ^{४५} होइ ॥ ३८

1 C उ । 2 A हेट्टे; D हिट्टे । 3 C परि° । 4 B इ । 5 B अत्ताणो । 6 B °माणो । 7 B पाणेउं ।
 8 B °निभा । 9 B °मेत्त° । 10 B °मेत्तण । 11 B धवल° । 12 C नामेणं । 13 A C इंदुमई । 14 B
 साइण । 15 A जिणवर° । 16 B °विंवाण । 17 A D लहुं । 18 C °वियाण । 19-20 A D जईणं ।
 21 A D °विहागओ । 22 A D य जणे वि; C विउसेहिं । 23 C महं । 24 B °संतियं । 25 B °तरेवि ।
 26 A सुयण । 27 B इण्हिं । 28 A व । 29 B इत्थ । 30 B जेण । 31 B सोसिज्जइ । 32 A D तुमा ।
 33 A वि । 34 A तेसु । 35 B तीए । 36 C ते । 37 B °रुहेणं । 38 B रुइं । 39 B कारणं । 40 B
 होइ । 41 B °संघातो । 42 B चैव । 43 B पउमी । 44 B °प्पयारेण । 45 B बंधिओ ।

पुन्नम्मि वए चित्तइ इंदुमई उज्जमीय एणं । नयणाईं होतुं मज्झं अन्नभवे सब्बअहियाइं ॥ ३९
 नयणाणं चंगत्ते सब्बं पि हु चंगयं इहं अंगं । मुह-वन्नं भल्लिमाए अन्नाणं वि भल्लिमा जेणं ॥ ४०
 अन्नेण नरो बद्धो छुट्ठेज्ज कयाइ दिव्वजोएणं । दिट्ठीए पुण बद्धो सययं पि न छुट्ठइ कया वि ॥ ४१
 सब्बाण वि दूर्इणं दिट्ठि चिय एत्थ दूर्इया निउणा । इट्ठा-उणिट्ठविहायं^५ जेणं सा चेव वंजेई ॥ ४२
 जं नयणाण न भावइ हिययं दूरेण तं फुडं चयइ । तेणं चिय नयणाणं माहप्पं सब्बकज्जेसु ॥ ४३
 अह अन्नया कयाई इहइं^७ भरहस्स मज्झखंडम्मि । अहिछत्तनामियाए नयरीए माहवनिवस्स ॥ ४४
 लीलावइघरिणीए मरिऊणं कम्मपरिणइवसेणं । इंदुमईए जीवो उववन्नो कुच्छिंमज्झम्मि ॥ ४५
 पडिपुत्तेसु दिणेसुं सोहणलगम्मि संपवत्तम्मि^{१०} । उत्तत्तकणयवन्ना जाया तीसे सुहा कन्ना ॥ ४६
 जायाए जेण तइया दिप्पइ सब्बो वि जणवओ ताव^{१२} । देवि त्ति नाम तीसे ठवियं जणणीए तेणेव ॥ ४७
 वड्ढुंतीए तीए वड्ढइ तारुन्नयं सलावन्नं^{१३} । तरुणाणं तावकरं अणंगसत्थं व अंगमयं^{१४} ॥ ४८
 सीसे वि तीए धरिया पिट्ठि^{१५} चियं^{१६} ठंति केसया निच्चं । अहवा कसिणसहावा^{१७} पहुणो दिट्ठिं विवजंति ॥ ४९
 सरलो वि कुडिलरूवो तीए निडालम्मि कुडिलसंघाओ । अहवा अलियपसंगे सरला वि हु कुडिलया होति^{१८} ५०
 किन्हाओ कुडिलाओ भमुहाओ दो^{१९} वि^{२०} तीए^{२१} रायंति । लोयणवाणजुयाओ^{२२} मयणस्स व चावलट्ठीओ ५१
 सवणंतं पत्ताइं निम्मल-कसिणाईं^{२३} तीए नयणाइं । विउसाणं व मणाइं कस्स व^{२४} हिययं न मोहंति^{२५} ? ॥ ५२
 किं वन्निएण बहुणा ? सब्बं पि हु तीए अंगसंठाणं । इयरतरुणीण दिट्ठं मसिवट्ठं देइ वयणेसुं^{२६} ॥ ५३
 कुलकमवसेण तीए धम्मो वि हु जिणमओ मओ निच्चं । नर-सुरसुहसंजणओ मोक्खस्स पसाहओ^{२७} तह य ॥ ५४
 कुलकमओ वि हु पत्तो मेल्हिज्जइं^{२८} दोससंजुओ धम्मो । दालिदं पिव दुहओ कलिऊणं विउसलोएणं^{२९} ॥ ५५
 पउमा वि समाहीए मरिऊणं लच्छिसुंदरो देवो । माहिदे वरकप्पे उववन्नो पुन्नजोएणं ॥ ५६
 ओहिन्नाणवसेणं देवि दट्ठूण णेहवसवत्ती । सो सहसा संपत्तो अहिछत्तं रयणिसमयम्मि ॥ ५७
 इंदुमईए रूवं काऊणं नयणवज्जियं तत्थ । पउमी^{३०} कट्ठियं-कलियं दंसेईं शक्ति गायंती^{३१} ॥ ५८
 जम्मंतरचरियाइं जह जह गायंति ताओ^{३३} जुवईओ । तह तह देवीहिययं करुणाए समाउलं जायं ॥ ५९
 दट्ठूण वि^{३५} जुवईओ रुयमाणं विडजणं पि सहस त्ति । कुवंति अंसुवायं जाईए पच्चयवसेणं ॥ ६०
 अह जायम्मि पहाईं^{३६} दट्ठुं^{३७} रूवं^{३८} च ताणं सी देवी^{३९} । ठाणं जाईं^{४३} कज्जं^{४४} सब्बं पि हु पुच्छईं कमेणं^{४५} ॥ ६१
 ताहिं^{४१} वि सब्बं कहियं जं जहवत्तं च अन्नजम्मम्मि । तं सोउं देवीए जायं जाईए संभरणं^{४८} ॥ ६२
 अह मुच्छिऊण सहसा निवडीया आसणाओ भूमीए । पच्छा रायाईया दुहचित्ता तत्थ सम्मिलिया ॥ ६३
 सलिलेणं अनिलेणं आसत्था उट्ठिऊण सा देवी । आलिंगिऊण पउमीं दुहिया अइनिम्भरं रुयईं^{४९} ॥ ६४
 अबला बाला नीया दुक्खं रुइएण उवसमं नेति^{५१} । तविरहियाण ताणं मरणं चिय जायए जेणं ॥ ६५
 संठविऊणं ताओ उवविसिउं आसणेसु सब्बे वि । अहियं विम्हियचित्ता पुच्छंति^{५२} यं कारणं तत्थ ॥ ६६

1 B उज्जमाय । 2 A होति; D हुतु । 3 B °पुन्न° । 4 A C पन्नाण । 5 B °विभायं । 6 A D विजेइ । 7 B इहेव । 8 B तीए । 9 B उयरम्मि । 10 B सुहदिणे चेव । 11 B उतउ° । 12 C ताए । 13 B सहायजं । 14 B °गयं । 15 B पिट्ठं । 16 B चिय । 17 B °सभावा । 18 B हुंति । 19-20 B तीए । 21 B दो वि । 22 B °जुयातो । 23 C °किन्हाइं । 24 B वि । 25 A D मोहंति । 26 B C मयणेसु । 27 B य साहओ । 28 B मेल्हिज्जइ । 29 B °कोएणं । 30 B पउमा । 31 B कट्ठिय° । 32 B गायंतं । 33 B ताव । 34 A दट्ठूणं । 35 A it is not found in this Ms. 36 B रभाए । 37-42 A दट्ठूणं रूवयं च देवीए । 43 A B जाई । 44 A कज्जं । 45 B पुच्छए । 46 B जेण । 47 B नेति । 48 B संभरणं । 49 A C पउमी । 50 B मणइ । 51 B C नेइ । 52 C हु ।

अह लच्छिसुंदरेण वि नियरूवं पयडिऊणं अइरम्मं । निवमाईणं पुरओ^१ कहियं सव्वं पि वुत्तंतं ॥ ६७
 कहियम्मिं तम्मि पच्छा जाओ बहुआण धम्मपडिबोहो । पच्चयओ चिय पायं कजेसु पयट्टए लोओ ॥ ६८
 दाऊणं देवीए वत्था-ऽऽभरणाई^४ बहुपयाराइं । सुयणु ! सरेज्जसु वसणे भणिऊण अदंसणो जाओ ॥ ६९
 सुरलोयगए देवे विम्हयभरिओ जणो वि विक्खिरिओ । देवी वि धम्मकजे अहिययरं उज्जमं कुणइ ॥ ७०
 राया वि मणे चिंतइ कस्सेयं कन्नयं पयच्छामि ? । अणुरूवो मीए^५ वरो विरलो चिय एत्थ लोयम्मिं ॥ ७१
 अहवा किं बहुएणं ? विरएमि सयंवराए मंडवयं । जेण वरेइ सयं चिय एस चिय रोइयं^७ पुरिसं ॥ ७२
 कारावियं च वाहिं नयरीए सरिसभूमिभायम्मि । मंडवयं अइविउलं^८ मंचेहिं समन्नियं रुइरं^९ ॥ ७३
 आहूया रायाणो जे के वि हु दसदिसासु वट्ठंति । दिन्नाई^{१०} अ वासाइं^{११} सयणाऽऽ-सणमाइकलियाइं ॥ ७४
 अन्नदियहम्मि जाए कन्नाए सयंवरस्स जोगम्मि । सवे^{१३} वि^{१४} यं नरवइणो मंचेसु पइडिया कमसो ॥ ७५
 देवी^{१६} वि भूसियंगी चडिऊण रहम्मि जुत्तुरयम्मि । पविसइ मंडवमज्जे खोहंती^{१७} निवइचित्ताइं ॥ ७६
 दट्ठण तयं इतिं सवे वि हु नियमणम्मि चिंतंति^{१८} । सो चिय पुरिसो सुहओ^{१९} जस्सेसा घल्लिही मालं ॥ ७७
 अफा(प्फा)लियम्मि तूरे तह य पढंतेहिं वंदिण सएहिं । नियपडिहारी कमसो दंसेइ नराहिवे सवे ॥ ७८
 सवे वि हु मोत्तूणं देवी वरमालियं गुणट्ठस्स । कंठम्मि विलंबेई कायंदीनयरिनाहस्स ॥ ७९
 एत्थंतरम्मि कुविया नरवइणो वयणयं पयंपंति । अवमाणं अम्ह कयं सव्वाण वि पेच्छ एयाए ॥ ८०
 रूवाइएहिं कलिए सवे वि हु मेल्हिऊणं निवतणए । सव्वाण अहम्मयरे पावाए घल्लिया माला ॥ ८१
 अहवा जाइवसेणं^{२१} सरियाओ तह य दट्ठमहिलाओ । मोत्तूणं उच्चाई^{२३} नीयं चिय जंति पाएण ॥ ८२
 अन्नो पुण भणइ इमं दोसो मणयं पि नत्थि एयाए । नयणाण चरियमेयं ताणं चिय निग्गहं कुणिमो ॥ ८३
 गहिऊण तओ चावं लोहमइं गोलियं च घलेउं^{२४} । निच्छोलइ नयणाइं देवीए लाहवगुणेणं ॥ ८४
 आकंदिऊण पडिया धरणीए निययलोयपरियरिया । देवी सरेइ हियए अह लच्छीसुंदरं देवं ॥ ८५
 वसणम्मि समावडिए झत्ति उवायस्स चित्तं^{२५} उचियं^{२६} । इयरह वड्डइ दुक्खं समयं चिय निसुणमाणेणं ॥ ८६
 उज्जोयंतो गयणं विमाणरयणेहिं सो सुरो सहसा । संपत्तो नेहवसा लोयाण विबोहणट्टाए ॥ ८७
 थंभेऊणं सयले^{२७} निवतणए जंपए इमं वयणं । उव्वहह पुरिसनामं^{२८} ववहारं नेयं^{२९} जाणेह ॥ ८८
 एक्को चिय परिणेई कन्नं किर जाणए जणो सव्वो । तां तम्हे^{३१} इह खुहिया कहह महं केण कजेणं ? ॥ ८९
 जम्मंतरसंजणिओ संजोओ जेण एत्थं^{३२} मिहुणाणं । रूवाइया तेणं नेहस्स न कारणं होति ॥ ९०
 अह गिण्हिऊण देविं^{३३} फंसेउं करयलेहिं अच्छीणि । सव्वाण वि पच्चक्खं भणइ इमं पेसलं वयणं ॥ ९१
 जम्मंतरम्मि^{३४} तुमए सुयणु ! कया पंचमी सुभत्तीए । तस्स^{३५} पभावेणं^{३६} तुहं नयणाइं होतुं^{३७} पउणाइं ॥ ९२
 तक्खणमेत्तेणं^{३८} तओ नयणाइं तीए^{३९} सुट्ठु रम्माइं । जायाइं लोयाणं जिणधम्मे पच्चयकराइं ॥ ९३
 भणिया य सुरेण इमं नरवइणो देविछायजणत्थं । जइ इट्ठं नियजीयं ता देविं नमहं उट्ठेउं ॥ ९४
 ते वि हु मरणभएणं मेल्हितां जाइमाइअहिमाणं । सव्वजणाणं पुरओ^{४४} नमंति देवीए पयकमलं ॥ ९५

1 B पइडिऊण । 2 B पुरओ । 3 B कहियं पि । 4 A D °ऽऽहरणाई । 5 A C D इमीए । 6 B लोगम्मि । 7 B रोइउं । 8 B °रम्मं । 9 B रुइयं । 10 B दिन्ना । 11 B it is not to be found in this Ms. 12 B आवासातो । 13 B सव्वं । 14-15 B चिय । 16 B कुमरी । 17 B खोभंती । 18 B चित्ति । 19 B घन्नो । 20 B मेल्हिऊण । 21 B °वसेसं । 22 B D दट्ठु । 23 B उच्चाइं । 24 B घलेवि । 25 A चित्तं । 26 A उचिउं । 27 B सव्वे । 28 A D °माणं । 29 B नेग । 30 A तो । 31 A तुज्जे । 32 B इत्थ । 33 B देवी । 34 B °मंतरे वि । 35 B तीए । 36 B पहावेण । 37 A होति; D हुंति । 38 B °मित्तेण । 39 B सुट्ठु । 40 B तीए । 41 B °थोय° । 42 A D नमहु । 43 B मिह्तिता । 44 B पुरतो ।

इत्थी वा पुरिसो वा पणमिज्जइ नेयं एत्थं लोयम्मिं । होंति गुण चिय पुज्जा तुम्हा मा दुक्खिया होह ॥ ९६
 देवीएँ सुरो भणिओ पव्वज्जं लेमि निम्मलं अहयं । जम्मंतरे वि जेणं^६ दुक्खाण न भायणं होमि ॥ ९७
 तेणावि हु सा भणिया अज्ज वि तुह अत्थि भोइयं कम्मं । पच्छा लहिहिसि दिक्खं नाणं चरणं च निव्वाणं ॥ ९८
 अह खामिऊण सव्वे^७ वन्नेउं जिणमयस्स माहप्पं । गंतूणं सुरलोएँ सो भुंजइ उत्तमे भोए ॥ ९९
 सव्वेहिं पि निवेहिं गुणङ्ग-देवीण नेहकलिएहिं । सुहलग्गम्मि पवत्ते पाणिग्गहणं विणिम्मवियं ॥ १००
 हय-गय-देसाईयं दिन्नं सव्वेहिं तत्थ देवीए । एयं तं संजायं चुणणगया चुंटिया आयां ॥ १
 एकसहावं वत्थुं नत्थि इहं सच्चयं^{१०} जिणाभिहियं । सत्तूण वि जेण इमं मित्तत्तं पयडयं दिट्ठं ॥ २
 सत्तू वि होइ मित्तो मित्तो वि हु सत्तुसन्निहो चेव । तम्हा रोस-पमोए दोसु वि अनियामिं^{११} चेव ॥ ३
 माहवनिवेण पच्छा सम्माणेऊण सव्वनरवड्ढो । संपेसिया कमेणं निय-नियनयरेसु सव्वे वि ॥ ४
 देवी वि गुणङ्गजुया विसयसुहं उत्तमं पि^{१२} भुंजंती । दिक्खं जिणवरभणियं हियएणं वंछए निच्चं ॥ ५
 भुंजंताणं भोए देवी-गुणङ्गाण परिणइवसेणं^{१३} । जाया दो वरपुत्ता गुणचंद-गुणायरा नामं ॥ ६
 सव्वं पि तेहि नायं जं किं पि वि पयरएँ इहं लोए । अहवा रायसुयाणं एयं चिय मंडणं होइ ॥ ७
 विन्नाणाइविहीणो राया सव्वाण चेव लोयाणं । होइ सया हसणीओ जुत्ता-उज्जत्तं अयाणंतो ॥ ८
 राया समणो मंती दूओ तह चेव धम्मअहिगारी । नियसत्थेण विहीणा कयं पि कज्जं विणासेंति^{१५} ॥ ९
 मुक्खो राया लुद्धो मित्तो दुट्ठा य महिलिया लोएँ । थोवेण वि कालेणं मूलस्स विनासया होंति ॥ ११०
 जायं पाणिग्गहणं बहुविहकन्नाहिं^{१८} ताणं कुमराणं^{१०} । धम्मे य मई निउणा अकहियपुट्ठा वि संजाया ॥ ११
 उवएस-निसग्गाणं होइ निसग्गं च उत्तमं ताव । नइसग्गियाण जम्हा न हु जायइ अन्नहा बुद्धी ॥ १२
 अह अन्नया कयाई गुणङ्गरायस्स तिब्ववाहीए । पाणा झत्ति पण्डा पवणेणं दीवी(वि)यसिह व ॥ १३
 तस्स कए करणीए लोएणं^{२१} सुहु दुक्खियमणेणं । काऊण सोगं^{२२} नासं गुणचंद-गुणायराणं पि ॥ १४
 सोहणदिणम्मि जाए गुणचंदो ठाविओ निवपयम्मि । जुवरंजे अहिसित्तो गुणायरो विउलं गुणकलिओ ॥ १५
 दो वि^{२५} यं तणया भणिया देवीए निहियतत्तहिययाए । मेल्ह^{२७} पुत्ता ! तुम्हे^{२०} पव्वज्जं गिण्हिमो^{२०} जेणं^{२१} ॥ १६
 तेहिं वि भणिया देवी खयम्मि मा खिवसु खारयं माँएँ ! । पिय-दुक्खियाण अम्हं हिययविसामो तुमं चेव ॥ १७
 देवीएँ तओ भणियं वीसामो को वि नत्थि जीवाणं । मोत्तूण दुक्खरहियं सिद्धिपयं सांसयं पुत्त ! ॥ १८
 चित्तं जत्थ निवेसइ जीवो इह कज्ज-कारणवसेण । सो चेव होइ सत्तू अहवा मरणेण वोच्छेओ^{२३} ॥ १९
 भत्तारवज्जियाणं^{२४} गिहम्मि^{२५} नारीण भोयं^{२६} रहियाणं । वावारेसु रयाणं न य घरवासो न पव्वजा ॥ १२०
 तम्हा नियमेण मए पव्वजा चेव^{२७} पुत्तं ! कायव्वा । एवं भणिए मुक्का पव्वज्जं गिण्हए देवी ॥ २१
 धम्म-उत्थपयट्ठाणं आलं वणमेत्तमेव सयणाइं । न^{३०} हु^{४०} निच्छयहिययाणं इह होइ निवारओ को वि^{४१} ॥ २२
 काऊण तवच्चरणं खविऊणं^{४२} तह य घाइकम्माइं । उप्पाडियं कमेणं केवलनाणं च देवीए ॥ २३
 पडिवज्जिय सेलेसिं नाऊणं आउयं च अइथोवं । खविऊण कम्मसेसं मोक्खं^{४३} पि^{४४} हुं^{४५} पाषियं^{४६} सुहयं^{४७} ॥ १२४

1 B एत्थ । 2 B नेय । 3 B लोयंति । 4 B पुज्जो । 5 C तम्हा । 6 B जिणं । 7 A D सव्वं ।
 8 A D °लोयं । 9 C जाया । 10 B सच्चयं । 11 B अनियामियं । 12 B तु । 13 B °वसेणं । 14 C
 चेव । 15 B पइरए; C पवरए । 16 B विणासेंति । 17 B चेव । 18 B °पयारेण; C °कजाण । 19 C
 तह । 20 B कुमरीणं; C कुमारानं । 21 B सोएणं । 22 B सोय° । 23 B जुय° । 24 B विमल° ।
 25-26 B चिय; C वि हु । 27 B मेल्ह । 28 B पुत्तय ! । 29 B तुम्हे । 30-31 B जेण नेण्हामि ।
 32 B अम्मो ! । 33 B विच्छाहो । 34 B °विरहियाणं । 35 B गिहं पि । 36 B भोग° । 37 B पुत्त ! ।
 38 B चेव । 39-40 B अह । 41 A कोइ । 42 B खविऊण य । 43-47 B संपत्ता परमनिव्वाणं ।

देवीएँ कहं एयं सोऊणं जो करेइ पंचमियं । सबेसिं पि सुहाणं सो वि हु खलु भायणं^१ होइ ॥ १२५
 इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये देव्याख्यानकं
 नवमं समाप्तम् ॥

*

१०. भविस्सयत्तकहा ।

लोयणतहभावजुयं वित्तंतं देविसंतियं भणियं । दीवंतैरसोक्खजुयं भविस्सदत्तस्स वोच्छामि ॥ १
 मुणिवइ इव बहुविजओ सायर इव दोणिपोयपरिकलिओ । जंबुदीवो रम्मो दीव-समुदाण मज्झगओ ॥ २
 तस्सं यं दाहिणभरहे^५ मज्झिमखंडम्मि तित्थपुत्तम्मि । धम्मम्मि य पइदियहं सुहरसकलिए विसालम्मि ॥ ३
 सग्गो^६ व सुरसमेओ सुगओ इव अजसत्तपन्नवओ । चंदो व नहालीणो चक्कं पिव बहुपयावासो ॥ ४
 उवहि व विविहरयणो दिवससमूहो व भदियसमाणो । हत्थि व पउरपमओ^७ कुरुदेसो अत्थि रमणीओ ॥ ५
 हंसो^८ व सुप्पयारं नयरं नामेण गयउरं तत्थ । सरओ^९ व सुद्धकंठं^{१०} दिणयरविंव व बहुउदयं ॥ ६
 कामो व सयाणंगो इंदो इव सुरगणेहिं कयसोहो । कउरववंसप्पभवो भूपालो नाम तन्नाहो^{११} ॥ ७
 दुट्ठा-उडुडसभावं पुहइं^{१२} कोहाइवजियमणेणं । पालंतेणं सययं^{१३} नियनामं तेण सच्चवियं ॥ ८
 जो चिय पालइ पुहइं^{१४} सो चेव य एत्थ होइ भूपालो । जो पुण अन्नायरओ सो चरडो अहव लुंटाओ ॥ ९
 तत्थेव य वरनयरे धणवइनामेण वाणिओ तइया । सव्वाण वि लोयाणं^{१५} विहवेणं^{१६} उत्तमो आसि ॥ १०
 भूपालस्स वि पूओ^{१७} विहवेणं सो दढं^{१८} तहिं^{१९} जाओ^{२०} । सव्वजणाणं^{२१} उवरिं सेट्ठिपयं पावँ^{२२} तह य ॥ ११
 विहवेणं गरुत्तं विहवेणं^{२३} सयणपरियणाईयं । विहवेणं सुहभावो विहवेणं वसणपरिहाणी ॥ १२
 गुणिणो मुणिणो^{२४} धीरो^{२५} जाइ-कुलाहिं भूसिया अहियं । धणवइणो घरदारे पइदियहं सेवया जंति ॥ १३
 तम्हा जह तह जुजइ विहवस्सुप्पायणं इहं लोए । विहवरहियाण जेणं सबो वि परम्मुहो होइ ॥ १४
 कमलसिरी सिरितुल्ला तस्स य सेट्ठिस्सं वल्लहा भज्जा । अणुदियहं पइभत्ता अणुकूला सव्वकज्जेसु ॥ १५
 सा चेव हवइ भज्जा पइइठं जा करेइ अणुदियहं^{२७} । इयरा चंडसहावा घरिणीरूवेण वइरिणिया ॥ १६
 घरिणीकुसलत्तेणं सोहं पावेइ^{२८} इह जणे पुरिसो^{२९} । अइकुसलो वि हु जेणं पुरिसो किं हंडियं^{३०} लेइ^{३१} ? ॥ १७
 विसयसुहं सेवंती कमलसिरी अह कमेण संजाया । गम्भवइं^{३२} सुहसुविणो^{३३} वहमाणी हिययआणंदं ॥ १८
 कुलया कंतसरूवा विहवजुया वल्लहा य नियपइणो । गम्भविहूणां नारी अकयत्थं मुणइ अप्पाणं ॥ १९
 जह जह वट्टइ गम्भो तह तह तीए वि वट्टए अंगं । अहवा उदरपवट्टी^{३५} जणणीए कुणइ वट्ट(ट्ट)त्तं^{३६} ॥ २०
 दोहलए पडिपुण्णे कालेणं^{३७} तीए दारओ^{३८} जाओ । नयण-मणाणंदयरो जणणीए तह य लोयाणं ॥ २१
 बालचरियाईं दट्टं अन्नाण वि होइ नेहसंबंधो । जणणीए पुणो नेहं जणणि चिय जाणए तणए ॥ २२
 पिउ-माईसुं नेहो नासइ इत्थीण तेत्तिओ^{३९} नियमा । तणयाणं जम्मेणं वत्थूण सहावओ एत्थं ॥ २३
 वित्ते वट्ठावणए दिन्ने दाणम्मि विविहलोयाणं । कालेण कयं नामं भविस्सदत्तो त्ति पियेहिं ॥ २४

1 B भायणो । * B पञ्चमीफलसंस्मृचकं देवी(व्या)ख्यानकं समाप्तं नवमम् ।; C महेश्वरसूरिविरचितं पञ्चमीफलसंस्मृचकं देव्याख्यानकं समाप्तं नवमम् । 2 C दिव्यं । 3-5 B दाहिणभरहे तस्स य । 6 B सग्गु । 7 B ° पउमो । 8 B हंसु । 9 B सरउ । 10 A D °कंठं । 11 B नरनाहो । 12 B पुहवी । 13 B सव्वं । 14 C पुहइं । 15 B वणियाणं । 16 B विहवाणं; C विहवेण य । 17 B पुरओ । 18 B तहिं । 19 B दढो । 20 B जातो । 21 A C D °जणेणं । 22 B पावियं । 23 B विहवेण य । 24 A D मुणओ । 25 A वीरो । 26 C वित्तस्स । 27 C पइदियहं । 28 B C पावंति । 29 B C पुरिसा । 30 C हंडिओ । 31 C लोए । 32-33 B गम्भं वहइ सुहेणं । 34 B °विहीणा । 35 B °य वट्टी । 36 B D A वट्टत्तं । 37 B समणं । 38 B दारतो । 39 B तित्तिओ ।

अट्टवरिसो य तो^१ सो^२ उवणीओ उज्झयाण पढणत्थं । अचिरेणमधीयाओ^३ विज्जाओ तेण सद्वाओ ॥ २५
 जिणधम्मस्स वि तत्तं विन्नायं तेण विणयपउणेणं^४ । लोयस्स वि ववहारो तेण जओ एत्थ निद्वाहो ॥ २६
 मुत्तुं^५ जणववहारं तत्तं चिय जो करेइ निरवेक्खो । सो वज्जिज्जइ लोए धम्मस्स य हीलणं होइ ॥ २७
 संजर्मजुत्तो वि जई हीलावंतो जिणस्स मग्गं तु । मिच्छादिट्ठिजणाओ हीणयरो सो इहं नेओ^६ ॥ २८
 दोसेण दुगुंछाए समाहिगुत्तस्स मुणिवरिंदस्स । धणवइणो कमलसिरी सहस चिय अप्पिया जाया ॥ २९
 भणिया सा धणवइणा मा पुरओ ठासु मज्झनयणाणं । अचिरेणं चिय वच्चसु नियपिउगेहम्मि किं बहुणा^७ ॥ ३०
 कमलसिरीए भणियं नाह ! म जंपेसुं एरिसं वयणं । निक्कारणरोसणयं^{१०} डिंभाण वि जेणं हसणीयं^{११} ॥ ३१
 गहिऊण तओ कंठे निस्सारइ निययगेहदाराओ । एगाणिणी रुयंती^{१३} कमलसिरी सो दढं कुविओ ॥ ३२
 नायं ताओ अणाए रुडो नियमेण एस मह अज्ज । एयारिसं अणेणं कइया वि न चिट्ठियं^{१४} जेण ॥ ३३
 तत्थेव य वरनयरे पिउंगेहे सा गया सुविच्छाया । दहुं च तइं इतिं पिउलोओ दुक्खिओ जाओ ॥ ३४
 रुयमाणिं संठविउं^{१०} पुच्छंति य^{१७} कारणं च आगमणे । सा वि हु साहइ तेसिं सव्वं पिय भत्तुणो चरियं ॥ ३५
 एत्थंतरम्मि पत्तो भविस्सदत्तो वि णायवुत्तंतो । कमलसिरीए भणिओ पुत्त ! न जुत्तं कयं तुमए ॥ ३६
 तुह पिउणा पुत्त ! अहं केण वि दोसेण जइ वि निच्छूढा । तह वि हु तुह तं गेहं मोत्तूण न जुज्जए कह वि ॥ ३७
 जंपइ भविस्सदत्तो न हु जुत्तं अंबि ! एरिसं वयणं । जणणीविरहे जम्हा जणओ खलु पित्तिओ^{१८} होइ ॥ ३८
 तत्थेव य अच्छंतो वाणिज्जं चेव कुणइ सो कुमरो । सव्वकलासुं वि^{१९} कुसलो सद्वाण वि तोससंजणओ ॥ ३९
 तत्थेव य वरदत्तो तस्स य घरिणी मणोरमा^{२०} नाम । ताण य नागसरूवा धूया वररूवसंपन्ना ॥ ४०
 सा परिणीया पच्छा धणवइणा मग्गिऊण वरदत्तं । तीसे जाओ पुत्तो नामेणं बंधुदत्तो त्ति ॥ ४१
 कालेणं संपत्तो^{२२} तारुन्नं जाव रम्मयं सुहु । ताव वयसेहिं इमो भणिओ काऊण एगंते ॥ ४२
 जो तरुणत्ते^{२३} दव्वं विढवेइ न नियवलेणं केणावि । सो विद्धत्ते सोयइं *कज्जेसु विसूरमाणेसु ॥ ४३
 पुव्वए दिवसम्मि अट्ठहिं मासेहिं एत्थ लोएण । तं किं पि हु कायव्वं जेणंते^{२७} सोक्खयं^{२७} होइ ॥ ४४
 पुव्वजियदद्वाइ जो भुंजइ महिलिय व्व घरमज्जे । सो पुरिसनामधारी^{२८} कह न वि लज्जेइ लोयम्मि ? ॥ ४५
 विढवेऊणं दव्वं जो न वि वियरेइ सयणमाईसु । पुरिसायारो य फुडं सो निवसई महिलिया गेहे ॥ ४६
 तम्हा सुवन्नभूमिं गंतूणं अज्जिमो महादव्वं । जेण जणाणं मज्जे पुरिसत्ते पाविमो लीहं ॥ ४७
 जंपइ य बंधुदत्तो जुत्तं तुम्हेहिं जंपियं एयं । एरिसयं पुव्वं चिय मज्झ वि हियं^{२९} हियं चेव ॥ ४८
 गंतूण पिउसयासे पभणइ एवं च बंधुदत्तो वि^{३१} । ताय ! अहं वच्चामो सुवन्नदीवम्मि दविणत्थं ॥ ४९
 धणवइणा वि य^{३२} भणियं जुज्जइ वणियाण एरिसं काउं । किं तु तुमं एगो चिय अमहं चक्खू इहं पुत्तं ! ॥ ५०
 देसंतरं च गरुयं सावायं तह य जलहिउत्तरणं । दविणं च^{३४} अत्थि तुम्हं भुंजंतं जं न निट्ठेइ^{३५} ॥ ५१
 तह वि न मेल्लइ जाहे अइगाहं^{३०} कह वि बंधुदत्तो वि । ताहे सोऽणुन्नाओ पिउणा मायाए^{३७} किच्छेणं ॥ ५२
 घोसावियं च नयरे सुवन्नदीव^{३८} च^{३९} जो वयइ को वि । तस्साहं वट्ठेमो^{४०} सव्वेसु वि कज्जजाएसु ॥ ५३

1-2 B जाओ । 3 B °अधीयाओ । 4 A D °पढणेण । 5 B मोत्तुं । 6 A संयम° । 7 A होइ ।
 8 C °सिरीय वि । 9 B जंपेह । 10 B °रुसणयं । 11 B होइ । 12 B हसणिज्जं । 13 A D रुवंती ।
 14 B चेट्ठियं । 15 A पिउणो । 16 B संठवियं । 17 C हु । 18 B पित्ततो । 19 C °कल्लाहिं ।
 20 C it is not found in this Ms. 21 B C मणोरहा । 22 C सो पत्तो । 23 B तारुन्ने । 24 C
 मियचलण । 25 A C सोवइ । * In B following quarter is found:-धम्मविहीणो जहा जीवो ।
 26 B जेणं चिय । 27 B सोक्खमिह । 28 B °धारो । 29 B न विसइ । 30 B C हियय° ।
 31 B त्ति । 32 C हु । 33 B चेव । 34 C पि । 35 A C D निट्ठाइ । 36 C अइगाहं । 37 B
 मायाह । 38 C °दीवम्मि । 39 C it is not found in this Ms. 40 B वट्ठेमो ।

तं सोऊणं भणियं भविस्सदत्तेण बंधुदत्तस्स । जामि अहं चियं भाउय ! तुम्हं सत्थेण जइ भणह ॥ ५४
तुहतणओ चिय सत्थो पभणइ विणएण बंधुदत्तो वि^२ । जइ वच्चइ भाय ! तुमे ता मम सव्वं पि संपन्नं ॥ ५५
जणओ भाया वणिओ^३ जइ सत्थे होइ कह वि^४ पुत्तेहिं । ता जाण विएसो वि हु नियगेहं नत्थि संदेहो ॥ ५६
सव्वं पि कयं पिउणं *दीवंतरजोगयं च सव्वेहिं । पंचसयारणं यं सामी सत्थियपुरिसाण सो जाओ ॥ ५७
भणिओ य बंधुदत्तो मायाए व्वियं सुट्ठुं एगंते । तहं पुत्त ! करेज्ज तुमं भविस्सदत्तो जह न एइ ॥ ५८
इयरह एसो जेठो पिउविरहे सामिओ इहं होही । अहवा अद्धग्गाही पुत्तय ! इह संसओ नत्थि ॥ ५९
अन्नदियहम्मि सत्थो चलिओ सव्वो वि सो जणसमेओ । पत्तो कमेण गंतुं तीरे उदहिस्सं रुंदस्स ॥ ६०
उवही^{११} वि सत्थपुरओ उट्ठइ इव^{१२} तुंगतरलकलोलो । अहवा गिहपत्ताणं कुणंति गरुया वि उट्ठाणं ॥ ६१
भरिऊण पवहणाइं सव्वे वि हु निययभंडजायस्स । चलिया मंगलपुव्वं सुवन्नदीवस्स मग्गेणं ॥ ६२
गच्छंताण कमेणं तुट्ठे सव्वारणं इंधणाईए । मग्गान्नुएहिं^{१४} सहसा नीया मयणायदीवम्मि ॥ ६३
तत्थ य उत्तरिऊणं गेण्हंति^{१५} फलाइयाइं सव्वे वि । वच्चंति य सव्वं^{१६} पि^{१७} हु पेच्छंति य पेच्छणिजाइं ॥ ६४
सव्वे वि तहिं पत्ता भविस्सदत्तेण वज्जिया जाव । ताव य चालइं पोए वेण्णं बंधुदत्तो वि ॥ ६५
अह सत्थिएहिं भणियं भविस्सदत्तो न दीसए एत्थ । मोत्तूण कीस चलिया ? सत्थस्स न जुज्जए एयं ॥ ६६
अहं भणइं^{१८} बंधुदत्तो एकस्सै कए न नासिमो सव्वे^{२२} । न्हाया तडम्मि तुम्हे गुण-दोसा पुण महं एत्थ ॥ ६७
नाऊण तस्स चित्तं सव्वे वि^{२३} हु^{२४} संठिया^{२५} मणे^{२६} दुहिया^{२७} । पत्तो य तप्पएसे भविस्सदत्तो विचिंतेइ ॥ ६८
किं मं मोत्तूण गया ? किं वा सो चेव न हु इमो देसो ? । अहवा दीसइ चिण्हं तम्हा लोभेण^{२८} मुक्को हं ॥ ६९
इयं चित्तिऊण तत्तो सो पुण वलिऊण हिंडए दीवं । कयलीहरम्मि रम्मे रयणी^{२९} वोलेइ ठाऊणं ॥ ७०
जाए पहायसमए^{३०} भमडित्ता^{३१} गिरिवरस्स कडयम्मि^{३२} । पेच्छइ विवराभिमुहं^{३३} पुराणसोवार्णपंतीयं^{३४} ॥ ७१
चित्तइ मणेण एयं नूणं केणावि दिव्वपुरिसेणं । रइया सुवाणपंती कस्स वि ठाणस्स कज्जेणं ॥ ७२
अह चडइ तत्थ सणियं हियए काऊण निच्छयं एयं । सुपुरिसमग्गम्मि ठिओ पुरिसो पावेइ कल्लाणं ॥ ७३
नीसरिओ विवराओ पेच्छइ नयणाभिरामयं^{३६} पुरओ । उववणगणसोहिल्लं अमरपुरीसरिसयं नयरं^{३७} ॥ ७४
उत्तुंगकणयसालं^{३८} तोरणकलसेहिं सोहियसुपारं^{३९} । अइगहिरपरिहिकलियं जणवरहियं च दट्ठूणं ॥ ७५
पविसइ विम्हियचित्तो पेच्छंतो वीहि-गेहपंतीओ । कंचण-रयणमयाओ देवारणं वि^{४२} तोसजणयाओ ॥ ७६
थेवंतरं च गंतुं पेच्छइ बहुभेयठाणपरिकलियं । कंचण-रयणसभूसं आसणमाईहिं परिकलियं ॥ ७७
रायगिहं दट्ठूणं नीसरिउं^{४४} पेच्छए मणभिरामं । चंदप्पहजिणभवणं बहुविहरयणेहिं चिंचइयं ॥ ७८
काऊण कायसुद्धिं गहिऊणं^{४५} सुरंहि-गंधं-कुसुमाइं^{४७} । पविसियं दट्ठूण तहिं चंदप्पहसामियं^{४९} परमं^{५०} ॥ ७९

1 C पि उ । 2 A त्ति । 3 A ठणिओ । 4 B व । * B जोगं जं चिय सुवन्नदीवस्स । 5 C *सयाणं । 6 C it is not found in this Ms. 7-8 B ठाविऊण । 9 B तुह । 10 A D उवहिस्स । 11 B उवही । 12 B इह । 13 B सन्नम्मि । 14 B मग्गान्नुएहिं । 15 B गिण्हंति । 16 B सव्वे । 17 B वि । 18 B चालइ । 19-20 C पभणइ य । 21 B एकस्स । 22 B सव्वं । 23-27 B मणदूमिया पयंपंति । 28 B लोएण । 29 C रयणिं । 30 B य पहासमए । 31 B उट्ठित्ता । 32 A कडडम्मि ; B मज्झम्मि । 33 B °हिमुहं । 34 B °सोयाणं । 35 C °पंतीओ । 36 A D °हिरामयं । 37 B एयं । 38 B °मालं । 39 B °दुयारं ; C सुयारं । 40 A D °परिहं । 41 B देवारणं । 42 B it is not to be found in this Ms. 43 C नीहरिउं । 44 B गहिऊण य । 45 B सुरभिं । 46 B °कुसुमं । 47 B °गंधाई । 48 C पविसइ । 49-50 B °सामिजिणपडिं ।

- (a) पूएउं भत्तीए अभिवंदिय देवए य अणुपुट्ठिं । उवविट्ठो पढइ इमं कुलयं हरिसेण संजुत्तो ॥ ८०
 चउरासीलक्खपरिद्धियाण जीवाण सुट्ठु भीयाण । अभयं देसि तुमं चिय (b) अन्नो पुण नाममेत्तेणं ॥ ८१
 (c) संसारोयहिनिब्बुड्डयाण जंतूण अहियदुहियाण । हत्थालंबो परमो होसि तुमं चेव मन्ने हं ॥ ८२
 (d) कम्मरिवग्गपरिवेड्डियाण भवियाण ताससहियाणं । होसि जयम्मि सहाओ तं चेव य नत्थि संदेहो ॥ ८३
 (e) कोहाइतावसंतावियाण अइरित्तं-सिद्धिलगत्ताणं । धम्मोदयसेएणं तं चेव य कुणसि नेव्वाणं ॥ ८४
 दालिईकंदनिरुक्कंदियाण अवमाणकंदलिंजुयाणं । (f) तं चेव माणजणओ^१ सव्वोत्तमविहवदाणेणं ॥ ८५
 अइरोहवाहिपरिपीडियाण (g) किच्छेहिं कह वि मुक्काण । नीरोगत्तं परमं तं (h) चेव य कुणसि लोयाणं ॥ ८६
 इह चंदप्पहसामिय ! नाऊणं^२ तुम्ह सरणमल्लीणो । अहमवि भवभयभीओ तम्हा मह (i) भवखयं कुणसु ॥ ८७
 पुवविदेहे काउं केवलमहिमं जसोहरजइस्स । पुच्छित्ता वित्तंतं^३ भविस्सदत्तस्स जं भावि ॥ ८८
 अब्बुकप्पमहिंदो^४ भविस्सदत्तस्स पुवनेहेण । सिरिचंदप्पहभवणे दिव्वक्खरपंतियं लिहइ ॥ ८९
 अह तत्तो उट्ठेउं भविस्सदत्तो वि बाहिरुदेसे । पेच्छइ वरभित्तीए रुइरक्खरपंतियं लिहियं ॥ ९०
 एत्तो पंचमगेहे बहुविहरयणेहिं भूसियदुवारे । कन्ना भविस्सरूवा अच्छइ वररूवसंजुत्ता ॥ ९१
 तीए होही भत्ता भविस्सदत्तो त्ति^{१०} नत्थि संदेहो । धणवइणो^{११} घरिणीए कमलसिरीए सुओ सुहओ ॥ ९२
 पुणरुत्तं भावितो अत्थं तत्थं^{१२} क्खराण लिहियाणं । चित्तइ भविस्सदत्तो विम्भियचित्तो य तुट्ठो य ॥ ९३
 विण्णाणं^{१३} पणओ पिउ-जणणीणं च नामगहणाओ । केण वि मज्झ निमित्तं लिहिया वन्नावली नियमो^{१४} ॥ ९४
 इय निच्छिऊण हियए पत्तो गंतूण तत्थ गेहम्मि । गहिऊण तीए नामं सो जंपइ अतिहि बारि^{१५} त्ति^{१०} ॥ ९५
 सोऊण तस्स सहं सा वि मणे चित्तवेइ अइभीया । मणुयाणं^{१७} इहं^{१८} भावो न वि विज्जई ताव नियमेण ॥ ९६
 असुरो को वि हु पत्तो मज्झ विणासाय नत्थि संदेहो । इयरह पुण मह नामं को जाणइ माणुसो एत्थ ? ॥ ९७
 इय चित्तंती तुट्ठो^{१९} जोयंती जाव पेच्छए कन्ना । तावं^{२१} सयं^{२२} चिय दारं उग्घडियं^{२३} तस्स पुत्तेहिं ॥ ९८
 दट्ठूण तयं एतं निम्मलवररूवसंजुयं सोम्मं । हरिस-भएहिं^{२४} समेया उट्ठित्ता आसणं देइ ॥ ९९

(a) The following stanza is found in B in its place:-

पूएऊण विहीए सम्मं तह वंदिऊण भावेण ।

उवविट्ठो जिणपुरओ भत्तिपरो थुणइ जिणइंदं ॥ ८० ॥

(b) B संसारपिसायभीयाणं ॥ ८१ ॥

(c) In its place, the following stanza is found in B:-

भवजलहिबुड्डमाणाण नाह ! तिरि-नरयदुक्खभीयाणं ।

अभयं देसि तुमं चिय को अन्नो तारणसमत्थो ? ॥ ८२ ॥

(d) The following stanza is found in B in its place:-

कम्मरिउतावियाणं भवदुक्खत्ताण भवसत्ताणं ।

परमपयमग्गदेसय ! परमं ताणं तुमं एगो ॥ ८३ ॥

(e) The following stanza is found in its place in B:-

कोहाइकसायत्तायाणं बहुदुक्खतावतवियाणं ।

सिंचयसि तेसि देइ धम्मामयसीयलजलेण ॥ ८४ ॥

1 C अहमेत्तं । 2 B दारिहं । 3 C कंदियं । (f) The following latter half is found in B:-
 तं चिय माणुद्धरणं करेसि नियवयणविहवेण ॥ ८५ ॥ 4 A चेव य । 5 A D जओ । (g) B बहुदुक्ख-
 तत्तदेहाणं । (h) B च्छेण नवरि मुयाणं । 6 A माऊणं । (i) B व कुणेसि भव्वाणं । 7 B पुत्तंतं ।
 8 A D महिइ । 9 A D भविसणुं; B भविरणुं । 10 B वि । 11 B वयणो । 12 B तरस् ।
 13 A D विण्णाण-नाणं । 14 B एसा । 15 B वारं । 16 B त्ति । 17 A B मणुआण; मणुयाणं । 18 B
 इह; C इह अ । 19 C नजइ । 20 A C तट्ठा । 21 B C ता । 22 B C पढमं । 23 B उवाडियं ।

सो उवविट्ठो संतो दहूणं^१ तं जुवाणियं कन्नं । नियनयणाणं मन्नइ सफलत्तं^२ तद्दिणे चेव ॥ १००
 दोण्हं पि हुं^३ अन्नोन्नं हिययवियण्णो य एरिसो जाओ । जई पुन्नपहावेणं^४ अम्हाणं होज्ज संबंधो ॥ १
 एत्थंतरम्मि जंपइ सहसा अह खेत्तदेवया तत्थ । तुम्हाण होउ पुत्तय ! संबंधो मज्झ वयणेणं ॥ २
 न्हाया भुत्त-विलित्ता दो वि जणा जाव तत्थ अच्छंति । ताव य पत्तो असुरो नामेणं असणिवेगो त्ति ॥ ३
 चित्तइ सो वि मणेणं दीसइ मणुयारणं मिहुणयं एत्थ । तां घळेमि समुदे गहिऊणं निययहत्थेहिं ॥ ४
 ताव य खणेण जाओ अहिअयरं सोऽसुरो पसन्नमणो । जाणइ ओहिवसेणं मह मित्तो एस पुव्विलो ॥ ५
 पच्छा भविस्सदत्तो भणिओ असुरेण नेहकलिएण । वरमित्त ! तुमं दिट्ठो चिरकालाओ इहं^{१०} अज्ज ॥ ६
 जम्मंतरवित्तंते कहिए असुरेण तस्स कुमरस्स । जाया मणम्मि तुट्ठी मिलियं चित्तं च अन्नोन्नं ॥ ७
 दोण्ह वि ताण खणेणं सुट्ठुविभूईए पाणिगहणं च । असुरेण समणुरूवं^{११} निम्मवियं जह य जणएणं ॥ ८
 भणिओ य तुमं राया एत्थ पुरे तह य सयलदीवम्मि । रयण-सुवन्नाईयं सव्वं चियं तुह कयं एयं ॥ ९

इय जंपिऊण वयणं^{१२} नियठाणं खामिऊण सो पत्तो ।

ते वि हु दोन्नि वि पच्छा विसयसुहं तत्थ भुंजंति ॥

११०

अह अन्नया कयाई भविस्सदत्तेण पुच्छिया भज्जा । नियवुत्तंतं अक्खइ जं जहवित्तं च दुहं^{१३} कलियाँ ॥ ११
 नयरं च दीवतिलयं^{१४} एयं राया जसोहरो एत्थं । भवदत्तो मह जणओ जणणी वि हु नागसेण त्ति ॥ १२
 अन्नो वि आसि लोओ बहुविहलोएण संजुओ मुइओ । विन्नाण-नाणकलिओ देवसमूहो व्व इह नाह ! ॥ १३
 केणावि हु सहस चिय सव्वो वि हु रायसंजुओ लोओ । रयणायरम्मि खित्तो अहमेव य मुक्किया एक्का ॥ १४
 मह जणणी-जणएहिं निय-नियरूवं^{१५} च कारियं पुव्विं । पेच्छंतीए इमाइं मए वि कालो इहं गमिओ ॥ १५
 तप्पभिइं भुंजंता विसयसुहं दो वि तत्थ नयरम्मि । अन्नोन्नं पडिबद्धा गयं पि कालं न याणंति ॥ १६
 कमलसिरी वि ससोया सुव्वयअजाए नाणकलियाए । कहइ रुयंती^{१६} दुक्खं नियतणयविओइया पणया ॥ १७
 अवणीय तीए^{१७} बहुयं सोयं सा समणिया सुव्वयणेहिं । गिण्हावइ पंचमियं वन्नित्ता तीइ^{१८} फलभावं ॥ १८
 कहियाइं ताइं^{१९} तीए^{२०} संवच्छर-मास-पक्ख-दियहाइं । होही जेसु इमाए भविस्सदत्तेण मेलावो ॥ १९
 तव्वयणसत्थहियया कमलसिरी सुव्वयाए पामूले । जिणसाहुपूयणरया अच्छइ ओहिं विचित्तेती^{२१} ॥ २०
 आसा रक्खइ जीयं सुट्ठु वि दुहियाण एत्थ संसारे । होइ निरासाण जओ तक्खणमित्तेण मरणं पि ॥ २१
 अन्नदियहम्मि भणिओ भविस्सदत्तो वि निययकंताए । सामिय ! कहेसु मज्झं अप्पणयं ठाणमाईयं ॥ २२
 कहियं च तेण सव्वं जं जहवित्तं च^{२२} दीवपज्जंतं । सरिऊण निययजणणिं पच्छा सो दुम्मणो जाओ^{२३} ॥ २३
 भणिओ य तीए सामिय ! कीस तुमं झत्ति दुम्मणो जाओ ? । तुह विमणत्तं दट्ठं मज्झं दुहं^{२४} दारुणं होइं ॥ २४
 अणुमाणेणं नज्जइ हियए इट्ठेण इट्ठसंतीयं^{२५} । सोक्खं जइ वा दुक्खं संकंतं वयणछायाए ॥ २५
 पभणइ भविस्सदत्तो पावो हं निट्ठुरो पिए ! सुट्ठु । तहवच्छलं पि जणणिं पेच्छामि न जेण गंतूणं ॥ २६
 गहिऊण, सारभूयं वच्चाओ ताव जलहितीरम्मि^{२६} । तत्थ ठियाणं होही को वि हु अणुगामिओ सत्थो ॥ २७
 पभणइ सा वि हु सामिय ! जं तुह चित्तस्स किं पि पडिहाइ । तं कीरइ अचिरेणं अहं पि अणुकूलिया तत्थ ॥ २८
 अह पणमिऊण चलणे दो वि हु चंदप्पहस्स भावेणं । संचारिंति^{२७} कमेणं जं जं चित्तस्स पडिहाइ ॥ १२९

1 B दहूण य । 2 A D साफलं । 3 B य । 4-6 B पुन्नाणभावओ जह । 7 B भुत्तु ।

8 B मिहुणाण । 9 A तो । 10 A D मए । 11 B °रूयं । 12 C पि हु । 13 B एयं । 14 B सुहं ।

15 C °कलियं । 16 B °कलियं । 17 B इत्थ; C तत्थ । 18 B रुयं । 19 A रुवंती । 20 A तीइ ।

21 B विन्नित्ता । 22 B तीए । 23 A तीइ । 24 A ताए । 25 B विचित्तेती । 26 B खु । 27 B जातो ।

28 B मह । 29 B दुक्खं । 30 B जायं । 31 C °संतीए । 32 C °पासम्मि । 33 B संचारंति ।

अच्छंति तीरदेसे कइवयदिवसाँ जाव सुहठाणे । ताव य पत्तो सत्थो संबंधुदत्तो तहिं चेव ॥ १३०
 उत्तरिऊणं पुरिसा भमडंता पेच्छिऊणं तं मिहुणं । गंतूण सुहु मुइया कहंति ते बंधुदत्तस्स ॥ ३१
 सो वि हु उत्तरिऊणं जाव य पावेइं तं पएसं तु । पेच्छइ भविस्सदत्तं ताव य अइलज्जिओ जाओ ॥ ३२
 ददूण बंधुदत्तं भविस्सदत्तो वि^४ उट्ठिउं^५ सहसा । आलिं गइ नेहेणं मिलियं बहुयाओ कालाओ ॥ ३३
 अह भणइ बंधुदत्तो पावो हं सिद्धं दंसणअजोगो^७ । तुज्झ अपावस्स मए पावं परिचितियं जेण ॥ ३४
 दद्वस्स लोभयाए^८ एगागी तं मए इहं मुक्को । मह पावं चिय जायं अहिययरा तुह पुणो लच्छी ॥ ३५
 दुज्जणजणचिन्तवियं वसणं पि हु लच्छिकारणं होइ । पुन्नकलियाण नियमा अयसो पावं च पिसुणाणं ॥ ३६
 पभणइ भविस्सदत्तो सबं पि हु तुज्झ संतियं एयं । तुज्झ कयं पि हु मज्झं मा चित्तसु किं पि पुब्विलं ॥ ३७
 इय जंपिऊणं सबे ण्हावेउं भोइया जहिच्छाए । तह पुच्छिया य वत्तं गइ-आगइसंतियं पच्छी^{१०} ॥ ३८
 भणिओ य बंधुदत्तो एयं सबं तहेव भाउज्जं । निययवहणेसु^{१२} निज्जइ गच्छामो जेण नियनयरं ॥ ३९
 अणुमन्निय तव्वयणं चितइ हियएण बंधुदत्तो वि । सबं पि अणन्नसमं कह मज्झं होसए एयं ? ॥ १४०
 अहवा मह पुत्तेहिं एयं नियमेण आणियमणेण । इयरह को^{१३} भेलावो समयं एएण अम्हाणं ? ॥ ४१
 तो वंचिऊणं एयं सबं गहिऊणं वच्चिमो सिग्घं । पच्छा मरिही एसो मुक्को वि हु एत्थ दीवम्मि ॥ ४२
 इय चित्तिऊणं भणियं पेसह भाउज्जयं तहिं ताव । जेण इमं परिरक्खइ सबं पि हु पयइलोयाओ^{१४} ॥ ४३
 देसं^{१५} पि^{१६} अहं पि तहिं जत्थ इमं कीरए य तव दव्वं । एत्थेव तुमं अच्छइ^{१७} जा सबं तत्थ संचरइं^{१८} ॥ ४४
 काऊण इमं ठाए अहमेव य सयललोयपरियरिओ । घेत्तूण तुमं चडिमो गहिऊण जलाइयं पउरं ॥ ४५
 मोत्तुं भविस्सदत्तं ठवियं नियपवहणम्मि सबं पि । सन्नेउं कम्मयरे चालावइ वहणए सबे ॥ ४६
 चितइ भविस्सदत्तो अज्ज वि न हु एइ सो महं भाया । तम्हां लहेमि वत्तं उट्ठिता आसणा चेव ॥ ४७
 गंतूण तीरदेसे ददूणं सुन्नयं तयं सबं । चितइ मणेण दुहिओ नूणमहं वंचिओ तेण ॥ ४८
 पेच्छह पावस्स तहा विणओ वयणं च सुहु रमणीयं । आयरणं पुण एयं वीसंभो कीरए कत्थ ? ॥ ४९
 अहवा वंचयलोओ एरिसओ चेव होइ नियमेणं । न हु वंचिज्जइ को वि हु फुड-वियडं पहासिणं^{१९} जेण ? ॥ १५०
 दुक्खं न दव्वतणयं कंत चिय सल्लए महं हियए । मज्झ विओए जेणं दुक्खं सा धारिही जीयं ॥ ५१
 ता किं बहुएण इहं वच्चामो तत्थ चेव नयरम्मि । चंदप्पहभवणठिओ उभयहियं पाविमो जेण ॥ ५२
 गंतूण तओ नयरं पविसिय गेहम्मि तत्थ निययम्मि । ददुं कंतविहूणं^{२३} अहिययरं दुक्खिओ जाओ ॥ ५३
 नीसरिऊणं तत्तो पत्तो चंदप्पहस्स भवणम्मि । अहिंवदिऊण देवे जाओ दुहवज्जिओ किं पि ॥ ५४
 भविसणुरूवा वि तहिं हीरंतं नाणिऊण अप्पाणं । चितइ हियएण इमं पेच्छह एयस्स चरियं तु ॥ ५५
 दविणं चिय जइ गिण्हइं महतणयं एस पाविओ दुट्ठो । *जीवंतीए महं पुण सीलं न वि खंडए नूणं ॥ ५६
 जइ मह कंतेण समं भेलावो नत्थि एत्थ जम्मम्मि^{२५} । ता भुंजामि न सययं आहारं जावजीवं पि ॥ ५७
 उवयरइ बहुपयारं तीए विणएण बंधुदत्तो वि । सा पुण निप्पिहहियया मणयं पि न बीहए तस्स ॥ ५८
 कुविणए तेण ताहे बलिवट्ठां चेव काउमाढत्तां । ताव य तीए पहावा देवीए एरिसं रइयं ॥ १५९

1 B जाइ । 2 A D °सु । 3 C पासेइ । 4 B य । 5 A उट्ठिओ । 6 B सुहु । 7 B °अजोगो । 8 B लोहयाए । 9 B C °रागइ । 10 B सत्था; C सव्वं । 11 A D निय° । 12 A D °पवहणेसु; C °वहणेसु । 13 B कह । 14 B °लोयाणं । 15-16 B C दंसेमि । 17 B मज्झसु । 18 C संचरए । 19 C सव्व° । 20 B C जरहा । 21 C °वयण° । 22 B °पयासिणा; C °पभासिणा । 23 B °विहूणो । 24 B नेणइइ । * B जीवंतीए य महं न खंडए पुण इमं सीलं ; C जीवंतीए मह भणं सीलं न हु खंडए नूणं । 25 C जीयम्मि । 26 B °दंढा । 27 B °मारद्धा ।

वायंति तिष्ठवाया उवरिं गजंति जलहरा गहिरा । डोलंति^१ पवहणाइं जलकलोलोहिं^२ खित्ताइं^३ ॥ १६०
 सवे वि जणा भीया तीए चलणेसु सुहु पडिलग्गा । खामिति^४ मधुरवयणा विणिवारिय बंधुदत्तं तु ॥ ६१
 रक्खंति तइं^५ सवे गंजिज्जंति^६ च^७ बंधुदत्तेण । एस सई अभिभूया सव्वं पि हु मा विणासेउ ॥ ६२
 सुत्ताए रयणिसमए सुविणे देवीए^८ अक्खियं तीए । मिलिही तुह वर इत्तो गयउरपत्ताए मासेण ॥ ६३
 अह सा सत्था जाया किं पि वि भुंजेइ पाणधारणयं । इयरह मुयाण संगो कह होउ पियेण समयं तु ? ॥ ६४
 असहायाण वि कह वि हु इहयं^{१०} मणुयाण सीलकलियाणं । अच्छंतु ताव अन्ने देवा वि हु किंकरा होति ॥ ६५
 पत्तो कमेण गंतुं सो सत्थो गयउरस्स बैहिदेसे । नरवइणा वि हु सिग्घं आढत्तं नयरभूसणयं ॥ ६६
 तक्खणमेत्तेण^{१२} तओ^{१३} वत्थाइं विभूसियं तयं^{१५} नयरं^{१०} । अइरम्मं संजायं अमरपुरीसन्निहं^{१७} परमं^{१८} ॥ ६७
 तो राय-पउरलोओ गंतूणं सम्मुहं सबहुमाणं । पेसइं सबंधुदत्तं तं सत्थं निम्मलच्छायं ॥ ६८
 मिलियाण बंधुदत्तो नरवइमाईण कहइ पच्चक्खं । एयं कन्नारयणं पत्तं अम्हेहिं तत्थेव ॥ ६९
 एत्थेव य परिणयणं होही एयाए सोहणदिणम्मि । मउणाइयं इमीए गहियं जा पाणिगहणं तु ॥ १७०
 दाऊण जहाजोगं दाणं सब्बो वि तोसिओ लोओ । नरवइपमुहा पच्छीं निय-नियठाणेसु संपत्ता ॥ ७१
 सब्बो वि जणो जंपइ धन्नो इह धणवई जणवयम्मि । जस्स सुओ अइबहुयं विढवित्ता आगओ दविणं ॥ ७२
 सा वि^{२२} भविस्सणुरूवां मोणेणं चेव चिट्ठए तत्थ । मलिणं^{२४} मोक्कलं^{२६} केसा थोवाहारा य विमणा य ॥ ७३
 कमलसिरी वि य सिग्घं सोऊणं सत्थमागयं तुरियं^{२८} । सवे वि हु परिपुट्ठा वत्तं तणयस्स न कहंति^{२९} ॥ ७४
 जाणंता वि हु विउसा कस्स वि नाऊण दुक्खउप्पत्तिं । इह-परलोयविरुद्धं जंपंति न कज्जविरहेण ॥ ७५
 ताहे जाइ सदुक्खा विलवंती सुवयाए पासम्मि । सा सुवयाए भणिया किं ओही तुज्झ वीसरिओ^{३०} ? ॥ ७६
 सोऊण वि सा एवं तह वि हु चित्तेण दुक्खमावहइ । सब्बो वि जणो पत्तो कह सो एगलओ थक्को ? ॥ ७७
 गंतूणं विणएणं कमलसिरिं भणइ बंधुदत्तो वि । अच्छइ भविस्सदत्तो माए ! न हु एत्थ संदेहो ॥ ७८
 बहुलोभयाए पत्तो^{३०} गंतूणं रयणदीवयं सो उ । एही कुसलेणं चिय मा दुक्खं कुणसु हिययम्मि ॥ ७९
 इय जंपिऊण तीसे नियगेहं पाविओ महापावो । सा वि य^{३१} किं पि विसत्था संजाया तस्स वयणेणं ॥ १८०
 जक्खो वि माणिभदो सरिऊणं सामियस्स आणत्तिं । चंदप्पहजिणगेहे^{३२} संपत्तो दीवतिलयम्मि ॥ ८१
 पूइय वंदिय देवे भविस्सदत्तेण आसणे दिन्ने । अहिवंदिय उवविट्ठो जंपइ तेणेव परिपुट्ठो ॥ ८२
 नामेण माणिभदो जक्खो हं सुयणुं ! एत्थं^{३४} संपत्तो । जिणवंदणानिमित्तं^{३५} तुज्झ मए अक्खियं एयं ॥ ८३
 कत्तो तुमं पि इहइं एगागी कीस भणसुं संपत्तो ? । पायं मणुयविहीणं^{३८} सम्मत्तपरायणो तं सि ॥ ८४
 तेण वि सव्वं कहियं जं जहवित्तं च निययवित्तं । आईओ जा अंतं जक्खाणं सामिणो तस्स ॥ ८५
 तेणावि यं सो भणिओ कले^{४०} वि हुं तुज्झं संगमं^{४३} कुणिमो । जणणीमाइजणेणं तम्हा मेल्हेसुं मणदुक्खं ॥ ८६
 पभणइ भविस्सदत्तो तुट्ठो हियएण मधुरल्लुणिकलिओ । जक्खाहिवस्स पुरओ हियइच्छियसंगसुणणेणं ॥ १८७

1 B डोलंति । 2-3 B C °कलोलालिगियतणूणि । 4 B खामंति । 5 B ततो । 6 B C गंजिज्जंती । 7 B Cय । 8 C रयणीए । 9 B दंतीए । 10 B इहइं । 11 B बहु । 12 B °मित्तेण । 13 B ततो । 14 B वत्थेहिं । 15 B इमं । 16 B नयरं । 17 B °सन्निभं । 18 B पउरं; C रम्मं । 19 C पेच्छइ । 20 B पत्ता । 21 B विढवेत्ता । 22 C वि य । 23 B °सणुरूया; C भविस्सरूवा । 24 B मलिणा । 25 B मोक्कलं । 26 B तुरियं; C तइया । 27 B °तुट्ठा । 28 B कहंति । 29 B वीसरिउं । 30 C एत्तो । 31 C हु । 32 B °भवणे । 33 A एत्थ । 34 A सुअणु ! । 35 B °वंदणे(ण) कए फुडु । 36 C कए । 37 B भवणं । 38 B C °विहीणो । 39 C हु । 40 C कहि । 41-42 C चिय । 43 C करिमो । 44 B मिहेसु ।

जो उवयारसमत्थो दुक्खं तस्सेव होइ कहणीयं । जो वा सोउं दुहिओ अन्नस्स न किं पि कहिएण ॥ १८८
जो पुण दुक्खं पयडइ पुरओ लोयाण कुडिलचित्ताणं । सो ताणं हसणीओ एयं दुक्खं च अहिययरं ॥ ८९
जक्खाहिवेण भणियं किं सावय ! जंपिएण बहुएणं ? । कजेण फुडं होही मह वयणं रयणिसमयम्मिं ॥ १९०
वयणं कज्जविहूणं धम्मविहूणं च माणुसं जम्मं । निरवच्चं च कलत्तं तिन्नि वि लोए ण अग्घंति ॥ ९१
वोलीणे तम्मि दिणे भविस्सदत्तम्मि पाविए निदं । रइयं दिव्वविमाणं जक्खाहिवमाणिभदेणं ॥ ९२
बहुरयणेहिं समेयं ठविय विमाणम्मि कमलसिरितणयं । संपत्तो सहस च्चिय सो जक्खो हत्थिणपुरम्मि ॥ ९३
कमलसिरीघरदारे दट्ठूण विमाणयं च अवयरियं । नायं च सुवयाए भविस्सदत्तस्स आगमणं ॥ ९४
कहियं कमलसिरीए तीए^४ सयमेव तत्थ सच्चवियं । पडिबुद्धेण य नायं भविस्सदत्तेण नियनयरं ॥ ९५
पुच्छिय भविस्सदत्तं सो जक्खो जाइ निययठाणम्मि । सो वि हु उट्टेऊणं पणमइ नियजणणिपयकमलं ॥ ९६
सव्वं पि हु ठविऊणं गुत्तं तं रयणमाइयं सो उ । अन्नाउ च्चिय अच्छइ वारेउं जणणिमाइयं ॥ ९७
कहियं कमलसिरीए पुत्तय ! तुह भाउणा इहाणीयं । पत्तं कन्नारयणं कत्थ^५ वि दीवम्मि अइरम्मं ॥ ९८
ण्हाणु-वट्ठणरहिया सवेणिदंडा य मोणवयकलिया । थोवांसणा वि कन्नो केण वि कजेण सा पुत्त ! ॥ ९९
होही पाणिग्गहणं तीए किर पंचमम्मि दियहम्मि । सोऊण कन्नं चरियं भविस्सदत्तो वि परितुट्ठो ॥ २००
जाए पभायसमए गहिऊणं रयण-वत्थमाइयं । दिट्ठो भूपालनिवो तेण य गंतूण विणएणं ॥ १
दिन्नासणेण भणियं सामिय ! तुह पालणं मुणेऊण । तुह पाय-छायसेवं काउं दूराओ पत्तो^९ हं^{१०} ॥ २
भूपालेण^{११} वि^{१२} भणिओ अच्छसु तुह संतियं इमं नयरं । धन्नं चिय मह रजं तुह सरिसा जत्थ निवसंति ॥ ३
नियगेहे संपत्तो भणिओ जणणीए पुत्त ! किं करिमो ? । तत्थ^{१३} वि विवाहकजे हक्कारइ बंधुदत्तो त्ति ॥ ४
चित्तइ भविस्सदत्तो अन्नाउ^{१४} मज्झ आगमं सा^{१५} उ^{१६} । कंता अइदुहियमणा चएज्ज जीयं पि हु कयाइ ॥ ५
तज्जीणानिमित्तं तम्हा पेसेमि जणणियं^{१७} तत्थ । इय चित्तिऊण तेणं संकेयं कारिया जणणी ॥ ६
माए ! मह सा कन्नो मज्झागमणं कहेसु तं तीए । एयं च नाममुदं तीसे हत्थम्मि देज्जासुं ॥ ७
तत्थ गया कमलसिरी पविसइ जा निम्मलेण वेसेण । ताव य धणवइणा वि हु एयं खलु चित्तियं हियए ॥ ८
चिरकालपमुक्का वि हु पइणा पुत्तेण तह वि सच्छाया । कमलसिरी इह दीसइ ता पुण किं कारणं एत्थ ? ॥ ९
कमलसिरी संपत्ता भविसणुरूवाए^{२२} अंतियं जाव । ताव य जाणियवत्ता सा तीए कुणइ पडिवत्ती ॥ २१०
भणिया य मज्झ पुत्तो तुह भत्ता एत्थ आगओ नियमा । एसा य नाममुद्दा साभिन्नाणं च तुह सुयणु ! ॥ २११
संठावेऊण तयं^{२३} गंतूणं कहइ निययपुत्तस्स । सो वि हु पुणरवि पुत्तो गंतूणं रायगेहम्मि ॥ २१२
भणिओ य तेण राया सामिय^{२४} ! जोएसुं भविउ^{२०} मज्झत्थो । धणवइपुत्तेण समं अत्थि विवाओ महं गरुओ २३
भूपालेण वि सिग्घं धणवइपमुहा य तत्थ आणीया । तेसिं कहेइ वत्तं भविस्सदत्तो वि जहवत्तं ॥ २१४
दट्ठुं भविस्सदत्तं लज्जियभीओ य^{२७} बंधुदत्तो वि । जणयस्स कन्नमूले सव्वं पि^{२८} य^{२९} अक्खए कज्जं ॥ २१५
सक्खीहिं तओ कहियं सामिय ! नियमेण सच्चयं एयं । जं तुम्हं परिकहियं सव्वं पि भविस्सदत्तेणं ॥ २१६
नरवइणा वि^{३०} य^{३१} सिग्घं^{३२} पुत्त-कलत्ताइसंजुओ तइया । छुट्ठो^{३३} गुत्तीहरए धणवइसेटी वि कुवियेणं ॥ २१७

1 C बोल्लिएण । 2 C °विरय (म) म्मि । 3 B स° । 4 C तीए वि । 5 C कस्स । 6 B थोया° ।
7 B C °सज्जा । 8 B C कंत° । 9 A पत्ता । 10 A उ । 11-12 A D भूपालेणं° । 13 B कत्थइ;
C कत्थ । 14 B अन्नायं । 15-16 B सोउं । 17 B चइज्ज । 18 C ता । 19 D जणणिजं । 20 B C
कंता । 21 B दिज्जासु । 22 B भविसणुरूवाय; C भविस्सरूवा । 23 C तओ । 24 B सामि ! । 25 B
निजोडेसु । 26 B भविय । 27 B C वि । 28-29 B चिय । 30-32 B अन्नो वि हु । 33 B छुट्ठो ।

अन्नो वि हु घरविहवो भविस्सदत्तस्स संतिओ जाओ । एयं संखनिहाणं संजायं बंधुदत्तस्स ॥ २१८
 अन्नविदत्तं पि^१ धणं^२ अप्पणयं होइ पुन्नकलियाणं । अप्पणयं पि परायं संजायइ पावकलियाणं ॥ २१९
 सिंगारेउं अहियं भविस्सदत्तस्स भारियं राया । अंतेउरि^३ नियावई नियमहिलापत्थिओ^४ सहसा ॥ २२०
 दट्टण तयं लोयो^५ हरिसेण पूरितो संतो । न हु एरिसयं रूवं दिट्ठं अम्हेहिं कइया वि ॥ २१
 तुट्ठेणं नरवइणा समयं रज्जाइएणं अट्ठेण । दुहिया सुतारनामा दिन्ना य भविस्सदत्तस्स ॥ २२
 भणियं कमलसिरीए पुत्त ! न उचियं चं एरिसं तुज्झ । पिउ-माइ-भाउयाणं परिणयणं बंधणगयाणं ॥ २३
 विन्नविउं नरनाहं छोडेउं^६ बंधणाओ नियपियरं । ठविऊण हत्थिखंधे नियगेहे नेइ सो पणओ ॥ २४
 दाऊण गाममेगं नियमाइसमाणयं च मेल्लेउं^{१०} । देसस्स अंतभाए ठवेइ सो बंधुदत्तं पि ॥ २५
 वित्ते विवाहकजे ठविउं सीहासणम्मि नरवइणा । विहिओ रज्जहिसेओ भविस्सदत्तस्स मुइएणं ॥ २६
 सुट्टु विभूईए तओ पूयं विरएइ जिणवरिंदाणं । सहिओ कमलसिरीए संघस्स य कुणइ बहुमाणं ॥ २७
 दोहिं वि पियाहिं सहिओ^{१२} भुंजइ भोए सुरो व्व सो जाव । पढमाए ताव गब्भो संजाओ सब्बतोसकरो ॥ २८
 दोहल^{१३} संजाए किसियाइ व्हइ सा वि अंगाइ । कहइ निबंधे^{१४} य कए भविस्सदत्तस्स दोहलयं^{१५} ॥ २९
 नियजम्मणभूमीए चंदप्पहसामियं च पूएउं । वियरामि जहिच्छाए एसो मह दोहलो^{१६} दुसहो ॥ २३०
 सोऊण इमं दुहिओ भविस्सदत्तो वि अच्छए जाव । ताव य दिव्वविमाणं गयाणाओ इत्ति अवयरियं ॥ ३१
 उत्तरिऊणं तत्तो निम्मलपुरिसो पयंपए एयं । गुरवो तुम्हे अम्हं आएसह जं मए कज्जं ॥ ३२
 कहियं च तस्स सब्बं भविस्सदत्तेण दोहलसरूवं^{१७} । तेण वि भणियं एयं केत्तियमेत्तं^{१९} इमं कज्जं ? ॥ ३३

दोहिं^{२०} वि भज्जाहिं^{२१} समं तत्थ विमाणम्मि कमलसिरितणयं ।

ठविऊण पुराभिमुहो^{२२} मणवेगो चलिओ सहसा ॥

चलंताणं ताणं चलंतं सब्बमेव पडिहाइ । अहवा अप्पेण समं सब्बो वि हु मन्नए अन्नं ॥ ३५
 पत्तं कमेण गंतुं दीवत्तिलयम्मि^{२३} तं वरविमाणं । उत्तरिया सब्बे वि हु चंदप्पहभवणं^{२४} मज्झम्मि ॥ ३६
 ण्हाउणं पउमसरे गहिऊणं पंचवन्नकुसुमाइ । न्हविय-विलित्तं देवं पच्छा भत्तीए पूयंति^{२५} ॥ ३७
 काऊण बलिविहाणं धन्नवियारेहिं फलपयारेहिं । चित्ते सुद्धिसमेया देवे वंदंति सब्बे वि ॥ ३८
 पणमिय भविस्सदत्तो उवविट्ठो महियलम्मि भावेणं । चंदप्पहसामिडियं गुणजायं किं पि पयडेइ ॥ ३९
 नियकित्तीए समाणा तुम्हं छाया वि जेण देहस्स । तेणं चिय सामि ! तुमं चंदप्पहनामओ जाओ ॥ २४०

सरिओ वि जेण सामिय ! तिमिरं नासेसि हिययनिहियं पि ।

होसि सरिच्छो सामिय ! तेण तुमं कह णु चंदेण ? ॥

खत्थो^{२७} मयपडिकलिओ दोसासंगेण संजुओ^{२८} पायं । एवं पि तुज्झ तुल्लो कह चंदो होउं वरदेवं ? ॥ ४२
 नासेसि जह महायस ! देहस्स पहाए बाहिरं तिमिरं । चंदप्पह ! तह नाससु हिययडियं पि हु तयं मज्झ ॥ ४३
 अह उट्ठिऊण तत्तो तं नयरं परियडंति सब्बे वि । आणंद-विसायजुया अन्नोन्नं कहियनयरगुणा ॥ ४४
 ठाणे ठाणे लग्गं^{३१} तेसिं दिट्ठी वि दीहं^{३२} दारु व्व । अहवा गुणवंतेसु वंका खुप्पंति को दोसो ? ॥ २४५

1-2 C दविणं । 3 A D अंतेउरे । 4 B C आणावइ । 5 A D °पत्थिवो । 6 B लोओ । 7 B °याण । 8 B तु । 9 B छोडेउं । 10 B मेल्लेइ । 11 A अंति° । 12 B सहियं; C समयं । 13 B दोह-लए । 14 B निबंधेण । 15 B दोहलयं । 16 B दोहलो । 17 B दोहल° । 18 B °सरूयं । 19 B °मित्तं । 20 B दोहि । 21 B भज्जाहि । 22 B °हिमुहो । 23 B दीवयत्तिलयम्मि । 24 B °भुवण° । 25 B पूयंति । 26 A B वज्जं; C अन्न° । 27 B चंदो; C खंडो° । 28 D संजुतो । 29-30 B उवरदे-वस्स; C होइ वरदेव ! । 31 B लग्गति । 32 C त्रिदेह° ।

अणुहूयं पि अउव्वं भावइ हिययम्मि तस्स मिहुणस्स । अहवा रमणीयत्ते एसो चिय होइ सञ्भावो ॥ २४६
 परिभमिऊणं नयरं पुणरवि पत्ता जिणस्स भवणम्मि । पेच्छंति साहुजुयलं उवविट्ठं^१ एगदेसम्मि^२ ॥ ४७
 अहिंवंदिऊण सव्वे उवविट्ठा महियलम्मि अईमुइया । ते वि हु पियवणणेणं^३ धम्मासीसं पयच्छंति ॥ ४८
 तत्थ जयणंदनामं^४ केवलनाणेण संजुयं साहुं^५ । पुच्छइ भविस्सदत्तो विज्झाहरआगमं पणओ ॥ ४९
 अह भणइ जयाणंदो कंपिलं अत्थि^६ पुरवरं^७ एत्थि^८ । तत्थ य राया णंदो आसी सुयणाण आणंदो ॥ २५०
 उवरोहिओ^९ वि^{१०} तस्स वि^{११} नामेण वासवो तहिं आसि । तस्स य मणवल्लहिया नामेण सुकेसिया भज्जा ॥ ५१
 तीए य दोन्नि पुत्ता सुवक्क-दुवक्कनामया^{१२} तइया^{१३} । दुहिया वि य संतिमई अग्गीमित्तो य तीए पई ॥ ५२
 सो पेसिज्जइ सययं नरवइगेहेसु णंदनाहेण । पाहुडणयणाणयणं अविणासी एस नाऊणं ॥ ५३
 अह अन्नया कयाई सिंघलदीवम्मि पाहुडं दाउं । अन्ने वि हु बहुरयणे^{१४} सो विप्पो पेसिओ तेण ॥ ५४
 नेऊणं^{१५} तस्स सव्वं सिंघलवइणो^{१६} तहं^{१७} समप्पेइ । तह सव्वं पि हु अक्खइ जं जं नंदेण आइट्ठं ॥ ५५
 दिन्नं सिंघलवइणा बहुदव्वं तस्स पाहुडनिमित्तं । अद्धपहे चिय तेणं तं दविणं^{१८} विलसियं सव्वं ॥ ५६
 नाऊण चिरायंतं^{१९} अवसेरिं^{२०} कुणइ तस्स नरनाहो । पुणरवि संठवइ मणं दूरपएसो त्ति काऊणं ॥ ५७
 मंती सुगुत्तमंतो जोइससत्थस्सं गहियपरमत्थो । वायम्मि सुवक्केणं पराजिओ लोयमज्झम्मि ॥ ५८
 सो जोयइ छिदाइ वासवलोयाण निच्चकालं पि । अहवा विवायकुविओ मरणं पि हु देइ कालेण ॥ ५९
 सुक्कच्छायविवाया धम्मविवाओ^{२१} य तिन्नि सव्वे वि । दोन्नि अहम्मा पढमा सोहणओ तत्थ अंतिल्लो ॥ २६०
 दोणहं चिय अन्नोन्नं सुक्कच्छाओ इहं विणिद्धिओ । होइ सहायविवाओ दुण्हं^{२२} अहिणेसं^{२३} जुत्ताणं^{२४} ॥ ६१
 अन्नोन्नं धम्मीणं उवसमजुत्ताण पक्खरहियाणं । सत्थवियारो सत्थो सो भन्नइ धम्मवाओ^{२५} त्ति ॥ ६२
 नाऊणं चारिं^{२६} जणा नरवइणो जहं^{२७} कहेत्ति^{२८} अहिययरं । पच्छा कुविओ राया अग्गीमित्तस्स उवरिम्मि^{२९} ॥ ६३
 अन्नदियहम्मि पत्तो निद्धणं चंगो त्तिवेइ भत्तारो । नरवइवंचणकले देइ इमं उत्तरं दीणो ॥ ६४
 पहियं सिंघलवइणा तुम्ह कए उत्तमं च बहुदव्वं । अद्धपहे चोरेहिं गहियं अम्हाण पासाओ ॥ ६५
 एत्तियकालं सामिय ! अहं पि गोत्तीए^{३०} वल्लिउं धरिओ । दंडकए दुट्ठेहिं छलेण अहं^{३१} निग्गओ एण्हं^{३२} ॥ ६६
 राया वि णायतत्तो अहिययरं तस्स उवरि आरुट्ठो^{३३} । गोत्तीहरम्मि रोदे झत्ति सभजं धरावेइ ॥ ६७
 दोनयणो वंचिज्जइ जणेण कुसलेण नत्थि संदेहो । नरवइ पुण सहसक्खी कह तीरइ वंचिउं ? भणह ॥ ६८
 वासवपमुहा सव्वे दट्ठूणं अग्गिमित्तवित्तंतं । निय-नियचारेण गया गंजण-मरणाण अइभीया ॥ ६९
 गहिया सुकेसिणीए तब्भयमुक्काए देसविरइ त्ति । तीए^{४०} बलेणं जणणी रविपहनामो सुरो जाओ ॥ २७०
 सो चविऊणं तत्तो उववन्नो तुज्झ धरिणिग्गम्मि^{४१} । मरिऊण सुवक्को वि हु उववन्नो सुरवरो ताव ॥ ७१
 पच्छा चविऊण तओ मणवेगो विज्झधारओ एस । जाईसरणवसेणं जणणीनेहेण इह पत्तो ॥ ७२
 दुवक्को वि हु मरिउं संसारे भमडिऊण अइवहुयं । एण्हं अमरगिरिवरे उववन्नो अयगरो घोरो ॥ २७३

1 B उवविट्ठा । 2 B फासुयपएसे । 3 B अभि° । 4 A D तो । 5 B °वयणाणं । 6-7 B C य
 जयनंदणयं । 8 B सुसुणिं । 9-11 B नाम पुरवरं अत्थि । 12 B उवरोहिओ; C उवरोहियओ । 13 B
 य; C it is not to be found in this Ms. 14 B य । 15-17 B तह दुवक्कनामाणो [?] ।
 18 A D °रयणा । 19 B नेऊणो य । 20 B तं । 21 B सिंहल° । 22 B °वाइणो य । 23 B तं ।
 24 B सिंहल° । 25 B दिन्नं; C दव्वं । 26 A D चिरावंतं । 27 B अवसेरी । 28 B °सत्थत्थ ।
 29 B सुधम्मवाओ; C धम्मावाओ । 30 B C दुण्हं । 31 A अहिणे । 32 A ससुत्ताणं । 33 B
 °वाड । 34 B चारि° । 35 C तह । 36 C कहेइ । 37 B उवरम्मि । 38 A निद्धवणं । 39 B
 विवेइ° । 40 C गुत्तीए । 41 C अहि° । 42 B इण्हं । 43 A °याविट्ठो; D आविट्ठो । 44 B तीय ।
 45 B °कुच्छीए । 46 B वज्ज° ।

अग्गीमित्त-तिवेई^१ भमिऊणं बहुयतिरियजोणीसु । जायं तावसमिहुणं पच्छा मरिऊण कालेण ॥ २७४
जाओ य माणिभदो अग्गीमित्तस्स एस सो जीवो । तस्सं घरिणी यं तिवेई मरिऊणं अग्गमहिस्सि त्ति ॥ ७५
मणुयाणं पंच गई तिरियाणं चेव होंति^५ चत्तारि । नारय-देवाण तहा दो चेव होंति^६ इह (हं) भेया ॥ ७६
मणुओ मणुओ तिरिओ^७ मणुओ^८ वि य एत्थ देव नेरइयो । मणुओ य तहा सिद्धो^९ एयं^{१०} मणुयाण पंचावि ॥ ७७
तिरिओ तिरिओ तिरिओ मणुओ देवो य होइ तह तिरिओ । तिरिओ नेरइओ तह एवं तिरियाण चत्तारि ॥ ७८
नारय-देवा दो वि हु चविऊणं जंति तिरिय-मणुएसु । दो चियं ताण गईओ तम्हा इइ सत्थभणियाओ ॥ ७९
गइवज्जिया य^{१२} नियमा सिद्ध चियं हुंति कम्ममलरहियां^{१३} । तम्हा कीरउ सहसा कम्मस्स विणासणं चेव ॥ २८०
जाव सकम्मो जीवो ताव दुहं एत्थ चेव संसारे । कम्मकवयम्मि मुक्के सोक्खं चिय केवलं तस्स ॥ ८१
इय नाऊणं एवं लच्छीमाईसु^{१४} चयसुं^{१५} पडिवंधं । सव्वं पि जओ मोत्तुं^{१६} एगो^{१७} चिय वच्चए जीवो ॥ ८२
सोउणं^{१८} इमं^{१९} सव्वे संसारासारयं बहुपयारं । जिणवरधम्मणुरायं कुणंति हिययम्मि^{२०} अहिययरं ॥ ८३
पुणरवि वंदिय देवे मुणिवरवसहे य कम्मगइकुसले । आरुहिऊण विमाणे हत्थिणनयरं गया सव्वे ॥ ८४
वन्नइ सव्वो वि जणो भविस्सदत्तस्स सुहु माहप्पं । सुरमाइया वि जेणं आणं एयस्स कुव्वंति ॥ ८५
परमत्थेणं राया एसो^{२१} चिय एत्थं पुहइमज्जम्मि । अन्ने पुण नरवइणो नूणं एयस्स कम्मयरा ॥ ८६
एयं चिय^{२३} नियमेणं धम्मस्स पुराइयस्स माहप्पं । तम्हा सो^{२४} चिय कीरउ किं इह भणिण बहुएणं ? ॥ ८७

सम्माणिऊण पहिओ^{२६} नियनयेरे सो^{२७} वि^{२८} तेण^{२९} मणवेगो ।

नियभारियाहिं सहिओ सो वि तहिं अच्छए मुइओ ॥

८८

अह अन्नया कयाई जाए समयम्मि सुहु सुहयम्मि । जाओ सुप्पहनामो पुत्तो भज्जाए^{३०} पढमाए ॥ ८९
सोउण पुत्तजम्मं दूरि^{३१} चिय ताव जणय-माईणं^{३२} । अन्नाण य परिओसो हियएसु न माइओ चेव ॥ २९०
जम्मेण वि पुत्ताणं लोओ हिययम्मि वहइ परिओसं । अहवा उदयाओ^{३३} चिय कुणइ रवी पउमपडिबोहं ॥ ९१
वद्धावणयम्मि^{३४} कए वद्धइ^{३५} लोयाण पहरिसो अहियं^{३७} । अहवा विम्हयं^{३८} वसओ सव्वो वि हु होइ अहिययरो ॥ ९२
वज्जं नट्टं गेयं अइरम्मं तह य गंधमाईयं । हरइ मणं^{३९} च^{४०} मुणीणं^{४१} किं पुण इहइं सरागाणं ? ॥ ९३
वरजुवइविलसिएणं गंधवेणं च एत्थ लोयम्मि । जस्स न हीरइ हिययं सो पसुओ अहव पुण देवो ॥ ९४
अन्ने व^{४२} धूय-पुत्ता जाया कालेण तस्स नरवइणो । राया वि वसे जायां रज्जं पि य^{४३} परिणयं^{४५} तस्स ॥ ९५
अह अन्नया कयाई भविस्सदत्तस्स विसयखुत्तस्स । उज्जाणपालएणं कहियं एयं च सहस त्ति ॥ ९६
उज्जाणे उज्जाणे उज्जाणे देव ! तुम्हतणयम्मि । मुणिवसहां^{४६} मुणिवसहां^{४७} मुणिवसहां^{४८} आगया दोन्नि^{४९} ॥ ९७
गयसंगे गयसंगे गयसंगे पिच्छिऊण तत्थ मए । तुह कहियं तुह कहियं तुह कहियं कुणसु जं जोगं^{५०} ॥ ९८
चलिओ भविस्सदत्तो दाऊणं पारिओसियं तस्स । परियरिओ लोएहिं पाएहिं चेव भत्तीए ॥ ९९
गंतूण तहिं पत्तो तस-थावरवज्जियम्मि ठाणम्मि । उवविट्ठं नयणसुहं पिच्छइ^{५१} साहूण सो जुयलं ॥ ३००

1 B °विवेई । 2 B ससि°; C सिरि° । 3 A घरिणीयं; C घरिणीए । 4 B विवेई । 5 B हुंति ।
6 B हुंति । 7 B C मणुओ । 8 B C तिरिओ । 9 A C विद्धो । 10 C एवं । 11 A D नि य ।
12 B ण । 13 B °मुक्का । 14 B °माईण । 15 C मुयसु । 16 B मुत्तुं । 17 B एगु । 18 B सोऊणं ।
19 A D इहं; B इह । 20 B धम्मम्मि । 21 B एसु । 22 B इत्थ । 23 C पि हु । 24 B सु ।
25 C अन्नेण । 26 C भणिओ । 27 A D तेण । 28 A D सो । 29 A D वि । 30 C जायाए ।
31 B दूरे । 32 B C °माईया । 33 B उदयाउ । 34 C वद्धावणम्मि । 35 C जाए । 36 C वद्धइ ।
37 B निचं । 38 B विम्हिय° । 39 C मुणीणं । 40 C पि । 41 C मणं । 42 B वि । 43 B जाओ ।
44 C हु । 45 B परिणयं । 46 B °वसभा । 47 B °वसभा । 48 B °वसभा । 49 B दुन्नि । 50 B
जोगं । 51 A पेच्छइ ।

दोण्ह वि जईण कमसो नमिऊणं पायपंकयं सो उ । उवविट्ठो भूवीढे^१ सहिओ सयलेणं लोएणं^३ ॥ ३०१
 अह सो भविस्सदत्तो अइसयनाणेण संजुयं^४ साहुं । नामेण विमलबुद्धिं पुच्छइ एयं च विणएणं ॥ २
 भयवं ! को वि हु वाई पच्चक्खं चेव मन्नए संतं । सेसं^५ च असंतं चिय इहं^६ वायविणासओ^७ चेवं ॥ ३
 कालाइविवहियं जं तं नूणं नत्थि^९ एत्थ^{१०} लोयम्मि । इंदियगहणाभावा सव्वं पि हु ससविसाणं व ॥ ४
 आया वि नत्थि नियमा पंचभूयाइरित्तओ कोइ^{११} । चेयन्नं पुण इहइं भूयाणं मज्झ^{१२} सत्ति व ॥ ५
 उववासमाइयाणं फलं च अज्जिण्णनासणं चेव । दिक्खा वि बालिसाणं भिक्खट्ठा चेव निदिट्ठा ॥ ६
 देवाणं^{१३} करावणयं समाहिकरणं^{१४} च सत्थपढणं च । उक्कडं^{१५}-निहूडणमाई लक्खिज्जइ बालकीड व ॥ ७
 परलोइणो अभावा एयं नियमेण नत्थि परलोओ^{१६} । तम्हा दाणाइयं सव्वं पि निरत्थयं चेव ॥ ८
 अत्थित्ते वि हु भन्नइ किं सो मुत्तो व अहव इयरो^{१७} ति । पच्चक्खो वि य पढमो इयरो पुण जुज्जए कह णु ? ॥ ९
 किं वा मुत्तस्स कहं संबंधो घडइ कम्मणो^{१८} एत्थं ? । कम्मविहूणो^{१९} य कहं गच्छइ लोयंतियं ठाणं ? ॥ ३१०
 इय नाउणं एयं सोक्खेणं धरह देहपंजरयं । छारीभूयस्स जओ पुणरागमणं इहं नत्थि ॥ ११

सोऊण इमं सामिय ! सुहु वि विउसाण हिययमज्झम्मि ।

जायइ खलु नाहितं किं पुण मुख्खाणं पुरिसाणं ? ॥

तम्हा कहेसुं सामिय ! एयविवक्खं^{२३} च जं^{२४} इहं किं पि । अम्हारिसाण जेणं चित्तं धम्मे थिरं होइ ॥ १२
 अह भणइ मुणिवरिंदो एयं लोयाइयं मयं^{२५} पावं । *पच्चक्खाइविरुद्धं कह विउसाणं मणं हरउ ? ॥ १४
 पच्चक्खेणं दिट्ठो अत्थो सब्बो वि अत्थि जइ सच्चं^{२६} । ता मियतण्हियसलिलं ण्हाणाइयं पसाहेउ ॥ १५
 करणा^{२७} विसयत्तेणं जइ भावो नत्थि एत्थ भावेणं^{२८} । जच्चंघाइअवेक्खो^{२९} रूवाइया वि ता नत्थि ॥ १६
 जइ देसविवहियाणं होइ अभावो इहं पयत्थाणं । लोयाइववहारो ता जाओ निप्फलो सब्बो^{३०} ॥ १७
 कालेण वि अंतरिया सब्बे दीसंति एत्थ लोयम्मि । गहणाइया सब्बे आगमिया साविया पयडा ॥ १८
 जे वि सभावंतरिया ते वि हु विज्जंति^{३१} नत्थि संदेहो । भूय-पिसाईया [ओ] वयणा इय कज्जदंसणओ ॥ १९
 आया वि इहं विज्जइ सुहिओ हं एवमाइ गम्भो ति । पुवं पि जायमेत्ते थणाहिलासे उ सन्भावो^{३२} ॥ ३२०
 †आगमियं^{३३} पि य जम्मं विज्जइ नियमेण एत्थ संसारे । दीसंति मया जेणं भूय-पिसायाइरूवेण ॥ २१
 भूएहिं अइरित्तं चेयन्नं चेव भन्नए आया । तयंभेए तवकज्जं भवेज्जं भूएहिं मरणे वि ॥ २२
 मुत्तो न ताव जीवो होइ अमुत्तो वि कम्मसंबंधो । आयासे^{३४} भूएहिं व^{३५} तम्हा दाणाइयं सहलं ॥ २३
 सुक्केरंडफलस्स व उद्धगइसहावओ य जीवाणं । मुक्कस्स सिद्धिठाणे गमणं पि हु होइ को दोसो ? ॥ २४
 पभणइ भविस्सदत्तो जाओ अम्हाण निच्छओ एत्थं । मह पुव्वजम्मचरियं संपइ भयवं ! परिकहेह ॥ २५
 अह जंपइ मुणिपवरो लोयाणं बोहणा^{३६} सुपयासं^{३७} । जंबुद्दीवेरवए नामेणं अरिपुरं अत्थि ॥ २६
 तत्थ पभंजणनामो राया लोयाण जणियपरिओसो^{३८} । मंती वि वज्जसेणो तस्स य भज्जा थं सिरिकंता ॥ ३२७

1 A. D भूवीढे । 2 B लोएण । 3 B सयणेण । 4 B संजुअं । 5 B थि । 6 B इहइं । 7-8 B अवधारणाविसओ; C चेवऽवधारणाविसओ । 9 A एत्थ । 10 A नत्थि । 11 A को वि । 12 B C मज्जं । 13 C देवाइं । 14 C मरणं । 15 A D उक्कडं । 16 B परलोओ । 17 A उयरो । 18 B कम्मणो । 19 B इत्थ । 20 C विमुक्को । 21 C मुख्खाइं । 22 A D करेसु । 23 A D विपक्खं । 24 C जइ । 25 B महा । * From this onwards, some eight stanzas are not found in B as the page 194 is missing. 26 A सव्वं । 27 C करणे । 28 C भावाणं । 29 C अवेक्खो । 30 C सो वि । 31 A वज्जंति । 32 C तन्भावो । † From this onwards the stanzas are to be found in B. 33 C आगमियं । 34 D भूअं । 35 B तहं । 36 B मएज्ज । 37 B C आयारो । 38 B य । 39 B इत्थ । 40 B बोहणाइ । 41 C सुपयासं । 42 B माहण्यो । 43 C उ ।

तीसे^१ य आसि धूया नामेणं तत्थं कित्तिसेण त्ति । तीसे भत्ता यं कढो^४ विहवाइसमन्निओ सुहओ ॥ ३२८
 तत्थेव^५ पुरे इब्भो धणदत्तो नाम सुट्ठु विक्खाओ । भज्जा य नंदिभद्दा धणमित्तो दारओ ताणं ॥ ३२९
 तत्थेव नंदिदत्तो सेट्ठी लोयाणसम्मओ निच्चं । तस्स य भज्जा भद्दा पुत्तो पुण नंदिमित्तो त्ति ॥ ३३०
 धणमित्त-नंदिमित्ता दोन्नि वि कीडंति तत्थ नेहेण । धणमित्तो^६ जिणधम्मे ठविओ खलु नंदिमित्तेण ॥ ३३१
 तत्थेव गुत्तदेसे समाहिगुत्तेण मुणिवरेणावि । पत्ते पाउसकाले जोगग्गहणं कयं झत्ति ॥ ३३२
 गिम्हे सहंति तावं सिसिरे सीयं च साहवो जुत्तं । पाउसकालम्मि पुणो गुत्ते च्चिय ठंति नियमेण ॥ ३३३
 सुट्ठु महुरत्तणेणं लग्गा देहम्मि झत्ति विवयंति । आउक्काइयजीवा आगमओ एरिसं नेयं ॥ ३३४
 नीरस्स पसंगेण^७ पुढवीकाओ सचेयणो सुट्ठु । अन्ने यं हरियमाई^९ बायर-सुट्ठुमां य^{११} को गणइ ? ॥ ३३५
 कह वच्चउ छउमत्थो बाहिरदेसम्मि संठिओ सो^{१२} उ ? । तम्हा पाउसकाले साहूणं गुत्तयं ठाणं ॥ ३३६
 रिउबद्धे वि हु काले अइवा^{१३} वासयम्मि महियाए । गुत्तम्मि ठंति मुणिणो पाणीणं रक्खणट्ठाए ॥ ३३७
 गरुओ^{१४} वि तणुकिलेसो संजमरहियस्स पावसंजणओ । थोओ वि संजमजुओ मुत्तीए साहओ सो उ^{१५} ॥ ३३८
 तम्हा जुज्जइ काउं संजमकज्जेसु उज्जमो सययं । संजमजुत्तो असढो कायकिलेसं पि^{१६} सेवेज्जा ॥ ३३९
 तत्थेव सन्निवेसे बालतवट्ठो य कोसिओ आसि । निंदइ समाहिगुत्तं अत्ताणं मन्नए बहुयं ॥ ३४०
 वित्ते पाउसकाले समाहिगुत्तस्स साहुणो तस्स^{१७} । अइसुट्ठु कया पूया भत्तीए वज्जसेणेण ॥ ३४१
 दट्ठूण तयं पूयं कोसियनामो^{१८} वि वज्जसेणस्स । कुविओ मरिऊण तओ जाओ सो असणिवेय^{१९}सुरो ॥ ३४२
 पूयपभावेण तहा मरिऊणं वज्जसेणमंती वि । दीवतिलयम्मि नयरे उववन्नो नरवई परमो ॥ ३४३
 धणदत्तमाइएहिं पूयं सक्कारयं च काऊणं । साहुस्स तस्स तइया समज्जियं कम्ममइसुहयं ॥ ३४४
 साहुं समाहिगुत्तं पडिलाहेऊण तत्थ धणमित्तो । बंधइ कम्मं मुइओ जम्मंतरभोयसंजणयं ॥ ३४५
 धणभज्जा वि हु तइया पासित्ता मलियं तयं साहुं । हसइ करेइ दुगुंछं कारणं असुहकम्मस्स ॥ ३४६
 नूणं कया दुगुंछा अण्णेसु वि सुट्ठु दुक्खसंजणया । किं पुण जइमाईसुं निच्चं पि हु धम्मनिरएसु ? ॥ ३४७
 हीलिज्जंता मुणिणो हीलं जम्मंतरेसु बहुएसु । देंति फलं^{२०} जंतूणं तम्हा मा हीलणं कुणसु ॥ ३४८
 वसणेणं अभिभूओ दूरे देसंतरम्मि संपत्तो । अइदुसहो^{२१} सो य कढो मोत्तूणं सयणमाईयं ॥ ३४९
 *जणणिं जम्मणभूमिं सयणाईयं च दूरओ चयइ । वसणासत्तो पुरिसो माणधणो नत्थि संदेहो ॥ ३५०
 कम्मवसा मलियत्ते संजाए झत्ति^{२२} माणिणो पुरिसा । जइ वि न चयंति जीयं नियदेसं^{२३} तह वि मेल्हंति^{२४} ॥ ३५१
 वसणे^{२५} विहवाभावे मालिन्ने तह य वाहिसंजोए । माणुन्नयपुरिसाणं परदेसो सुंदरो होइ ॥ ३५२
 गुणगणजुत्तो वि जणो^{२६} पावइ वसणाइयं तयं किं पि । निंदिज्जइ जेण इहं परलोए दारुणं दुक्खं ॥ ३५३
 कम्मं सुट्ठु विरुद्धं तं किं^{२७} पि^{२८} हुं कुणइ नाणकलिओ वि । पावइ जेण दुहाइं दोसु वि लोएसु गरुयाइं ॥ ३५४
 एयं पि मा सुणिज्जसु गरुयाण न होइ निंदियं कम्मं । सक्को वि अहिल्लरओ भगअंकं पाविओ जेण ॥ ३५५
 पंचमसिरकट्ठणयं सुक्कपवाहं^{३२} च दिट्ठिमित्ते^{३३} वि । रंभा-गोरीण तहा बंभेण वि पावियं चेव^{३४} ॥ ३५६

1 B भज्जा; C D अन्नं च । 2 B तस्स । 3 C it is not to be found in this Ms.
 4 C कढो । 5 B इत्थेव । 6 A D धणदत्तो । 7 B य संगेणं । 8 C वि । 9 B °माइ को । 10 B °सुट्ठुमाइ । 11 B it is not found in this Ms. 12 B ते । 13 A अहवाए । 14 A D गरुओ ।
 15 B वि । 16 B च । 17 C तत्थ । 18 A °नामा । 19 B °वेग° । 20 C फुडं । 21 A D °सुसढो;
 C °दुसढो । * This stanza is not found in C. 22 A D मामि । 23 A °देहं । 24 B मिहंति ।
 25 A वसणे । 26 B नरो । 27-29 B पि हु किं । 30 B माण° । 31 B D अहल्ल°; C विहल्ल° ।
 32 C °यवाहं । 33 C दिट्ठ° । 34 A D चेयं; B तह य ।

पारासराइहिं केवट्टीमाइसंगमेणेहं । तव-नाणसुडिण्हिं वि किं न कयं विगयज्जलेहिं ? ॥ ३५७
 इय गरुयाण वि जायइ मालिन्नं पुव्वकम्मदोसेण । तम्हा मा भणह तुमं गरुयाण न जायए दोसो ॥ ५८
 पिउणा तेण विमुक्का अइदुहिया तत्थ कित्तिसेणा वि । समयं करेइ मेत्तिं^१ पइदियहं नंदिभद्दाए ॥ ५९
 काऊण पंचमिवयं उज्जवणं जा करेइ अइगरुयं । भत्तीए नंदिभद्दा कढजाया चित्तए ताव ॥ ३६०
 धन्ना खु इमा रामा जीसे सव्वं पि इच्छियं मिलइ । मह पुण पावाए मुहा जम्मं इह निम्मियं विहिणा ॥ ६१
 इय चिंतिऊण जंपइ सा पुरओ तीए एरिसं वयणं । तव-दाणाइविहिणा कह होहामो हले ! अहयं ॥ ६२
 जइ वि^४ न पुज्जइ दाणं तह वि उवासेमि पंचमी^६ ताव । जम्मंतरे वि जेणं एरिसया न वि अहं होजा ॥ ६३
 गहिऊण गुरुसयासे^७ काऊणं पंचमिं च भावेणं । मरिऊण दीवतिलए भवदत्तघरम्मि पुत्तेहिं ॥ ६४
 कुच्छीए उववन्ना नामेणं नागसेणघरिणीए । भविसणुरूवां कन्ना तुह घरिणी जा इमा एण्हिं^९ ॥ ६५
 भुंजंतो विसयसुहं जा अच्छइ दीवतिलयनाहो वि । तो उव(य)हिम्मि सलोओ पक्खित्तो असणिवेगेणं ॥ ६६
 तुट्ठा रुट्ठा^{१०} य^{११} तहाँ देवा वि हु रोस-तोसफलजणया । कालेण होंति^{१३} नियमा भोगगकम्मेहिं पडिबद्धा^{१४} ॥ ६७
 मरिऊण नंदिभद्दा पुत्तेहिं विमाणिएसु उववन्ना । अचुयइंदो जाओ मरिऊणं नंदिमित्तो वि ॥ ६८
 धणदत्तो वि हु तत्तो तुज्ज^{१५} पिया एस धणवई जाओ । धणभज्जा^{१६} वि हु एसा कमलसिरी तुज्ज जणणि त्ति ॥ ६९
 धणमित्तो मरिऊणं पंचमिवयजणियधम्मनिवहेण । एयाण तुमं पुत्तो भविस्सदत्तो त्ति संजाओ ॥ ३७०
 पभणइ भविस्सदत्तो को अन्नो एरिसं जहावत्तं । वन्नेउं इह सक्कइ मोत्तूणं नाणिणो^{१७} तुम्भे^{१८} ? ॥ ७१
 जइ इहइं न वि होजा^{१९} नाणपईवा तुमेहिं सारिच्छा । ता मोहपउरलोए धम्माइपयासणं कह णु ? ॥ ७२
 एयं सोऊण महं सामिय ! जाओ मणम्मि निवेओ । इच्छामि वयं गहिउं तुम्हाणं^{२०} पायमूलम्मि ॥ ७३
 अह गंतूणं नयरे हक्करेऊण सव्वलोयं च । जेइंसुयं अहिसिंचइ नियरजे परमबुद्धीए ॥ ७४
 दाऊण तओ दाणं काऊणं जिणवराण महिमं^{२३} च^{२४} । गंतूण मुणिसयासे दिक्खं भावेण सो लेइ ॥ ७५
 कमलसिरीपमुहेहिं गहिया दिक्खा महाणुभावेहिं । केहिं पि देसविरई अन्नेहिं वि^{२६} दंसणं चेव ॥ ७६
 काऊण तवचरणं उववन्नो सत्तमम्मि कप्पम्मि । हेमंगयनामधरो भविस्सदत्तो य सुरपवरो ॥ ७७
 तत्थेव य कमलसिरी संजाओ सुरवरो पहाचूलो । भविसणुरूवा वि तहा संजाय^{२९} रयणचूलो त्ति ॥ ७८
 दोणह वि पडाण मज्जे सुट्ठु सुगंधाण तह य मउयाण । पढमं चिय उववज्जइ देवो पुत्ताणुभावेणं ॥ ७९
 अंतमुहुत्तेण तओ^{२७} वीसई^{२८} वरिसो व निद्विगमम्मि । उट्ठइ उम्मुट्ठेउं नयण-मणाणंदणो सहसा ॥ ३८०
 चउसु वि दिसासु पेच्छइ सो सव्वं सुट्ठु तत्थं रमणीयं । पच्छा मणेण चितइ को एसो गुणमओ देसो ? ॥ ८१
 एवं चितेमाणो ओहीनाणेण^{३१} पेच्छए सव्वं । नयणेणं^{३२} पिव पयडं कम्मंतरसंचियं चरियं ॥ ८२
 खीरोदयभरियाए सुवन्नवावीए रयणखचिया^{३४} । किंकरदंसियं^{३५} मग्गो^{३६} मज्जणयं कुणइ पविसेउं ॥ ८३
 उत्तरिऊणं पच्छा चेइयभवणम्मि पणमिउं देवे । वायइ पोत्थयरयणं सीहासणंसंठिओ विहिणा ॥ ८४
 तत्थ य अच्छइ लिहियं अणेण अत्थेण संजुयं^{३८} पढमं । धम्मेण इमं लब्भइ तम्हां^{३९} धम्मे^{४०} मइं कुणह ॥ ३८५

1 A नेह । 2 B मित्ति । 3 C निदए । 4 B न । 5 B वि । 6 A पंच । 7 B °सगासे । 8 C भविसाणुरूव । 9 B इण्हि । 10-12 A य तहा रुट्ठा । 13 B हुंति । 14 A D पडिबद्धा । 15 B मज्जा । 16 B °भद्दा । 17 A माणिणो । 18 B तुम्हे । 19 B हुजा । 20 A C D तुम्हं । 21 A C D पायाण । 22 B जिट्ठु । 23-24 B महिमाओ । 25 C it is not found in this Ms. 26 C संजाओ । 27 B पुणो । 28 A पणुवीह; B तीसइ । 29 A तत्थ । 30 A सुट्ठु । 31 A ओहिनाणेण । 32 B निय-नामं । 33 B जम्मं । 34 C °चित्ताए । 35 A D °देसियं । 36 B °मग्गं । 37 B C सिंहासणं । 38 B संजुअं । 39 A धम्मे । 40 A तम्हा ।

उट्टेऊणं पविसइ उज्जाणवरम्मि सुट्टु रमणीए । सो पवरकुसुम-गंधे निम्मलतरुपलवच्छाए ॥ ३८६
 वियरइ तत्थ जहिच्छं सब्बट्टाणेषु पहियवरनयणो । मन्नंतो हियएणं अप्पाणं पुन्नसंजुत्तं ॥ ८७
 विविहाइं यं ठाणाइं वत्था-उड्डहरणाइं^३ बहुपयाराइं । पेच्छइ कमेण मुइओ वणसंडं मेल्हिउं सुइरा ॥ ८८
 कहिं^४ छहिं मासेहिं तहिं कज्जं किर होइ पेच्छणाइंयं । नज्जइ एगदिणेणं देवाण सुहेण कलियाणं ॥ ८९
 बहुओ वि जओ कालो वचंतो नेय नज्जइ सुहेहिं । दुहियाणं घडिया वि हु छम्माससमाणिया होइ ॥ ३९०
 किं जंपिणं बहुणा ? मुइय चिय णेति सुरवरा कालं । मोत्तुं आएसकरं सम्मदिट्ठिं च पाएण ॥ ९१
 अभिओगंठियाण तहिं जं दुक्खं होइ देवजाइणं^७ । तं नरयाओ अहियं हियएण मुणंति नाणंजुया ॥ ९२
 गरुयं^९ पि हु लहिऊणं विहवं वसणं च एत्थं संसारे । सम्मदिट्ठी जीवो वत्थुसरूवं वियारेइ ॥ ९३
 विहवेणं न वि मज्जइ वसणेणं नेय दीणओ जेण । सम्मदिट्ठी पायं मुणिऊणं^{११} कम्मपरिणामं ॥ ९४
 तत्थ ठिओ सो सुक्खं भुंजेऊणं च दीहकालं पि । दीवयसिह^{१२} व पच्छा सहस ति अदंसणो होइ ॥ ९५
 सत्तमकप्पम्मि ठिया ते तिन्नि वि सुरवरा गुणसमेया । अन्नोन्नं मिलिय चिय कालं गमयंति सुहकलिया ॥ ९६
 नील-निसदाणं^{१३} मज्जे पुव्वविदेहं^{१४} च^{१५} मेरुपुव्वेणं । लवणो^{१६} अहिअवरेणं सोलसविजएहिं संजुत्तं ॥ ९७
 तत्थ य विजयं कंतं गंधावइनामयं सुविक्खायं । गाम-नयरेहिं कलियं धण-धन्नसमाउलं सययं ॥ ९८
 नयणं व तोयकलियं गंधवपुरं च^{१७} तत्थ सुपसिद्धं । अद्दुट्ठपयाकिन्नं^{१८} सुविसुद्धं सदसत्थं व ॥ ९९

सरओ इव सुद्धिसो पंडियठाणं व वाइंपरियरिओ ।

अयलो व^{२१} पहाणजुओ चंदणरुक्खो व नागजुओ^{२२} ॥

४००

तत्थ य^{२३} तइया^{२४} आसी चक्की गंधवसेणओ^{२५} नाम । वत्तीससहस्सेहिं रायाणं सेविओ निच्चं ॥ १
 चोदसरयणाहिर्वइ नवनिहिनाहो तहेव जुवईणं । चउसट्टिसहस्साणं छन्नउईगामकोडीणं ॥ २
 चक्कं छत्तं कागणि^{२६} मणिदंडं^{२७} चम्म-खग्ग-वड्डइ य । सेण-पुरोहिय-गहवइ-इत्थी-गंय-तुरयं-रयणाइं ॥ ३
 नेसप्पे पंडुय^{२८} पिंगल तह सब्बरयण महपउमे^{२९} । काले य महाकाले माणवगनिही य^{३३} संखे^{३४} य ॥ ४
 गय-तुरय-रहाण तहा चउरासी तस्स होंति^{३५} लक्खाइं । वारसजोयणमाणं कडयं पि हु तस्स घणसनिहं^{३६} ॥ ५
 सोलस य सहस्साइं आणं कुव्वंति तस्स जक्खाणं । सब्बकडयाओ अहियं सामत्थं घुस्सं^{३७} तस्स ॥ ६
 गंधारीनामाए तस्स य घरिणीए कालपरिणइ^{३८} । चविऊण पहाचूलो पुत्तो य वसुंधरो जाओ ॥ ७
 तस्स वि^{३९} जोव्वणंसमए सुमई नामेण भारिया जाया । भुंजंताणं^{४१} भोए तेसिं कालेण^{४२} मुइयाण ॥ ८
 हेमंगयसुरनाहो चविऊणं पुन्नसेससंजुत्तो । सिरिवद्धणो^{४३} ति नामं उववन्नो पुत्तभावेणं ॥ ९
 कालंतरेण पच्छा [हु] रयणचूलो सुरो वि नामेणं । नंदीवद्धणनामो^{४४} तेसिं चिय जायओ पुत्तो ॥ ४१०

1 B C °वणम्मि । 2 B it is not found in this Ms. 3 B C °भरणाइं । 4 B छहिं ।
 5 D पिच्छणा° । 6 B C अहिओय° । 7 C °माइणं । 8 B C माण° । 9 A गुरुयं । 10 B इत्थ ।
 11 A गहिऊणं; C गणिऊणं । 12 A D °सिहि । 13 B °निसहाण । 14-15 B °विदेहम्मि । 16 A C D °वहि° । 17 B व । 18 B °कलियं । 19 B C पुट्टवि° । 20 C वाय° । 21 B व । 22 B C संजुत्तो ।
 23 A it is not found in this Ms. 24 A तया । 25 C °सेणतो । 26 B कागणि । 27 B दंडय । 28 A C it is not found in this Ms. 29 B °तुरया° । 30 B °गया य । 31 A D पंडविए । 32 A °पउमो । 33 B उ । 34 B संखो । 35 B हुंति । 36 B °सहिणं; C °सहणं ।
 37 A D सुव्वए । 38 A D °परिणीए । 39 B य । 40 B जुव्वण° । 41 C भुंजंताण य । 42 B कालो य । 43 B °वद्धणु । 44 A D नामेण नंदिवद्धण ।

दोन्नि^१ वि^२ य^३ वद्धमाणा^४ तोसं वड्ढंति लोय^५हिययाणं । पावाण काम-अत्था इयराणं धम्म-भोक्खा^६ वा^७ ॥ ४११
 भोत्तूणं चक्कहरो विसयसुहं उत्तमं जहिच्छाए । हियएणं^८ निरहिलासो तक्खणमित्तेण संजाओ ॥ ४१२
 केणावि कारणेण होइ अ भुक्खा तहेव मरणंता । तह उत्तममणुयाणं विसयासंसा निवत्तेइ ॥ ४१३
 दाऊण महादाणं^९ रज्जम्मि वसुंधरं च ठविऊणं । तणमिव मोत्तूण सिरिं गिण्हइ दिक्खं महासत्तो ॥ ४१४
 संतं पि महापुरिसा मेल्हंति तणं व धम्मबुद्धीए । तुच्छाण असंते^{१०} वि^{११} हुं पडिबंधो होइ अहिययरो ॥ ४१५
 भुंजंति ताव विसए^{१२} पच्छा मेल्हंति^{१३} सब्बहा धन्ना^{१४} । इयरे पुण पावरया दोणहं^{१५} वि लोयाण चुक्कंति ॥ ४१६
 उत्तमसोक्खपसत्ताजे न वि मेल्हंति^{१७} विसयसोक्खाइं । ताणं वि इह सुहियाणं सहलच्चिय दोग्गई^{१८} होइ ॥ ४१७
 *विसए य अप्पसोक्खे आसत्ता नेय धम्मकज्जेसु । वड्ढंति महामुक्खा विहल च्चिय दोग्गई^{२०} ताण ॥ ४१८
 दिक्खं गए वि तम्मिउ छम्मासं जाव रयणमाईयं । सब्बं ठाइ तह च्चिय पुब्बज्जियधम्मतेएण ॥ ४१९
 भण्णइ ताण पहुत्तं^{२१} जाण परोक्खे वि कज्जसंसिद्धी । दाढी^{२२} पावियलज्जा बहुयाण विवज्जए जेण ॥ ४२०
 अह अन्नया कयाई सरए सरए^{२३} व बहुलगंधम्मि । अहियं उम्मायकरे वट्ठे^{२४} सब्बपाणीणं ॥ ४२१
 वायायणे विसाले सुमईए समाणयं समासीणो । कुणइ वसुंधरराया सब्बदिसालोयणं गयणे^{२५} ॥ ४२२
 धवलियआसा-कासा बहुविहवणराइसोहियपएसा । निम्मलजलठाणाइं नरवइचित्तं विणोयंति ॥ ४२३
 मणइ वसुंधरराया बुद्धिवियासो जणम्मि जेणेह । चित्तविणोयणकज्जे सत्थं^{२६}वियारं तयं करिमो ॥ ४२४

को किर गयमयजणओ ? को वा सोईहिं गरहिओ अहियं ? ।

को असिहत्थो कुसलो ? को दिवसो धूसरो भणह ? ॥

२५

एगालावयजाई एसो पण्होत्तरो पिए ! तत्तो । विहसियं^{२७} जंपइ सुमई^{२८} पिययम ! नायं मए सरओ ॥ ४२६
 नरवइणा वि यं^{२९} भणियं भिन्नं पण्होत्तरं इमं तुमए । एयं अन्नं भणिमो वत्थं^{३०}समत्थं^{३१} चै जाईए ॥ ४२७
 को आगासे^{३२} गच्छइ ? किं इट्ठं चक्कवायमिहुणस्स ? । को दुक्खाणं दाया मिहुणाणं^{३४} ? भणं पिए ! तत्तो^{३७} ॥ ४२८
 अह सुमई भणइ इमं एयं पिय ! जाणियं मए विरहो । भणइ वसुंधरराया बिंदुच्चययं इमं सुणसु ॥ ४२९
 चिन्तंती ओहिदिणं नज्जइ लिहियाहिं^{३८} कुडुलेहाहिं^{३९} । गयं^{४०}वइया खलु नारी दूराओ आगएहिं पि ॥ ४३०
 पभणइ सुमई^{४१} हिट्ठा चिंतंती बिंदुओ मए नाओ । संपइ पभणसु सामिय ! अट्ठंगाइं निमित्तस्स ॥ ४३१
 दिव्वं च अंतरिक्खं भोमं अंगं च सरयवज्जणयं । लक्खणपसत्थं^{४२}रूवं भणइ निवो अट्ठ एयाणि^{४३} ॥ ४३२
 एत्थंतरम्मि पेच्छइ आयासे सुट्ठुरम्मयं अब्भं । सेयं गइंदसरिसं नरनाहो उम्मुहो^{४४} मुइओ ॥ ४३३
 तक्खणमेत्तेणं^{४५} तओ पेच्छंतस्सेव तस्स नरवइणो । वायनिवायवसेणं खंडविहंडीकओ मेहो ॥ ४३४
 दट्ठूणं^{४६} तयं^{४७} राया निव्विन्नो सुट्ठु कामभोएसु । पभणंई नियं^{४८}घरिणीं^{५०} सो एवं कंते ! चलं सयलं ॥ ४३५
 अथिरे विहवाईए जे^{५१} थिरबुद्धिं करेति गयनाणां^{५२} । ते मायण्हियतोयं पिबंति तिसिया जहिच्छाए ॥ ४३६

1 B दुन्नि । 2 C it is not found in this Ms. 3 B it is not found in this Ms. 4 A य वद्धमाणा; B C पवद्धमाणा । 5 B लोअं । 6 A D °भोक्खं । 7 A D च । 8 B हिअएण । 9 A °दानं । 10 B C असंतेसु । 11 B C it is not found in these Mss. 12 B भोए । 13 B मिहंति । 14 A धम्मा । 15 B दुण्ह । 16 B °सुक्खं । 17 B मिहंति । 18 B तान । 19 B दुग्गई । * In B this quarter is thus found:-जे विय विसयपसत्ता; and in C as under:-जे वि य विसयासोक्खे । 20 B दुग्गई । 21 A D विहुत्तं । 22 C दाहिय । 23 B C सरय । 24 C वड्ढंतो । 25 C तट्ठया । 26 C अत्थं । 27 B वियसिय । 28 B सुमई । 29 C हु । 30 C वच्छं । 31 C समच्छं । 32 B व । 33 B आगासे । 34 C दुक्खीणं । 35-36-37 B को पि वाति तओ ? 38-39 C लेहाहिं कुडुलिहियाहिं । 40 B गइं । 41 B सुमई । 42 C °वत्थुसं । 43 C एयाइं । 44 A उम्महो । 45 B °मित्तेण । 46 C दट्ठूणं । 47 C तं । 48 B भणइ । 49 B नियं । 50 C घरिणिं । 51 A जं । 52 B अज्जाणा ।

सबं पि जेण एयं सरयम्भसमाणयं सरूवेण । तेण सयाणा कत्थ वि पडिबंघं नेय कुबंति ॥ ४३७
 इडे दुहिय-विणडे दुक्खं नियमेण होइ लोयाण । तम्हा नाऊण इमं इडं दूरेण वज्जेहं ॥ ४३८
 चेयणमचेयणं वा सबं पि असारयं अणिच्चं च । मण-तणुदुहसंजणयं तम्मिं निबंघं^३ तओ मुयसु ॥ ४३९
 देहम्मि वि पडिबंघो कुणइ दुहाइं^४ न एत्थ संदेहो । तम्हा तं कायबं देहविमोक्खो हवइ जेण ॥ ४४०
 देहाभावे जाए पडिबंघो नेय सबभावेसु । छिन्नम्मि इहं विरोहे^५ कलहाभावो सवत्तीण ॥ ४४१
 तम्हा गेण्हामि अहं पव्वजं सब्बदुक्खनिदलणिं । निंदामि य गरिहामि य इयरह बंधो^७ ममं^८ होज्जा ॥ ४४२
 अन्नदियहम्मि राया अत्थाणे संठिओ जणं भणइ । मज्झ खमेज्जसु दुकयं तवगहणे संठिओ अहयं ॥ ४४३
 अहिसिंचिऊण रज्जे पुत्तं सिरिवद्धणं जणसमक्खं । जुवरजे य कणिहं पव्वजं गिण्हए राया ॥ ४४४
 छट्ठ-ठम-दसम-दुवालसेहिं मास-द्धमासखमणेहिं^९ । सोसंतो^{१०} नियदेहं नाण-ज्झाणाइं^{११} सिक्खेइ ॥ ४४५
 पच्छा ज्ञाणवसेणं खविऊणं कम्मसंचयं^{१२} सबं । पावइ सो तं ठाणं जत्थ न दुक्खाइं नज्जंति ॥ ४४६
 सिरिवद्धणो वि रज्जं पालइ तह लोहवज्जिओ सोमो । जह लोयाण मणेसुं सो चेव य ठाइ अणुदियहं ॥ ४४७
 सिरिवद्धणं नमेउं^{१३} विन्नवई नंदिवद्धणो एयं^{१४} । देव ! भमिज्जइ पुहई दीसइ दडुबयं तत्थ ॥ ४४८
 एगट्ठाणठियाणं गउरवभावो न होइ नियमेण । अइपरिचयाओ सत्थे सुट्ठु अवन्ना जओ भणिया ॥ ४४९
 अइवल्लहं पि पुरिसं चुल्लीए^{१५} रक्खवालयं सययं । नियमजा वि हु भन्नइ इत्थीओ^{१६} वावि^{१७} हीणयरं^{१८} ॥ ४५०
 भासाऽऽयारविसेसो नज्जइ देसेसु विविहलोयाणं । उक्कंठा य पियाणं तम्हा देसंतरं जुत्तं^{१९} ॥ ४५१
 कागा कापुरिसा वि यं^{२०} इत्थीओ तह य गामकुक्कडया । एगट्ठाणे वि ठिया मरणं पावेंति अइवहुही^{२१} ॥ ४५२
 पुहई पया वि जाणइ एसो मह सामिउ त्ति पच्चक्खं । खग्गाई परिणीया महिला इव इयरहा लोओ^{२२} ॥ ४५३
 सिरिवद्धणो वि जंपइ आलिंगिय नंदिवद्धणं तुट्ठो । किं भाउय ! बहुएणं ? तुह वयणं चेव कायबं ॥ ४५४
 लहुभाउयस्स हिययं जइ ण वि रंजेइ भायरो^{२३} जेट्ठो । ता तस्स जेट्ठभावो^{२४} विहलो चिय होइ नियमेण ॥ ४५५
 अन्नदियहम्मि तेहिं सबं काऊण पउणयं कडयं । दावाविया यं^{२५} भेरी पयाणसंसूइयां सहसा ॥ ४५६
 चउरंगवलसमेया गइंदखंधम्मि संठिया दो वि । उब्भियसियायवत्ता पंचमहासदनिग्घोसा ॥ ४५७
 जेट्ठाणं पणमंता दिंता दाणाइं चारणाईणं । पूयंता देवगणे नयरओ निग्गया दो वि ॥ ४५८
 गामे यं^{२७} नयरदारे^{२८} गिहवयणो रायसन्निहे तह य । पेच्छंतो^{२९} नरनाहो अप्पाणं मन्नए गरुयं ॥ ४५९
 नरवइणा अणुदियहं जणवयं^{३०} रिद्धीए होइ जइयबं । खीणम्मि जओ लोए खिज्जइ राया वि नियमेण ॥ ४६०
 नइ-कूव-तलायाइं^{३१} देउलरम्माइं पव्वय-वणाइं । पेच्छंतां^{३२} पइदियहं दो वि हु वियरंति^{३३} महिवेढं^{३४} ॥ ४६१
 वणमिव धरियअसोयं सीय-मणोहरयं^{३५} धरियवरवयणं । वयणमयंकंससोहं सोहणं^{३६} जणं^{३७} सेवियं परमं ॥ ४६२
 परमगुणाण निहाणं निहाणलाहे^{४०} वि लोहपरिहीणं । हीणे वि धम्मकहयं हयसव्वकसायपसरं च ॥ ४६३
 केवलनाणसमेयं मुणिवसहं रयणसेहरं नाम । पेच्छंति^{४२} दो वि मुइया उवविट्ठं पायवतलम्मि ॥ ४६४

1 B वज्जिजा । 2 B तम्मि य । 3 B बंधं । 4 B दुहाइं । 5-6 A जए करत्ते; C उ करकट्टे । 7 C सव्वं । 8 C इमं । 9 C °खवणेहिं । 10 A सोसंतो; D सोसित्तो । 11 A °ज्झाणाहिं; B °ज्झयणाइं । 12 B °बंधणं । 13 A D पि नमिउं । 14 B एवं । 15 B चुल्लाए । 16 A इत्थी वा; C इत्थीतो । 17 A वि ही; BC पाविही । 18 A नयरं; B नयरं; C नघरं । 19 B वच्चे । 20 A अ । 21 B °बहुयं; C °बहुया । 22 A C साओ । 23 B भायरं । 24 B भायजिट्ठे । 25 A वि । 26 C °संसूतिया । 27 B C it is not found in these Mss. 28 B नयराराये; C नयराराये । 29 B पिच्छंतो; C पिच्छंता । 30 B °वइं । 31 B °तडागाइं । 32 B पिच्छंता । 33 C विहरंति । 34 B °वीढं । 35 B C °हर [य]° । 36 B C °भणिय° । 37 B °सियंक° । 38-39 B सोहं जण । 40 A D °लाभे । 41 A D लोभ° । 42 B पिच्छंति ।

भत्तीए वंदित्ता तं समणं सुट्ठु लोयपरिकलिया । सुद्धम्मि महीवीढे उवविट्ठा दो वि तप्पुरओ ॥ ४६५
तेण वि कहिओ धम्मो हिंसाइविवक्खसूयओ परमो^१ । छिन्नाइं^२ संसयाइं लोयाणं बोहणट्ठाए ॥ ६६

सिरिवद्धणो वि पुच्छइ भयवं ! लोयस्स केत्तियं माणं ? ।

कइ भेया ? कह व ठिई ? केरिसओ^३ चेव विसओ त्ति ? ॥

६७

अह जंपइ मुणिवसहो बहुओ लोयस्स एत्थं वित्थारो । लेसेणं अक्खिज्जइ किं पि वि तुम्हाण तव्विसओ ॥ ६८

चोदसरज्जुपमाणो ओहेणं उट्ठु-अहयलोओ^४ त्ति^५ । उट्ठुं तिरियं च अहं भेया वि हु तस्स तिन्नेव ॥ ६९

वइसाहठाणकलिओ कडिहत्थयसंजुओ जहाँ पुरिसो । संठाणं भणियमिणं सब्बस्स वि चेव लोयस्स ॥ ४७०

उट्ठम्मि होति देवा तिरियं देवा य तिरिय-मणुया य । देवा नेरइया वि हु होति^६ अहे एस विसओ त्ति ॥ ७१

उट्ठम्मि सत्तं रज्जू सत्तेव य तह य अहयलोयम्मि । अट्टारस य सयाइं जोयणमाणेण तिरियं च ॥ ७२

तिरियं च रज्जुमाणं दो दीवा अद्धयं च मणुलोओ । सब्बे वि तत्थ नेया दीव-समुद्धा असंखेज्जा ॥ ७३

अन्नं च तेहिं पुट्ठं^७ नियचरियं पुव्वजम्मपडिवद्धं । तेण वि कहियं सब्बं जं जहवित्तं च सविसेसं ॥ ७४

सोऊण निययचरियं जाईसरणं च ताण संजायं । पच्छा मणम्मि जाओ संवेओ सुट्ठु विसएसु ॥ ७५

भणियं च तेहिं सामिय ! तुम्ह समीवम्मि गिण्हिमो दिक्खं । जम्मंतरे वि जेणं दुक्खाण न भायणं होमो ७६

भणियं च मुणिवरेणं विज्जइ अज्जावि जाव छम्मासं^८ । भोगाणं कारणयं कम्मं चारित्तवारणयं ॥ ७७

पच्छा होही दिक्खा दोण्हं^९ वि तुम्हाण तह य मोक्खो वि । तम्हा गमेसुं^{१०} कालं कज्जं^{११} परिणामओ जेणं ॥ ७८

नमिऊण तयं दो वि हु नियनयरं पाविया सह बलेणं । जिणवरसंघाईणं पूयं वियरंति^{१२} भावेणं ॥ ७९

अन्नदियहम्मि पत्तो सो चेव य मुणिवरो तहिं ठाणे । राईणं^{१३} अन्नाण य उवयाररओ महाभागो ॥ ४८०

नरवइपमुहो लोओ सुणिऊणं मुणिवरं^{१४} तहिं पत्तं । गंतूण भत्तिकलिओ विणएणं वंदए तुट्ठो ॥ ८१

सिरिवद्धणेण भणियं भयवं ! पुन्नाइं अम्ह दियहाइं^{१५} । दिज्जउ संपईं^{१६} दिक्खां सुट्ठु पसाएण अम्हाणं ॥ ८२

सम्मं विणएण तओ दिक्खं घेत्तूणं^{१७} पायमूलम्मि^{१८} । सिक्खंति सिक्खणीयं^{१९} तवं च कुव्वंति बहुभेयं ॥ ८३

एवं कुणमाणानं खीणे सब्बम्मि घाइकम्मम्मि । लोया-ऽलोयपयासं उप्पन्नं केवलं नाणं ॥ ८४

पच्छा मोत्तूणं इहं^{२०} देहं कालेण सब्बमलमुक्का । सिरिवद्धणमाईयं^{२१} मोक्खपयं पाविया बहवे ॥ ८५

कहिय भविस्साईयं भविस्सदत्तस्स भणियं^{२२} मक्खाणं । लेसेण मए एयं पंचमिफलसंजुयं दसमं ॥ ८६

इय सोऊणं^{२३} एयं माहप्पं पंचमीए पयडं तु । कुणउ तयं^{२४} भवियजणो संसयरहिण चित्तेण ॥ ८७

अह सणियाणं एयं तवचरणं पंचमीए संवद्धं । संसारपवड्डणयं काऊणं जुजए कह गु ? ॥ ८८

एवं पि हु अजुत्तं^{२५} जं भणियं सुट्ठु दुट्ठं-रुट्ठेहिं । जम्हा पवित्तिहेउं निदिट्ठं एवमाईयं ॥ ८९

पढमं सणियाणाओ वयाओ जेणेत्थ होइ लोयाणं । सब्बपविस्ती धम्मे पाएणं तेण न हु दोसो^{२६} ॥ ४९०

सणियाणं पि हु सेयं तवचरणं भावसुद्धिसंजणयं । पारंपरेण भणियं सुद्धत्तमिमस्स वि^{२७} सुयम्मि^{२८} ॥ ९१

सुद्धत्तणेण लोओ सणियाणं ताव चेव पडिवजे^{२९} ।

सत्थाइवड्डणेहिं^{३०} को वि हु तत्तं पि^{३१} पच्छाओ (?) ॥

४९२

1 B रम्मो । 2 A B छिन्नेइं । 3 B C केसिं सो । 4 B इत्थं । 5 B चुद्धं । 6-7 B °लोगम्मि; C °लोयं त्ति । 8 A D महा°; C तहा । 9 B हुंति । 10 A D तस्स । 11 B पुट्ठा । 12 A D छम्मासा; B छम्मासे । 13 B दुण्ह । 14 C गमेह । 15 A कम्मं । 16 C विरयंति । 17 B भावेणं । 18 C रायाणं । 19 B मुणिवरो । 20 A D दिवसाइं; B दीहाइं । 21 B दिक्खा । 22 B संपइ । 23 B गहिऊण । 24 B साहुपयमूले । 25 A D सिक्खिऊणं । 26 B मुत्तूणं । 27 B इमं । 28 B सिरिवद्धमाणमाई । 29 B कहियं । 30 B सोऊण य । 31 C तइं । 32 B अजुत्तं । 33 C °दुट्ठुं । 34 C होइ । 35 A दोसा । 36 C it is not found in this Ms. 37 C सुधियम्मि । 38 A पडियत्ते । 39 A °वड्डणेहिं; B °वड्डणेहिं । 40 C त्ति ।

अन्नेसु वि कज्जेसुं पाएणं सुद्धओ^१ इहं लोओ । अइगहणम्मि विचित्ते किं पुण धम्मस्स कज्जम्मि ? ॥ ४९३
 इय नाऊणं एयं अवमन्नियं^२ दुब्बियद्धवयणाइं । कायव्वा खलु एसा पंचमिया सुद्धभावेणं ॥ ४९४
 अन्नं पि हु तवचरणं जं जह भणियं च एत्थ समयम्मि । तं तह कायव्वं चिय सुहमगं एच्छमाणेणं ॥ ४९५
 दोपक्खुज्जोयकरो दोसासंगेण वज्जिओ अमओ । सिरिसज्जणउज्झाओ अउव्वचंदो व्व अक्खत्थो^३ ॥ ४९६
 सीसेण तस्स कहिया दस वि^४ कहाणा इमे उ पंचमिए । सूरि म हे सर एणं भवियाणं बोहणट्ठाए ॥ ४९७
 सद्दगयं अत्थगयं जं किं पि^५ वि दूसणं मए रइयं । तं सव्वं विउसेहिं खमिअव्वं सोहिअव्वं च ॥ ४९८
 विरयंतेणं^६ एयं जं^७ कम्मं अज्जियं मए सुहयं । तेण जणो मलरहिओ सव्वो वि महेसरो होउ ॥ ४९९
 मिलियाणं च दसाण वि एत्थं^८ कहाणाण होइ विन्नेयं । गाहाणं माणेणं दोणिं^९ सहस्साइं गंथगं ॥ ५००

इति श्रीमहेश्वरसूरिविरचिते पञ्चमीमाहात्म्ये भविष्यदत्ताख्यानकं
 दशमं समाप्तम् । समाप्तोऽयं दशाख्यानकसंबद्धः
 पञ्चमीमाहात्म्यनामा ग्रन्थः ॥

*

इति श्रीमहेश्वराचार्यविरचितं पञ्चमीमाहात्म्यं समाप्तम् । विक्रमादित्यसंवत्सरात् १००९

वर्षलिखितताडपत्रीयपुस्तकात् जेसलमेरुमहादुर्गे संवत् १६५१ वर्षे आषाढशुक्ल

३ सोमवारे पुण्यनक्षत्रे तपागच्छाधिराजभट्टारक श्री श्री ५ श्री श्री

आनंदविमलसूरीश्वरपंडित श्री श्री ५ विजयविमलगणि-

शिष्यशिरोमणिपंडितश्री आनंदविजयगणिशिष्यबुद्धि-

विमलेन लिखितमिदं पुस्तकम् । भद्रं भूयात् ।

श्रीसंघस्य कल्याणमस्तु । श्रीरस्तु ॥ छ ॥

* *
 *

1 A D सुद्धओ । 2 B अवमन्निय । 3 C सुद्धो । 4 B इच्छमाणेण । 5 C अवक्खत्थो । 6 B य ।
 7 B चि । 8 B विरयंतेण य । 9 A यं । 10 B इत्थं । 11 B दुब्बि । * B it is not to be found in
 this Ms; C the last page is defaced but from the last line which is somewhat
 legible it can be made out that it contained this; D इति महेश्वरसूरिविरचितं पञ्चमीफलमाहात्म्य-
 सूचकं भविष्यदत्ताख्यानकं समाप्तम् ॥ ग्रंथाग्रं २००० इति पञ्चमीकथा समाप्तेति भद्रं लेखकवाचकयोः ॥ शुभं भवतु ॥

ग्रन्थगतसुभाषितानां पादसूची

विषयानुक्रमेण वर्णानुक्रमेण च

N. B. The first figure denotes the number of the Canto and the second, the number of the Stauza.

अधर्म		ज्योतिष	
कुलकमओ वि हु पत्तो	९;५५	संगो व अंधएहिं	९;१२
अनुपकार		तृषा	
उवयारपराए वि हु	७;२९	तिक्खेहिं दुक्खेहिं	१;९४
अशुद्धि		दान	
आहारासुद्धीए	७;८	जम्मंतरम्मि दिन्नं	१;९७
आशा		तं गोहं सो विहवो	१;३१८
आसा रक्खइ जीयं	१०;१२१	दित्तस्स वि पइदियहं	६;६२
उपकार		दारिद्र्य	
उवयारेण विहुणो	६;३१	एकवसिओ सिनेहो	१;७२
जो उवयारसमथो	१०;१८८	दुकलत्तं दालिहं	७;६
नियउवयाररणं	२;५६	नाण-कला-विज्झाणं	६;२६
पुत्त-कलत्ताईणं	२;१३	मित्तो सयणो धूया	६;१९
एकान्तदोष		दुर्गति	
नवजुवईण वईणं	१;८६	पोसंतस्साप्पाणं	८;७
कन्या		दुष्कलत्र	
उप्पण्णाए सोगो	१;८८	दुकलत्तं दालिहं	७;६
एकवसिओ सिनेहो	१;७२	दुःखकरवस्तूनि (मानिनाम्)	
ता वरि मा संभूया	१;९०	अभक्खानमकज्जं	१;९२
दुकलत्तं दालिहं	७;६	दुर्भाग्य	
कर्मन्		दोहग्गेणं कलिओ	१;३८१
कम्मं च पुण्वरइयं	९;३०	द्रव्य	
वीयं च एत्थ जीवो	२;३९	केण उवाएण पुणो	४;२१
कला		घरमज्झट्टिय भुत्तं	४;१४
वज्जं नटं गेयं	१०;२९३	जो ववसायविहुणो	४;१९
काम		बहुआओ थोववओ	४;१५
अणुदियहं संगेण	४;७	स चिय भन्नइ लच्छी	९;१६
केली हासुम्मीसो	५;६६	समभाय-वओ मज्झो	४;१६
छुहिए असणं तिसियाण	५;१०	धर्म	
सा चेव एत्थ सुहया	५;८	जह जह वयपरिहाणी	३;११५
गुण		जो धम्मं उवएसइ	२;४७
इत्थी वा पुरिसो वा	९;९६	धम्मफले पच्चक्खे	३;९०
सो चिय जायइ राया	६;७४	सो चिय माया वप्पो	२;४६
गृहवास			
जेण तहिं विलसिज्जइ	१;४५		
निहंदो वरवासो	१;४६		

धर्माचार्य		पुण्य	
इहलोए चिय सुहओ	२;१०७	अन्नविदत्तं पि धणं	१०;२१९
नरक		तं नत्थि जं न सिज्झइ	८;८५
एकवसिओ सिनेहो	१;७२	मणच्चितियं पि कज्जं	५;३५
नारी		बघसाएण ठियाण वि	६;१७
अवियारिऊण कज्जं	७;१०२	विहवो जिणवरधम्मो	७;११७
इत्थित्तं चेव दुहं	१;२९९	पुत्र	
गूढाहं वि कज्जाहं	७;१८	इहलोए चिय सुहओ	२;१०७
जणओ कुमारभावे	१;१७९	धूया वि गुणसमेया	३;८८
तम्हा तुम्हे नेउं	१;२४७	पुत्री	
पंडिच्चं दक्खत्तं	७;२२	धूया वि गुणसमेया	३;८८
पिउ-माईसुं नेहो	१०;२३	पुरुष	
भत्तारवज्जियाणं	९;१२०	अहं ता महिलाओ	१;७१
महिलाणाहिविसहिओ	१;३१२	बंधू सयणो मित्तो	१;२७२
मायाइविलसिएणं	३;१७	मायाइविलसिएणं	३;१७
मारेउं मरइ सयं	८;८०	प्रकीर्ण	
लज्जा-कुल-जाइ-धणाउला	३;२६	अइउत्तमा वि लोए	५;१३
लज्जा वि नत्थि हियए	५;४९	अट्टण्हं वरिसाणं	७;८२
लज्जं धम्मं नेहं	३;२८	अत्थि थिरत्तं तीसे	३;७१
लद्धपसरा य महिला	७;१०३	अबला बाला नीया	९;६५
विसमाओ महिलाओ	५;४०	अलियम्मि वि सव्वम्मि	१;३५१
सव्वं चिय तुच्छत्तं	५;४१	अह सुंदरीए भणियं	१;२५४
निद्रा		ईसरधूयसरूवा	१;२८६
तिक्खेहिं दुक्खेहिं	१;९४	उन्हेण जलेण जओ	१;३३६
निमित्त		उववासो य अकम्मो	१;१९
देवा मंता तंता	३;६६	एकसहावं वत्थुं	९;१०२
पुरिसस्स दाहिणंगं	६;६८	कित्तीए मच्छरेण य	१;१२
फंदइ दाहिणनयणं	६;६७	को वि हु दुक्खनिविज्जो	१;२५०
नियम		खलिओ वि जहा सुहओ	१;८
सम्मत्तेण समाणा	४;१०१	गयवइया रंडाओ	४;५२
निश्चय		गुणिणो मुणिणो घीरा	१०;१३
निच्छयरहियाण जणे	८;८८	गेहिणिरहियं गेहं	८;२०
पाण्डित्य		चेयणमचेयणं वा	६;७
एयं चिय पंडिच्चं	१;४३७	छक्कं पि हु कज्जं	७;६६
पितृ		जेण सईओ मुणिणो	५;६२
जणओ तह उवणेया	६;९२	जो नाउं सत्थाइं	२;६
माया-पिई-गुरूणं	८;४८	दाणग्गहणपसंसा	५;१८
पूज्यता		दीसइ जस्स पहावो	४;१००
विहवेण जो न भुलइ	२;९५	दोनयणो वंचिज्झइ	१०;२६८
		नरवइणो मुणिवसहा	१;४२७
		पडिवज्जिऊण धम्मं	१;२४९
		पुव्ववए दिवसम्मि	१०;४४

बालजुयपव्वाइ	४;९७		भाव	
बालत्ते तारुन्ने	१;२४३	चिरपव्वज्जा नाणं		१;५०२
बालाणं तरुणाणं	१;२४४	जइ चित्तं न विसुद्धं		४;१२१
बंभाइएहिं मणुमाइएहिं	१;४८४		मद	
महिलाण बंभणाण	१;३२२	इक्को वि मओ धरिओ		१;५१
महिला गो साणा वि य	३;३०	बहुहा खिज्जइ समओ		१;५२
मुखो राया लुद्धो	९;११०	समओ दोसासंगी		१;५३
रइ-पुत्तफला भज्जा	१;४४०		महापुरुष	
राइणं सम्माणं	७;९२	महयाणं चरियाइं		३;११४
राया समणो मंती	९;१०९		मातृ	
लहुईय वि किरियाए	१;११	अह धरणो भणइ तयं		८;७७
वयणं कज्जविहूणं	१०;१९१	उचियं चिय होइ इमं		८;४२
वसणे विहवाभावे	१०;३५२	सुटु वित्तिनाण जओ		८;७०
सगुणो वि हु अइबहुअं	७;११		मान	
सच्चं चिय लोगाणं	१;२७८	सरिसाण वि वंचणयं		२;१८
सरलो वि कुडिलरूवो	९;५०	उइए रविणो विवे		१;१२२
सव्वा वि हु परइत्थी	७;६१	जइ न वि गहेइ दुक्खं		३;५०
सामिं मित्तं च गुहं	७;६३	सो चेव हवइ बंधू		२;१०५
सावत्तयाण नेहो	८;५७		मन्त्रिन्	
प्रणय		जइ मंतीण न होंतो		५;२४
एक्कवसिओं सिनेहो	१;७२	नइसरिसो रायाणं		८;१८
किंचूणो वि हु पणओ	१;६७	नत्थेउं बुद्धीए		५;२८
जाईए भिक्खाण वि	१;४३१		मुनि	
जुत्ताजुत्तवियारो	१;२३२	तेणावि तयं गहियं		६;४६
दूरमसज्झमकज्जं	२;१०१		मूढ	
निकित्तिमो न नेहो	१;७३	अप्पाणस्स परस्स य		१;१६३
नेहो बंधणमूलं	१;७५		यमराज	
मणइच्छिएण समयं	४;६६	गढभत्थं जम्मंतं		१;२४२
मिहुणाणं किर लोए	१;२९१		युवतीप्रियाणि	
वरि मा जाओ नेहो	१;६८	दुद्धं गढभो तूरं		१;६४
प्रत्यक्षनरक			राजनीति	
दुकलत्तं दालिइं	७;६	उवयारेणं मारइ		८;५५
प्रवज्या		कण्णद्धारविहीणं		८;२१
आयरिएण समानं	२;१२१	तम्हा निओइएहिं		८;१२
जंपंति विद्धमुणिणो	१;५०१		राज्याङ्गानि	
सयणपमोए राओ	२;१२२	सामी रट्ट अमओ		६;११४
प्रार्थना			रूपप्रशंसा	
अहवा जुत्तमजुत्तं	१;४३३	बाला अबला गामेहया		१६;४०१
बुभुक्षा				
तिक्खेहिं दुक्खेहिं	१;९४			
भर्तृ				
वरि हलिओ त्रि हु भत्ता	१;३९			

लोक		व्यसन	
निद्रोसं पि हु लोओ	१;३५५	पोकारइ व्व सीओ	१;९९
वर्णभेद		व्याधि	
अन्नं च वन्नमेओ	१;४३२	दुकलत्तं दालिहं	७;६
विदेशगमन		शकुन	
माणसयाण धणवज्जियाण	६;३३	अंधो कुट्टी पंगू	९;१०
विफलवस्तूनि (आसन्नमृत्यूणाम्)		तुट्टे पडिपुन्नगे	९;११
रयणाइं बंधुयणो	१;११२	शत्रु	
विभव		जइ न वि गहेइ दुक्खं	३;५०
जं जं कुणंति ताओ	३;११३	सो चेव हवइ बंधू	२;१०५
विहवेणं गरुयत्तं	१०;१२	शील	
वियोग		असहायाण वि कह वि	१७;१६५
एकवसिओं सिनेहो	१;७२	सपत्नी	
विरलवस्तूनि		वरि गम्भम्मि विलीणा	१;४०
अहप्पं पंडिच्चं	१;३९७	सम्यग्दृष्टि	
विरलवस्तूनि (चिंतातुराणाम्)		विहवेणं न वि मज्जइ	१०;३९४
निदा भुक्खा तुट्टी	१;१०८	संयोग (मिथुनानां)	
वैद्यक		मिहुणाणं संजोगो	१;४०६
अइसंतो पढमं चिय	६;३९	स्पृश्यतास्पृश्यता	
वैधव्य		सरिसे वि हु मणुयत्ते	२;१७
एकवसिओं सिनेहो	१;७२	स्वामिन्	
		इहलोए चिय सुहओ	२;१०७

ग्रन्थगतविशेषनाम्नां वर्णानुक्रमसारिणी सूची ।

N. B. Figures in black indicate the numbers of the Cantos
and the remaining figures, those of the stanzas.

अग्नीमित्र १०; २५२, २६३, २६९, २७४
 अक्षयईंद १०; ३६८
 अक्षयकप्प २; १२३; ४; १२४; १०; ८९
 अज्जुण ३; ८८
 अरिपुर १०; ३२६
 अवज्ज ६; २, ७०, ७९
 असणिवेग १०; १०३, ३४२, ३६६
 अहिच्छत्त ९; ४४, ५७
 अहिल्ला १०; ३५५

 इंदउर १; १६०
 इंदसम्म २; २, १९, २३, २७, ९९
 इंदुमहया १; ३७, ३३३; ९; १९, २१, २५, ३७,
 ३८, ३९, ४५, ५८

 उज्जेणी ७; ३५

 कंचण १; ४०९, ४२४
 कंची २; ६५, ८२, ८३
 कपिल्ल १०; २५०
 कड १०; ३२८, ३४९, ३६०
 कमल ३; ९२
 कमलसिरि १०; १५, १८, २९, ३१, ३२, ३६, ९२,
 ११७, १२०, १७४, १७८, १९३, १९४, १९५,
 १९८, २०८, २०९, २१०, २२३, २२७, २३४,
 ३६९, ३७६, ३७८
 कमला १; ३१; ५; १, ५, २०, २१, ३४, ४२, ४४,
 ४५, ४६, ५२, ५३, ५६, ६०, ६१, ६३, ६८,
 ६९, ७३, ९४, ९५, ९६, ९८, ९९, १०४,
 १०६, १०७, १०८, १११, ११२, ११३, ११५,
 ११९, १२२, १२४, १२५; ६; १
 कायंदी ९; ७९
 कालिंदी ३; ४
 कित्तिवद्धण ५; ५५, ५९, ६३, ६९, ७१, ९५, ९७,
 १०५, ११०, ११२, ११३, ११४
 कित्तिसेणा १०; ३२८, ३५९
 कुम्भनयर १; १५६
 कुलचंद १; ६०, ६५, २०७, २१५, २२६, २२८, २३१,
 २३७, २६०
 नाणपं० ११

कुसुमपुर ८; ३७
 केवटी १०; ३५७
 कोसल ८; ३७, ५०, ९६, १०२, १०७, ११०, ११२,
 ११७
 कोसिअ १०; ३४०, ३४२
 कोसिय (वि० ना०) १; १९१

 खेत्तदेवया १०; १०२
 खेम २; ५०

 गंधव्वपुर १०; ३९९
 गंधव्वसेण १०; ४०१
 गंधारी १०; ४०७
 गम्भेसरी ७; ५४
 गयउर ४; ९०; १०; ६, १६३, १६६
 गिरिनयर ५; ५५, ६०, ७१, ९४
 गुणचंद १; १५४; ९; १०६, ११४, ११५
 गुणह्ठ ९; ७९, १००, १०५, १०६, ११३
 गुणमाला (वि० ना०) १; १६०, २५८
 गुणवह १; ३८३
 गुणसेण १; ३८३, ३८९, ४१४, ४२५, ४२६, ४२८,
 ४२९, ४३४
 गुणाणुराअ १; ३१.
 गुणाणुराय ६; १, ५९, ७१, ७८, ७९, ८२, ९९, १०४,
 १०६, १११, १२१, १२३, १२४; ७; १
 गुणायर ९; १०६, ११४, ११५

 चंद २; २०, २२, ३४, ५९, ९९
 चंदउर ९; १८
 चंदकंता १; १५६, १७७, १८०, १८३, १९५
 चंदगुत्त ४; ७८
 चंदप्पह १; २५९, ३०३, ३६१, ४४१, ४७८, ४८२,
 ५००; १०; ७८, ७९, ८७, ८९, १२९, १५२,
 १५४, १८१, २३०, २३६, २३९, २४०, २४३
 चंदवह ४; ९०
 चंदा २; ६८
 चंप (०६) २; ९१
 चंपा १; ३८३

जयसेण १; ३१, ३९०, ४०४, ४१०, ४१४, ४१६,
४२१, ४२४, ४२८, ४३५, ४३६, ४३८, ४३९,
४४९, ४६४, ४६७, ४७२, ४८२, ४८७, ४९८,
५०३, ५०४

जया ३; ३९, ४३, ४९, ६३, ६९, ७२, ७३, ७६, ७७,
९५, ९८, ९९, १०३, १०४, १०७

जयाणंद १०; २४९, २५०

जसभद १; ४८५, ४९८

जसवम्म ८; ३, १७

जसोहर १०; ८८, ११२

जोगंधर ५; ५६, ५७, ५९, ६०, ६१

हुंटभ ७; ३८, ४१, ४४

णंद १०; २५०, २५३, २५५

तक्खसिला ९; ३

तारा ३; ९, १४, ३२

तिवेइ १०; २६४, २७४, २७५

दमभ, दमग, दमय १; २७६, २७७, २७९, २८०,
२९३, २९८, ३०४, ३१७, ३४५, ३४६, ३४७,
३५७, ४६३

दामोयर ४; ११८

दाहिणदेस १; ३४.

दीवतिलय १०; ११२, २३६, ३४३, ३६४, ३६६

हुब्बक्क १०; २५२, २७३

देवमह ८; ३९, ७४, ८३, ९५, १०३, १०६

देवसूरि १; १९६

देवी १; ३१; ९; १, ४७, ५७, ५९, ६१, ६४, ६९, ७०,
७६, ७९, ८४, ८५, ९४, ९५, ९७, १००, १०१,
१०५, १०६, ११६, ११७, ११८, १२१, १२५

दोणहुल्ल ३; ५१

धण ४; २९, ४०, ५५, ५६, ८५, ११७

धणदत्त १०; ३२९, ३४४, ३६९

धणभज्जा १०; ३६९

धणमित्त १०; ३२९, ३३१, ३४५, ३७०

धणवह १०; १०, १३, २९, ३०, ४१, ५०, ९२, १७२,
२०८, २१३, २१४, २१७, ३६९

धणवई ८; ३८

धज्जा ७; ४, १५, ३५, ३७, ८५

धम्म (विशेषनाम) १; १५५

धरण १; ३१; ८; १, ३८, ३९, ४०, ४९, ५०, ५१,
५४, ५९, ६३, ६९, ७१, ७४, ७७, ७९, ८४,

८७, ८९, ९१, ९६, ९७, ९८, १०१, १०४,
१०५, ११३, ११७, १२५; ९; १

नंद १; ३१, २; १, ७२, ७३, ७४, ७५, ८२, ८४,
९२, ९६, ९७, १०६, ११२, ११९, १२४, १२५;
३; १; ५; ११९

नंदसेण १; ४३८

नंदावत्त २; १२४

नंदिदत्त १०; ३३०

नंदिभद्दा १०; ३२९, ३६०, ३६८

नंदिमित्त १०; ३३०, ३३१, ३६८

नंदीवद्धण १०; ४१०, ४४८, ४५४

नम्मया ५; ३

नागसेणा १०; ११२, ३६५

पउमाभ ७; ३, २४, ३४, ३८

पउमावई १; ५९

पउमिया ९; १९, २६, ३७, ५६, ५८, ६४

पंचमी १; २, ३४०, ३४३, ३६४, ३८२, ४६३,
४७४, ४९५, ४९६; ३; ४२, ६५, ८२, ८९,
९१, १२५; ४; ९१, १०१, १११, ११२, १२४,
१२५; ६; ४५, ९६, १००, १०४, १०५, १२३;
७; ४२, ४३, ९७, १०९; ८; ३३, ३४, ३६,
९४, १००, १०१, १२५; ९; २०, ३१, ३२,
९२, १२५; १०; ११८, ३६०, ३६३, ३६४,
३७०, ४८७, ४८८, ४९४, ४९७

पंचमी (महती) १; ६, १०; २; ५३, ५५, ५७, ६४,
९१, १२५; ५; ९१, ९६, १२१, १२४, १२५

पंचमी (लहुइया) १; ६

पभंजण १०; ३२७

पहाचूल १०; ३७८, ४०७

पियमेलिया १; २२७, २६१, २७९, २८०, २९८, ३१०,
३१६, ३२५, ३३१, ३३५, ३३९, ३४७, ३४८,
३५०, ३५३, ३६१, ३७१, ३७३, ४४८, ४६१

पियाणंदा १; १५४

पुक्खरदीव १; ५५

पुफदंत २; १५, २२, २३, ३०, ३१, ४१, ४५, ५७,
६३, ६४, ६९, ८१, ९०

पुहइचंद १; ४४४, ४४६

पोयणपुर ६; ५८, १०८

वउल ९; १८

बंभुदत्त १०; ४१, ४८, ४९, ५२, ५४, ५५, ५८, ६५,
१३०, १३१, १३३, १३९, १४०, १५८, १६१,

१६२, १६८, १६९, १७८, २०४, २१५, २१८, २२५

भदा १; ३१; ३; १, ३८, ४३, ४४, ४६, ४८, ४९, ५२, ५३, ५९, ६३, ६९, ७२, ७६, ७९, ८०, ८५, ९७, १०१, १०२, १०३, १०७, १२५; ४; १; १०; ३३०

भरह १; ५५; ६; ५९, ६६, ७२, १०९

भरहवास १; ३४

भरुयच्छ ५; ३, ३६, ३७, १२४

भवदत्त १०; ११२, ३६४

भविस्सदत्त १; ३१; १०; १, २४, ३६, ३८, ५४, ५८, ६५, ६६, ८८, ८९, ९०, ९२, ९३, १०६, १११, ११९, १२२, १२६, १३२, १३३, १३४, १३७, १४६, १४७, १७८, १८२, १८७, १९२, १९४, १९५, १९६, २००, २०४, २१४, २१५, २१६, २१८, २२०, २२२, २२६, २२९, २३१, २३३, २३९, २४९, २८५, २९६, २९९, ३०२, ३२५, ३७०, ३७१, ३७७, ४८६

भविस्सरूवा १०; ९१, १५५, १७३, २१०, ३६५, ३७८

भीम (वि० ना०) १; १५०, १६१, १७२

भूपाल १०; ७, ११, २०१, २०३, २१४

मणवेग १०; २३४, २७२, २८८

मणियरूव १; ४४७

मणिवद् ८; २९

मणोरमा १०; ४०

मयणायदीव १०; ६३

महण ८; ३९, ४०, ४९, ५२, ५९, १०४, १०५, ११३, ११७

महुसम्म २; २७, ३१, ३२, ६३, ७८, ९०, ९९

महेसर १; २, ५०४; १०; ४९७, ४९९

माणिभद् ३; ६०, ७४; १०; १८१, १८३, १९२, २७५

माहव ९; ४४, १०४

माहिंद ७; ११८; ९; ५६

मियंकसिरी ६; ७०, ८२, १०८, ११६

मेह ५; ४, १५, १७, १९

रइवलह ५; ११, १५, १९, २२, ३३, ३४, ३६, ३७, ४२, ४३, ४४, ५३, ७३, ७४, ७७, ७९, ८४, १०३, १०५, १०६, १०८, ११५, १२२, १२३

रयणचूल १०; ३७८, ४१०

रयणसेहर १०; ४६४

रविपह १०; २७०

रुह १; १६३; ३; ९, १४, २१, ३१, ३२, ३५, ३६, ८६

लक्खणसूरि ७; ४१

लच्छिसुंदर ९; ५६, ६७, ८५

लच्छी ९; १५, १६

लाडदेस ५; २

लीलावई ९; ४५

वज्जसेण १०; ३२७, ३४१, ३४२, ३४३

वरदत्त १०; ४०, ४१

वसुंधर १०; ४०७, ४१४, ४२२, ४२४

वाणारसि २; २, ९०, ९९

वाणारसी ७; ४४

वासव १०; २५१, २५९, २६९

विंज्ञ ५; ८७

विट्ठु ३; ८

विण्हु ७; ११

विमल १; ३१; ७; १, ४४, ४५, ४८, ५४, ५८, ६०, ७६, ८५, ८८, ८९, ९६, ९७, १०४, १०५, १०९, ११०, ११३, ११४, ११९, १२४, १२५, १२६; ८; १

विमलबुद्धि १०; ३०२

विमला ५; ४

विट्ठु २; ६८

वीर १; २११, २६५, २६६, २७५, २७९, २८८, २९५, २९६, ३४५, ३४८, ३५०, ३५२, ३६६; ४; १, ५, १०, ११, १३, २४, २९, ३०, ३२, ४०, ४३, ४५, ४८, ५०, ५३, ५८, ७६, ७९, ८०, ८२, ८४, ८६, ८९, ९७, १०२, १०४, १११, ११४, ११८, ११९, १२२, १२३, १२४, १२५; ५; १; ६; १०३, ११७; ८; २९

वीरचंद ६; ६, १५, १८, २८, ४४, ४७

संगअ ६; ३

संता ७; ४४

संतिमई ९; ४, १७, १८; १०; २५२

सक १०; ३५५

सज्जन १०; ४९६

सत्तुंजय ८; १२३

समाहिगुत्त १०; २९, ३३२, ३४०, ३४५

सरल ८; ४, १३, १५, १६, २२, २४, २६, २७, २८, २९

मल्ल ७; ४७, ४९, ६२, ७८, ८७, १०४, १०७, ११०, ११२, ११८

सिंघलदीव १; ३६; १०; २५४

सिंघलवह १०; २५५, २५६, २६५

सिरिकंता १०; ३२७

सिरिनयर ७; ३८

सिरिभह २; १०९, ११२

सिरिया ८; २९

सिरिवद्धण १०; ४०९, ४४४, ४४७, ४४८, ४५४,
४६७, ४८२, ४८५

सीलवई १; ४०३

सीला १; ४०३

सीह (विशेषनाम) १; १५५, १५८, १६१, १६५,
१७१, १७२, १७७

सुंदर ३; ९२, ९५

सुंदरी १; ६०, ६२, ६३, ६५, ६६, १००, १०९,
११०, १२३, १४६, १५३, १५४, १९८,
२००, २०२, २०३, २१०, २११, २१४, २१५,
२२०, २२२, २२८, २२९, २३४, २३८, २४१,
२५४, २५९, ३६१

सुकेसिया १०; २५१, २७०

सुगुत्तमंत १०; २५८

सुतारा १०; २२२

सुप्पह १०; २८९

सुमई १०; ४०८, ४२२, ४२६, ४२९, ४३१

सुलस ६; ६५, ७०, ७३, ७६, ७९, ८९, ९०, ९१,
९७, १०७

सुवक्क १०; २५२, २५८, २७१

सुव्वया ४; ६, २५, २८, २९, ४६, ६२, ६३, ६७,
६८, ६९, ८५, ८७, १०७, १०९, ११२, ११८,
११९, १२३; १०; ११७, १२०, १७६, १९४

सूर १; ४०३

सूरसेण १; ४३८; २; ११६; ३; ५

सोपारय ५; ११, ३०

सोहम्म १; २५९

हेमंगय १०; ३७७, ४०९

ग्रन्थगतावश्यकशब्दानां वर्णानुक्रमसारिणी सूची

N. B. Figures in black indicate the numbers of the cantos
and the remaining figures, those of the stanzas.

अद्गाह १०; ५२	उवयार १; २६९; ३; ९८; ६; ३१; ८; ४८, ५५-५६; १०; १८८	खोज १; ४४
अंग (रजस्त) ६; ११४	उवचास १०; ३०६	खोह ९; ७६
अंगछित्तय ८; ६४	उवसम ८; ३२	गइ १०; २७६, २८०
अंधगह ९; १२	उवसय १; ३२९, ३३०	गडुरिय १; १३६
अंबिलीया १; १८३	उववूहण १; २५	गढभ १; ६४
अकम्मियमास १; १८	ऊणिमा ४; २७	गलतालुअनाय १; ३८
अट्टंग १०; ४३१	एगभविय ३; १२४	गहण १; २
अणुसट्ठि १; २५,	एगालावयजाइ १०; ४२६	गहणविहाण (जेट्ठाए पंचमीए) १; १६
अहेट्ठ ३; ८४		गहणविहाण (लहुईए पंचमीए) १; १३, १६
अप्फलिय ९; ७८		गामकुक्कडय १०; ४५२
अढभक्खाण १; ९२; ७; १०८		गामेल्लय १; ४०१
अभिगगह ६; १११	ओसह १; १०१	गावी ३; ८८
अमच्च ८; १८	कंकणय ३; ९०	गिहिधम्म १; १७०
अमय १; १०५	कम्म ९; २७, ३० (अंतराहभ) ६; ५८ (चाइ) ९; १२३ (भोइय) ९; ९८ (भोगहलिय) ६; १००	गुण ९; ९६
अमित्त ३; ५०	कम्ममास १; १७. Also see	गुत्तीहर १०; २१७
अयगलथण ६; २९	कम्मियमास	गोत्ती १०; २६६
अवसेरि १०; २५७	कम्मियमास १; १८ Also see	
अठ्वंग ८; ६५	कम्ममास	घग्घर १; ३२७
अठ्वारिय ३; ३५	कट्टिय ९; ५८	घर १; १६८, १६९, १७०
असंत १०; ३०३	कडिल्ल १; २९०	घरवास ९; १२०
असढभाव १; ७, ११	कडिल्ला ८; १२२	✓ घल्ल ९; ७७; १०; १०४
असुरकुमर ७; ३७	कच्चा १; २४४	घल्लिउं १०; २६६
अहिणेस १०; २६१	कर १; ११९	घुसिण १; ६४.
	✓ करकरकर १; ११८	
आइजिणिंद ६; ५३	करवंदिया ८; २	चउत्थवय १; ९
आया १०; ३०५	काम ४; ७; ५; १०, ६५, ६६, ६७	चंदण ६; ९७
आरिसभ ३; ९०	काल १; २	चरड १०; ९
आस १; १०५	कुलजम्म १; २८; ३; १	चिंचइय १०; ७८
आसण ३; १२०, १२२	कुलमभ २; १०, २१, ४१, ९०; २; १	चुंबियगल्ल १; १३९
आसा १०; १२१	केवलीसमुग्घाय ५; १२३	चुंकंति १०; ४१६
	कोड्ड १; ४०२; ५; ५१; ८; ९७	चुली १०; ४५०
इत्थी ८; ८०-८२		चुहुचुहु १; ११८
उकडनिहूडण १०; ३०७	खत्थ १०; २४२	चेइय ३; १११; ८; ३२
उजवण १; २, २०-२३	✓ खुंखुब १; १०३	चेइअघर ६; ११५
उज्जसाला १; ३९२	✓ खुप्पंति १०; २४५	चेईहर ६; १०७
उत्ताल १; १९५	खेड्ड १; ३०४	चेयन्न १०; ३०५
उवएस ९; ११२		चोइसकन्न ७; ६६
उवओग ९; ३६		
उवणेय ६; ९२		

छउमस्थ १०; ३३६

छकन ७; ६६

✓ छड्ड १; १९०, २५१

✓ छुट्ट १; २८६; ९; ४१

छुट्ट १०; २१७

छेली १; ४२.

छोड्डेउं १०; २२४

✓ छोह ४; ५४

जउला १; ३१२

जडिभ १; १३९

जमराया १; २४२

जिणधम्म १; २३०, २३३, ३७६,

४६०, ४७४, ४८३; ६; ९६;

९; ९३; १०; २६

जिणमअ ९; ५४

जिणमय ९; ९९

जिणवरधम्म १०; २८३

जिणवरपूया १०; ४७९

जोइससस्थ १०; २५८

जोगपाणहीया ८; ६२, ७३, ७९, ९५,

झाड १; १७४

झाण १; ४९९; ३; १२१; ६; ११०;

८; ११६; ९; ३५

झुणि १०; १८७

✓ झर १; १५१

डिभ ८; ५४

डुंबकुल २; १४

डुंबमोह २; ४३

✓ डोल ८; २१

डोहल ३; १९, २०

ढकण ३; २६

✓ दुक १; ११४

डोयणिय ८; ६३

णियाण १०; ४८८, ४९०, ४९१, ४९२

णीइमग १; ५७.

तंवचूड १; ११७

तत्तवियारणा १०; ३०३, ३२४

तहभाव (अच्छीण) १; २८

,, (कर-चरणाणं) १; २८

तहाभाव (चरणाण) ८; १

,, (पाणीण) ८; १

तिसा १; ९४

तिहुयण ७; ४४

तुंवचण ७; २

✓ तुट्ट ६; ६२; ७; ११५

✓ तोड ७; ८९

तोडेउं ८; १२४

थंडिल १; ९६

थणाहिलास १०; ३२०

थेरी १; २४९

दम्म १; ४२२

दव्व ४; २१; १०; ४३, ४६

दाढी १०; ४२०

दणार्हियं १०; ३०८

दार १; ३१.

दारगाहां १; २९.

दावण १; १४५

दिक्खा १०; ३०६

दिञ्जालय ४; १४

दिवायर ८; ११३

दीणार ६; ११२; ८; ६४

दुद्ध १; ६४

देव (तस्य व्याख्या) १; १३०, १३२

देवजम्मवणण १०; ३७९, ३८५

देसविरह १; २०८; १०; २७०, ३७६

दोहग १; ३८०, ३८१

दोहलभ ३; ३७; १०; २१

धम्म २; ४५, ४७, ८५, ८९; ३;

१०६; ११५, ११९; ६; ९५; ९;

५५; १०; ४६६

धम्मिअ (तस्य व्याख्या) १; १३८

धाडि ४; ४२

नरय ७; ६

नराहिव १; ३६

नाण १; १

नाणाइतिय १; २४

नामसुद्धा १०; २०७, २११

नाहित्त १०; ३१२

निच्छय ८; ८८

✓ निच्छोल ९; ८४

✓ निट्ट १०; ५१

निदा १; ९४

निद्धणचंग १०; २६४

निष्किडिउं १; २९५

निमित्त १०; ४३१

निसग्ग ९; ११२

नीरास १; १०५

नेसप्प १०; ४०४

नेह २; १०१, १०३; ३; ४१; ९; ९०

पंचगुण १; १६

पंडुयअ १०; ४०४

पडिमा ३; ११६, ११७, ११८

परदेस १०; ३०८, ३५२

परिग्गह ७; १४

पवित्तिणी ५; ११९

पव्वज्जा २; १२१, १२२; ६; १२२;

१०; १२०

पसव १; १४२

पाअ १; १९५

पाइअकव्वपसंसा १; ३, ५

पाडिया १; ३८

पामूल १; १९६; ३; ९१; ७; १०९;

८; ११०

पियर ६; ९२

पियसंगम ४; १; ५; १

पियसंजोग १; २८

✓ पुक्कार ७; ६९

पुच्छवाड १; ३३३

पुज ८; ८५, ८६

पुत्रा ६; ६

पुरिस १; २

,, (दिक्खिय) ७; १२२

✓ पोक्कार ४; ७२

पोट्टल ५; ५१

फल १; २

✓ फिट्ट १; २१९; २; ४९, ७; ११५

✓ फेक्कार १; १०३

✓ फेड ३; २२, ५०

फेडंती ८; ४५

वहल ५; २८

बंधणमुयण १; २८; ५; १, १२५

बंधणमोक्ख ६; १

बंभलोय ६; १११
बलिवट्ट १०; १५९
बिंदुचुंयय १०; ४२९
बुड्डिया ३; १०८
बोरी १; २८६
✓बोल ६; ९९
बोलंत ४; ७४

भगर्जक १०; ३५५
भज्जा १०; १६
भट्टारभ ४; ८०
भलाविय १; ३७१
भलिमा ९; ४०
भाउज्ज १०; १३९, १४३
भावणा ३; ११९
भुक्खा १; ९४

भभ १; ५१
मंगुल ७; ३२; ८; ५८
मंड १; ७८
मकडय ७; २९
मय (अट्ट) १; ५०
मयण १; १६३
मरण १; १४२-१४४
मसिपट्टभ ६; २१
मसिवट्ट ९; ५३
महिला ७; १०३; ९; ८२
माइण्हिया १; ३५८
मायण्हिय १०; ४३६
माया ८; ४२-४८
मायासाडभ ४; १९
मालवभ १; ७८
मित्त ३; ५०; ९; १०३
मित्तत्त ५; १८
मियतण्हिय १०; ३१५
मुत्त १०; ३०९
✓मेळ १; २९४
✓मेल्ह ५; ७; ७; ७९; ९; ५५
मेल्हभ ४; ६२
मेल्हेड १०; २२५

मोक्कलकेसा १०; ७३
मोक्ख १; २९

रज्ज ८; १८-२१
रड्डयाविय २; २४
रणरणओ १; २६०
रत्तंबरधारभ १; १३९
रयणतिग १; १०९
रायनीइ ७; ८२
✓रल १; ११७

लच्छी ६; ५९
लद्धि ८; ३२
ललिआ ६; ८५
लाहवगुण ९; ८४
लोयविथार १०; ४६९-४७२
लोयावाभ १; ९१

वच्छल १; २५
वत्थसमत्थ १०; ४२७
वाडलि १; १०३
वाणमंतरिया ८; १०६
वाहिविमोक्ख १; २८; ३; १, १२५;
४; १

विज्जाठाण २; ४-५
विणडेउं ७; १०७
वित्त ४; ८
विनडिउं ८; १०३, १०८
विनडेउं ७; ९०
विरह १०; ४२९
विवाय १०; २६०
विहव १; २८; ३; ११३; ६; १, ६२,
६४; १०; १२

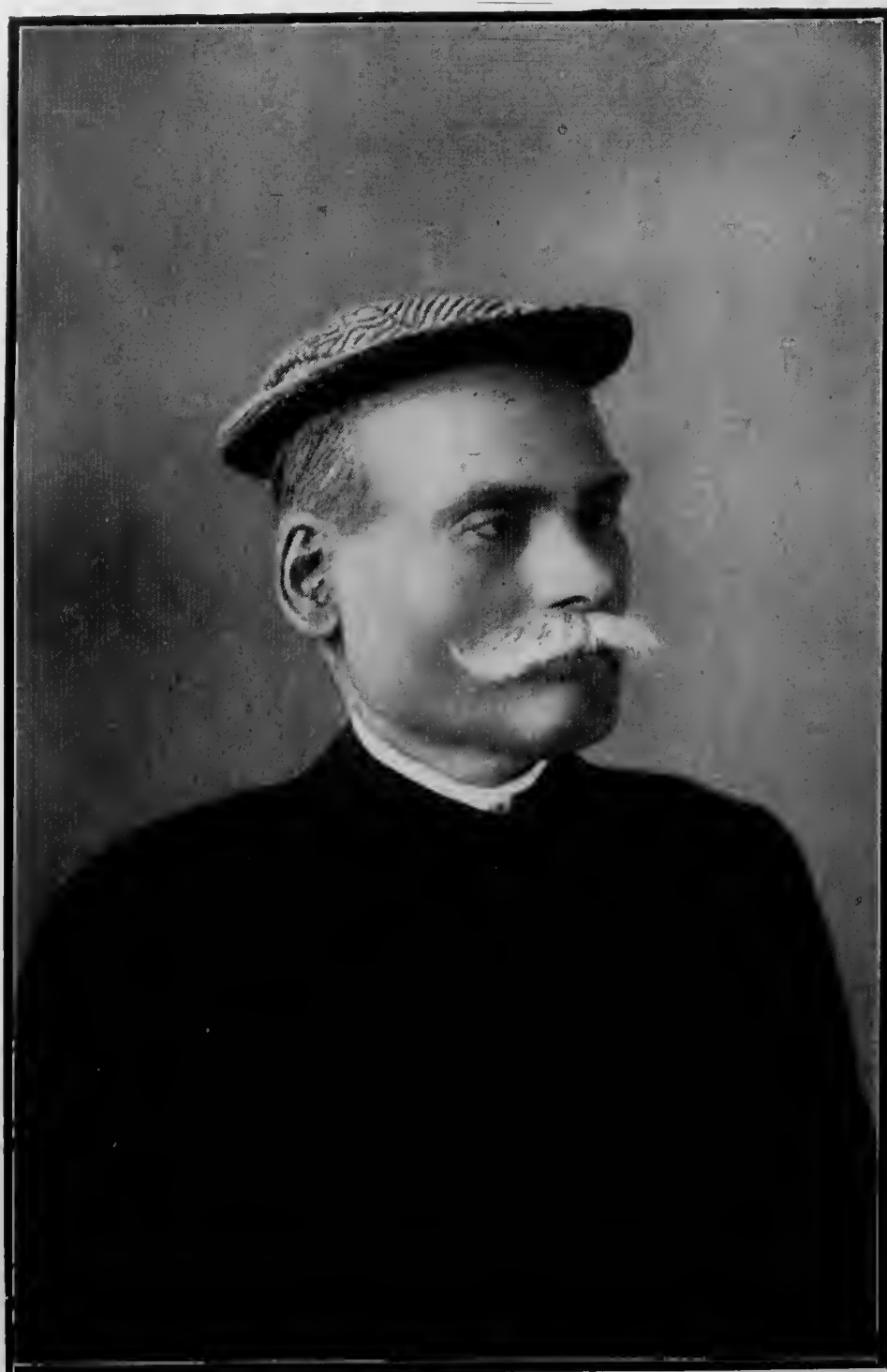
विहाण १; २
वीयरग ६; १२४
वेयाल ८; १६

संघ ६; १०७; १०; २२७
पसंसा १; २३, २७
पूया १; २५७; १०; ४७९
संत १०; ३०३

सकयकत्व १; ३
सच्चवियं १०; १९५
सत्तु ९; १०३
सत्थाम १; ११७
समभ १; १०५
सम्मत्त ६; १०५
सम्महिदी १०; ९३, ९४
सरभ १०; ४२६
सव्वट्टसिद्धि १; ३६९
सव्वविरइ १; २०८; ६; १०५
ससविसाण १०; ३०४
सामाहय ३; ११७
सावत्त ८; ५३, ५७
सावयधम्म ६; १०३
साहम्मिभ ८; ९३
साहम्मिय ३; ७०, ७३, ७५, १११
सीयल ९; ४
सीलायरिय १; २५७, २५८
सुंक ४; ३५
सुंसुमार १; २९१
सुघरी ७; २९
सुमिण १; ११५, ११६; ३; ११,
१५; ७; ८५
सुरंगा ७; ५९, ८०
सेणा १; २२२, २२४, ४४७, ४६८
सेयंबरि १; ३२३
सेलेसि ९; १२४
सोक्ख (दीवंतरम्मि) १; २९
,, (मणुय-सुरा-सुराणं) १; २९
सोहग १; २८
सोहगदार १; ३३

हंडिय १०; १७
हक्कारेउं ८; २५
हक्कारिऊण ८; २६
हरिचंदउरी १; ३५८
हलिभ १; ३९
हलिय ५; २८
हिंड ४; ८२; ६; ८०
होतय ७; ९४

खर्गवासी साधुचरित श्रीमान् डालचन्दजी सिंघी

बाबू श्रीवहादुर सिंहजी सिंघीके पुण्यश्लोक पिता

जन्म-वि. सं. १९२१, मार्ग. वदि ६ 卐 स्वर्गवास-वि. सं. १९८४, पोष सुदि ६